

The Project Gutenberg eBook of Pikku mies, by Alphonse Daudet

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Pikku mies

Author: Alphonse Daudet

Translator: Hanna Asp

Release date: April 28, 2013 [EBook #42609]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PIKKU MIES ***

Produced by Tapio Riikonen

PIKKU MIES

Kirj.

A. Daudet

Suomentanut ["Le petit chose"] Hanna Asp

K. J. Gummerus, Jyväskylä, 1917.

SISÄLLYS:

I osa:

- I. Tehdas.
- II. Torakat.
- III. Hän on kuollut! Rukoilkaa hänen puolestansa!
- IV. Punainen vihko.
- V. Elätä itsesi.
- VI. Pikku pojat.
- VII. Läksyjen pänttäjä.
- VIII. Mustat silmät.
- IX. Boucoyran'in juttu.
- X. Pahat päivät.

- XI. Ystävänä miekkailumestari.
- XII. Rautarengas.
- XIII. Viot'in avaimet.
- XIV. Baptiste eno.

II osa:

- I. Minun kalossini.
- II. Saint-Nizier'in papin lähettämä.
- III. Jacques äitini.
- IV. Meidän menoarvionne.
- V. Valkea Käki ja ensimmäisen kerroksen nainen.
- VI. Pierrotte'in elämäntarina.
- VII. Punainen ruusu ja mustat silmät.
- VIII. Eräs ilta Saumon'in kauppakujassa.
- IX. Sinusta tulee porsliinikauppias.
- X. Irma Borel.
- XI. Sokurisydän.
- XII. Tolokototinjan.
- XIII. Pako.
- XIV. Uni.
- XV. Poismeno.
- XVI. Unen loppu.

ENSIMMÄINEN OSA

I.

TEHDAS.

Olen syntynyt toukokuun 13 päivänä 18—, eräässä Languedoc'in kaupungissa, jossa niinkuin kaikissa etelän kaupungeissa, on runsaasti auringonpaistetta, jokseenkin paljon tomua, karmelilaisluostari ja pari, kolme muistomerkkiä roomalaisajoilta.

Isälläni, herra Eyssette'illa, joka tähän aikaan harjoitti silkkihuvien kauppaa, oli suuri tehdas kaupungin ulkopuolella. Tämän alueesta oli hän lohkaissut itselleen mukavan, plataanien varjoaman asunnon, jonka tilava puutarha erotti tehtaasta. Täällä tulin maailmaan ja vietin ensimmäiset ja ainoat onnen vuoteni. Siksipä ovatkin puutarha, tehdas ja plataanit ikipäiviksi painuneet muistooni, ja kun vanhempieni häviö pakoitti minut niistä eroamaan, kaipasin niitä kuin rakkaita henkilöitä.

Minun on pakko heti aluksi sanoa, ettei syntymäni tuottanut onnea Eyssetten perheelle. Keittäjättäreemme, vanha Annou, on monasti kertonut minulle, kuinka isäni, joka silloin oli matkoilla, yhtäikaa sai tiedon minun maailmaantulostani ja erään marseililaisen liiketoverinsa karkaamisesta, ja kun viimeainittu seikka aiheutti hänelle yli neljäkymmenen tuhannen markan tappion, niin ei isä ilon ja surun vaiheilla tietänyt, pitikö hänen itkeä liikekumppaninsa katoamista vai iloita pikku Danielin onnellisesta maailmaantulosta... Itkeä sinun olisi pitänyt, isä rukka, itkeä kahdesta syystä!...

Minusta tuli todellakin vanhempieni onnettomuuden tähti. Minun syntymästäni lähtien kohtasivat heitä mitä uskomattomimmat vahingot joka puolelta. Ensinnäkin tuo marseililaisen karkaaminen, sitte

kaksi eri kertaa tulipalo samana vuonna, sitte kankaanluojien lakko, sitte riitaantumisemme Baptiste sedän kanssa, sitte kallis oikeudenkäynti värikauppiaitten kanssa, ja vihdoin vuoden 18— vallankumous, joka antoi meille kuoliniskun!...

Siitä lähtein oli tehdas kuin siipirikko lintu; työhuoneet tyhjenivät vähitellen: joka viikko taukosi joku työhaara, joka kuukausi väheni yksi painopöytä. Oli surkeata nähdä elämän lähtevän talostamme hitaasti, vähissä erin, aivan kuin sairaasta ruumiista. Eräänä päivänä ei enää menty toisen kerroksen saleihin. Toisella kertaa jätettiin peräpiha kylmille. Tätä kesti kaksi vuotta; kaksi vuotta tehdas teki loppuaan. Vihdoin eräänä päivänä eivät työmiehet enää tulleet työhön, työkello ei enää soinut, rataskaivo lakkasi vitisemästä, suurten ammeitten vesi, jossa kankaat huuhdottiin, lepäsi liikkumatonna ja pian ei koko tehtaaseen jäänyt muita kuin vanhempani, vanha Annou, Jacques veljeni ja minä sekä pihan perälle tehdasta vartioimaan portinvahti Colombe ja hänen poikansa, pikku Rouget.

Loppu oli tullut, me olimme joutuneet perikatoon.

Olin silloin kuuden, seitsemän vuoden vanha. Koska olin hyvin hento ja kivulloinen lapsi, eivät vanhempani panneet minua kouluun. Äidiltäni olin oppinut lukemaan ja kirjoittamaan sekä muutaman sanan espanjan kieltä ja pari kolme laulua kitaralla säestämään, josta syystä minua perheen kesken pidettiin ihmelapsena. Seurauksena tästä kasvatusjärjestelmästä oli, etten liikahtanut koskaan kotoa, ja olin siis näkemässä kaikki erikoiskohdat kauppahuone Eyssetten kuolinkamppailussa. Tämä murhenäytelmä ei koskenut minuun, sen myönnän; päinvastoin huomasin häviöstämme sen sangen hauskan puolen, että voin mielin määrin samoilla tehtaassa, jota ei ennen sallittu muulloin kuin sunnuntaisin. Sanoin juhlallisesti pikku Rouget'ille: »Nyt on tehdas minun; se on annettu minun leikkiäkseni.» Ja pikku Rouget uskoi sen. Tuo hupsu uskoi kaikki, mitä sanoin.

Mutta muut kotona eivät tietystikään mukautuneet yhtä iloisesti kohtalon iskuun. Isä kävi yhtäkkiä aivan hirvittäväksi; hän oli kiivas ja liioitteleva luonteeltaan ja rakasti huutoa ja pauhua. Ellei hän olisi ollut niin karkäs lyömään eikä tuntenut alituista tarvetta pitää ympäristöänsä vapistuksessa, olisi hän ollut maailman paras mies. Onnettomuus ei masentanut häntä, vaan saattoi hänet vihan vimmaan. Aamusta ehtooseen raivosi hänen kiukkunsa, ja paremman puutteessa joutui sen esineeksi kaikki maan ja taivaan välillä, Jacques, vanha Annou, vallankumous. Niin, etenkin vallankumous!... Isän puhetta kuullessa olisi voinut vannoa, että vuoden 18— vallankumous, joka oli meidät saattanut puille paljaille, oli suunnattu juuri meitä vastaan. Voitte uskoa, etteivät vallankumoukselliset Eyssettelässä olleet juuri hyvässä maineessa. Jumala tietäköön, mitä kaikkia me noista herroista siihen aikaan mahdoimme sanoa... Vielä tänä päivänä, kun vanha isä Eyssette (Jumala suokoon hänelle pitkän iän) tuntee luuvalon kouristuksia ja oikaisee itsensä vaivoin sohvalleen — kuulemme me hänen mutisevan: »Voi noita kirottuja vallankumouksellisia!...»

Siihen aikaan, josta teille puhun, ei isällä ollut luuvaloa, mutta suru oli tehnyt hänestä kamalan miehen, jota ei kenenkään tehnyt mieli lähestyä. Kaksi kertaa viikossa täytyi iskeä hänen suontansa. Ei kukaan uskaltanut hänen aikansa avata suutaan; kaikki pelkäsivät. Pöydässä me pyysimme kuiskuttaen leipää. Ei uskallettu itkeäkään hänen nähtensä. Mutta, kun hän oli jättänyt talon, kuului vain yleinen itku koko talossa; äiti, vanha Annou, veljeni Jacques, vieläpä iso veljeni abbé'kin, kun hän tuli meitä katsomaan, kaikki ryhtyivät tähän toimeen. Äiti itki luonnollisesti nähdessään isän onnettoman; abbé ja vanha Annou itkivät nähdessään äidin itkevän; Jacques taasen, ollen liian pieni ymmärtääkseen onnettomuksiamme — hän oli tuskin kaksi vuotta minua vanhempi — itki sulasta tarpeesta, huviksensa.

Veljeni Jacques oli omituinen lapsi; hänelläkös vasta kyyneleitä riitti! Niin pitkälti kuin muistan taaksepäin, näen hänet silmät punaisina ja posket kyynelvirtojen vallassa. Aamuin, illoin, öin ja päivin, koulussa ja kotona tai kävelyllä, aina hän itki herkeämättä. Kun hänelle sanoi: »Mikä sinun on?» vastasi hän nyhkyttäen: »Ei minun mikään ole.» Ja kummista kummin, ei häntä mikään vaivannut. Itku oli hänelle yhtä tarpeen kuin muille nenän niistäminen, hänen tarvitsi vaan tehdä sitä useammin, siinä kaikki. Toisinaan isä epätoivoisena sanoi äidille: »Tuo poika on naurettava, katsoppas nyt häntä! ... mikä vedenpaisumus.» Johon äiti vastasi lempeällä äänellään: »Minkä sille voi, rakas ystävä. Kyllä se häviää, kun hän tulee suuremmaksi; minä olin aivan samanlainen hänen ijällään.» Tässä odotuksessa tuli Jacques suuremmaksi, tulipa vielä hyvinkin suureksi, mutta itku ei hävinnyt. Päinvastoin, tuon merkillisen pojan kummallinen taipumus vuodattaa ilman syytä kokonaisia kyyneltilviä kasvoi vain päivä päivältä. Vanhempiemme suru oli hänelle suuri onni onnettomuudessa. Nyt hän sai antautua vetistelemään päiväkausiksi, ilman että kukaan tuli häneltä kysymään: »Mikä sinun on?»

Siis oli Jacques'illa niinkuin minullakin jotain iloakin häviöstämme.

Minä puolestani olin hyvin onnellinen. Kukaan ei pitänyt minusta enää vaaria. Käytin sitä hyväkseni leikkimällä Rouget'in kanssa autioissa työhuoneissa, joissa meidän astuntamme kajahteli kuin kirkossa, ja suurilla tyhjillä pihilla, jotka yhä enemmän joutuivat ruohon valtaan. Portinvartija Colombe'in poika Rouget oli noin kaksitoistavuotias, suurikasvuinen nulikka, väkevä kuin härkä, uskollinen kuin koira,

tyhmä kuin hanhi ja varsinkin kuuluisa paksusta, punaisesta tukastaan, josta hän oli saanut nimensä Rouget. Mutta huomatkkaa: Rouget minun silmissäni ei ollut mikään Rouget. Hän oli minun uskollinen Perjantaini, tai intiaaneilta anastamani sotasaalis tai kapinoiva laivaväki, kuinka kulloinkin sopi. Minun oma nimeni ei myöskään tähän aikaan ollut Daniel Eyssette: minä olin tuo merkillinen, pedonahkoihin puettu mies, jonka kummalliset retket vasta olin lukenut, itse Robinson Crusoe. Mikä hurmaava valhe-elämä! Iltasin, ehtoollisen jäljestä luin uudestaan Robinsonini, opettelin sen ulkoa; päivällä leikin sitä, leikin sydämeni pohjasta, ja punoin kaikki, mikä minua ympäröi, näytelmääni. Tehdas ei ollut enää mikään tehdas; se oli minun autio saareni, kuinka autio todellakin! Vesiammeet olivat suuri valtameri. Puutarha oli aarniometsä. Plataaneissa asustava suuri heinäsirkkaparvi kuului näytelmääni tietämättä itse siitä mitään.

Eipä itse Rouget'kaan aavistanut, mikä tärkeä osa hänellä oli. Jos häneltä olisi kysytty, mikä Robinson oli, olisi hän joutunut kovin hämilleen; kuitenkin on minun sanominen, että hän koko sydämensä pohjasta antautui tehtävänsä, ja ettei intiaanien sotakarjunnan matkinnassa ollut hänen vertaistaan. Mistäkö hän oli sen oppinut? En tiedä. Totta vain on, että intiaanien hirveä karjunta, jonka hän lasketti kurkkunsa pohjasta, samalla pudistaen tuuheata, punaista harjaansa, olisi saattanut urhoollisimmatkin vapisemaan. Itse minä, Robinsonkin, toisinaan säikähdin ja olin pakotettu sanomaan hänelle hiljaa: »Ei niin kovaa Rouget, minua pelottaa».

Pahaksi onneksi osasi Rouget, joka niin hyvin matki villi-ihmisten karjuntaa, vielä paremmin katupoikien rumia sanoja ja Jumalan nimeä turhaan lausua. Leikkiessämme opin tekemään samoin, ja eräänä päivänä, kun parastaikaa istuttiin pöydässä, pääsi minulta aika kirous, en tiedä itsekään kuinka. Yleinen hämmästys! »Kuka sinulle sen on opettanut? Missä sinä sen olet kuullut?» Siitäkö vasta elämä syntyi! Isä aikoi heti paikalla lähettää minut pahantapaisten lasten laitokseen; iso veljeni abbé sanoi, että minut ennen kaikkea oli lähetettävä ripitettäväksi, koska minulla jo oli kyllin järkeä. Minut lähetettiin ripitettäväksi. Hirveä juttu! Täytyi koota kaikista omantuntonsa loukoista koko joukko vanhoja syntejä, joita oli sinne seitsemän vuoden kuluessa kerääntynyt. En nukkunut kahteen yöhön; noita syntimokomia oli koko kuorma; olin pannut kaikkein pienimmät päällimmäisiksi, mutta mitä se auttoi, muut tulivat myös näköisille. Ja kun minun polvillani pienessä tammikaapissa täytyi näyttää ne kaikki fransiskaani papille, luulin kuolevani pelosta ja häpeästä...

Kaikki oli lopussa. En tahtonut enää leikkiä Rouget'in kanssa; tiesin nyt, pyhä Paavali on sen sanonut ja fransiskaani pappi sanoi sen uudelleen, että pahahenki kuljeksi yhtämittaa meidän ympärillämme niinkuin jalopeura, *quaerens quem devoret*. Voi, tuo *quaerens quem devoret*, kuinka syvän vaikutuksen se teki minuun! Tiesin myös, että tuo juoni-niekka Lucifer valitsee hahmon minkä tahansa, johdattaakseen meidät kiusaukseen; ja päästäni ei olisi saatu pois ajatusta, että hän oli kätkeytynyt Rouget'in hahmoon opettaakseen minut kiroamaan. Ensimmäinen toimeni tehtaaseen palatessani olikin ilmoittaa Perjantaille, että hän tästälähin sai pysyä kotonaan. Perjantai raukka! Tämä ukaasi särki hänen sydämensä, mutta hän mukaantui siihen vähääkään valittamatta. Joskus näin hänen seisovan portinvartijan ovella tehtaan puolella: hän seisoi siellä niin surullisen näköisenä; ja kun tuo onneton huomasi, että minä katselin häntä, päästi hän sydäntäni hellyttääkseen kauhean karjunnan pudistaen tulenkarvaista harjaansa: mutta mitä enemmän hän karjui, sitä loitommalla pysyttelin minä. Minun mielestäni hän oli aivan tuon kuuluisan *querensleijonan* näköinen. Minä huusin hänelle: »Mene pois! Minä pelkään sinua.»

Rouget pitkitti itsepäisesti karjuntaansa muutamia päiviä, kunnes hänen isänsä kyllästyi sitä kotonaan kuulemaan ja toimitti hänet johonkin, oppiin karjuntaansa jatkamaan, enkä minä häntä sen koommin nähnyt.

Mutta Robinson innostukseni ei sillä hetkeksikään jäähtynyt. Juuri näihin aikoihin Baptiste setä äkkiä sai kyllänsä papukaijastaan ja antoi sen minulle. Tämä papukaija korvasi Perjantain. Panin sen kauniiseen häkkiin talviasuntoni takimmaiseen loukkoon ja olin enemmän Robinson kuin milloinkaan ennen, kun sain päivät pääksytysten olla kahdenkesken merkillisen lintuni kanssa ja opettaa sitä sanomaan: »Robinson. Robinson raukka!» Mutta ajatelkaa, tämä papukaija, jonka Baptiste setä oli antanut minulle päästäkseen sen ikuisesta lörpötyksestä, oli itsepäisesti vaiti siitä lähtien, kun se joutui minun omakseni... Ei se sanonut »Robinson raukka» eikä muutakaan; en saanut siitä koskaan sanaakaan. Siitä huolimatta olin siihen kovin kiintynyt ja pidin siitä hellää huolta.

Näin elelimme me, papukaijani ja minä, suurimmassa yksinäisyydessä, kunnes eräänä aamuna minulle tapahtui jotain aivan tavatonta. Sinä päivänä olin lähtenyt aikaisin aamulla kiireestä kantapäähän asestettuna majastani tehdäkseen tiedusteluretken saarelleni... Yhtäkkiä näin asuntoni puolelta tulevan kolme tai neljä miestä, jotka puhuivat hyvin lujaa ja viittoivat käsillään. Vanhurskas Jumala! Ihmisiä saarellani! Ennätin töin tuskin heittäytyä erään oleanteripensaan taakse, vatsalleni tietenkini. Miehet menivät ohitseni minua huomaamatta... Olin kuulevinani portinvartija Colombe'in äänen, ja se rauhoitti minua hieman; mutta yhdentekevä, heti kun he olivat poistuneet kauemmaksi, tulin ulos piilopaikastani ja seurasin heitä jonkun matkan päässä nähdäkseeni, mitä tästä kaikesta

tulisi...

Muukalaiset viipyivät kauvan saarellani... He tutkivat sen päästä toiseen, joka loukon erikseen. Näin heidän tunkeutuvan luoliini ja mittaavan kepeillänsä valtamerieni syvyyttä. Aina vähän ajan perästä he pysähtyivät ja pudistivat päätänsä. Pelkäsin ainoastaan, että he sattuisivat keksimään päämajani... Suuri Jumala, mitä silloin olisi tapahtunut! Onneksi oli pelkoni turha, ja puolen tunnin perästä vetäntyivät miehet pois vähääkään aavistamatta, että saari oli asuttu. Heti heidän mentyään kiiruhdin sulkeutumaan yhteen majoistani ja vietin siellä lopun päivää tuumiskellen keitä nuo miehet olivat ja missä asioissa he kulkivat.

Sain sen pian tietää. Illallispöydässä ilmoitti isä meille juhlallisesti, että tehdas oli myyty, ja että me kuukauden kuluttua lähtisimme Lyon'iin, jossa tästälähin tulisimme asumaan.

Se oli kauhea isku. Luulin maan aukeavan jalkaini alla. Tehdas myyty!... Entä minun saareni, minun luolani ja minun majani?

Voi surkeutta! Isä oli myynyt kaikki, saaret luolat ja majat. Olin itkusta pakahtua!...

Kokonaisen kuukauden, sillaikaa kun kotona ladottiin laseja ja ruoka-astioita matka-arkkuihin, kävelin surullisena ja yksin rakkaassa tehtaassani. Ei minulla enää ollut halua leikkiä, sen arvaatte ... ei suinkaan... Istuskelin joka nurkassa, ja katsellessani esineitä ympärilläni puhelin niille kuin ihmisille; sanoin plataaneille: »Hyvästi, rakkaat ystävät!» ja vesiammeille: »Meidän täytyy erota, me emme näe toisiamme enää koskaan!» Puutarhan perällä oli granaattipuu, jonka kauniit, punaiset kukkaset parastaikaa puhkesivat auringonpaisteessa. Sanoin sille nyyhkien: »Anna minulle yksi kukkasistasi.» Hän antoi sen minulle. Panin sen poveeni muistoksi. Olin hyvin onneton.

Mutta tämän suuren surun keskellä oli kuitenkin kaksi seikkaa, jotka tekivät minut iloiseksi: ensinnäkin tiesin pääseväni matkustamaan laivalla ja sitte sain luvan ottaa papukaijani mukaani. Sanoin itselleni, että Robinson oli jättänyt saarensa jokseenkin samalla tavalla, ja se rohkaisi mieltäni.

Joutui vihdoin lähtöhetki. Isä oli ollut jo viikon päivät Lyon'issa. Hän oli mennyt edeltäpäin suurempia huonekaluja viemään. Lähdin siis matkaan Jacques'in, äidin ja vanhan Annou'n seurassa. Iso veljeni abbé ei muuttanut meidän mukanaamme, mutta hän saattoi meitä Beaucairen postivaunuihin asti; myöskin portinvartija Colombe seurasi meitä. Hän asteli edellä työntäen suuria käsikärriä täynnä matka-arkkuja. Perässä tuli veljeni abbé taluttaen äitiä.

Abbé raukka, jota en enää koskaan saanut nähdä!

Sitte seurasi vanha Annou, toisessa kädessä mahdollottoman suuri sininen sateenvarjo ja toisella taluttaen Jacques'ia, joka oli hyvin iloinen päästessään Lyon'iin, mutta yhtä kaikki itki... Viimeisenä rivin päässä kantoi Daniel Eyssette totisena papukaijahäkkiään ja kääntyi joka askeleella katsomaan rakasta tehdastaan.

Sitä mukaan kuin karavaani siirtyi loitommaksi, kuroittui granaattipuu niin paljon kuin voi, puutarhan muurin yli nähdäkseen meidät vielä kerran... Plataanit heiluttivat oksiaan hyvästiksi... Daniel Eyssette, sydämensä pohjasta liikutettuna, heitteli heille kaikille salavihkaa lentosuukkosia.

Jätin saareni syyskuun 30 päivänä 18—

II.

TORAKAT

Oi, te lapsuuden muistot, te ette milloinkaan mielestäni murene! Päivänselvänä on yhä sielussani Rhonen matkamme. Näen vielä laivan, sen matkustajat ja laivamiehet; kuulen siipien viuhinan ja koneen sihinän. Kapteenin nimi oli Génies, mestarikokin Montélimart. Sellaiset seikat eivät hevin unohdu.

Laivamatka kesti kolme päivää. Vietin nämä päivät kannella, salongissa kävin vain syömässä ja nukkumassa. Kaiken muun ajan istuin laivan äärimmäisessä keulassa, ankkurin luona. Siellä oli suuri kello, jota soitettiin kaupunkeihin saavuttaissa. Istuin tämän kellon viereen, köysikasojen joukkoon; asetin papukaijahäkin jalkojeni väliin ja katselin ympärilleni. Rhone oli niin leveä, että tuskin sen rantoja eroitti. Mutta minä olisin suonut, että se olisi ollut vielä leveämpi ja että sen nimi olisi ollut:

meri! Taivas oli säteilevän kirkas, vesi vihreä. Suuria aluksia purjehti myötävirtaan. Aivan lähellä meitä kahlassi merimiehiä laulaen aasin selässä joen yli. Toisinaan sivuutti laiva jonkun lehtevän pajua ja saraheinää kasvavan saaren. »Autio saari!» sanoin hiljaa itsekseen, niellen sitä silmilläni...

Kolmannen päivän lopulla luulin tulevan myrskyn. Taivas oli yhtäkkiä mennyt pilveen: paksu sumu leijaili joen päällä, laivan keulaan sytytettiin suuri lyhty, ja minä aloin kaikki nämä enteet nähdessäni, tuntea itseni levottomaksi... Silloin sanoi joku lähelläni: »Tuolla on Lyon!» Samassa alkoi suuri kellokin soida. Oltiin Lyon'issa.

Näin hämärästi sumun läpi valoja tuikahtelevan vuoroin kummallakin rannalla; me kuljimme jonkun sillan alitse; sitte vielä toisenkin. Kummallakin kertaa taittui koneen tavattoman suuri savutorvi kahtia ja sylki kidastaan mustia savuvirtoja, jotka saattoivat minut yskimään. Laivalla oli kauhea hälinä. Matkustajat etsivät tavaroitaan, laivamiehet kiroilivat kierittäessään tynnyreitä pimeässä. Satoi...

Kiiruhdin äidin. Jacques'in ja vanhan Announ luo, jotka olivat toisessa päässä laavaa, ja siinä me seistä kyyrötimme kaikki neljä, toisiimme kiinnipainuneina. Annou'n suuren sateenvarjon alla, silläaikaa kun laiva asettui jokiäyrään varteen ja maallenusu alkoi.

Luulenpa, ettemme olisi sieltä koskaan selvinneet, ellei isä olisi tullut meitä noutamaan. Hän tuli meitä kohden epäröiden huutaen: »Halloo, halloo!» Tähän tuttuun »hallooseen» vastasimme kaikki neljä yhteen ääneen: »halloo!» ylen onnellisina ja sanomattomalla helpoituksen tunteella. Isä suuteli meitä kiireisesti, otti toisella kädellään minua, toisella veljeäni kädestä ja sanoi naisille: »Seuratkaa minua!» Ja niin sitä mentiin... Siinä vasta miesten mies!

Me pääsimme vain vaivoin eteenpäin; oli pimeä, ja laivankansi oli liukas. Kompastuimme joka askeleella tavaralaatikkoihin... Yhtäkkiä sattui korvaamme laivan toisesta päästä valittava, itkunsekainen ääni: »Robinson, Robinson!»

Voi, hyvä Jumala! huudahdin minä ja koetin irroittaa kättäni isän kädestä; hän luuli, että jalkani oli luiskahtanut ja tarttui vielä lujemmin minua kädestä.

Ääni jatkoi edelleen vieläkin valittavampana, vieläkin itkevämpänä: »Robinson! Robinson raukka!» Minä tein uuden ponnistuksen saadakseni käteni irti. »Papukaijani», huusin minä, »minun papukaijani!»

— Se siis puhuu nyt? sanoi Jacques.

Josko se puhui; kuulinhan sen peninkulman päähän... Olin hämmennyksissäni unohtanut sen sinne laivan toiseen päähän ankkurin luo ja sieltä se kutsui minua, kirkuen kaikin voimin: »Robinson! Robinson! Robinson raukka!»

Onnettomuudeksi olimme kaukana ja kapteeni huusi: »Joutukaa!»

»Me tulemme sen huomenna hakemaan», sanoi isä; »laivalta ei mitään katoa.» Ja samalla hän vei minut mukaansa kyynelistäni välittämättä. Voi surkeutta! kun papukaijaa seuraavana päivänä lähetettiin hakemaan, ei sitä löytynyt... Ajatelkaa minun epätoivoani: ilman Perjantaita! Ilman papukaijaa! Robinsonista ei enää voinut tulla mitään. Kuinka olisi muuten paraimmallakaan tahdolla voinut loihkia itselleen aution saaren neljännessä kerroksessa, likaisessa, kosteassa talossa Lanterne kadulla.

Voi tuota kauheaa taloa! Se on ijäksi painunut mieleeni: raput olivat perin likaiset: piha muistutti kaivoa: portinvahdilla, joka samalla oli suutari, oli kojunsa vesipumpun vieressä... Kaikki oli hirveätä.

Tulopäivämme iltana päästi vanha Annou kyökkiin asettuessaan hätähuudon:

— Torakoita! Torakoita!

Me juoksimme sinne. Mikä näky!... Kyökki oli noita ilettäviä eläviä täynnä; niitä juoksenteli ruokakaapissa, seinillä, laatikoissa, uunin päällä, astiakaapissa, kaikkialla. Tahtomattaankin niitä sotki kuoliaaksi. Huh! Annou oli niitä jo paljon tappanut; mutta mitä enemmän hän niitä surmasi, sitä enemmän niitä tuli. Niitä tuli vesikourun lävestä; vesikourun läpi tukittiin; mutta seuraavan päivän iltana tuli niitä toista tietä, ties mistä. Täytyi varta vasten hankkia kissa niitä tappamaan, ja joka yö oli kyökissä kauhistava teurastus.

Torakat saattoivat minut vihaamaan Lyon'ia heti ensi illasta lähtein. Seuraavana päivänä tuntui vielä paljo ikävämältä. Talon tavat täytyi muuttaa; ruoka-ajatin olivat toiset!... Leivilläkään ei ollut sama muoto kuin ennen meillä. Niitä kutsuttiin »kruunuleiviksi». Onpas sekin nimi!

Kun vanha Annou teurastajalta kysyi »paahtopaistia» niin renki nauroi häntä päin silmiä: hän ei

tietänyt mitä paahtopaisti on, senkin tomppeli!... Voi, kuinka kaikki oli ikävää.

Hankkiaksemme itsellemme jotain huvia sunnuntaisin, menimme koko perhe Rhonen rannalle kävelemään sateenvarjot kädessä. Vaistomaisesti suuntasimme aina kulkumme etelää kohden, Perrache'iin päin. »Minusta tuntuu kuin tulisimme lähemmäksi kotiseutuamme», sanoi äiti, jolla oli vielä ikävämpi kuin minulla... Nämä perhekävelyt olivat painostavia. Isä torui, Jacques itki koko ajan, minä pysyttelin aina perässäpäin, en tiedä, miksi häpesin näyttäytyä kadulla, luultavasti sentähden, että olimme köyhiä.

Kuukauden kuluttua sairastui vanha Annou. Sumu teki hänet sairaaksi, hänet täytyi lähettää takaisin etelään. Tyttö rukka, joka oli intohimoisesti kiintynyt äitiini, ei voinut suostua meitä jättämään. Hän rukoili, että hänet pidettäisiin, luvaten ettei kuole. Täytyi väkisin viedä hänet laivaan. Etelään saavuttuaan meni hän epätoivoissaan naimisiin.

Annou'n lähdettyä ei enää otettu uutta palvelustyttöä, joka minusta oli kurjuuden huippu... Portinvartijan vaimo kävi tekemässä karkeammat askareet; äitini ihanat, valkeat kädet, joita minä niin mielelläni suutelin, tulivat punaisiksi kuumen lieden ääressä. Jacques taas kävi ostoksilla. Hänelle pistettiin suuri kori kainaloon ja sanottiin: »Osta sitä ja sitä»; ja hän osti sitä ja sitä erinomaisesti, aina vetistellen tietenkin.

Jacques rukka! ei ollut onnellinen hänkään. Tuo aina vetistelevä poika kävi isälle vähitellen vastenmieliseksi, ja hän antoi korvapuustien paukkua... Päivät pitkät kaikui herkeämättä: »Jacques, kuinka tyhmä sinä olet! Sinä olet aika aasi!» Totta onkin, että Jacques rukka isän läsnäollessa joutui kokonaan päästään pyörälle. Ponnistellessaan kyyneleitä vastaan näytti hän kovin rumalta. Isä katkeroitti hänen elämänsä. Kuulkaa esimerkiksi ruukkujuttu:

Eräänä iltana juuri pöytään istuttaessa ei ole tippaakaan vettä talossa.

— Kyllä minä menen hakemaan, sanoo kiltti Jacques rukka.

Ja samassa hän ottaa käteensä ruukun, ison saviruukun.

Isä kohauttaa olkapäitänsä:

— Jos Jacques menee vettä hakemaan, sanoo hän, niin ruukku ei tule ehjänä takaisin, se on varma.

— Kuuletkos nyt Jacques, sanoo äiti levollisella äänellänsä, — älä nyt vaan särje sitä, ole hyvin varovainen.

Isä jatkaa:

— Turha sinun on varottaa, hän särkee sen kuitenkin.

Nyt kuuluu Jacques'in itkun tukehduuttama ääni:

— Mutta minkätähden minun tarvitsee se särkeä?

— Minä en sano, että sinun tarvitsee se särkeä, sanon, että sinä särjet sen, vastaa isä äänellä, joka ei siedä vastaväitteitä.

Jacques ei vastaa mitään; hän ottaa ruukun vapisevaan käteensä ja lähtee yhtäkkiä sen näköisenä kuin tahtois sanoa:

— Vai särjen minä tämän? No, saadaanpas nähdä!

Menee viisi minuuttia, menee kymmenen: Jacques'ia ei kuulu. Äiti alkaa olla huolissaan:

— Kunhan ei hänelle ole mitään tapahtunut?

— Joutavia, mitä hänelle olisi tapahtunut? sanoo isä vihaisella äänellä. Hän on särkenyt ruukun eikä uskalla tulla sisään.

Mutta yhtä kaikki tätä sanoessaan vihaisen näköisenä, — vaikkei parempaa ihmistä ollut auringon alla — nousee hän ylös ja menee raottamaan ovea, hiukan katsoakseen, minne Jacques on joutunut. Ei hänen tarvinnutkaan kauvas mennä; Jacques seisoo rappusissa oven edessä tyhjin käsin, äänettömänä kivipatjana. Nähdessään isän, tulee hän kalpeaksi ja sanoo sydäntä särkevällä, heikolla, voi, niin heikolla äänellä: »Minä olen särkenyt sen...» Hän oli särkenyt sen!...

Eyssette perheen aikakirjoissa kutsutaan tätä tapausta »ruukkujutuksi».

Pari kuukautta Lyon'iin tulomme jälkeen vanhempamme alkoivat ajatella meidän koulunkäyntiämme.

Isä olisi mielellään pannut meidät lukioon, mutta se tuli liian kalliiksi. »Entä jos panisimme heidät kirkkokouluun», sanoi äiti; »lapsilla kuuluu siellä olevan hyvä olla.» Tämä tuuma oli isällekin mieleinen, ja kun Saint-Nizier oli meitä lähin kirkko, niin lähetettiin meidät Saint Nizier'n kirkkokouluun. Siellä oli kovin hauskaa. Ei siellä pöntetty kreikkaa päähän eikä latinaa, niinkuin muissa kouluissa, vaan meiltä opetettiin avustamaan juhla- ja arkimessussa, saimme myös opetella vuorolauluja ja polville lankeamista ja meitä harjoitettiin kauniisti suitsuttamaan, joka ei ole niinkään helppoa. Siellä oli hauskuutta kaikenmoista, joku tunti päivässä vain sanain taivutusta ja latinalaisen raamatun lukua, mutta se oli vain sivuseikka. Me olimme siellä ennen kaikkea jumalanpalvelusta varten. Vähintään kerran viikossa sanoi abbé Micon juhllaisen näköisenä pannessaan nuuskaa nenäänsä: »Huomenna pojat, ei ole aamutunteja. Me menemme hautajaisiin.»

Me menimme hautajaisiin. Kuinka hauskaa! Vielä oli ristiäisiä ja häitä, tai piispantarkastuksia, tai vietiin kuolevaisille herranehtoollinen. Herranehtoollinen kuolevaiselle! Kuinka me olimme ylpeitä, kun saimme olla sitä saattamassa. Pappi kulki pienen punaisen samettikatoksen alla kantaen herranehtoollisleipää ja pyhää öljyä. Kaksi kuoripoikaa kannatti samettikatosta, kaksi muuta kulki sen perässä suuret kullatut lyhdyt kädessä. Viides kävi edellä ja rämisti pientä väkkärää. Tavallisesti oli se minun tehtäväni... Herranehtoollisen kulkiessa ohitse ottivat miehet hatun päästään, ja naiset tekivät ristinmerkin. Kun kuljettiin jonkun sotilasvartion ohitse, huusi vahti: »Aseisiin!» Sotamiehet juoksivat kokoon ja asettuivat riviin. — Kunniaa! sanoi upseeri... Pyssyt kalisivat ja rumpu pärisi. Minä rämistin kolme kertaa väkkärääni ja me kuljimme ohi.

Jokaisella meistä oli pienessä kaapissa täydellinen papillinen asu: pitkäliepeinen musta kauhtana, messupaita, jossa oli suuret, kankeat tärkkihihat, mustat silkkisukat, kaksi patalakkia, toinen verasta, toinen sametista, pienillä valkeilla helmillä koristettuja kauluksia, — kaikki mitä tarvittiin.

Tuon puvun huomattiin sopivan erittäin hyvin minulle.

— Hänet voisi syödä suuhunsa siinä, sanoi äiti.

Pahaksi onneksi olin kovin pieni, ja se saattoi minut epätoivoon. Ajatelkaa, että varpaillekin nousten tuskin ulotuin Caduffen, meidän sveitsiläisvahtimme valkoisia sukkia korkeammalle. Sitäpaitsi olin niin hento!... Kerran kun minun messussa piti muuttaa raamattu toisesta paikasta toiseen, vei tuo suuri, raskas kirja minut nurin. Kaaduin pitkin pituuttani alttarin astuimille. Pulpetti särkyi ja jumalanpalvelus keskeytyi. Oli helluntaipäivä. Semmoinen häpeä!... Näitä pienuudestani johtuvia vastoinkäymisiä lukuunottamatta, olin hyvin tyytyväinen kohtalooni, ja usein illalla maatapannessamme sanoimme Jacques'in kanssa toisillemme: »Kirkkokoulussa on oikeastaan hyvin hauskaa!»

Onnettomuudeksi emme saaneet olla siellä kauvan. Eräs perheen ystävä, yliopiston rehtori etelästä, kirjoitti eräänä päivänä isälle, että jos isäni tahtoi toiselle pojistansa vapaaoppilaspaikan Lyon'in lukiossa, niin oli hänellä se tarjota.

— Se sopisi Daniel'ille, sanoi isä.

— Entä Jacques? sanoi äiti.

— Jacquesko? Hänet minä pidän luonani, hän voi olla minulle avuksi. Muuten olen huomannut, että hänellä on halua kauppaa-alalle. Me teemme hänestä kauppamiehen.

En toden totta tiedä, kuinka isä oli voinut huomata, että Jacques'illa oli halua kauppaa-alalle. Siihen aikaan ei tuolla poika rukalla ollut halua muuhun kuin itkuun, ja jos häneltä olisi kysytty... Mutta häneltä ei kysytty, eikä minultakaan.

Ensimmäiseksi lukioon tullessani pisti silmäni, että minä yksin olin puettu puseroon. Lyon'issa eivät varakkaitten vanhempain pojat käy puserossa; siinä käyvät vain katupojat. Muutta minulla oli pusero, ruudukkainen pusero, tehtaan ajoilta; minä kävin puserossa, olin katupojan näköinen... Kun astuin luokkaan, alkoivat oppilaat virnistellä. Kuulin sanottavan: »Katsoppas, tuolla on pusero!» Opettajakin nyrpisti nenäänsä ja sai kohta vastenmielisyyden minua kohtaan. Siitä alkain puhutteli hän minua aina halveksivalla ilmeellä. Ei hän koskaan maininnut minua nimeltä, sanoi vaan: »No, sinä Pikku Mies». Ja kuitenkin olin sanonut hänelle vähintään kaksikymmentä kertaa, että minun nimeni oli Daniel Ey-ssette... Lopuksi ristivät toverit minut Pikku Mieheksi ja se nimi minulle jäi...

Eikä yksin puseroni minua eroittanut toisista pojista. Toisilla oli kauniit, nahkaiset koululaukut, ruusupuusta tehdyt hyvänhajuiset mustetolpot, kovakantiset vihot ja uudet kirjat, joiden alareunassa oli paljon muistutuksia; minun kirjani olivat vanhoja joen rannalta ostettuja homeisia, pahalta haisevia räysäjä; niiden kannet olivat aina repaleiset, joskus puuttui niistä lehtiäkin. Jacques kyllä teki parhaansa niitä uudestaan sitoissaan pahvilla ja puusepän liimalla, mutta hän pani aina liiaksi liimaa, ja se haisi pahalta. Hän teki minulle myöskin koululaukun, jossa oli äärettömästi osastoja; se oli hyvin mukava, mutta aivan liian liimainen. Liimaaminen ja sitominen oli tullut Jacques'ille taudiksi, niinkuin

itkeminenkin. Hänellä oli aina tulella koko joukko pieniä liimakuppeja, ja kun hän vaan hetkeksikään pääsi livahtamaan konttorista, niin hän liimasi, nitoi ja sito. Muun aikansa hän kuljetti tavarakäärjä kaupungilla, kirjoitti sanelun mukaan ja kävi ostoksilla, — oli siis kauppa-alalla.

Minä puolestani olin tullut huomaamaan, että vapaaoppilaan, joka käy puserossa, ja jota kutsutaan Pikku Mieheksi, täytyy lukea kahta kertaa enemmän kuin muiden ollakseen toisten vertainen. Ja toden totta. Pikku Mies luki kaikin voimin.

Uljas Pikku Mies! Näen hänet talvella lämmittämättömässä huoneessa, työpöytänsä ääressä, jalat sängynpeitteeseen käärittyinä. Ulkona pieksi lumiräntä akkunanruutuja. Konttorissa kuului isä sanelevan: Olen saanut arvoisan kirjeenne 8:nnelta päivältä tätä kuuta...

Ja Jacques'in itkun tukahduttama ääni toistavan:

— Olen saanut arvoisan kirjeenne 8:nnelta päivältä...

Vähän väliä aukeni kamarin ovi hiljaa: äiti tuli sisään. Hän lähestyi varpaillaan Pikku Miestä. Sh!...

— Luetko sinä? sanoi hän hyvin hiljaa.

— Luen, äiti.

— Eihän sinun ole kylmä?

— Ei toki!

Pikku Mies valehteli, hänen oli päinvastoin hyvin kylmä.

Silloin äiti istui hänen viereensä ja viiپی siinä pitkän aikaa, laskien hiljaa kutimensa silmiä, vähän väliä raskaasti huoaten.

Äiti rukka! Hän ajatteli silloin aina rakasta kotikaupunkiansa, jota hän ei luullut enää milloinkaan näkevänsä... Oi, voi, suureksi surukseen, meidän kaikkien suruksi, sai hän sen pianikin nähdä.

III.

HÄN ON KUOLLUT! RUKOILKAA HÄNEN PUOLESTANSA!

Oli maanantaipäivä heinäkuussa. Olin antanut viekoitella itseni koulusta päästyä pallosille, ja kun vihdoin tein kotiinlähtöä, oli paljo myöhäisempää, kuin olisin suonut. Juoksin pysähtymättä Terreau'n torilta Lanterne kadulle asti, kirjat vyöhön pistettyinä ja lakki hampaitten välissä. Mutta kun pelkäsin kauheasti isää, pysähdyin rappusiin minuutiksi henkäisemään, juuri niin pitkäksi aikaa, että keksin sopivan selvityksen viipymiseeni. Ja sitte soitin rohkeasti.

Isä tulikin itse minulle aukaisemaan. »Kuinka kauvan sinä olet viipynyt!» sanoi hän. Minä aloin vapisten ladella hätävalhettani, mutta hän ei kuunnellut loppuun, vaan veti minut luokseen ja syleili minua kauvan sanaakaan sanomatta. Koska olin odottanut vähintään aika nuhteita, kummastutti tämä vastaanotto minua suuresti. Ensimmäiseksi juolahti päähäni, että Saint-Nizier'in pastori oli meillä päivällisellä; tiesin kokemuksesta, ettei meitä koskaan sellaisena päivänä toruttu. Mutta mennessäni ruokasaliin näin heti paikalla, että olin erehtynyt. Pöytä oli katettu ainoastaan kahdelle, isälle ja minulle.

Entä äiti? Ja Jacques? kysyin kummastuneena.

Isä vastasi tavattoman lempeällä äänellä, joka ei ollut hänen tavallisensa:

— Äitisi ja Jacques ovat matkustaneet pois, Daniel; abbé veljesi on kovin sairaana.

Nähdessään minun käyvän kalman kalpeaksi, lisäsi hän minua rauhoittaakseen melkein päloisesti:

— Kun sanon »hyvin sairaana» niin tarkoitan vain, että meille on kirjoitettu veljesi olevan sängyn omana; tiedäthän, millainen äiti on, hän tahtoi kaikin mokomin lähteä ja minä annoin hänelle Jacques'in seuraksi... Ei se mitään vaarallista liene... Ja nyt, istu pöytään, niin rupeamme syömään: olen nälkään kuolemaisillani.

Istuin sanaakaan sanomatta pöytään, mutta sydäntäni ahdisti ja vain vaivoin voin pidättää kyöneleitäni ajatellessani, että abbé veljeni oli kovin sairaana. Alakuloisina ja äänettöminä istuimme siinä toisiamme vastapäätä. Isä söi nopeasti ja joi suuria kulauksia, sitte äkkiä pysähtyi ja vaipui ajatuksiinsa... Minä taasen liikkumattomana pöydän toisessa päässä ja aivan kuin puoleksi tajuttomana, muistelin niitä kauniita kertomuksia, joita abbé oli minulle kertonut tehtaalla käydessään. Näin hänen kokoovan kauhtanansa liepeet harpatakseen ammeitten yli. Muistin myös päivän, jolloin hän ensi kerran messusi koko perheen ollessa kirkossa. Kuinka kaunis hän oli, kun hän kääntyi meihin päin kätet koholla sanoen *Dominus vobiscum* niin lempeällä äänellä, että äiti itki ilosta!... Nyt kuvittelin hänet tuolla kaukana, vuoteen omana sairaana (voi, kovin sairaana: jokin aavistus sanoi sen minulle) ja tuskani häntä tässä tilassa ajatellessa kävi kaksinkertaiseksi siksi, että kuulin äänen, joka sydämeni syvyydestä huusi: »Jumala rankaisee sinua, se on sinun syysi! Sinun olisi pitänyt tulla suoraa päätä kotiin! Sinä et olisi saanut valehdella!» Ja tuon kauhean ajatuksen valtaamana, että Jumala häntä rangaistakseen antoi hänen veljensä kuolla, sanoi Pikku Mies epätoivoisena itseksensä: »En koskaan, koskaan enää ole koulusta tullessani pallosilla.»

Kun ateria oli lopussa, sytytimme lampun ja ryhdyimme iltatöihimme. Isä levitti paksut kauppakirjansa pöytäliinalle jälkiruuan jäännösten keskelle ja laski ääneen laskujansa. Finet, torakkakissa, kuljeskeli pöydän ympärillä surkeasti naukuen. Minä avasin akkunan ja olin nojallani sen ääressä.

Oli pimeä, ilma tuntui tukahduttavalta... Alhaalta porttien edustoilta kuului naurua ja puhelua, kaukaa Loyassen linnasta rummun pärinää... Olin siinä jonkun aikaa surullisiin ajatuksiin vaipuneena tuijottanut pimeyteen, kun kova kellonsoitto tempasi minut äkkiä akkunasta. Katsoin kauhistuneena isään ja olin näkevinäni hänen kasvoillaan saman kauhun ja pelon värähdyksen, joka oli minut vallannut. Tuo kellonsoitto vaikutti häneenkin kammottavasti.

— Soitetaan, sanoi hän minulle melkein hiljaa.

— Älä mene, isä; kyllä minä menen avaamaan. Ja minä syöksyin ovea kohden.

Kynnyksellä seisoj mies. Näin hänet epäselvästi pimeässä, kun hän ojensi minulle jotakin, jota epäröin ottaa vastaan.

— Sähkösanoma, sanoi hän.

— Sähkösanoma, hyvä Jumala! Mitä se merkitsee?

Minä otin sen väristen käteeni ja ajoin panna oven kiinni; mutta mies pisti jalkansa oven väliin ja sanoi kylmästi:

— Se täytyy kuitata.

Se täytyi kuitata. En tietänyt sitä, sillä se oli ensimmäinen sähkösanoma, jonka otin vastaan.

— Kuka siellä on, Daniel? huusi isä minulle; hänen äänensä vapisi.

Minä vastasin:

Vain kerjäläinen... Ja antaen miehelle merkin odottaa minua juoksin huoneeseeni, kastin hapuilemalla kynän mustetolppoon, ja palasin samassa.

Mies sanoi:

— Kuitatkaa tuohon.

Pikku Mies kuittasi vapisevalla kädellä, porraslamppujen valossa; sitte hän sulki oven ja tuli jälleen sisään sähkösanoma poveen piiloitettuna.

Niin, minä pidin sinua piilossa povessani, onnettomuuden sanoma! Minä en tahtonut, että isä sinut näkisi, sillä minä tiesin edeltäpäin, että sinä tulit ilmoittamaan meille jotakin kauheata, ja kun minä sinut avasin, niin et kertonut minulle mitään uutta, kuuletko, sähkösanoma! Sinä et minulle mitään kertonut, mitä ei sydämeni jo ollut arvannut.

— Siellä oli vain kerjäläinen? sanoi isäni katsoen minuun.

Vastasin punastumatta: »Niin oli», ja asetuin entiselle paikalleni akkunan luo haihduttaakseni hänen epäluulonsa.

Viivyin siinä vielä jonkun aikaa, liikkumattomana, äänetönnä, puristaen rintaani vasten tuota paperia, joka poltti minua.

Aika ajoin koetin ajatella järkevästi, rohkaista mieltäni sanomalla itsekseen: »Kuka ties on se hyvinkin hyvä uutinen. Ehkä he ilmoittavat, että hän on parantunut...»

Mutta pohjalta tiesin, ettei se ollut totta, tiesin että valehtelin itselleni, tiesin ettei sähkösanoma tulisi sanomaan, että hän on parantunut.

Vihdoin päätin livahtaa huoneeseeni, saadakseni kerta kaikkiaan varmuutta. Menin hitaasti ulos ruokasalista aivan kuin muissa mietteissä; mutta kun kerran olin huoneessani, millä kuumeisella nopeudella sytytinkään lampun! Ja kuinka käteni vapisivat tuota kuolonsanomaa avatessani! Ja niitä kuumia kyneleitä, joilla sen kostutin, kun sen olin avannut... Luin sen uudelleen kahteenkymmeneen kertaan, yhä toivoen, että olin erehtynyt: mutta voi poloista minua! Turhaan sitä luin ja yhä uudelleen luin ja selittelin sen merkitystä, en saanut sitä muuta sanomaan, kuin mitä se heti oli sanonut, kuin mitä niin hyvin tiesin sen tulevan sanomaan:

Hän on kuollut. Rukoilkaa hänen puolestansa!

Kuinka kauvan siinä seisoin itkien sähkösanoma edessäni, en tiedä. Muistan vain, että silmäni kirvelivät kauheasti, ja että kauvan haudoin kasvojani vedellä, ennenkuin lähdin huoneestani. Sitten palasin ruokasaliin pitäen pienessä kiinnipuristetussa kädessäni tuota kolminkerroin kirottua sähkösanomaa.

Ja nyt, mitä olinkaan tehnyt? Kuinka minun oli ilmoittaminen tuo kauhea uutinen isälleni; mikä naurettava lapsellisuus oli pannut minut pitämään sen omana tietonani? Vähän aikaisemmin tai myöhemmin, — saihan hän sen kumminkin tietää. Mikä tyhmyys! Jos olisin mennyt suoraan hänen luoksensa, kun sähkösanoma saapui, niin olisimme ainakin sen yhdessä avanneet, ja nyt olisi kaikki sanottuna.

Näin itsekseen haastaen lähestyin pöytää ja menin istumaan isän viereen, hyvin lähelle häntä. Mies rukka oli sulkenut kirjansa ja kutkutteli nyt huviksensa Finet'in valkeata kuonoa sulkakynällään. Sydäntäni ahdisti, kun näin hänen noin leikkivän. Näin hänen lampun puoleksi valaisemat kasvonsa vähä väliä vilkastuvan ja vetäytyvän nauruun, ja olisin tahtonut sanoa hänelle: »voi, voi, älä naura, herran nimessä, älä naura.»

Juuri kun häntä näin surullisena sähkösanoma kädessä katselin, nosti isä päätänsä. Meidän silmämme tapasivat toisensa enkä tiedä, mitä hän näki minun silmissäni, tiedän vain, että hänen kasvonsa yhtäkkiä vääristyivät, että kova parkaisu pääsi hänen rinnastaan, että hän sanoi minulle sydäntä vihlovalta äänellä: »Hän on kuollut, eikö niin?» että sähkösanoma putosi kädestäni, että vaivuin itkien syliinsä, ja että itkimme kauvan epätoivoisina toistemme sylissä, samalla kuin Finet jalkaimme juuressa leikki sähkösanomalla, tuolla kuolonsanomalla, meidän kyyneltemme syyllä.

Siitä on pitkä aika, kun kaikki tämä tapahtui, kauvan aikaa on kallis abbé veljeni, jota niin suuresti rakastin, levännyt maan povessa, mutta voin vakuuttaa teille, että yhä vielä, kun saan sähkösanoman, en voi sitä avata ilman kauhun väreitä. Pelkään, että silmäni sattuvat sanat *hän on kuollut* ja että täytyy *rukoilla hänen puolestansa*.

IV. PUNAINEN VIHKO.

Vanhoissa messukirjoissa näkee kömpelöitä värikuvia, joissa Jumalan äiti on kuvattu syvä vako kumpaisessakin poskessa; tuon jumalallisen juovan on taiteilija pannut niihin sanoakseen meille: »Katsokaa, kuinka hän on itkenyt!...» Tämän vaon, — kyynelvaon — vannon nähneeni äitini laihtuneissa kasvoissa, kun hän palasi Lyon'iin poikaansa hautaamasta.

Äiti raukka, siitä päivin ei hän enää hymyillyt. Hänen pukunsa oli aina musta, hänen kasvonsa aina surulliset. Hän kantoi syvää surua sekä vaatteissaan että sydämessään eikä siitä koskaan luopunut... Muuten oli Eyssette'n talossa kaikki entisellään: hiukan vain ilottomampaa, siinä kaikki. Pyhän Nizier'in pastori piti muutamia messuja veljeni sielun rauhaksi. Lapsille leikattiin surupuvut isän vanhasta takista, ja elämä, tuo surullinen elämä, jatkui edelleen.

Rakkaan abbé'mme kuolemasta oli jo kulunut jokunen aika, kun eräänä iltana, maatapannessamme, näin Jacques'in suureksi ihmeekseni kiertävän huoneemme oven lujasti lukkoon, tukkivan huolellisesti ovenraot ja sen tehtyään tulevan minua kohden hyvin juhlallisen ja salaperäisen näköisenä.

Minun on sanominen, että sitte etelästä paluunsa oli Jacques veikon tavoissa tapahtunut kummallinen muutos. Ensinnäkin, niin uskomattomalta kuin se kuuluukin, Jacques ei enää itkenyt, tai ei melkein ollenkaan; samoin oli hänen hurja liimaamisintonsa milteipä mennyttä. Pienet liimakupit ilmestyivät toisinaan vieläkin tulelle, mutta entinen viehätyks oli poissa; nyt, jos oli kirjalaukkua tarvis, niin täytyi sitä polvillaan rukoilla... Kuka uskoisi! hatturasia, jonka äiti oli tilannut, oli viikonpäivät ollut tekeillä. Kotona ei mitään huomattu, mutta minä näin selvästi, että Jacques'ia jokin vaivasi. Usein olin yllättänyt hänet konttorissa, kun hän puhui itsekseen ja viittoi käsillään. Öisin hän ei nukkunut, kuulin hänen mutisevan itsekseen, sitte yhtäkkiä hyppäävän vuoteeltaan ja kävelevän pitkin askelin huoneessa ... kaikki tämä ei ollut luonnollista ja peloitti minua, kun sitä ajattelin. Luulin, että Jacques oli tulossa hulluksi.

Nähdessäni hänen tuona iltana sulkevan huoneemme oven kahteen lukkoon, johtui hulluuden pelko taas mieleeni ja minua rupesi kammottamaan; kunnan Jacques rukka ei sitä huomannut, vaan otti vakavasti minun käteni omiinsa ja sanoi:

— Daniel, minä uskon sinulle jotakin, mutta sinun täytyy vannoa, ettet siitä koskaan hiisku sanaakaan.

Ymmärsin heti paikalla, ettei Jacques ollut hullu. Vastasin empimättä:

— Sen vannon, Jacques!

— No niin! etkö voi arvata ... sh!... Minä sepitän runoelmaa, suurta runoelmaa.

— Runoelmaa, sinä Jacques, sinä sepität runoelmaa!

Vastaukseksi veti Jacques liiviensä alta mahdottoman suuren punaisen, vihon, jonka hän itse oli sitonut, ja jonka ensilehdelle hän oli kirjoittanut kauneimmalla käsialallaan:

USKONTO! USKONTO!

Runoelma kahdessatoista laulussa. Kirjoittanut Eyssette (Jacques).

Vihko oli niin suuri, että minua miltei huimasi. Voitteko käsittää?... Jacques, minun veljeni Jacques, kolmentoistavuotias poika, itku- ja liimakuppi-Jacques sepitti runoa: *Uskonto! Uskonto!* Runoelma kahdessatoista laulussa.

Eikä kellään ollut siitä vähintäkään aavistusta! Hänet lähetettiin yhä edelleen vihanneskauppiaille kori kainalossa ja isä huusi hänelle useammin kuin koskaan: »Jacques, sinä olet pääsinpää!...»

Voi, rakas Eyssette (Jacques!) rukka, kuinka mielelläni olisin langennut kaulaasi, jos olisin uskaltanut. Mutta minä en uskaltanut... Ajatelkaahan toki!... *Uskonto! Uskonto!* Runoelma kahdessatoista laulussa! Minun on kuitenkin totuuden nimessä sanominen, ettei tämä runoelma kahdessatoista laulussa ollut läheskään valmis. Luulenpa melkein, ettei siitä vielä ollut seipitetynä muuta kuin ensimmäisen laulun neljä ensimmäistä säettä; mutta tiedättehän, että tämän kaltaisissa töissä alullepano aina on vaikein asia, ja niinkuin Eyssette (Jacques) hyvällä syyllä sanoi: »Nyt kun minulla on neljä ensimmäistä säettäni, ei jatko merkitse mitään; se on vain ajankysymys.»

Tämän jatkon päähän, joka oli vain ajankysymys, ei Eyssette (Jacques) milloinkaan tullut... Niinkuin tiedätte, hyvät ihmiset, on runoelmilla oma kohtalonsa; pian näkyi, ettei *Uskonto! Uskonto!* runoelman kohtalo ollut lainkaan tulla kaksitoistalauluiseksi. Turhaan hikoili runoilija, hän ei päässyt milloinkaan neljää ensimmäistä säettä pitemmälle. Surkea juttu. Lopuksi heitti poika poloinen hiiteen koko runoelmansa ja sanoi hyvästit Runottarelle (siihen aikaan puhuttiin vielä Runottaresta.) Vielä samana päivänä sai hän takaisin itkukohtauksensa ja pienet liimakupit ilmaantuivat jälleen tulelle... Entä punainen vihko?... Niin, sillä oli myöskin oma kohtalonsa.

Jacques sanoi minulle: »Minä annan sen sinulle, täytä se millä hyvänsä.» Tiedättekö, millä sen täytin?... Runoillani, tiedän mä, Pikku Miehen runoilla. Jacques oli tartuttanut tautinsa minuun.

Tässä ovat nuo neljä säettä sellaisina kuin näin ne sinä iltana kauniilla pyöreällä käsialalla piirrettyinä punaisen vihon ensi sivulle:

Uskonto! Uskonto!
Ylhäinen, pyhä,
Rinnassa ääni!
Lohtujen lohtu!

Ja nyt, sillaaikaa kun Pikku Mies on loppusointujen etsintätouhuissa, hyppäämme me lukijani suostumuksella yhdellä harppauksella neljä, viisi vuotta eteenpäin hänen elämästensä. Minulla on kiire joutua kevääseen 18—, joka ei vieläikään ole haihtunut Eyssettien muistosta; kullakin perheellä on näet

omat merkkivuotensa.

Muuten ei lukija kadota mitään, vaikka sivuutankin tämän ajanjakson elämästäni vaieten. Se on kaiken aikaa yhtä ja samaa kyynel- ja nälkävirttä! Isän asiat käyvät huonosti, vuokra jää maksamatta, velkamiehet ahdistavat, äidin jalokivet myydään, hopeakalut viedään panttiin, lakanat ovat täynnä reikiä ja housut paikkoja, puute irvistelee joka raosta, nöyryytyksiä päivät pääksytysten ja tuo ikuinen kysymys »mitä huomenna syöme», sitte kaupunginpalvelijan röyhkeät kellonsoitot, portinvartijan ivallinen naama, ja lainat ja maksamattomat vekselit ja ... ties mitä.

On siis vuosi 18—.

Pikku Mies oli silloin ylimmällä luokalla.

Hän oli, muistaakseni, hyvin vaateliias nuorukainen, joka täydellä todella oli mielestään niin filosofi kuin runoilijakin: muuten ei saapasvartta korkeampi eikä parran haiventakaan leuvassa.

Siis eräänä aamuna, kun tämä suuri filosofi Pikku Miehen hahmossa oli menossa kouluun, huusi isä Eyssette hänet konttoriin ja sanoi karskilla tavallansa, heti kun näki hänen astuvan sisään:

— Daniel, heitä kirjasi nurkkaan, tämän koommin et mene kouluun.

Sen sanottuaan alkoi isä Eyssette äänettömänä kävellä pitkin askelin puodissa edestakaisin. Hän näytti hyvin liikutetulta ja liikutettu oli Pikku Mieskin, sen vakuutan... Pitkän vaitiolon jälkeen jatkoi isä Eyssette:

— Poikani, minun on sinulle ilmoittaminen ikävä uutinen, hyvin ikävä ... me olemme pakoitettut hajaantumaa koko perhe, saat heti kuulla miksi.

Tässä kohden kuului raju, sydäntäsärkevä nyyhkytys raollaan olevan oven takaa.

— Jacques, sinä olet pässinpää! huusi isä Eyssette kääntymättä oveen päin, sitte hän jatkoi:

— Kun me kuusi vuotta sitte vallankumouksellisten häviöön saattamina tulimme Lyon'iin, toivoin ahkeralla työllä voivani hankkia takaisin menetetyn omaisuutemme; mutta tässä on ollut piru merrassa! Minun on onnistunut ainoastaan upottaa meidät korvia myöten velkoihin ja kurjuuteen... Nyt on kaikki lopussa, me olemme joutuneet ikäviin selkkauksiin... Niistä selvitäksemme ei meillä ole muuta kuin yksi keino valittavana, nyt kun te jo olette suuria: myydä se vähä, mikä meillä on jäljellä ja hankkia kukin tahollaan elatuksensa.

Uusi nyyhkytys näkymättömän Jacques'in taholta katkaisi isän puheen: mutta hän oli itsekin niin liikutuksen vallassa, ettei suuttunut. Hän antoi vain Danielille merkin sulkea oven ja, kun ovi oli suljettu, jatkoi hän:

— Kuule siis, minkä päätöksen olen tehnyt: siksi kunnes toisin sovitaan, asettuu äiti asumaan etelään veljensä, Baptistesedän, luo. Jacques jää Lyon'iin. Hän on saanut pienen toimen panttilainauskonttorissa. Minä otan paikan Viini-osaakeyhtiön kauppamatkustajana... Mitä taasen sinuun, lapsi rukka, tulee, niin pitänee sinunkin ruveta itse elättämään itseäsi ... juuri vastikään sain rehtorilta kirjeen, jossa hän ehdottaa sinulle läksyjen valvojan paikkaa, tuossa, lue!

Pikku Mies otti kirjeen käteensä.

— Minkä minusta näyttää, sanoi hän lukiessaan, ei minulla ole mitään viivyttelämisen varaa.

— Pitäisi lähteä jo huomenna.

— Hyvä, minä lähden!...

Jonka jälkeen Pikku Mies taittoi kirjeen kokoon ja antoi sen isälleen takaisin kädellä, joka ei vapissut. Suuri filosofi, nähkääs, kun oli.

Tällä hetkellä tuli äiti konttoriin ja Jacques arkana hänen jäljessään... Molemmat lähestyivät Pikku Miestä ja syleilivät häntä äänettöminä; he olivat edellisestä illasta asti tietäneet, mitä tulisi tapahtumaan.

— Laittakaa hänen kirstunsa kuntoon! huusi isä jyrisevällä äänellä, hän lähtee huomisaamuna laivalla.

Äidiltä pääsi syvä huokaus. Jacques nyyhkytti heikosti, ja niin oli kaikki sanottuna.

Tässä talossa alettiin olla tottuneita onnettomuuden sanomiin.

Tuon muistorikkaan päivän huomenena saattoi koko perhe Pikku Miestä laivalle. Merkillisestä sattumasta oli se sama laiva, joka oli tuonut Eyssetit Lyon'iin kuusi vuotta takaperin. Kapteenina Génies, mestarikokkina Montélimart! Luonnollisesti muisteltiin Annou'n sateenvarjoa, Robinson'in papukaijaa ja muutamia muita seikkoja, joita sattui maihin noustessa... Nämä muistot tekivät surullisen lähtöni vähän iloisemmaksi, ja vetivät äidin huulet heikkoon hymyyn.

Yhtäkkiä soi kello. Lähdön hetki oli tullut.

Pikku Mies riistäytyi rakkaittensa syleilystä ja harppasi miehekkäästi laskusillan yli...

— Ole nyt järkevä, huusi hänelle isä.

— Älä tule sairaaksi, sanoi äiti.

Jacques aikoi sanoa jotakin, mutta ei voinut; hän itki liiaksi.

Mutta Pikku Mies ei itkenyt. Niinkuin minulla on ollut teille kunnia sanoa, oli hän suuri filosofi, ja filosofien nimenomaan ei sovi olla suruissaan...

Ja yhtäkaikki, Jumala tietää, kuinka hän heitä rakasti, noita rakkaitansa, jotka jäivät hänestä sumuun: Jumala tietää, että hän olisi heidän puolestaan antanut henkensä ja verensä... Mutta sellaisia me ihmiset olemme. Lähtöilo, laivan kohina, matkakuume, ylpeys tuntiessaan itsensä mieheksi, vapaaksi, itsenäiseksi mieheksi, joka matkusti ominpäin ja elätti itsensä, — kaikki tämä huumaannutti Pikku Miehen ja esti hänen ajattelemasta, niinkuin olisi pitänyt, niitä kolmea rakasta olentoa, jotka nyhkyivät alhaalla Rhonen laiturilla...

Ne kolme eivät olleet filosofeja! Levottomalla, hellällä silmällä seurasivat he laivan sätkyttävää kulkua, ja kun sen savusuoja tuskin enää oli pääskysen suuruinen taivaanrannalla, huusivat he vielä: »Hyvästi, hyvästi!» huiskuttaen nenäliinojaan.

Sillääikaa kulki herra filosofi edestakaisin laivan kannella, kädet taskussa ja pää pystyssä. Hän vihelteli, sylki pitkiä sylkyjä, katseli rohkeasti naisia silmiin, tarkasti laivan peränpidon, kohautteli harteitansa, niinkuin suurikasvuiset miehet, ja oli hyvin tyytyväinen itseensä. Ennenkuin oltiin vielä Vienne'ssäkään, oli hän jo kertonut mestari Montélimart'ille ja hänen kahdelle kokkipojallensa, että hän oli Yliopistossa ja että hänellä oli erinomaiset tulot... Hänen herrat kuulijansa onnittelivat häntä, ja hän tunsu itsensä hyvin ylpeäksi.

Kerran, laivan toisesta päästä toiseen kulkiessaan, sattui hänen jalkansa keulassa suuren kellon luona touvikasaan, jonka päällä Robinson Crusoe kuusi vuotta takaperin oli tuntikausia istunut papukaijajalkain välissä. Tämä touvikasa saattoi hänet ääneen nauramaan ja hiukan punastumaan.

— Kuinka naurettavalta mahdollinaan näyttää raahatessani kaikkialla mukanani tuota suurta, siniseksi maalattua häkkiä ja tuota eriskummallista papukaijaa...

Filosofi raukka, ei hän aavistanut, että hän oli koko iäkseen tuomittu raahaamaan tuolla naurettavalla tavalla mukanaan sinistä utukuvien välillä maalattua häkkiään ja toivon vihreäsukaista papukaijaa...

Oi voi, vielä tällä hetkellä, jolloin näitä rivejä kirjoitan, kantaa poika poloinen suurta siniseksi maalattua häkkiänsä. Sillä eroituksella vain, että pienojen taivaansini päivä päivältä yhä enemmän rapisee pois ja viheriä papukaija on menettänyt kolme neljännestä sulistaan.

Syntymäkaupunkiinsa saavuttuaan riensi Pikku Mies ensi toimekseen Yliopistolle, jossa rehtori asui.

Tämä rehtori, isä Eyssette'in ystävä, oli kookas, kaunis vanhus, jossa ei ollut tippaakaan turhantarkkuutta eikä muutakaan sentapaista. Hän otti Eyssette nuoremman erittäin hyväntahtoisesti vastaan. Tuo kunnan ukko ei kuitenkaan voinut pidättää kummastuksen ilmettä, kun Pikku Mies tuotiin hänen työhuoneeseensa.

— Voi, hyvä Jumala, kuinka hän on pieni!

Pikku Mies olikin naurettavan pieni; ja niin nuoren ja hintelän näköinen.

Rehtorin huudahdus oli hänelle kauhea isku. »He oivat huoli minusta», ajatteli hän. Ja koko hänen ruumiinsa alkoi vapista.

Onneksi jatkoi rehtori, aivan kuin olisi arvannut, mitä noissa pienissä aivo raukoissa tapahtui:

— Tule lähemmäksi, poikaseni... Me teemme sinusta siis lukujen valvojan. Sinun ikäisellesi, kun on

tuollainen kooltaan ja näöltään, on se toimi raskaampi kuin monelle muulle... Mutta kun nyt kerran on pakko, kun sinun täytyy elättää itsesi, rakas lapsi, niin koetamme tehdä elämäsi niin siedettäväksi kuin suinkin. Emme pane sinua aluksi mihinkään suureen myllyyn... Lähetän sinut Sarlande'in kaupunkilukioon muutaman penikulman päähän täältä, korkealle vuoristoon. Siellä sinä suoritat oppivuotesi tullaksesi mieheksi, karaistut ammatissasi, kasvat ja saat parran; ja sitte, kun parta on valmis, saamme nähdä!

Näin puhellessaan kirjoitti rehtori Sarlande'in lukion johtajalle kirjeen esitelläkseen hänelle turvattinsa. Kun kirje oli valmis, ojensi hän sen Pikku Miehellä ja kehoitti hänen vielä samana päivänä lähtemään; sitte antoi hän hänelle muutamia viisaita neuvoja ja taputti häntä hyvästiksi ystävällisesti poskelle luvaten pitää hänet muistossaan.

Nytkös Pikku Mies oli iloinen. Hän ottaa neljä askelta kerrallaan harpatessaan Yliopiston satavuotisia rappuja alas ja rientää samassa hengenvedossa tilaamaan itselleen paikan Sarlande'iin menevissä postivaunuissa.

Mutta postivaunut lähtevät vasta iltapäivällä: vielä neljä tuntia odotusaikaa!

Pikku Mies käyttää tämän ajan kävelemällä päivänpaisteisella esplanaatilla ja näyttelemällä itseään maanmiehilleen. Tämän ensimmäisen velvollisuutensa täytettyään ajattelee hän syömistä ja rupee tähyilemään kukkaronsa mukaista ravintolaa. Aivan kasarmeja vastapäätä huomaakin hän jo kaukaa soman, kauvaksi loistavan ravintolan, jonka ovella on kaunis, ihkaisen uusi nimikilpi SÄLLILÄ.

— Siinäpä mitä etsin, sanoo hän itseksensä. Ja jonkun minuutin epäröityään Pikku Mies menee ensi kertaa ravintolaan, — aukaisee hän päättävästi sen oven.

Ravintola on tällä hetkellä tyhjä. Seinät valkeaksi kalkitut ... muutamia tammipöytiä... Yhdessä nurkassa kisällien pitkiä kuparikarkisia, monivärisillä nauhoilla koristeltuja keppejä... Rahalaatikon ääressä kuorsaa tanakka mies, nenä sanomalehdessä.

Hoi, onko täällä ketään! sanoo Pikku Mies koputtaen nyrkillään pöytään aivan kuin vanhakin kapakkavieras.

Tanakka mies rahalaatikon luona ei herääkään niin vähistä; mutta huoneen perältä rientää ravintolan emäntä palvelemaan... Nähdessään uuden vieraan, jonka sattumuksen enkeli johtaa hänen luokseen, kirkaisee hän:

— Taivasten tekijät! Daniel herra!

— Annou! Meidän vanha Annou! vastaa Pikku Mies. Ja he lepäävät toistensa sylissä.

No, hyvä Jumala, se on todellakin Annou, vanha Annou, Eyssette'in entinen palvelustyttö, nyt ravintolanemäntä, naimisissa Jean Peyrol'in, tuon tanakan miehen kanssa, joka kuorsaa rahalaatikon ääressä... Voi. jos te tietäisitte, kuinka hän on onnellinen, tuo kiltti Annou nähdessään jälleen Daniel herran! Kuinka hän häntä suutelee! Kuinka hän häntä likistää, niin että Pikku Mies on tukehtua!

Tämän hellyyden korkeimmillaan ollessa herää mies rahalaatikon ääressä.

Hän ihmettelee ensin hieman sitä lämmintä vastaanottoa, minkä tuo nuori tuntematon saa hänen vaimoltaan, mutta kun hän kuulee, että tuo nuori tuntematon on itse herra Daniel Eyssette, Jean Peyrol käy punaiseksi ihastuksesta ja alkaa hyöriä kuuluisan vieraansa ympärillä.

— Oletteko syönyt suurusta, Daniel herra?

— Enpä todellakaan, hyvä Peyrol ... juuri se pani minut tulemaan tänne.

Herra varjelkoon! Daniel herra ei ole syönyt suurusta! Vanha Annou juoksee kyökkiinsä: Jean Peyrol kiiruhtaa kellariin, — muhkeaan kellariinsa, kisällien puheista päättäen.

Yhdessä käden käänteessä on pöytä koreaksi katettu, Pikku Miehen ei ole muuta tarvis kuin istua pöytään ja käydä käsiksi... Vasemmalla puolella leikkaa Annou hänelle leivänviipaleita vasta munittujen lumivalkeiden munien särpimeksi. Oikealla puolella kaataa Jean Peyrol hänelle vanhaa Château-Neuf des-Papes viiniä, joka punaisina rubiineina helmeilee lasin pohjassa... Pikku Mies on hyvin onnellinen, hän juo kuin Temppeleiherra, syö kuin Johanniitta ja ehtii kuitenkin kahden suupalan välillä kertoa, että hän on ilmoittautunut yliopistoon, niin että hän on nyt tilaisuudessa kunniallisesti elättämään itsensä. Olisittepa nähneet, millä tavalla hän sanoi tuon: *kunniallisesti elättämään itsensä!* Vanha Annou on ihailusta pyörällä.

Jean Peyrol ei ole yhtä innoissaan. Hänestä on aivan luonnollista, että

Daniel herra elättää itsensä, kun hänellä kerran on tilaisuus siihen.
Daniel herran ijässä oli Jean Peyrol ollut jo neljä, viisi vuotta
maailmalla eikä saanut enää kotoansa penniäkään, päinvastoin...

Luonnollisesti pitää arvon ravintoloitsija nämä mietteet omina hyvinään.
Meneppäs nyt vertaamaan Jean Peyrol'ia ja Daniel Eyssette'in...!
Annou ei sitä mitenkään kärsisi.

Sillä välin innostuu Pikku Mies yhä enemmän. Hän puhuu, hän syö ja juo, hän joutuu aivan haltioihinsa; hänen silmänsä loistavat ja poskensa hehkuvat. Hei, isäntä, enemmän laseja! Pikku Mies tahtoo kilistää... Jean Peyrol tuo laseja, ja nyt juodaan maljoja ... ensin rouva Eyssette'in malja, sitten herran, sitte Jacques'in ja Daniel'in, ja vanhan Annou'n, ja Annou'n miehen, Yliopiston ... ja ties kenen...

Näin menee kaksi tuntia lasien kilistelyyn ja jutteluun. Puhutaan murheen mustasta menneisyydestä ja ruusunvärisestä tulevaisuudesta. Muistellaan tehdasta, Lyon'in Lanterne katua, abbé raukkaa, josta kaikki niin paljon pitivät...

Yhtäkkiä Pikku Mies nousee tehden lähtöä.

— Nytkö jo, sanoo vanha Annou suruissaan.

Pikku Mies pyytää anteeksi: hänen täytyy vielä ennen lähtöänsä nähdä joku, hänen täytyy välttämättömästi käydä eräässä paikassa... Kuinka ikävää! Juuri kun oli niin hauskaa! Oli vielä niin paljon kerrottavaa... Mutta koska täytyi, koska Daniel herran täytyi vielä tavata joku, niin eivät hänen ystävänsä tahdo häntä kauvempaa pidättää... »Onnea matkalle, Daniel herra! Jumalan haltuun, meidän rakas herramme!» Ja aina puoliväliin katua saattoi Jean Peyrol vaimoineen häntä suulauksillansa.

Tiedätkö, kuka se joku on, jonka Pikku Mies tahtoi nähdä ennen lähtöänsä?

Se on tehdas, tuo tehdas, jota hän niin suuresti rakasti ja jota hän niin kovin oli itkenyt... Tehdas ja puutarha ja työhuoneet ja suuret plataanit, kaikki hänen lapsuutensa ystävät, kaikki hänen ensi ikänsä ilot... Ihmissydämellä on nyt kerran omat heikkoutensa; se voi rakastaa mitä tahansa, puita ja kiviä, vieläpä tehdastakin. Muuten kerron tämän siitä syystä, että vanha Robinson Englantiin palattuaan lähti uudelleen merelle, ja purjehti, jumala ties, kuinka monta penikulmaa, nähdäkseen vielä kerran aution saarensa.

Ei siis ihme, jos Pikku Mies oman saarensa nähdäkseen, astui jonkun askeleen.

Jo ovat suuret plataanit, joiden tupsulatvat katselevat talojen yli, tunteneet vanhan ystävänsä, joka tulee heitä kohden, minkä ehtii. Jo kaukaa viittovat he hänelle ja kumartuvat toistensa puoleen, ikäänkuin sanoakseen: Tuolla tulee Daniel Eyssette! Daniel Eyssette tulee takaisin!

Ja hän kiiruhtaa, kiiruhtaa; mutta tehtaan eteen saavuttuaan hän seisahtuu hämmästyneenä.

Jylhät, harmaat muurit ilman laakerin hiventäkään, ei jälkeäkään seinää pitkin kohoavasta kranaatista... Akkunoiden sijalla pieniä luokkuja, työhuoneiden sijalla kappeli. Portin päällä suuri punaisesta savesta tehty risti ja vähän latinaa ympärillä... Voi hirveätä! Tehdas ei olekaan enää tehdas; se on karmelilaisluostari, johon ei yksikään mies saa jalallaan astua...

V.

ELÄTÄ ITSESI.

Sarlande'in pieni kaupunki Cévenneillä, on kapean laakson pohjassa, jonka ympäri vuoret jylhänä muurina kiertyvät. Kun aurinko sinne sattuu, on se kuuma kuin sulatusuuni, kun pohjatuuli puhalttaa, kylmä kuin pohjoisnapa...

Tulopäiväni iltana oli pohjatuuli raivonnut aamusta alkain, ja vaikka oli kevät, tunsikin Pikku Mies, kyyröittäessään postivaunujen katolla kaupunkiin saavuttaissa, kylmän hiipivän aina sydämeensä saakka.

Kadut olivat synkät ja autiot... Torilla oli muutamia ihmisiä, jotka odottivat postivaunujen tuloa kävellen edestakaisin huonosti valaistun postikonttorin edustalla.

Tuskin olin laskeutunut alas vaunujen katolta, kun annoin viedä itseni lukioon, jotten kadottaisi minuuttiakaan. Minulla oli kiire toimeeni.

Lukio ei ollutkaan kaukana torilta; kun mies, joka kantoi kirstuani, oli minut vienyt parin kolmen hiljaisen kadun poikki, seisautui hän suuren rakennuksen eteen, jossa kaikki elämä näytti ammoin sitten sammuneen.

— Se on tässä, sanoi hän, nostaen mahdottoman suurta portinkolkutinta...

Kolkutin kumahti niin raskaasti pudotessaan alas... Portti aukeni itsestään... Me astuimme sisään.

Odotin hetkisen porttikäytävän pimennossa. Mies laski kirstun maahan, minä maksoin hänet, ja hän lähti aika kyytiä menemään... Suunnaton portti painui hänen takanaan kiinni niin raskaasti, niin raskaasti. Kohta sen jälkeen lähestyi minua unisen näköinen portinvartija, suuri lyhty kädessä.

— Te olette varmaankin uusia? sanoi hän minulle uneliaasti.

Hän luuli minua oppilaaksi...

— Minä en ole mikään oppilas, minä tulen tänne läksyjien valvojaksi, viekää minut johtajan luo...

Portinvartija näytti hämmästyneeltä; hän nosti hiukan lakkiaan ja pyysi minun astumaan hetkiseksi huoneesensa. Herra johtaja oli parastaikaa kirkossa lasten kanssa. Minut vietäisiin hänen luokseen heti, kun iltarukous oli päättynyt.

Portinvartijan tuvassa oli juuri päästy illalliselta. Komea, vaaleaviiksinen nuori mies maisteli viinalasistaan pienen laihan, kivulloselta näyttävän naisen vieressä, joka oli keltainen kuin pergamentti ja nenännipukkaan asti haalistuneeseen villahuiviin kääritty.

— Kuka siellä on, Cassagne? kysyi viiksiniekka.

— Se uusi opettaja, vastasi portinvartija, osoittaen minua... Herra opettaja on niin pieni, että minä ensin luulin häntä oppilaaksi.

— Meillä on todellakin täällä, sanoi viiksiniekka katsellen minua lasinsa yli, paljon suurempia, jopa vanhempiakin oppilaita kuin tämä herra... Vanhempi Veillon esimerkiksi.

— Ja Souheyrol, sanoi nainen.

Sitte alkoivat he matalalla äänellä, nenä kiinni kamalassa viinassansa, jutella keskenään, minua salavihkaa tarkastellen. Ulkoa kuului pohjatuulen ulvonta ja oppilaitteen kirkuvat äänet, kun he lukivat litaniaansa kappelissa.

Yhtäkkiä soi jokin kello; porraskäytävästä alkoi kuulua kovaa jalkain töminää.

— Rukous on lopussa, sanoi Cassagne minulle nousten ylös; nyt menemme johtajan luo.

Hän otti lyhtynsä ja minä seurasin häntä.

Lukio näytti minusta suunnattoman suurelta... Loppumattomia käytäviä, suuria holveja, leveitä rappuja, joiden kaidepuut olivat taottua rautaa ... kaikki vanhaa mustaa, savustunutta... Portinvartija kertoi minulle, että ennen vuotta —89 talo oli ollut meriväenkoulu ja siellä oli ollut kahdeksankin sataa oppilasta, kaikki ylhäisimpien ihmisten lapsia.

Kun hän parastaikaa lopetti näiden tärkeiden tietojen antamista minulle, saavuimme johtajan virkahuoneen eteen... Cassagne aukaisi hiljaa pehmeäksi topatun kaksinkertaisen oven ja naputti oven pieleen.

Kuului ääni: »Sisään!» Me astuimme sisään.

Olimme avarassa työhuoneessa, jossa oli viheriät seinäpaperit. Aivan perällä pitkän pöydän ääressä istui johtaja kirjoittamassa himmeän lampun valossa, jonka varjostin oli kokonaan vedetty alas.

— Herra johtaja, sanoi portinvartija työntäen minut hänen eteensä, tässä on uusi opettaja, joka tulee herra Serrières'n sijaan.

— Hyvä, sanoi johtaja antamatta häiritä itseään. Portinvartija kumarsi ja meni. Minä jäin seisomaan keskelle huonetta, pyöritellen hattuani sormieni välissä.

Kun johtaja oli lopettanut kirjoittamisensa, kääntyi hän minuun päin ja minä saatoin mielin määrin tarkastella hänen pieniä, kalpeita, kuihtuneita kasvojansa, joissa loisti kylmä, väritön silmäpari. Hän

puolestaan kohotti lampunvarjostinta, paremmin minut nähdäkseen ja painoi silmälasit nenälleen.

— Mutta lapsihan hän on? huudahti hän hypähtäen koholle nojatuolissaan.
Mitä teemme lapsella?

Silloin valtasi Pikku Miehen kauhea pelko; hän näki jo itsensä kadulla avutonna, neuvotonna... Hän saattoi tuskin änkyttää pari kolme sanaa ja antaa johtajalle suosituskirjeensä.

Johtaja otti kirjeen, luki sen, luki sen uudelleen, pani sen kokoon, aukaisi sen jälleen ja luki sen vielä kerran, sitte hän lopuksi sanoi minulle, että minun oli kiittäminen rehtorin aivan erikoista suositusta ja perheeni hyvää mainetta siitä, että hän suostui ottamaan minut kouluunsa, vaikka nuoruuteni häntä pelotti. Sitte hän piti pitkiä puheita uusien velvollisuuksieni vakavuudesta; mutta minä en häntä enää kuunnellut. Minulle oli pääasia, ettei minua lähetetty matkoihini... Minua ei lähetetty pois; minä olin onnellinen, hullu onnesta. Olisin suonut että johtajalla olisi ollut tuhat kättä, että olisin voinut niitä jokaista suudella.

Hirvittävä raudan kilinä katkaisi kiitostulvani. Käännyin nopeasti ja katselin silmästä silmään pitkää miestä, jolla oli punainen poskiparta, ja joka oli tullut huoneeseen aivan kuulumatta: se oli ylitarkastaja.

Pää kallellaan niinkuin *Ecce homolla* katseli hän minua mitä lempein hymy huulilla, heiluttaen etusormessaan avainkimppeä, jossa oli kaikkensuuruisia avaimia. Hymy teki hänet hyvänsuovan näköiseksi, mutta avaimet kirskuivat kamalasti kili! kili! kil! — niin että minua pelotti.

— Herra Viot, sanoi johtaja, tässä saapuu meille herra Serrières'n seuraaja.

Herra Viot kumarsi ja hymyili minulle maailman herttaisimmalla tavalla. Hänen avaimensa sitävastoin tärisivät pilkallisesti ja häijysti, ikäänkuin sanoen: »Tuo pikku mieskö Serrières'n seuraajaksi! Jopa nyt vallan! jopa nyt vallan!»

Johtaja ymmärsi yhtä hyvin kuin minäkin, mitä avaimet sanoivat, ja hän lisäsi huoaten: »Tiedän, että me Serrières'n kadottaessamme kärsimme miltei korvaamattoman vahingon, (tässä kohden avaimet melkeinpä nyyhkiävät...); mutta olen varma siitä, että jos herra Viot suostuu ottamaan uuden opettajan erityisen huolenpitonsa alaiseksi ja terottaa hänen mieleensä omat erinomaiset mielipiteensä opetuksesta, niin koukin järjestys ja kuri eivät tule liiaksi kärsimään herra Serrières'n poismenosta.»

Yhä edelleen hymyillen ja lempeänä vastasi herra Viot, että hänen hyväntahtoisuutensa oli ottanut minut siipiensä suojaan ja että hän mielellään auttoi minua neuvoillaan; mutta avaimet eivät olleet lainkaan hyväntahtoiset. Olisitte kuulleet, kuinka ne sähisivät ja kirskuivat vimmoissaan: »Koitappas vaan mutista vastaan, pikku hupsu, niin kyllä näet.»

— Herra Eyssette, lopetti johtaja puheensa, te voitte mennä. Teidän on vielä tämä yö makaaminen ravintolassa... Olkaa täällä huomenna kello kahdeksan... Saatte mennä...

Ja hän lähetti minut pois arvokkaalla kädenliikkeellä.

Herra Viot, hymyilevämpänä ja lempeämpänä kuin milloinkaan saattoi minua ovelle; mutta ennenkuin hän jätti minut, pisti hän käteeni pienen vihon.

— Koulun ohjesäännöt, sanoi hän. Lukekaa ne ja miettikää niitä...

Sitten hän avasi oven ja sulki sen jälkeeni, kilistäen avaimiaan peloittavalla tavalla ... kili! kili! kil!

Nuo hyvät herrat unohtivat näyttää minut ulos... Harhailin hetkisen suurissa, pilkkopimeissä käytävissä, haparoiden pitkin seiniä pyrkiessäni ulos. Silloin tällöin pilkisti kuutamoa jostain korkeasta ristikkoakkunasta sisään ja auttoi minua tien haussa. Yhtäkkiä tuikahti tässä käytävien yössä esiin kirkas valopiste, liikkuen minua kohden... Otin vielä joitakuuta askeleita; valo suureni, läheni minua, kulki sivutseni, eteni uudelleen ja katosi. Se oli aivan kuin näky; mutta niin nopea kuin se olikin, ennätin huomata sen pienimmätkin yksityiskohdat.

Kuvitelkaa mielessänne kaksi naista, ei, vaan kaksi haamua... Toinen, vanha, ryppyinen, kuihtunut, köyryselkäinen, puolet naamasta mahdottoman suurten lasisilmien peitossa; toinen nuori, notkea, hiukan hoikka, niinkuin kaikki haamut, mutta jonka päässä oli — mitä haamuilla ei tavallisesti ole — suuri musta silmäpari, niin, niin musta... Vanhuksella oli kädessä pieni kuparilamppu; mustilla silmillä ei ollut mitään kädessä... Nuo kaksi haamua kulki aivan läheltä ohitseni, nopeasti, äänettöminä, huomaamatta minua, ja vielä kauvan sen jälkeen, kun he olivat kadonneet, seisoin vielä samalla paikalla puoleksi lumottuna, puoleksi kauhun vallassa.

Jatkoin haparoiden matkaani, mutta sydämeni sykki rajusti ja olin yhä vielä näkevinäni pimeässä kauhean lasisilmänoidan kulkevan mustien silmien rinnalla...

Mutta nyt oli keksittävä jossakin yösiä: eikä se ollutkaan helppo tehtävä. Onneksi tuli viiksiniekka jonka tapasin piippuaan polttamassa portinvartijan huoneen edessä, heti avukseni ja tarjoutui viemään minut pieneen, mainioon ravintolaan, joka oli jokseenkin halpa, ja jossa minua palveltaisiin kuin prinssiä. Voitte arvata, että olin heti valmis lähtemään.

Viiksiniekka oli kiltin lapsen näköinen; tiellä sain kuulla, että hänen nimensä oli Roger, että hän oli tanssin, ratsastuksen, miekkailun ja voimistelun opettaja Sarlande'in lukiossa, ja että hän oli kauvan palvellut Afrikan jääkäriyrykmentissä. Tämä seikka oli omiansa lisäämään mieltymystäni häneen. Lapset ovat aina taipuvaisia rakastamaan sotilaita. Me erosimme toisistamme ravintolan ovella; puristaen moneen kertaan toistemme kättä päätimme tulla hyviksi ystäviksi.

Ja nyt, hyvä lukija, on minun tunnustaminen sinulle jotakin.

Kun Pikku Mies jäi yksin kylmään huoneeseen ja seisoi vieraan, viheliäisen kestikievarin sängyn edessä, kaukana niistä, joita rakasti, oli hänen sydämensä särkyä, ja tämä suuri filosofi itki kuin lapsi. Elämä kauhisti häntä nyt; hän tunsu itsensä heikoksi ja aseettomaksi sen edessä, ja hän itki niin, että sydän oli haljeta... Yhtäkkiä kyynelten läpi väikkyi hänen silmiensä ohi hänen omaistensa kuva; hän näki kodin hävitettynä, perheen hajallaan, isän siellä, äidin täällä... Koditonna, suojatonna, — ja silloin unohtaen oman hätänsä yhteistä kurjuutta ajatellessaan, teki Pienokainen suuren, ylevän päätöksen: hän lupasi kohottaa Eyssetten perheen jälleen arvoon ja kunniaan ja luoda yksin uuden kodin. Keksittyään elämälleen tämän jalon päämäärän, pyyhki hän ylpeänä silmistään kyyneleet, jotka ovat arvottomat miehelle ja kodin uudestaluojalle ja hukkaamatta minuuttiakaan kävi hän käsiksi Viot'n ohjesääntöihin, päästäksensä uutten velvollisuuksiensa perille.

Nämä ohjesäännöt, jotka niiden tekijä, herra Viot, hartaimman omakätisesti oli jäljentänyt, olivat kokonainen tutkielma, joka jakautui kolmeen osaan:

1. Läksyjen valvojan velvollisuudet ylempäänsä kohtaan.
2. Läksyjen valvojan velvollisuudet opettajatovereitansa kohtaan.
3. Läksyjen valvojan velvollisuudet oppilaita kohtaan.

Kaikki mahdollisuudet oli siinä edeltäpäin arvattu, aina särjetystä akkunanruudusta kahteen yhtäaikaan viittaavaan oppilaaseen asti; kaikki erikoiskohdat opettajan elämässä olivat siinä muistetut, aina palkasta viinipuolikkaaseen asti, johon hänellä oli joka aterialla oikeus.

Ohjesääntöjen lopussa oli ihana, kaunopuheinen pätkä, joka ylisti järjestyksen hyödyllisyyttä; mutta niin suuresti kuin Pikku Mies herra Viot'n teosta kunnioittikin, ei hän voinut päästä sen päähän, — juuri kauneimmassa paikassa hän — nukkui...

Sinä yönä nukuin huonosti. Tuhannet eriskummalliset unet häiritsivät lepoani... Väliin olin kuulevinani herra Viot'n hirveiden avainten kilinän, kili! kili! kil! tai tuli lasisilmänoita istumaan päänalukseni viereen ja sai minun sävähtäen heräämään, tai olin näkevinäni mustien silmien — oi, kuinka ne olivatkin mustat! — asettuvan vuoteeni jalkopäähän, ja katselevan minua kummallisen itsepitäisästi...

Seuraavana aamuna kello kahdeksan saavuun koululle. Herra Viot, avainkimppu kädessä, seisoi ovella ulko-oppilaiden sisääntuloa valvomassa. Hän otti minut suloisimmalla hymyllään vastaan.

— Odottakaa porraskäytävässä, sanoi hän minulle, kun oppilaat ovat tulleet sisään, esitän teidät opettajatoveriellenne.

Kävelin odotellessani porraskäytävässä edestakaisin ja tervehdin syvään kumartaen opettajia, jotka saapuivat hengästyneinä kouluun. Yksi ainoa opettajista vastasi tervehdykseeni; hän oli pappi, filosofian opettaja, »suuri originaali», sanoi herra Viot... Rupesin heti pitämään tuosta originaalista.

Kello soi. Luokat täyttyivät... Neljä, viisi kookasta, jokapäiväisen näköistä, huonosti puettua nuorta miestä noin kahdenkymmenen viiden, kolmenkymmenen vuoden ijässä saapui nyt meluten paikalle, mutta he pysähtyivät ällistyneinä nähdessään herra Viot'n.

— Hyvät herrat, sanoi heille ylitarkastaja, osoittaen minua, tässä on herra Daniel Eyssette, teidän uusi opettajaverinne.

Tämän sanottuaan kumarsi hän syvään ja vetäytyi pois aina samalla tavalla hymyillen, samalla tavalla pää kallellaan ja kilistellen kauheita avaimiaan.

Opettajatoverini ja minä katselimme hetkisen äänettöminä toisiamme.

Pisin ja paksuin joukosta aukaisi ensiksi suunsa; se oli Serrières, tuo kuuluisa Serrières, jonka sijaan minä tulin.

— Toden totta! huudahti hän iloisella äänellä, niinkuin sananlasku sanoo: »Ei kaksi suurta yhteen säkkiin mahdu!»

Tällä hän tarkoitti sitä tavatonta eroa, mikä meillä oli kokoomme nähden. Se synnytti aika naurun, ja enin kaikista hohotin minä; mutta vakuutan, että Pikku Mies tällä hetkellä olisi kernaasti myynyt sielunsa paholaiselle, jos olisi saanut jonkunkaan tuuman lisää pituuteensa.

— Vähät siitä, lisäsi suuri Serrières ojentaen minulle kätensä: vaikkemme olekkaan luodut saman mitan mukaan, niin voimmekin siltä tyhjentää jonkun pullon yhdessä. Lähtekää kanssamme, toveri ... minä tarjoan lähtöpunssit Barbetten kahvilassa. Teidän pitää tulla mukaan ... maljojen ääressä sopii tehdä tuttavuutta.

Antamatta minulle puheenvuoroa, pisti hän kätensä kainalooni ja vei minut mukaansa.

Barbetten kahvila, johon uudet toverini minut veivät, oli torin varrella. Paikallisen sotaväen aliupseerit kävivät siellä ahkerasti, niin että sisään astuissa ensimmäisenä pisti silmään nauloissa riippuvien sotilaslakkiensa ja kannikehinhojen paljous.

Sinä päivänä oli Serrières'n pois lähtö ja jäähyväispunssi vieraileville tänne niin ravintolankävijäin vakinaisen kuin nostoväenkin... Aliupseerit, joille Serrières minut ensimmäiseksi esitti, ottivat minut hyvin sydämellisesti vastaan. Totta puhuen ei Pikku Miehen tulo herättänyt suurtakaan huomiota, ja hän joutui hyvin pian unohtuun nurkassaan, jonne oli arkana vetäytynyt... Siksi aikaa kun lasit täytettiin, tuli suuri Serrières viereeni istumaan; hän oli heittänyt takin päältään ja imeskeli pitkää savipiippua, jonka varressa oli hänen nimensä porssiinikirjaimilla. Kaikilla läksyjien valvojilla oli samanlaiset piiput Barbetten kahvilassa.

— Niinkuin näette, virkaveli, sanoi minulle paksu Serrières, on ammatissamme hauskojakin hetkiä... Ette tehnyt niinkään hulluja kauppvoja tullessanne tänne Sarlande'iin aloittamaan. Ensinnäkin on Barbetten kahvilan absintti erinomaista, ja on tuolla »pytyssäkin» jokseenkin siedettävää.

»Pytty» oli lukio.

— Te saatte pikku poikien luettamisen osallenne, heidän kanssaan on parasta antaa kepin paukkua. Saattepa nähdä, mitä minä olen heistä tehnyt! Johtaja ei ole paha, toverit ovat kunnon poikia, eukko ja isä Viot ovat ainoat...

— Mikä eukko? kysyin säpsähtäen.

— Hänet te kyllä pian opitte tuntemaan. Hänet kohtaa joka aika vuorokaudesta kuljeksimassa ympäri lukiota tavattoman suuret silmälasit päässä... Hän on johtajan tati ja lukion taloudenhoitaja. Senkin naasikka! Ellemme kuole nälkään, niin ei se suinkaan ole hänen vikansa.

Niistä tuntomerkeistä, jotka Serrières mainitsi, olin tullut lasisilmänoidan perille ja tunsin tahtomattani punastuvani. Senkin seitsemän kertaa olin keskeyttämälläni toverini kysyäkseeni: »Entä mustat silmät?» Mutta en uskaltanut. Minäkö olisin puhunut mustista silmistä Barbetten kahvilassa...!

Sillävälin kiersi punssi miehestä mieheen, tyhjät lasit täyttyivät, ja täydet tyhjenivät; juotiin maljoja, huudettiin ja remuttiin! Biljaardikepit häilyivät ilmassa, tyrkittiin ja naurettiin, laskettiin sukkeluuksia ja kuiskuteltiin...

Vähitellen kävi Pikku Mieskin rohkeammaksi. Hän oli jättänyt nurkkansa ja kulki nyt kahvilassa, lasi kädessä, ja puhui kovalla äänellä.

Hänestä ja aliupseereista oli tullut hyvät ystävät; hän kertoi ylvästellen eräälle heistä, että hän oli rikkaan perheen poika, joka oli ajettu pois kotoa nuoruuden hullutuksien tähden. Hän oli ruvennut läksyjien valvojaksi elättääksensä henkensä, mutta ei aikonut kauvojakaan täällä pysyä... Eipä tietenkään, kun oli niin rikkaasta perheestä!...

Voi, jos lyonilaiset olisivat olleet tätä kuulemassa!

Mutta kuinka naurettavia ovatkaan ihmiset!

Kun Barbetten kahvilassa saatiin tietää, että olin omaisteni kanssa riitaantunut perhepoika, aika veitikka ja hulivili, enkä mikään köyhä rotta, jonka pakosta oli rupeaminen läksyjien valvojaksi, niinkuin olisi voinut luulla, niin ruvettiin minua katsomaan suopeammin silmin. Vanhimmatkin aliupseerit suvaisivat lausua minulle jonkun sanan; mentiinpä vieläkin pitemmälle, Roger, eilinen ystäväni,

miekkailunopettaja, nousi ylös ja esitti maljan Daniel Eyssetelle. Nytkös Pikku Mies oli ylpeä.

Daniel Eyssetten malja oli lähtömerkki. Kello oli neljännestä vailla kymmenen, jolloin oli aika palata lukioon.

Avainniekka odotti meitä ovella.

— Herra Serrières, sanoi hän paksulle edeltäjälleni, jonka lähtöpunssi pani hiukan hoipertelemaan; te saatatte viimeistä kertaa oppilaanne lukuhuoneeseen; kun he ovat kokoontuneet, tulemme — herra johtaja ja minä — asettamaan uuden opettajan virkaansa.

Ja niinpä astuivatkin muutaman minuutin perästä johtaja, herra Viot, ja uusi opettaja juhlallisesti lukuhuoneeseen.

Johtaja esitti minut oppilaille hiukan pitkäkössä, mutta hyvin arvokkaassa puheessa; sitten hän vetäytyi pois paksun Serrières'n seuraamana, jota lähtöpunssi yhä enemmän vaivasi. Herra Viot jäi viimeisenä huoneeseen. Hän ei pitänyt puhetta, mutta hänen avaimensa — kili-kili-kil! — puhuivat hänen puolestaan niin pelottavasti kili-kili-kil! ja niin uhkaavasti, että kaikki päät puikahtivat piiloon pulpetin taakse, eikä uusi opettajakaan tuntenut itseään täysin varmaksi.

Heti kun peloittavat avaimet olivat oven ulkopuolella, ilmestyi kokonainen armeija kujeellisia naamoja pulpettien takaa. Kaikki sulkakynät kohosivat suuhun, ja kaikki nuo loistavat, pilkalliset tai peljästyneet pikku silmät keihästivät minua, samalla kuin pöydästä pöytään kävi kova suhina.

Nousin hitaasti ja hiukan hämilläni kateederiin; koitin luoda julmistuneen katseen ympärilleni ja huusin sitten jylisevällä äänellä iskien nyrkkini pari kertaa lujasti pöytään:

— Lukekaa, pojat, lukekaa.

Täten aloitti Pikku Mies ensimmäisen tuntinsa.

VI.

PIKKU POJAT.

He eivät olleet häijyjä, vaan ne toiset. He eivät milloinkaan pahoittaneet mieltäni, ja minä pidin heistä suuresti, siksi ettei lukio vielä ollut painanut heihin leimaansa ja siksi että koko heidän sielunsa kuvastui heidän silmissään.

En rangaissut heitä milloinkaan. Miksi olisin heitä rangaissut? Rangaistaanko pikkulintuja?... Kun he piipittivät liian kovaa, niin ei minun tarvinnut muuta kuin huutaa: »Hiljaa!» Ja heti minun lintuhäkkini hiljeni, — ainakin viideksi minuutiksi.

Vanhin joukosta oli yhdentoistavuotias. Ajatelkaa, yhdentoistavuotias! Ja tuo paksu Serrières kehui keppikasvatustaan!

Minun ei tarvinnut milloinkaan tarttua keppiin. Koitin olla aina hyvä, siinä kaikki.

Joskus, kun he olivat olleet oikein kilttejä, kerroin heille sadun... Opettaja kertoo sadun... Kuinka hauskaa! Pian, pian, vihot kokoon ja kirjat kiinni: mustepullot, viivottimet ja kynät viskattiin sikin sokin pulpetin pohjalle, ja sitten käsivarret ristiin pulpetille ja silmät pyöreinä kuuntelemaan. Olin sepittänyt heitä varten viisi, kuusi jännittävää pikku satua: Heinäsirkan lapsuus, Pupu Jussin surullinen tarina j.n.e. Silloin, niinkuin vielä tänäkin päivänä, oli kunnan ukko La Fontaine lempipyhimykseni kirjallisessa almanakassa; kertomukseni olivat ainoastaan lisiä hänen satuihinsa; sekoitin niihin vaan vähän omaa elämäntarinaani. Aina niissä oli sirkka rukka, jonka oli pakko itse elättää henkensä, niinkuin Pikku Miehenkin, tai kovakuoriaisia, jotka sitoivat itkien kirjoja, niinkuin Eyssette (Jacques). Ne huvittivat äärettömästi pikku poikiani ja minua itseänikin. Pahaksi onneksi ei herra Viot käsittänyt niiden antamaa huvia.

Kolme, neljä kertaa viikossa teki tuo peloittava avainherra tarkastusretken lukiossa nähdäkseen, kävikö kaikki ohjesääntöjen mukaan... Siis, eräänä sellaisena päivänä, saapui hän meidän saliiimme juuri Pupu Jussin jännittävimmässä kohdassa. Nähdessään herra Viot'n tulevan sisään koko sali hätkähti. Pienokaiset katsoivat säikähtyneinä toisiinsa. Kertomus loppui kuin nauaan. Pupu Jussi jäi

ällistyneenä seisomaan kypälä koholla ja suuret korvat kauhistuksesta hörhöllään.

Seisten istuimeni edessä antoi hymyilevä herra Viot kummastuneen katseensa liukua pitkin tyhjiä pulpettirivejä. Hän ei sanonut mitään, mutta hänen avaimensa kalisivat raivoissaan: »Kili! kili! kil! mokomat veitikat, täällä ei siis luetakaan!»

Yritin vapisten rauhoittaa noita pelottavia avaimia. — Pojat ovat näinä viimeisinä päivinä olleet niin ahkeria, sopersin... Palkinnoksi olen kertonut heille pienen sadun.

Herra Viot ei vastannut mitään. Hän kumarsi hymyillen, antaen avaimiensa vielä kerran torua ja meni.

Iltapäivällä, välitunnilla oltaessa, tuli hän luokseni ja antoi minulle, yhtä hymyilevänä, yhtä sanattomana ohjesäännöt, avattuina sivulta 12: *Opettajan velvollisuudet oppilaita kohtaan.*

Ymmärsin, että satujen kertominen vastaisuudessa oli kielletty, enkä kertonutkaan enää koskaan.

Jonkun päivän olivat pikkuseni hyvin suruissaan. He kaipasivat Pupu Jussia, ja sydäntäni särki, kun en voinut antaa heille sitä takaisin. Kuinka minä rakastin noita pikku veitikoita! Me olimme eroamattomat... Lukio oli jaettu kolmeen eri osastoon: suuriin poikiin, keskenkasvuisiin ja pieniin; kullakin oli oma pihansa, oma makuusalinsa ja lukuhuoneensa. Minun pikku poikani olivat siis kokonaan minun. Minun kolmekymmentä viisi lastani.

Heitä lukuunottamatta ei minulla ollut ainoatakaan ystävää, Turhaan hymyili herra Viot tai pisti kätensä kainalooni välitunnilla antaen minulle neuvojaan ohjesääntöihin nähden, minä en pitänyt hänestä, minä en voinut pitää hänestä; hänen avaimensa peloittivat minua liiaksi. Johtajaa en milloinkaan nähnyt. Opettajat halveksivat Pikku Miestä ja katsoivat häneen pilvien korkeudesta. Mitä läksyjien valvojiin tulee, niin oli se suosio, jota avainnikka näytti osoittavan minulle, vieroittanut heidät minusta; muuten en ollut siitä lähten, kun minut esitettiin aliupseereille, käynyt Barbetten kahvilassa, ja nuo kunnan veikot eivät voineet antaa sitä anteeksi.

Aina portinvartijaan ja miekkailunopettajaan asti olivat kaikki minulle kylmäkiskoisia. Varsinkin näytti miekkailunopettaja olevan minulle kauheasti vihoissaan. Kun menin hänen sivutsensa, väänteli hän peloittavan näköisenä viiksiään ja muljautti suuria silmiään, niinkuin olisi ollut aikeissa hakata sapelillaan sata araapialaista mäsäksi. Kerran hän sanoi minuun katsoen hyvin lujaa Cassagnelle, ettei hän pitänyt urkkijoista. Cassagne ei vastannut mitään; mutta näin selvästi hänen naamastaan, ettei hänkään niitä rakastanut... Mitä urkkijoita he mahtoivat tarkoittaa? Sain siitä paljon ajattelemisen aihetta.

Tässä yleisessä vastenmielisyyden myrskyssä mukaannuin miehekkäästi kohtalooni. Keskiluokkien opettajalla oli minun kanssani yhteinen pieni huone kolmannessa kerroksessa vinnillä; sinne otin pakoni tuntien aikana. Kun asuintoverini vietti kaiken aikansa Barbetten kahvilassa, oli huone kokonaan minun hallussani; se oli minun huoneeni, minun kotini.

Tuskin olin sisällä, kun kiersin avaimen kahteen lukkoon, vedin matkakirstuni — huoneessa ei ollut tuolia — vanhan kirjoituspöydän eteen, joka oli täynnä mustetahroja ja veitsellä vuoltuja nimikirjoituksia, levitin sille kirjani, ja sitte työhön!...

Silloin oli kevät... Kun nostin päätäni näin tummansinisen taivaan ja pihan suuret puut, jotka olivat jo lehdessä. Ulkoa ei kuulunut hiiskaustakaan. Joskus vain yksitoikkoinen koulupoikaääni lateli läksyjään, tai karjasi opettaja vihaisesti, tai riitelivät varpuset puiden lehvikössä... Sitten taasen kaikki hiljensi, lukio näytti vaipuneen uneen.

Mutta Pikku Mies ei nukkunut. Eipä edes uneksinutkaan, joka on suloinen tapa nukkua. Hän teki työtä herkeämättä, päntäten päähänsä kreikkaa ja latinaa, niin että aivot höyrysivät.

Joskus, kun tuo kuiva työ alkoi käydä tympäiseväksi, kuului ovelta salaperäinen naputus.

— Kuka siellä?

— Minä, Runotar, entinen ystäväsi, punaisen vihon haltijatar, aukase pian, Pikku Mies.

Mutta Pikku Mies varoi aukaisemasta. Kuinka hän Runottarelle olisi avannut!

Hiiteen koko punainen vihko! Nyt oli kirjoitettava kreikkaa, suoritettava tutkinnot, saatava yliopettajan arvo ja perustettava niin pian kuin suinkin Eyssetten perheelle uusi, kaunis koti.

Se ajatus, että tein työtä perheen hyväksi, antoi minulle rohkeutta ja teki elämäni suloisemmaksi. Huoneenikin näytti sentähden kauniimmalta... Oi, vinnikamarini, rakas vinnikamarini, mitä ihania

hetkiä olen viettänyt seiniesi sisässä! Kuinka minä siellä tein työtä! Kuinka minä siellä tunsin itseni voimakkaaksi!...

Jos minulla oli joitakuuta onnen hetkiä, niin oli ikäviäkin. Kaksi kertaa viikossa, sunnuntaina ja torstaina, oli vietävä lapset kävelyretkelle. Tämä kävelyretki oli minun piinani.

Tavallisesti menimme *kentälle*, avaralle niitylle, joka aivan kuin suunnaton matto peittää vuorten juuren, noin puolen penikulman päästä kaupungista. Suuret kastanjapuut, kolme neljä kultaiseksi maalattua ravintolaa ja ruohikossa lirisevä lähde, tekivät seudun viehättävän ja hauskan näköiseksi. Kaikki kolme luku-osastoa lähti sinne erikseen, mutta perille tultua jätettiin niiden kaikkien valvonta yhdelle ainoalle opettajalle, ja se olin aina minä. Molemmat opettajatoverini menivät suurten poikien kestitettäväksi läheisiin ravintoloihin, ja kun ei minua milloinkaan kutsuttu mukaan, jäin vartioimaan oppilaita... Ankara työ tässä ihanassa luonnossa!

Kuinka suloista olisi ollut heittäytyä viheriään ruohikkoon kastanjien varjoon ja huumaantua mintun tuoksusta pikku lähteen hiljaa lirstessä!... Sen sijaan täytyi tähyillä ympärilleen, huutaa ja rangaista... Minun huomassani oli koko lukio. Se oli kauheata!

Mutta oppilaitten valvominen *kentällä* ei sittenkään ollut kauheinta, kauheinta oli kulkea kaupungin läpi osastoni kanssa, pikku poikain osaston kanssa. Toiset osastot kulkivat suljetussa rivissä ja iskivät kantansa maahan kuin vanhat sotaurhot. Siinä oli kuria ja tahtia! Minun pikku pojillani ei ollut pienintäkään aavistusta näistä asioista. He eivät pysyneet rivissä, pitivät toisiaan kädestä kiinni ja räkättivät kaiken matkaa. Turhaan sain huutaa: »Suora rivi!» eivät he sitä ymmärtäneet, marssivat vain kuinka sattui.

Olin jotenkin tyytyväinen rivini alkupäähän. Panin siihen suurimmat ja vakavimmat, ne, joilla oli takki, mutta loppupäässä, mikä sekasorto ja epäjärjestys! Vallaton kakarajoukko, tukka pörrössä, kädet likaisina ja housut repaleissa! En uskaltanut katsoa heihin.

Desinet in piscem, sanoi minulle tämän johdosta hymyilevä herra Viot, jolla toisinaan oli neron leimauksensa. Totta vain on, että minun rivini loppupää oli surkeannäköinen.

Voitteko käsittää epätoivoani, kun minun oli näyttäytyminen tämän matkueen kanssa Sarlande'in kaduilla, etenkin sunnuntaina... Kellot kumisivat ja kadut olivat täynnä ihmisiä. Tiellä tavattiin tyttökoululaisia, jotka menivät ehtookirkkoon, ompelijattaria, joilla oli vaaleanpunaiset hatut ja nuoria keikareita vaaleanharmaissa housuissa. Näiden kaikkien ohi oli minun kulkeminen kuluneissa vaatteissa naurettavan poikalauman kanssa. Voi häpeätä!

Näiden pörröisten resupekkojen joukossa, joita minä kahdesti viikossa kävellytin kaupungilla, oli etenkin muuan puolihoidokas, jonka rumuus ja kamala ulkoasu saattoi minut epätoivoon.

Kuvitelkaa pieni epäsikiö, aivan naurettavan pieni, sitäpaitsi epämiellyttävä, huonosti kammattu ja puettu, likainen katuojissa kieriskelijä ja kaiken tämän lisäksi vääräsäärinen.

Ei ikimainmassa sellaisen oppilaan nimi, jos hänenlaistaan edes oppilaaksi voi kutsua, joudu Yliopiston nimikirjan lehdille. Sellainen oppilas on häpeäksi mille lukiolle tahansa.

Minusta hän oli perin vastenmielinen. Kun näin hänen kävelypäivänä hanhenpojan tavalla käydä kaakertavan rivin loppupäässä, tunsin vastustamatonta halua potkaista hänet pois rivistä pelastaakseni osastoni kunnian.

Nilkku — olimme ristinneet hänet Nilkuksi hänen kauhean epätasaisen käyntinsä vuoksi — ei ollut likimainkaan ylhäisestä perheestä. Sen saattoi helposti huomata hänen tavoistaan, hänen puheestaan ja ennen kaikkea niistä tuttavuuksista, joita hänellä oli. Kaikki Sarlande'in katupojat olivat hänen ystäviään. Häntä meidän oli kiittäminen siitä, että meillä lähteissä aina oli kintereillä koko rykmentti katupoikia, jotka irtistelivät selkämme takana, huusivat Nilkkua nimeltä, osoittivat häntä sormellaan, heittelivät häntä kastanjankuorilla ja tekivät senkin seitsemän koirankujetta. Minun pikku poikiani se äärettömästi huvitti mutta minua ei naurattanut, minä lähetin joka viikko johtajalle erityisen valituksen Nilkusta ja niistä monista kurinhäiriöistä, jotka hänen läsnäolonsa aiheutti.

Valituksiini ei pahaksi onneksi tullut mitään vastausta, ja minä olin edelleen pakoitettu esiintymään kadulla Nilkun seurassa, joka kävi yhä likaisemmaksi ja ontui kahta kauheammin.

Eräänä sunnuntaina muun muassa, eräänä kauniina, auringonpaisteisena juhlapäivänä, saapui hän kävelyille sellaisessa asussa, että me kaikki kauhistuimme. Ette voi uneksia mitään sinnepäinkään. Kädet mustina, kengät ilman nauhoja, liassa melkein silmiin asti ja housuista vain vähän merkkejä jällellä ... sanalla sanoen hirviö.

Naurettavinta oli, että hänet nähtävästi juuri sinä aamuna tätä kävelyretkeä varten oli erikoisesti siistitty. Hänen päänsä, joka oli paremmin kuin tavallisesti kammattu, oli vielä jäykkänä tukkarasvasta ja hänen kaulahuivinsa solmussa oli jotain, josta näkyi äidin käden jälki. Mutta hänen tielleen oli sattunut niin monta katuojaa!...

Nilkku oli kieriteltyt niissä kaikissa.

Kun minä näin hänen asettuvan riviin toisten joukkoon, levollisena ja naama loistavana, niinkuin ei olisi mitään tapahtunut, valtasi minut äkkiä inho ja suuttumus.

Minä karjasin hänelle: »Mene matkaasi!»

Nilkku luuli minun laskevan leikkiä ja hymyili edelleen. Hän luuli itsensä hyvinkin kauniiksi sinä päivänä.

Karjasin hänelle uudestaan: »Mene matkaasi! mene matkaasi!»

Hän katsoi minuun surullisesti ja nöyrästi, silmät rukoilevina; mutta minä olin järkähtämätön ja rivi lähti liikkeelle jättäen hänet yksin liikkumattomana seisomaan keskelle katua.

Luulin päässeeni hänestä koko päiväksi, kun kaupungista lähdeittäessä naurun tirsunta ja kuiskutteleminen jälkijoukossa, saattoi minut katsomaan taakseni.

Neljä, viisi askelta meidän jäljessämme asteli totisena Nilkku.

— Jouduttakaa askeleitanne, sanoin ensimmäisille.

Oppilaat ymmärsivät, että oli kyseessä tehdä pieni kuje Nilkulle, ja alkoivat livistää aika vauhtia.

Vähän väliin käännettiin katsomaan, pysyisikö Nilkku jäljissä, ja meitä nauratti, kun huomasimme hänen hyvin kaukana mustana pisteenä painavan eteenpäin maantien tomussa leivos- ja limonaatikauppiaitten joukossa.

Tuo jukopää saapui *kentälle* melkein samaan aikaan kuin mekin. Mutta hän oli kalpea väsymyksestä ja raahasi surkeasti jalkojansa.

Se koski minuun ja hiukan häveten julmuuttani käskin hänet hiljaa luokseni.

Hänellä oli pieni, haalistunut pusero. Pikku Miehen punaruutuinen pusero Lyon'in lukion ajoilta.

Tunsin paikalla tuon puseron ja sanoin itselleni: »Kurja raukka, etkö häpeä? Sinähän se olet itse, Pikku Mies, jota huviksesi noin kidutat!» Ja täynnä sisäisiä kyyneleitä, aloin sydämeni pohjasta rakastaa tuota hylkylasta.

Nilkku oli istunut maahan, sillä hänen jalkoihinsa koski. Minä istuin hänen viereensä. Puhuttelin häntä... Ostin hänelle appelsiinin. Olisin tahtonut pestä hänen jalkansa.

Tästä päivästä lähtien tuli Nilkusta ja minusta ystävät. Sain tietää surullisia asioita hänen elämästään...

Hänen isänsä, seppä, oli kuullut kaikkialla kiitettävän hyvän kasvatuksen etuja, ja teki nyt työtä otsansa hiessä, mies rukka, voidakseen pitää poikansa puoliheidokkana lukiossa. Mutta, ikävä juttu. Nilkku ei ollut luotu lukiolaiseksi, eikä hyötynyt koulunkäynnistään juuri lainkaan.

Kouluun tulonsa päivänä oli hänelle annettu *kirjainkaava* ja sanottu: »Kirjoita viivoja!» Ja Nilkku oli jo koko vuoden tehnyt viivoja. Ja millaisia viivoja, armias taivas! vinoja, likaisia, ontuvia, samanlaisia kuin hän itsekin...

Kukaan ei hänestä välittänyt. Hän ei kuulunut mihinkään luokkaan erikseen; hän meni tavallisesti siihen, jonka ovi oli auki. Eräänä päivänä tavattiin hänet viivojensa teossa ylimmässä luokassa...

Nilkku oli hauska oppilas!

Katselin häntä joskus lukuhuoneessa, kun hän kahdessa mutkassa paperinsa päällä, hikeä valuen ja läähättäen, kieli suusta ulkona, piti kaksin käsin kynästään kiinni ja painoi niin kovasti, että olisi luullut hänen aikovan lävistää pöydän... Joka viivan jäljestä kastoi hän kynäänsä ja joka rivin lopussa veti hän kielensä takaisin suuhunsa ja lepäsi käsiään hieroen.

Nilkku teki työtä suuremmalla halulla nyt, kun meistä oli tullut ystävät...

Kun hän oli päässyt sivun loppuun, kiipesi hän nelin ryömin istuimelleni ja pani sanaakaan sanomatta mestarinäytteensä eteeni.

Taputin häntä lempeästi, sanoen: »Oikein hyvin!» Hänen *viivansa* olivat kauheita, mutta en tahtonut masentaa hänen mieltänsä.

Täytyy kuitenkin myöntää, että *viivat* vähitellen alkoivat käydä suoraselkäisemmiksi, kynä ei enää rätissyt niin kauheasti ja vihossa ei ollut niin paljon mustepilkkuja... Luulenpa, että lopuksi olisin saanut jotain hänen päähänsä; onnettomuudeksi kohtalo meidät erotti. Keskiluokkain opettaja lähti pois. Kun vuoden loppu oli lähellä, ei johtaja tahtonut ottaa uutta opettajaa. Parrakas yläluokkalainen istutettiin pikku poikain kateederiin, ja minä sain keskiluokkain lukuhuoneen valvoakseni.

Pidin sitä suurena onnettomuutena.

Ensinnäkin hirvittivät minua keskiluokkain pojat. Olin nähnyt heidän elämöimisensä *kentällä*, ja se ajatus, että minun yötä päivää piti olla heidän parissaan, kouristi sydäntäni.

Ja sitte täytyi minun jättää pikku poikani, rakkaat pikku poikani, joihin olin niin kiintynyt... Millainen tulisi parrakas yläluokkalainen olemaan heille?... Mitä tulisi Nilkusta? Olin todellakin suruissani.

Ja pikku poikani olivat myöskin suruissaan erostamme. Kun viimeistä kertaa valvoin heidän lukujaan olivat kaikki hetken liikutettuja, kun kello soi... He tahtoivat kaikki suudella minua... Olipa muutamilla jotakin oikein kaunistakin minulle sanottavana.

Entä Nilkku?

Nilkku ei sanonut mitään. Mutta juuri, kun menin ulos, lähestyi hän minua aivan punaisena ja pisti juhlallisesti kouraani komean vihon, jonka hän oli minun mielikseni laittanut *viivoja* täyteen.

Nilkku raukka!

VII.

LÄKSYJEN PÄNTTÄÄJÄ.

Jouduin siis keskiluokkain lukusaliin.

Siellä sain huostaani viisikymmentä pahanilkistä, kolmen-, neljäntoista vuoden ijässä olevaa poikalurjusta, pöhöposkia vuoristolaisia, rikastuneitten maanvuokraajien poikia, joiden puolesta heidän vanhempansa maksoivat lukiolle kolmasti vuodessa sata kaksikymmentä franciä tehdäkseen heistä pikku porvareita.

Nuo kömpelöt, röyhkeät, ylpeät nulikat puhuivat keskenään leveätä Cévennin murretta, josta minä en ymmärtänyt sanaakaan, ja olivat melkein kaikki rumassa äänenmurrosijässä. Heillä oli karkeat, punaisiksi paleltuneet kädet, ääni kuin käheillä kukonpojilla, katse tylsä ja kaikilla sama lukion leima. He vihasivat minua ensi hetkestä alkaen, ilman että minua vähääkään tunsivat. Minä olin heidän silmissään vihollinen, läksyjien pänttääjä: ja siitä päivästä, kun asetuin istuimelleni, oli meidän välillämme sota, vimmuttu sota ilman aselepoa joka ainoa hetki.

Voi, noita julmia lapsia, kuinka he minua kiduttivat!...

Tahtoisin puhua heistä ilman katkeruutta, ovathan nuo surulliset ajat niin kaukana!... Mutta ei, en voi; huomatkaa, vielä tällä hetkellä, jona näitä rivejä kirjoitan, tunnen kuinka käteni vapisee kuumeentapaisesta liikutuksesta. Tuntuu kuin yhä vieläkin olisin heidän parissaan.

He eivät tietystikään enää muista minua. He eivät enää muista Pikku Miestä eivätkä hänen komeita nenälasejaan, jotka hän osti itselleen näyttääkseen arvokkaamalta...

Entiset oppilaani ovat nyt miehiä, vakavia miehiä. Souheyrol lienee asianajajana jossakin Cévenneillä; Veillon (nuorempi) oikeuskirjuri; Loupi apteekkari ja Bouzanqueta eläinlääkäri. Heillä on asemansa ja kaksi leukaansa, kaikki mitä tarvitaan.

Joskus kuitenkin, kun he tapaavat toisensa joko seurassa tai kirkkomäellä, muistelevat he noita hauskoja lukioaikoja, ja silloin he ehkä tulevat puhuneeksi minusta.

— Kuuleppas Veillon, muistatko pikku Eyssetteä, läksyjen pänttääjää Sarlande'in ajoilta, jolla oli pitkä tukka ja piimänaama? Mitä kauheita kepposia me teimme hänelle!

Totta, hyvät herrat, te teitte hänelle kauheita kepposia, ja teidän entinen läksyjen pänttääjänne ei ole niitä vieläkään unohtanut...

Voi, poloinen pänttääjä rukka! kuinka hän teitä nauratti!... Niin, ja kuinka te itketitte häntä!... Te saitte hänet itkemään, ja se juuri teki kepposenne vielä hauskemiksi...

Kuinka monta kertaa tuo pikku raukka, kidutuspäivän päätyttyä, vuoteeseensa kyyristyneenä puri peitettään, ettette olisi kuulleet hänen nyhkytystään!...

Kauheata on elää pahansuopuuden ilmapiirissä, aina olla paha, aina aseissa, on niin kauheata rangaista, — tulee väkisinkin tehneeksi väärin, — kauheata on elämä, kun aina epäilee, kun kaikkialla pelkää ansoja, kun ei milloinkaan syö rauhassa eikä nuku rauhassa, kun aselevonkin vallitessa sanoo itsekseen: »Voi, hyvä Jumala!... Mitähän niillä taasen on mielessä?»

Ei, vaikka Daniel Eyssette eläisi sadan vuoden vanhaksi, ei hän milloinkaan unohda, mitä hän sai kärsiä. Sarlande'in lukiossa siitä päivästä lähtien, kun hän astui keskiluokkain lukusaliin.

Ja kuitenkin, — olin voittanut jotain lukusalia vaihtaissani: näin nyt mustat silmät.

Ollessamme kahdesti päivässä välitunnilla, näin ne kaukaa eräässä akkunassa, joka oli keskiluokkain pihalle päin... Ne olivat siellä, mustempina ja suurempina kuin koskaan, aamusta iltaan kumartuneina neuloksen yli, joka ei milloinkaan tullut valmiiksi; sillä mustat silmät neuloivat, neuloivat herkeämättä. Vaan neulomaan, ainoastaan neulomaan oli lasisilmänoita ne löytölasten kodista ottanut, mustat silmät eivät tunteneet isäänsä eivätkä äitiänsä — neuloivat vaan koko vuoden päästä päähän ilman lepoa, vieressä kehrävän lasisilmänoidan leppymättömän katseen alaisina.

Kuinka minä katselin noita silmiä. Välitunnit tuntuivat minusta liian lyhyiltä. Olisin voinut viettää koko ikäni tuon siunatun akkunan alla, jonka takana mustat silmät työskentelivät. Nekin tiesivät, että minä olin lähellä. Vähän väliä ne kohosivat neuloksesta, ja me puhuimme keskenämme silmäkieltä, suutamme avaamatta.

— Te olette hyvin onneton herra Eyssette?

— Niinkuin tekin, mustat silmä raukat.

— Meillä ei ole isää eikä äitiä.

— Minun isäni ja äitini ovat kaukana täältä.

— Voi, kun tietäisitte, kuinka kauhea lasisilmänoita on.

— Pojat ovat myös minulle kovin pahoja.

— Rohkeutta, herra Eyssette.

— Rohkeutta, ihanat, mustat silmät.

Enempää ei milloinkaan sanottu. Minä pelkäsin aina herra Viot'n ilmestymistä avaimineen, — kili, kili, kil! — ja tuolla ylhäällä akkunan takana oli mustilla silmillä myöskin oma herra Viot'insa. Minuutin ajan keskusteltuaan painuivat ne nopeasti alas ja ryhtyivät jälleen ompeluunsa suurien, terässankaisten silmälasien jultuneen katseen säikähdyttämänä.

Pidin myöskin suuresti abbé Germane'ista...

Abbé Germane oli filosofian opettaja. Häntä pidettiin originaalina ja koko lukio aina johtajaan ja herra Viot'hon saakka pelkäsi häntä. Hän puhui vähän, lyhyeen ja tuimasti, kutsui kaikkia sinuksi, kulki pitkin askelin, pää pystyssä, kauhtana levällään ja paukutteli kuin ratsumies solkikenkäinsä korkoja. Hän oli kookas ja väkevä. Olin kauvan luullut häntä hyvin kauniiksi: mutta eräänä päivänä häntä katsellessani lähempää, huomasin että nuo jalot leijonakasvot olivat hirvittävästi rokon rumentamat. Pieninkin kohta kasvoista oli kuin rikkihakattu, survottu, ruhjottu. Mirabeau papinkauhtanassa.

Abbé vietti yksinäistä, kolkkoa elämää pienessä kamarissaan, joka oli talon äärimmäisessä päässä, niin sanotussa Vanhassa lukiossa. Ei kukaan käynyt hänen luonaan, paitsi hänen molemmat pahanilkiset veljensä, jotka kuuluivat minun lukusaliini, ja joiden kasvatuksen hän kustansi.

... Iltasin, pihan poikki makuusaliin mennessä huomasi ylhäällä Vanhan lukion mustuneissa, rappiolle joutuneissa rakennuksissa pienen, himmeän valon tuikuttavan; se oli abbé Germane'in lamppu. Monta

kertaa myöskin aamulla kello kuusi lukusaliin mennessäni näin sumun läpi lampun vielä palavan; abbé Germane ei ollut lainkaan pannut maata... Hänen sanottiin kirjoittavan suurta, filosofista teosta.

Minä puolestani tunsin suurta myötätuntoa tuota kummallista abbéta kohtaan, jo ennenkuin olimme tutustuneetkaan. Hänen hirvittävän kauniit kasvonsa, jotka säteilivät neroa, vetivät minua puoleensa. Mutta minut oli niin peloitettu kaikenmoisilla kertomuksilla hänen kummallisuuksistaan ja töykeydestään, etten uskaltanut lähestyä häntä. Tein sen kuitenkin suureksi onnekseni.

Se tapahtui seuraavasti...

Minun on kertominen, että olin tähän aikaan vajonnut korvia myöten filosofian historian tutkimiseen... Ankara työ Pikku Miehellä.

Silloin sain eräänä päivänä halun lukea Condillac'ia. Meidän kesken sanoen ei mies ole lukemisen arvoinen ja filosofina naurettava ja koko hänen filosofinen romunsa mahtuisi pikkusormen alle; mutta, niinkuin tiedätte, on nuorena aivan nurinkuriset käsitykset asioista ja ihmisistä.

Tahdoin siis lukea Condillac'ia. Minun täytyi saada Condillac, maksoi mitä maksoi. Pahaksi onneksi ei lukion kirjastossa ollut siitä nidostakaan, ja kirjakauppiaat eivät pitäneet sitä kaupan. Päätin kääntyä abbé Germane'in puoleen. Hänen veljensä olivat kertoneet minulle, että hänen huoneessaan oli yli kahdentuhannen kirjan, ja olin varma, että hänellä oli tuo unelmaini kirjakin. Mutta tuo mies hirviö peloitti minua ja vaivoin sai Condillac'kaan minut kiipeämään hänen luolaansa.

Kun saavuin hänen ovensa edustalle, vapisivat polveni... Naputin kaksi kertaa hyvin hiljaa...

— Sisään, kuului jyriävä ääni. Pelottava abbé Germane istui hajareisin matalalla tuolilla, sääret pitkällään, kauhtanan liepeet ylösvedettyinä niin että voi nähdä hänen voimakkaat, jännitetyt lihaksensa mustien silkkisukkien läpi. Nojaten kyynärpäitään tuolin selkämykseen luki hän paksua punasyrjäistä nidosta ja poltti, niin että tohisi lyhyttä, ruskeata piippua, jota sanotaan »nenänkärventäjäksi».

— Sinäkö se olet! sanoi hän tuskin kohottaen silmiään nidoksestaan. Päivää! Kuinka voit? Mitä tahdot?...

Hänen jyrkkä äänensä, tuo kirjoilla sisustettu, jylhä huone, hänen ratsainistumisensa ja lyhyet piippunsa, jota hän piteli hampaissaan, tekivät minut kovin araksi.

Minun onnistui kuitenkin jotenkuten selittää käyntini tarkoitus ja pyytää tuota kuuluisaa Condillac'ia.

— Condillac! aijotko sinä lukea Condillac'ia! vastasi abbé Germane hymyillen. Mitä hullutuksia!... Etkö ennemmin tahtois polttaa piippua tupakkaa kanssani! Ota tuo komea rauhanpiippu, joka riippuu alhaalla seinää vasten, ja sytytä se ... saatpa nähdä, se maistuu paremmalta kuin kaikki maailman Condillac'it.

Minä kieltäysin kumartaen ja punastuen.

— Etkö huoli?... No, niinkuin tahdot, poikaseni. Condillac'isi on tuolla ylhäällä kolmannella rivillä vasemmalta ... voit ottaa sen mukaasi; minä lainaan sen sinulle. Mutta älä pitele sitä pahasti, taikka minä nyljen sinut.

Löysin Condillac'in kolmannelta riviltä vasemmalla ja aijoin poistua, mutta abbé pidätti minut.

— Sinä siis harrastat filosofiaa? ... sanoi hän katsoen minua silmiin. Ehkäpä vielä uskotkin siihen?... Loruja, joutavia loruja, poikaseni! Ja minusta piti kaikin mokomin tehtämän filosofian opettaja! Se se vasta on jotain!... Mistä on luennoitava? Nollasta, tyhjästä... Yhtä hyvin olisivat he voineet, kun kerran hommassa olivat, nimittää minut tähtien ylitarkastajaksi taikka piipunsavun katsastajaksi... Voi, minua poloista! Saa sitä toisinaan olla jos jonakin henkensä elättämiseksi... Sinäkin siitä jo hiukan tiedät, vai kuinka?... No, ei sinun ole tarvis punastua. Tiedän, ettet ole onnellinen, pikku urkkija rukka, ja että pojat tekevät elämäsi sietämättömäksi.

Tässä abbé hetkeksi vaiken. Hän näytti hyvin suuttuneelta ja tärryytti vimmatusti piippunsa vartta sormellaan. Minä jouduin liikutuksen valtaan kuullessani tuon arvossapidetyn miehen surkuttelevan kohtaloani ja painoin Condillac'in silmilleni salatakseni kyneleeni, jotka valahtivat esiin. Melkein heti abbé jatkoi:

— Niin. unohdin kysyä sinulta ... rakastatko Jumalaa? Häntä täytyy rakastaa, näetsen, poikaseni, ja luottaa häneen ja rukoilla häntä lujasti, muuten sinusta ei ole minnekään... Elämän suurissa kärsimyksissä en tiedä muuta kuin kolme parannuskeinoa: työ, rukous ja piippu, hyvin lyhyt savipiippu, muista se... Filosoifeista ei ole minnekään; eivät ne kykene sinua rahtuakaan lohduttamaan. Minä olen

kaiken tuon läpäissyt, voit uskoa puheeseeni.

— Niin uskonkin, herra abbé.

— Ja nyt, mene tiehesi, sinä väsyttät minua... Kun haluat kirjoja, niin ei ole tarvis muuta kuin tulla ottamaan. Huoneeni avain on aina oven päällä, ja filosofit aina kolmannella hyllyllä vasemmalta... Älä puhu minulle enää... Hyvästi!

Sitten hän jälleen syventyi lukemiseensa ja antoi minun mennä ulos edes katsahtamatta minuun.

Tästä päivästä alkain olivat kaiken maailman filosofit käytettävänäni, minä menin abbé Germane'in huoneeseen naputtamatta, aivan kuin omaani. Useimmiten oli abbé luokalla, kun tulin sisään, ja huone oli tyhjä. Pikku piippu uinaili pöydän reunalla punareunaisten nidosten ja lukemattomien paperien keskellä, jotka olivat täynnä harakanvarpaita.

Joskus abbé Germanekin oli siellä. Hän joko luki, kirjoitti tai kulki pitkin harppauksin edestakaisin. Sisäänastuessani sanoin aralla äänellä:

— Hyvää päivää, herra abbé!

Useimmiten ei hän vastannut... Minä otin filosofini kolmannelta riviltä vasemmalta ja menin menoani, ilman että hän näytti aavistavankaan läsnäoloani. Aina vuoden loppuun asti emme vaihtaneet kahtakymmentäkään sanaa; mutta mitäpä siitä! Jokin sisimmässäni sanoi, että olimme ystäviä...

Tällä välin läheni lupa-aika. Soitto-oppilaitten kuultiin joka päivä harjoittelevan piirustussalissa polkkia ja marsseja palkintojen jakopäiväksi. Nämä polkat saattoivat kaikki hyvälle tuulelle. Iltasin, viimeisellä työtunnilla, nousi pulpeteista koko armeija pikku almanakkoja, ja joka poika veti viivan sen päivän yli, joka oli lopussa: »Taas yhtä vähemmän!» Pihat olivat täynnä lautoja juhlaavaa varten; piiskattiin nojatuoleja ja mattoja pudistettiin ... lopussa oli työnteko ja kuri. Mutta sama viha urkkijaan ja samat hirvittävät kujeet jatkuivat viimeiseen asti.

Vihdoin saapui tuo suuri päivä. Aika olikin; en olisi voinut kestää kauvempaa.

Palkinnot jaettiin minun pihallani, keskiluokkain pihalla... Näen sen vielä kirjavine teltoineen, sen valkealla verhotut muurit ja suuret vihreät puut täynnä lippuja ja niiden alla äärettömän sikermän sotilaslakkeja, kolmikolkkahattuja, sylinterejä ja kukkasia, sulkia nauhoja ja töyhtöjä... Perällä oli pitkä lava, jolla koulun arvohenkilöt istuivat punaisissa samettinojatuoleissa. Kuinka pieneksi itsensä tunsin tuon lavan edessä! Kuinka halveksivan ja ylhäisen näön se antoi niille, jotka sillä istuivat! Ei kellään noista herroista ollut enää tavallinen naamansa.

Olipa abbé Germane'kin lavalla, mutta ei näyttänyt olevan siitä tietoinen. Puoleksi pitkällään nojatuolissa, pää takakenossa, kuunteli hän hajamielisenä naapureittensa puhetta ja näytti katseellaan seuraavan puiden lehvien välitse jonkin olemattoman piipun savua.

Lavan juurella kimaltelivat soittokunnan torvet ja huilut auringon paisteessa. Koulun kaikki kolme osastoa istui penkeillä yhteen sullottuina, luokanjohtajat takanaan: kaikkein takimmaisina olivat tohisevat vanhemmat ja aliopettaja, joka talutti naisia paikoilleen huutaen: »Tehkää tilaa, tehkää tilaa!» ja vihdoin näkymättömänä joukon keskellä herra Viot'n avaimet, jotka riensivät ympäri pihaa, niin että kili-kili-kil! kuului milloin oikealta, milloin vasemmalta, milloin mistäkin, kaikkialta yhtäaikaa.

Juhlallisuus alkoi, ja oli kuuma. Ei tuulen henkäystääkään teltan alla... Lihavat, tulipunaiset rouvat uinailivat höyhentöyhtöjensä varjossa ja kaljupäät herrat pyyhkivät tulipunaisilla silkkihiinoilla päätänsä... Kaikki oli punaista: kasvot, liput, nojatuolit. Pidettiin kolme puhetta, joille taputettiin vahvasti; minä en niistä mitään kuullut. Tuolla ylhäällä ensimmäisen kerroksen akkunassa neuloivat mustat silmät tavallisella paikallaan, ja minun sieluni liiteli niiden luo... Mustat silmä rukut! Ei tällaisenäkään päivänä lasisilmänoita suonut niille vapautta.

Kun viimeisen luokan viimeisen palkinnon viimeinen saaja oli julistettu, remahti soittokunta riemumarssiin, ja kaikki alkoivat hajaantua. Syntyi yleinen sekasorto. Opettajat tulivat alas lavaltaan; oppilaat hyppivät penkkien yli tavoittamaan omaisiaan. Syleiltiin ja huudettiin: »Tule tänne, tule tänne!» Palkinnonsaajain sisaret kantoivat ylpeinä veljiensä palkintoja poislähtiessään. Silkkihameet kahisivat tuolien välissä... Pikku Mies seisoi liikkumattomana erään puun takana ja katseli kauniiden naisten poislähtöä, alakuloisena ja häveten kulunutta hännystakkiaan.

Vähitellen piha tyhjeni. Pääovella seisoivat johtaja ja herra Viot. He hyväilivät ohimeneviä lapsia ja kumarsivat syvään vanhemmille.

— Tervetuloa ensi vuonna, tervetuloa ensi vuonna! sanoi johtaja leikkisällä hymyllä. Herra Viot'n avaimet helisivät hyväilevästi: kili-kili-kil! »Tulkaa takaisin, tulkaa takaisin ensi vuonna, pikku ystävät.»

Lapset ottivat hyväilyt hyvin huolettomasti vastaan ja loikkasivat yhdellä harppauksella portaat alas.

Muutamat nousivat komeisiin, vaakunoilla koristettuihin vaunuihin, joissa äidit ja sisaret kokoilivat leveitten hameittensa helmoja tehdäksensä sijaa. Läiskis...! Ja nyt aika vauhtia linnaa kohti! Kohta saamme nähdä kotipuistomme ja sen ruohonurmet, hauskan keinumme akaasioitten alla ja lintuhäkit, joissa on niin harvinaisia lintuja, ja soman lammikon joutsenineen ja kauniin linnanpenkereen, jolla iltasin juodaan jäistä sitruunavettä.

Toiset kiipesivät metsästysvaunuihin kauniitten tyttöjen viereen, jotka nauroivat valkeissa hatuissaan, niin että hampaat loistivat. Vuokramiehen vaimo, kultavitjat kaulassa oli ajajana. Anna piiskan läiskyä, Mathurine! Nyt palataan vuokrataloon; kohta saamme syödä voileipiä ja juoda maalaisviiniä, kohta saamme olla mukana teiriä ampumassa ja kieritellä tuoksuissa heinissä!

Onnelliset lapset! He saivat mennä menojaan... Voi, jospa minäkin olisin voinut lähteä pois...

VIII.

MUSTAT SILMÄT.

Nyt on lukio autiona. Kaikki ovat poissa... Kokonaiset armeijat isoja rottia tekee keskellä päivää hyökkäyksiään makuusalin toisesta päästä toiseen. Mustepullot kuivuivat pulpeteissa. Pihan puissa viettävät varpuslaumat juhliaan; nämä herrat ovat kutsuneet kaikki toverinsa kaupungista vieraisiin, ja aamusta iltaan on nyt puissa hirvittävä rähinä.

Pikku Mies kuuntelee heitä työskennellessään katon harjan alla. Hän on armosta saanut jäädä taloon lupa-ajaksi. Hän käyttää tämän ajan vimmattuun kreikkalaisten filosofien tutkimiseen. Mutta huone on liian kuuma, ja katto liian matalalla. Sen alla on tukehtua. Ei minkäänlaisia akkunaluokkuja. Aurinko tulee huoneeseen kuin tulisoihutu ja sytyttää kaikki tuleen. Katossa paukahtelee kalkitus ja rapisee alas... Pikku Mieskin tekee kovia ponnistuksia, ettei nukkuisi. Hänen päänsä on lyijynraskas; hänen silmäluomensa tahtovat painua umpeen.

Tee työtä, Daniel Eyssette!... Sinunhan on luotava uusi koti... Mutta turhaan, hän ei voi... Kirjaimet tanssivat hänen silmissään, sitte alkaa kirja pyöriä, lopuksi pöytä ja koko huone. Karkoittaakseen tuon kummallisen horrostilan, Pikku Mies nousee ylös ja astuu pari askelta, ovelle saavuttuaan hän horjahtaa ja kaatuu maahan kuin kivi unen voittamana.

Ulkona rupattavat varpuset, sirittävät heinäsirotat, tomusta valkeat plataanit pudottavat suomujaan auringon täydeltä terältä heloittaissa.

Pikku Mies näkee ihmeellistä unta; hän on kuulevinaan kamarinsa ovelle koputettavan ja raikkaan äänen huutavan häntä nimeltä »Daniel, Daniel..!» Hän tuntee tuon äänen. Se huusi samalla tavalla muinoin: »Jacques, sinä olet pässinpää!»

Ovelle koputetaan yhä kovemmin: »Daniel, oma Danielini, tämä on isäsi, avaa pian!»

Voi kauhistavaa painajaista! Pikku Mies aikoo vastata, aikoo mennä aukaisemaan. Hän kohottautuu kyynärpäilleen, mutta hänen päänsä on liian raskas, hän vaipuu takaisin maahan ja kadottaa tajuntansa...

Kun Pikku Mies tulee tuntoihinsa, huomaa hän kummastukseksensa makaavansa viti valkoisessa vuoteessa sinisten verhojen puolihämärässä... Valo on niin suloinen, huone niin rauhallinen. Ei kuulu muuta ääntä kuin kellon naksutus ja hopealusikan helähdys porssiiniastian laitaa vasten... Pikku Mies ei tiedä missä on; mutta hänen on niin hyvä olla. Verhot vedetään hiukan syrjään. Isä Eyssette, kuppi kädessä, kumartuu hänen puoleensa hellästi hymyillen, silmät täynnä kyyneliä. Pikku Mies luulee yhä uneksivansa.

— Sinäkö se olet, isä, sinäkö se todellakin olet?

— Niin, oma Danielini; niin rakas lapseni, minä se olen.

— Missä olen siis?

— Sairashuoneessa, olet ollut täällä viikon ajan ... nyt olet parantunut, mutta olet ollut hyvin sairas...

— Mutta sinä, isä, kuinka sinä olet täällä? Suutelehan minua toki vielä! Voi, kun näen sinut, luulen yhä uneksivani.

Isä Eyssette suutelee häntä.

— Kas noin, vedä peite päällesi, ole kiltti lapsi... Lääkäri on kieltänyt sinun puhumasta.

Ja estääkseen lapsen puhumasta, puhuu tuo kunnan mies itse koko ajan.

— Voitko ajatella, että viiniviljelysyhtiö lähetti minut viikko sitte kiertomatikalle Cévenneille. Arvaat kai, että olin iloinen, kun saisin nähdä Danielin! Saavun lukiolle... Sinua huudetaan ja haetaan... Ei missään Danielia. Annan tuoda itseni huoneesi ovelle: avain oli sisäpuolella... Minä koputan: ei vastausta. Raksis! minä potkaisen oven sisään ja löydän sinut lattialta kovassa kuumetaudissa... Voi, lapsi raukka, kuinka sairas olet ollut. Viisi vuorokautta olet hourinut! En ole sinua minuutiksikaan jättänyt... Houraillessa puhuit koko ajan kodin perustamisesta. Minkä kodin? sano!... Taikka huusit: »Pois avaimet, ottakaa pois avaimet lukoista!» Sinä naurat? Mutta usko, että minä en nauranut. Hyvä Jumala, mitä öitä olenkaan saanut kanssasi viettää... Tiedätkö, että herra Viot, — onhan hänen nimensä Viot? — ei tahtonut antaa minun olla lukiossa yötä. Hän vetosi ohjesääntöihin... Niin, ajattele, ohjesääntöihin! Niinkuin minä hänen ohjesääntöistään välittäisin. Tuo kirjatoukka luuli peloittavansa minua kilistämällä avaimiaan nenäni edessä. Mutta kylläpä hän sai kunniansa kuulla.

Isä Eyssetten uhkarohkeus sai Pikku Miehen kauhistumaan; mutta sitten nopeasti unohtaen herra Viot'in avaimet, kysyi hän: »Entä äiti?» levittäen sylinsä aivan kuin äiti olisi ollut siinä hyväiltävänä.

— Ellet pidä peitettä päälläsi, niin en kerro mitään, vastasi isä Eyssette suuttuneena. No, vedä peite päällesi!... Äitisi voi hyvin, hän on Baptiste sedän luona.

— Entä Jacques?

— Jacques?... Se aasi! Kun sanon aasi, en sillä mitään tarkoita, niinkuin hyvin ymmärrät... Jacques on päinvastoin oikein kunnan poika... Mutta älä heitä sitä peitettä päältäsi, piru vieköön!... Hänellä on erinomainen paikka. Hän itkee tietysti, niinkuin ennenkin. Mutta muuten hän on hyvin tyytyväinen. Hänen esimiehensä on ottanut hänet kirjurikseen... Hänellä ei ole muuta työtä kuin kirjoittaa sanelun mukaan... Hyvin edullinen paikka.

— Jacques rukka on siis elinkaudekseen tuomittu kirjoittamaan sanelun mukaan!...

Se sai Pikku Miehen kohti kulkua nauramaan, ja isä Eyssette nauroi nähdessään hänen nauravan, yhtä mittaa toruen tuon kirokun peitteen takia, joka aina liukui pois...

Oi, ihana sairashuone! Mitä suloisia hetkiä Pikku Mies viettää pikku vuoteensa sinisten uutimien välissä!... Isä Eyssette on aina hänen luonansa: hän istuu koko päivän hänen luonansa: hän istuu koko päivän hänen päänalusensa vieressä ja Pikku Mies tahtois, ettei isä Eyssette lainkaan lähtisi pois... Mutta voi, se on mahdotonta. Viiniviljelysyhtiö tarvitsee matkustajansa. Isän on lähteminen, hänen on jatkaminen kiertomatkaansa Cévenneillä...

Isän lähdettyä jää poika yksin, ihan yksin hiljaiseen sairashuoneeseen. Hän viettää päivänsä lukemalla suuren nojatuolin helmassa akkunan ääressä. Aamuin ja illoin tuo keltainen rouva Cassagne hänelle ruokaa. Pikku Mies juo lihaliemikuppinsa, imeskelee kananpojan koipensa ja sanoo: »Kiitos, hyvä rouva!» Ei mitään muuta. Tuo nainen haisee kuumetaudeilta, eikä miellytä häntä. Pikku Mies ei edes katso häneen. Mutta kun hän eräänä aamuna on päässyt sanomasta: »Kiitos, hyvä rouva!» aivan kuivasti, niinkuin tavallisesti silmiään kirjasta nostamatta, hämmästyty hän kuullessaan hyvin lempeän äänen sanovan: »Kuinka voitte tänään, Daniel herra?»

Pikku Mies nostaa päätään ja, arvatkaa kenenkä hän näkee... Mustat silmät, mustat silmät ilmi elävinä, liikkumattomina ja hymyilevinä edessään!... Mustat silmät ilmoittavat ystävälleen, että keltainen rouva on sairaana, ja että heidän on hoitaminen hänen toimiansa. Ne lisäävät maahan luotuina, että ne ovat hyvin iloiset nähdessään Daniel herran jälleen terveenä; sitte ne vetäytyvät pois syvään niiaten ja sanovat tulevansa vielä samana iltana takaisin. Mustat silmät ovat palanneetkin vielä samana iltana, ja seuraavan päivän aamuna, vieläpä seuraavan päivän iltanakin. Pikku Mies on ihastuksissaan. Hän siunaa omaa tautiaan, keltaisen rouvan tautia, kaikkia maailman tauteja; ellei kukaan olisi ollut sairaana, ei hän koskaan olisi joutunut mustien silmien kanssa kahdenkesken.

Oi, ihana sairashuone! Kuinka suloisia hetkiä Pikku Mies viettää akkunan ääreen vieritettyssä nojatuolissaan! Aamusin säihkyvät mustat silmät pitkien ripsien varjossa kuin jalokivet auringossa, iltasin loistavat ne lempeästi kuin tähdet öisellä taivaalla... Pikku Mies uneksi kaiket yöt mustista

silmistä: ne eivät anna hänen nukkua. Jo aamun koitossa on hän jalkeilla valmistautuakseen niitä vastaanottamaan: hänellä on niille niin paljon uskottavaa!... Mutta kun mustat silmät saapuvat, hän ei sano niille mitään.

Mustat silmät näyttävät olevan hyvin ihmeissään tästä äänettömyydestä. Ne tulevat ja menevät ja keksivät senkin seitsemän tekosyytä viipyäkseen sairaan luona, toivoen yhäti, että tämä alkaisi puhua; mutta tuo merkillinen Pikku Mies ei saa sanaa suustansa.

Toisinaan hän kuitenkin kokoo kaiken rohkeutensa ja alkaa rohkeasti näin: »Hyvä neiti!...»

Heti syttyvät mustat silmät ja katsovat hymyillen häneen. Mutta kun onneton näkee niiden noin hymyilevän, menee hänen päänsä kokonaan pyörälle, ja hän lisää vapisevalla äänellä: »Kiitän teitä hyvydestänne minua kohtaan.» Tai myös: »Lihaliemi on tänään mainiota.»

Silloin ovat mustat silmät hyvin nyrpeän näköiset, joka merkitsee: »Eikö se ollutkaan muuta!» Ja ne lähtevät huoaten pois.

Kun ne ovat menneet, on Pikku Mies epätoivoissaan:

— Voi, huomenna, huomenna minä ihan varmaan puhun niille.

Ja huomenna alkaa taas sama juttu.

Vihdoin, väsyneenä yrityksiinsä ja tuntien, ettei milloinkaan rohkenisi sanoa mustille silmille, mitä ajattelee, Pikku Mies päättää kirjoittaa niille... Eräänä iltana hän pyytää paperia ja mustetta kirjoittaakseen kirjeen, hyvin tärkeän kirjeen... Mustat silmät ovat varmaankin arvanneet, mistä kirjeestä on kysymys; — ne ovat niin veitikkamaisen näköiset!... Pian, pian juoksevat ne sairaan eteen ja kiiruhtavat pois nauraen itsekseen.

Pikku Mies alkaa kirjoittaa; hän kirjoittaa koko yön; aamun tullessa huomaa hän, ettei tämä lopettamaton kirje sisällä muuta kuin kaksi sanaa, — kyllä ymmärrätte; mutta nämä kaksi sanaa ovat kaikkein kaunopuheisimmat maailmassa, ja hän on vakuutettu, että ne tekevät valtavan vaikutuksen.

Hiljaa nyt!... Mustat silmät ovat tulossa... Pikku Mies on liikituksen vallassa: hänellä on kirje valmiina ja hän vannoo antavansa sen heti, kun mustat silmät tulevat... Se tulee tapahtumaan näin. Mustat silmät tulevat sisään ja panevat lihaliemen ja kananpojan pöydälle. »Hyvää päivää, Daniel herra!» Silloin hän sanoo heti paikalla hyvin rohkeasti: »Herttaiset mustat silmät, tässä on teille kirje.»

Mutta hiljaa!... Käytävästä kuuluu linnun tipsutus... Mustat silmät lähestyvät... Pikku Mies pitää kädessään kirjettä. Hänen sydämensä jyskyttää; hän luulee kuolevansa... Ovi avautuu... Kauheata!... Mustien silmien asemesta ilmaantuu vanha noita, kauhistava lasisilmänoita.

Pikku Mies ei uskalla pyytää selvitystä, mutta hän on pois suunniltaan hämmästyksestä. Miksi ne eivät tulleet?... Hän odottaa kärsimättömänä iltaa... Hirvettä! mustat silmät eivät ilmaannu illallakaan, eivätkä seuraavana päivänä, eivätkä sitä seuraavana, eivät koskaan.

Mustat silmät on ajettu pois. Ne on lähetetty takaisin löytölasten kotiin, jossa ne pidetään neljä vuotta suljettuina siksi, kun tulevat täysi-ikäisiksi... Mustat silmät varastivat sokeria!...

Hyvästi, sairashuoneen ihanat päivät! Mustat silmät ovat poissa ja onnettomuuden huipuksi palaavat oppilaat kouluun takaisin... Mitä, joko ne palaavat... Voi, kuinka tämä lupa-aika on ollut lyhyt!

Ensi kerran kuuden viikon perästä tulee Pikku Mies ala pihamaalle, kalpeana ja laihana ja pienempänä kuin koskaan... Koko lukio herää. Sitä pestään ylhäältä alas. Käytävät valuvat virtoinaan vettä. Herra Viot'in avaimet puuhaavat raivoissaan, niinkuin ainakin. Pelloittava herra Viot on käyttänyt lupa-aikansa lisätäkseen muutamia pykälää ohjesääntöihinsä ja muutamia avaimia avainkimppuunsa. Pitäköön Pikku Mies nyt vain itsensä aisoissa.

Joka päivä saapuu joitakuuta oppilaita... Läiskis! Portilla näkyy taasen palkintojenjakajaisista tutut metsästysvaunut.

... Nimien huudossa puuttuu muutamia entisiä oppilaita, mutta niiden sijaan on tullut uusia. Osastot muodostetaan uudelleen. Tänä vuonna, niinkuin viime vuonnakin, saa Pikku Mies keskiluokat osakseen. Urkkija rukka vapisee jo edeltäpäin. Mutta kuka tietää? ehk'eivät lapset olekaan tänä vuonna yhtä häijyjä.

Koulun avajaispäivän aamuna on suurenmoista laulua kappelissa. Pyhän hengen messu... *Veni, creator Spiritus!*... Tuolla on johtaja hienossa mustassa hännystakissa, pieni hopeinen palmunlehvä napinlävessä. Hänen takanaan seisoo opettajakunta juhlapuvuissaan: luonnontieteet keltaisessa,

humaaniaineet valkeassa kärpännahkaviitassa. Narrimainen aliopettaja esiintyy vaaleissa hansikkaissa ja silmään pistävässä hatussa; herra Viot on tyytymättömän näköinen. *Veni creator Spiritus!*... Kirkon perältä oppilaitten seasta katselee Pikku Mies kateellisin silmin majesteettillisia viittoja ja hopeaisia palmunlehviä... Milloinkahan hän itse lienee yliopettaja?... Milloinkahan hän voinee perustaa uuden kodin? Hyvä Jumala, kuinka paljon aikaa ja vaivoja vaaditaankaan, ennenkuin hän on niin pitkällä! *Veni creator Spiritus!*... Pikku Miehen mieli käy apeaksi; urkujen soitto nostaa kyyneleet hänen silmiinsä... Yhtäkkiä huomaa hän kuorin nurkassa kauniit, rokonruntelemat kasvot, jotka hymyilevät hänelle... Tämä hymy tekee niin hyvää Pikku Miehen sydämelle ja hän tuntee itsensä abbé Germane'in nähdessään jälleen rohkeaksi ja iloiseksi. *Veni creator Spiritus!*...

Kaksi päivää Pyhän Hengen messun jälkeen on uusi juhla. Silloin on johtajan syntymäpäivät... Sinä päivänä viettää koko lukio — niin on ollut tapana ammoisista ajoista — pyhän Teophilan juhlaa luonnon helmassa, kylmää paistia ja Limoux-viiniä eväinään. Niinkuin aina ennenkin, teki johtaja tälläkin kertaa kaiken voitavansa jotta tämä pieni perhejuhla, joka tuotti tyydytystä hänen sydämensä vaistoille, olematta ristiriidassa koulun harrastusten kanssa, tulisi niin loistavaksi kuin suinkin. Päivän koittaessa sullotaan suuret, kaupungin lipuilla koristetut huonekaluvaunut täyteen oppilaita ja opettajia, ja matkue lähtee nelistäen liikkeelle hinaten jäljessään kaksilla, mahdottoman suurilla rattaila kuohuviini- ja ruokatavarakoreja... Etupäässä, ensimmäisillä rattaila ovat opettajat ja soittokunta. Torvensoittajat saavat käskyn soittaa oikein kovaa. Piiskat läjähtelevät, kulkuset helisevät, lautaskasat kolahtelevat tinavateja vasten.

Koko Sarlande ilmestyy yömyssyissä akkunoihin näkemään johtajan syntymäpäiväkulkuetta.

Itse juhla vietetään *kentällä*. Heti perille saavuttua levitetään pöytäliinat nurmikolle ja pojat ovat pakahtua naurusta nähdessään opettajain istuvan niityllä orvokkien keskellä, niinkuin mitkäkin koulupojat... Piirakkaviipaleet pannaan kiertämään. Korkit pamahtelevat. Silmät säihkyvät. Kaikki puhuvat yhtäaikaa... Pikku Mies yksin on tässä yleisessä humussa mietiskelevän näköinen. Yhtäkkiä hän punastuu... Johtaja on noussut ylös jokin paperi kädessä: Hyvät vieraat, juuri nyt olen saanut runon, jonka joku tuntematon runoilija on omistanut minulle. Meidän tavallinen Pindaruksemme, Herra Viot, näyttää tänä vuonna saaneen kilpailijan. Vaikkakin nämä säkeet ovat minulle liian imartelevia, niin pyydän kuitenkin saada lukea ne teille.

— Oi lukekaa! ... lukekaa!...

Ja johtaja alkaa lukea samalla kauniilla äänellä kuin palkintojen jakajaisissa.

Runo on sievästi seipitetty onnentoivotus, jossa on somia säkeitä johtajalle ja kullekin opettajista. Kukkanen kullekin. Eipä ole unohdettu lasisilmänoitaakaan. Runoilija kutsuu häntä viehättävästi kyllä »ruokasalin enkeliksi.»

Innokkaita kättentaputuksia. Kuuluu ääniä, jotka huutavat tekijää esille. Pikku Mies nousee ylös, punaisena kuin mansikka ja kumartaa kainosti. Häntä tervehditään yleisillä ihastuksen huudoilla. Pikku Miehestä tulee juhlan sankari. Johtaja haluaa syleillä häntä. Vanhat opettajat puristavat myötätuntoisesti hänen kättään. Toisen luokan yliopettaja pyytää häneltä runoa pannakseen sen sanomalehteen. Pienokainen on ylen onnellinen; tämä suitsutus nousee viinihöyryjen ohella hänen päähänsä; hänen innostustaan jäähdyttää kuitenkin hiukan se, että hän on kuulevinaan abbé Germane'in mutisevan: »Aasi» ja kilpailijansa avaimien kalisevan raivoissaan.

Kun ensimmäinen innostus hiukan on asettunut, taputtaa johtaja käsiään saadakseen puheenvuoron.

— Nyt Viot, on teidän vuoronne! Leikkisän Runottaren jälkeen vakava.

Herra Viot vetää arvokkaana taskustaan paljon lupaavan nidotun vihon ja alkaa lukea, luoden Pikku Mieheen syrjäkatseen.

Herra Viot'n teos on idylli, kokonaan Virgiliuksen henkeen kirjoitettu idylli, jossa ylistetään ohjesääntöjä. Se on säkeiksi sovitettu vuorokeskustelu oppilas Menalkoksen ja oppilas Dorilaksen välillä... Oppilas Menalkos on sellaisessa lukiossa, jossa järjestys pidetään kunniaissa: oppilas Dorilas taas sellaisessa, josta järjestys puuttuu... Menalkos ylistää ankaran kurin ilotonta tyydytystä. Dorilas järjettömän vapauden hedelmättömiä iloja.

Lopuksi joutuu Dorilas aivan alakynteen. Hän myöntää voittajalle kilpapakinnon ja molemmat virittävät yhteisäänin reippaan laulun järjestyksen ylistykseksi.

Runo on lopussa... Kuoleman hiljaisuus!... Luvun aikana ovat lapset siirtyneet lautasineen kentän toiseen päähän ja syövät rauhallisina piirakoitaan kaukana, hyvin kaukana Menalkoksesta ja Dorilaasta. Herra Viot katselee heitä paikaltaan katkera hymy huulilla... Opettajien kasvojen ilme on moitteeton, mutta ei ainoakaan uskalla taputtaa... Onneton herra Viot! Hän on kärsinyt täydellisen tappion...

Johtaja koittaa lohduttaa häntä: »Aihe oli laihanlainen, hyvät herrat, mutta runoilija suoriutui siitä oivallisesti.»

— Minusta runo oli hyvin kaunis, sanoo Pikku Mies julkeasti, jota oma menestyksensä alkaa pelottaa. Turhaa matelemista! Herra Viot ei välitä lohdutuksista. Hän kumartaa sanattomana, eikä jätä katkeraa hymyään... Hän ei jätä sitä koko päivänä: ja illalla kotiin palatessa kuulee Pikku Mies kilpailijansa avainten ilkeästi rähisevän, oppilaiden laulun, soittokunnan soraäänien ja huonekaluvaunujen kolinan läpi niiden vierieissä nukkuvan kaupungin katuja: »Kili! kili! kil! herra runoilija, tämän me vielä maksamme sinulle!»

IX.

BOUCOYRAN'IN JUTTU.

Pyhän Theophilan juhlan mukana oli lupa-aika mennyt.

Sitä seuraavat päivät olivat synkkiä; oikeita karnevaalin jälkipäiviä. Ei kukaan päässyt oikein alkuun, ei opettajat eivätkä oppilaat. Koiteltiin perehtyä... Kahden pitkän lepokuukauden jälkeen oli lukion vaikea päästä takaisin entiseen latuunsa. Rattaat pyörivät huonosti, aivan kuin vanhassa seinäkellossa, jota ei pitkään aikaan ole muistettu korjata. Vähitellen järjestyi kuitenkin kaikki herra Viot'in ponnistusten avulla entiselleen. Joka päivä, samalla tunnilla, samalla kellon lyönnillä aukenevat pienet ovet pihalle päin ja pojat, jäykkänä kuin tinasotamiehet, marssivat kaksi rinnan puiden alle; sitte soi kello taasen: pom, pom, — ja samat pojat poistuvat samoista ovista! Pom! pom! Nouskaa ylös! Pom! pom! Menkää maata! Pom! pom! Lukekaa! Pom! pom! Leikkikää! Ja niin edespäin vuoden loppuun asti.

Oi, järjestyssääntöjen voittoriemua! Kuinka onnellinen oppilas Menalkos olisikaan ollut, jos olisi saanut elää herra Viot'in pampun alaisena Sarlande'in mallilukiossa!

Minä ainoastaan himmensin tämän ihanan taulun loistoa. Minun luokkani ei näyttänyt minkäänlaisia edistysaskeleita. Nuo kauhistavat keskiluokkalaiset olivat palanneet vuoristostaan rumempina, itsepäisempinä ja hirveämpinä kuin koskaan. Minä puolestani olin käynyt äkäisemmäksi, sairaus oli tehnyt minut hermostuneeksi ja ärtyiseksi; en voinut enää sietää mitään.

... Edellisenä vuonna olin ollut liian lempeä, tänä vuonna olin liian ankara... Toivoin tällä tavalla masentavani nuo pahanilliset veitikat ja singauttelin vähimmistäkin kujeista ympärilleni rangaistuskäskyjä ja jälki-istuntoja...

Tämä järjestelmä ei luonnistanut. Tuhlaavaisesti jakamani rangaistukset kadottivat arvonsa ja olivat pian yhtä huonossa kurssissa kuin paperiraha vuodelta IV... Pian huomasin itseni aseettomaksi. Lukusalini oli ilmi kapinassa, eikä minulla ollut enää mitään keinoja sen kukistamiseksi. Näen itseni vieläkin kateederissa hosuen kuin onneton kirkunan, kyynelten, napinan ja vihellysten keskellä: »Ulos ovesta!... Kukko kiikuu! ... hys! ... hys!... Alas tyrannit!... Tämä on vääryyttä!...» Satoi mustepulloja, ja paperikuulat tuuskahtelivat pöydälleni, ja kaikki nuo pikku hirviöt kiikkuivat — muka vastalauseita pannakseen — joukottain kiinni pulpetissani ja ulvoivat kuin apinat.

Joskus kutsuin epätoivoissani herra Viot'in avuksi. Ajatelkaa, mikä nöyryys! Aina Pyhän Theophilan päivästä asti oli avainnietikka kantanut minuun vihankaunaa, ja minä tunsin, kuinka hän iloitsi vastuksistani... Olipa kuin kivi olisi heitetty sammakkolampeen, kun hän äkkiä astui luokkaan avaimet kädessään; silmänräpäyksessä olivat kaikki paikoillaan, nenä kirjassa. Olisi voinut kuulla kärpäsen lentävän. Herra Viot käveli hetkisen edestakaisin kivistäen rautakimppuunsa kuoleman hiljaisuuden vallitessa; sitte katsoi hän ivallisesti minuun ja vetäytyi pois sanaakaan sanomatta.

Olin hyvin onneton. Opettajatoverini tekivät minusta pilaa. Johtaja oli minulle kylmäkiskoinen tavatessamme; se oli aivan varmaan herra Viot'in työtä. Onnettomuuden huipuksi sattui vielä Boucoyran'in juttu.

Tuo onneton Boucoyran'in juttu! Olen aivan varma, että se on säilynyt lukion aikakirjoissa ja että sarlandilaiset puhuvat siitä vielä tänä päivänäkin... Minäkin tahdon puhua tuosta kauheasta jutusta. On aika, että maailma saa tietää totuuden...

Markiisi de Boucoyran, keskiluokkain pihan kauhu, ainoa aatelisvesa Sarlande'in lukiossa, oli viisitoistavuotias, suurisilmäinen, suurijalkainen ja -käsinen, matalaotsainen, talonpoikaisrenkiä

muistuttava nulikka. Johtaja piti erikoisessa arvossa tätä oppilasta sen ylimyshohteen takia, jonka hänen läsnäolonsa antoi opistolle. Lukiassa kutsuttiin häntä vaan »markiisiksi». Kaikki pelkäsivät häntä; tuo yhteistunne vaikutti minuunkin, niin että puhuttelin häntä aina varovasti. Jonkun aikaa olimme jokseenkin hyvissä väleissä. Markiisi kyllä silloin tällöin katsoi minuun tai vastasi minulle sellaisella hävyttömällä tavalla, joka liiaksi muistutti »vanhaa hallitusta», mutta minä en ollut sitä huomaavinani, aavistaen, että tässä oli kova kovaa vastassa.

Mutta eräänä päivänä suvaitsi markiisi heittiö vastata minulle keskellä tuntia sellaisella hävyttömyydellä, että tykkänään kadotin kärsivällisyyteni.

— Boucoyran, sanoin minä hänelle koittaen säilyttää kylmäverisyyteni, ottakaa kirjanne ja menkää heti paikalla ulos.

Tämäpä oli ennenkuulumaton mahtisana tuolle lurjukselle. Hän hölmistyi kokonaan ja katsoi minuun silmät seljällään paikaltaan liikahtamatta.

Huomasin, että tästä oli syntymässä ikävä juttu, mutta olin mennyt niin pitkälle, etten voinut enää peräytyä.

— Menkää ulos, Boucoyran! käsken uudestaan.

Oppilaat odottivat henkeään vetämättä... Ensi kerran vallitsi luokassani hiljaisuus.

Minun toiseen käskyyni vastasi markiisi, joka oli tointunut hämmästyksestään, röhkeällä ilmeellä: En mene!

Luokan läpi kävi ihastuksen humaus. Minä nousin kateederissani suuttuneena.

— Vai ette mene? Sepä saadaan nähdä!

Ja minä tulin alas kateederista.

Jumala on todistajani, että väkivallan ajatuskin oli minusta sillä hetkellä hyvin kaukana: tahdoin vaan peloittaa markiisia varmallalla esiintymiselläni; mutta nähdessään minun tulevan alas kateederista alkoi hän nauraa virnistellä niin halveksivasti, että tein liikkeen, ikäänkuin ottaakseni häntä kauluksesta tempaistakseni hänet penkistä.

Tuolla hävyttömällä oli takin alla kätkeytyneenä tavattoman suuri, rautainen viivotin. Tuskin olin nostanut käteni, kun hän sivalsi minua kaikin voimin käsivarteen. Minulta pääsi tuskanhuuto.

Koko luokka taputti käsiään.

— Hyvä, markiisi!

Nyt minä jouduin raivoihini. Yhdellä hyppäyksellä olin pöydällä ja toisella markiisin kimpussa; ja pitäen häntä kurkusta kiinni onnistui minun jalat, nyrkit ja hampaat toimessa raastaa hänet paikaltaan, niin että hän vieri ulos lukusalista aina keskelle pihaa... Se oli silmänräpäyksen työ: en olisi uskonut, että minulla oli niin paljon voimaa.

Oppilaat olivat mykkiä hämmästyksestä. Ei suinkaan huudettu enää: Hyvä, markiisi! Peljätty Boucoyran, väkevästä väkevin, oli saanut kurituksen tuolta päähänpänttääjä rääsyltä! Sepä merkillistä!... Minun arvoni kohosi samassa määrässä kuin kunnioitus markiisiin laski.

Kun jälleen nousin kateederiin vielä kalpeana ja liikutuksesta vapisten painuivat kaikki kasvot kiireesti pulpettiin. Luokka oli kukistettu. Mutta johtaja ja herra Viot, mitähän mieltä he olivat tästä asiasta? Mitenkä minä olin uskaltanut koskea kädelläni johonkin oppilaaseen, vieläpä markiisi de Boucoyran'iin, lukion ylimykseen! Tahdoin siis kaikin mokomin tulla pois ajetuksi!

Nämä mietteet, jotka tulivat vähän liian myöhään, häiritsivät voitonriemuani. Minua alkoi vuorostani peloittaa. Sanoin itsekseni: »Markiisi on ihan varmaan mennyt kantelemaan». Ja minä odotin joka hetki näkeväni johtajan astuvan sisään. Vapisin tunnin loppuun asti; mutta ei ketään tullut.

Välitunnilla näin hämmästykseni Boucoyran'in nauravan ja leikkivän toisten kanssa. Se saattoi minut hiukan levollisemmaksi; ja kun koko päivä meni ilman häiriöitä, kuvittelin että tuo lurjus pitäisi suunsa kiinni, ja että pääsisin asiasta pelkällä säikähdyksellä.

Onnettomuudeksi oli seuraava torstai lupapäivä. Illalla ei markiisi palannutkaan makuusaliin. Minulla oli pahoja aavistuksia enkä nukkunut koko yönä.

Seuraavan päivän ensimmäisellä luku-tunnilla supattelivat oppilaat, keskenään katsellen Boucoyran'in

paikkaa, joka oli tyhjä. Minä olin kuolla levottomuudesta, vaikka koitin sitä salata.

Kello seitsemän aikaan ovi avaantui äkkiä. Kaikki pojat nousivat ylös.

Minun turmioni oli tullut...

Johtaja astui ensimmäisenä sisään, sitte Herra Viot hänen perässään, ja viimeksi kookas vanhus, jolla oli pitkä, leukaan asti napitettu takki yllään ja korttelin korkuinen, jäykkä kaulus kaulassa. Tätä herraa en tuntenut, mutta ymmärsin heti, että hän oli isä Boucoyran. Hän punoi pitkiä viiksiään ja mutisi hampaitensa välistä.

Minulla ei ollut edes rohkeutta tulla alas kateederista noita herroja vastaanottamaan; eivätkä hekään puolestaan tervehtineet minua sisäänastuissaan. He asettuivat kaikki kolme seisomaan keskelle luokkaa eivätkä koko aikana kertaakaan edes katsahaneet minuun päin.

Johtaja aloitti tulen.

— Pojat, sanoi hän kohdistuen puheensa oppilaisiin, me tulemme tänne suorittamaan hyvin piinallista tehtävää. Muuan teidän opettajistanne on tehnyt itsensä syypääksi niin raskaaseen rikokseen, että meidän velvollisuutemme on antaa hänelle julkinen nuhde.

Tämän jälkeen ryhtyi hän antamaan minulle nuhdettansa, joka kesti vähintään runsaan neljänneksen. Kaikki asiat nurinkurin selitettyinä: markiisi oli lukion paras oppilas; minä olin ilman aihetta rääkännyt häntä; se oli anteeksiantamatonta. Olin sitäpaitsi laiminlyönyt kaikki velvollisuuteni.

Mitä voin vastata näihin syytöksiin?

Vähän väliä koitin puolustaa itseäni. »Anteeksi, herra johtaja!...» Mutta johtaja ei kuunnellut minua, vaan antoi minulle nuhteensa viimeiseen pisaraan asti.

Hänen jälkeensä alkoi Boucoyran'in isä puhua puolestaan... Hänen puheensa oli täydellinen oikeuskanne. Onneton isä parka! Hänen lapsensa oli melkein murhattu. Tuon pienen, avuttoman olennon kimppuun oli hyökätty ... kuinka ma sanoisin? ... puhvelihärjän tavoin, villin puhvelihärjän tavoin. Lapsi oli kaksi päivää ollut vuoteenomana. Kaksi päivää oli hänen äitinsä kyyneliin menehtyneenä valvonut hänen vuoteensa ääressä...

Oh, jos tässä olisi kysymyksessä mies, niin hän itse, herra de Boucoyran. kyllä tietäisi kostaa lapsensa puolesta! Mutta Hänhän oli vaan käskyläispoika, jota tuli sääli. Mutta olkoon se Hänelle sanottu: jos Hän vielä koskee pojan hiuskarvaankaan, niin pääsee Hän paikalla molemmista korvistaan...

Tämän kauniin puheen aikana tirskuivat oppilaat salaa ja herra Viot'in avaimet tärisivät nautinnosta. Kateederissaan seisten, raivosta kalpeana, kuunteli poloinen Hän kaikkia noita solvauksia, nieli kaikki nöyrytykset ja varoi mitään vastaamasta. Jos Hän olisi vastannut, olisi hänet ajettu pois lukiosta; ja minne Hän sitten olisi joutunut?

Vihdoin kun noiden kolmen herran kaunopuheisuus noin tunnin kuluttua oli ehtynyt, vetääntyivät he pois. Heidän mentyään syntyi salissa sanomaton meteli. Koitin, vaikka turhaan, saada hetkeksi hiljaisuutta; lapset nauroivat minulle vasten naamaa. Boucoyran'in juttu teki viimeisenkin lopun vallastani. Oh, se oli hirveä juttu!

Koko kaupunki oli kuohuksissaan... Pikku klubissa, suuressa klubissa, kahviloissa ja konserteissa puhuttiin vaan siitä. Ihmiset, jotka tunsivat asian perin pohjin kertoivat selkäpiitäkarmivia yksityiskohtia. Kaikesta päättäen oli tuo opettaja hirviö, todellinen peto. Hän oli kiduttanut lasta mitä pirullisimmalla julmuudella. Häntä ei enää kutsuttu puheessa muuksi kuin »julumuriksi».

Kun nuorempi Boucoyran oli ikävystynyt vuoteessa virumiseen, asettivat hänen vanhempansa hänet sohvalle salinsa kauneimpaan nurkkaan, ja viikon päivät kulki nyt salin läpi loppumaton ihmisjono. Sääliittävä uhri oli kaikkien huomion esine.

Parikymmentä kertaa peräkkäin sai hän kertoa kohtalonsa ja joka kerta keksi tuo lurjus jonkun uuden yksityisseikan lisää. Äidit vapisivat, vanhat piijat kutsuivat häntä »pikku enkeliksi» ja kantoivat hänelle makeisia. Vastapuolueen sanomalehti käytti hyväkseen tätä juttua, kirjoittaen lukiota vastaan jyrisevän pääkirjoituksen samalla suosittelien paikkakunnan luostarikoulua...

Johtaja oli raivoissaan; minun on kiittäminen ainoastaan rehtorin suositusta, ettei hän lähettänyt minua matkoihini... Voi, voi, parempi olisi ollut, jos minut heti olisi ajettu pois. Elämäni lukiossa oli käynyt sietämättömäksi. Lapset eivät minua enää totelleet; vähimmästäkin syystä uhkasivat he Boucoyran'in tavalla mennä kantelemaan isälleen. Lopuksi annoin heidän olla, miten mielivät.

Kaikin tämän kestäessä oli minulla yksi itsepintainen ajatus: kosta Boucoyran'ille. Näin aina edessäni vanhan markiisin hävyttömän naaman ja korviani kuumotti vielä se uhkaus, jonka hän niistä oli lausunut. Ja jos olisin tahtonutkin unohtaa nuo hävyttömät, niin en olisi voinut. Kahdesti viikossa, kävelypäivinä, kun luokkani kulki Piispan kahvilan sivu, tiesin varmaan näkeväni isä Boucoyran'in seisomassa ravintolan ovella seudun suuren upseerijoukon keskellä, kaikki paljain päin ja biljaardikepit kädessä. He katselivat jo kaukaa ilkeästi nauraen meidän tuloamme: kun olimme äänen kantaman päässä, huusi markiisi hyvin kovaa, mitaten ärsyttävästi minua katseillaan: »Hyvää päivää, Boucoyran!»

— Hyvää päivää, isä! vikisi hävytön poika vastaukseksi keskeltä riviä. Ja upseerit ja oppilaat ja kahvilan vahtimestarit räjähtivät nauramaan...

Tuo »hyvää päivää, Boucoyran» oli tullut minun kauhukseni, eikä ollut mitään keinoa siitä päästä. *Kentälle* oli välttämättä kuljettava Piispan kahvilan sivu, eikä vainoojani laiminlyönyt kertaakaan siellä tapaamistamme.

Joskus syntyi minussa hurja halu mennä hänen luokseen ja vaatia hänet kaksintaisteluun; mutta kaksi syytä esti minut siitä: ensinnäkin pelko menettää paikkani ja toiseksi markiisin seipään kokoinen sapeli, jolla hän oli niin monta lävistänyt kaartissa ollessaan.

Mutta eräänä päivänä oli kärsivällisyyteni mitta täysi, ja minä menin tapaamaan Rogeria miekkailun opettajaa, ja ilmoitin hänelle ilman pitempiä mutkia aikomukseni taistella markiisin kanssa. Roger, jota en pitkään aikaan ollut puhutellut, kuunteli minua ensin hiukan kylmästi; mutta kun olin lopettanut, kävi hän kovin sydämelliseksi ja puristi lämpimästi käsiäni.

— Hyvä, herra Daniel! Tiesin kyllä, ettei teidän näköisenne mies voi olla mikään raukka. Miksi te, piru viekoon, aina olittekin tuon mokoman Viot'in matkassa. No, nyt on asiat ennallaan: kaikki olkoon unohdettu. Tuossa käteni! Te olette todellinen gentlemanni ... ja nyt teidän asiaanne! Teitä on solvaistu. Hyvä. Te tahdotte saada hyvitystä. Mainiota! Mutta ette tunne aakkosiakaan aseiden käytännöstä? Hyvä, hyvä, mainiota, erinomaista! Ja te tahdotte minun apuani, jottei tuo vanha kalkkuna lävistä teitä? Erinomaista! Tulkaa miekkailusaliin ja kuuden kuukauden perästä pistätte te hänet vartaaseen.

Kuullessani tuon erinomaisen Rogerin sellaisella innolla ottavan minun asiani puoltaakseen tunsin sydämeni lämpenevän. Me sovimme tunneista: kolme tuntia viikossa, sovimme myöskin maksusta, jonka piti olla aivan poikkeusmaksun (poikkeusmaksupa todellakin!). Sain jälestäpäin kuulla, että sain maksaa kaksin verroin sen, minkä muut. Kun kaikki sopimukset oli tehty, pisti Roger tuttavallisesti kätensä kainalooni.

— Herra Daniel, sanoi hän, tänään on liian myöhä ottaa ensimmäistä tuntiamme; mutta voimmehan mennä kaupпамme päättäjäisiksi Barbetten kahvilaan... No, älkää nyt olko lapsekas! ettehän vaan mahtane peljätä Barbetten kahvilaa... Tulkaa toki hitossa! Jättäkää nyt hetkeksi tämä kirjatoukkain pesä. Siellä tulette tapaamaan ystäviä, kunnan poikia, todellisia gentlemanneja, heidän seurassaan te pian pääsette ämmämäisistä tavoista, jotka eivät sovi teille.

Minä annoin viekoitella itseni. Me menimme Barbetten kahvilaan. Se oli samanlainen kuin ennenkin, täynnä melua, savua ja punahousuja, samat lakit, samat kantohihnat riippuivat samoissa nauloissa.

Rogerin ystävät ottivat minut avosylin vastaan. Roger oli oikeassa, he olivat todellisia gentlemanneja... Kun he saivat kuulla minun ja markiisin jutun ja päätöksen, jonka olin tehnyt, tulivat he kaikki järjestään puristamaan kättäni: »Hyvin tehty, nuori ystävä. Oikein hyvin.»

Minä olin myös todellinen gentlemanni. Tilasin pullon punssia, juotiin minun lopulliseksi voitokseni, ja todellisten gentlemannien kesken, päätettiin, että minä surmaisni markiisi Boucoyran'in kouluvuoden päätyttyä.

X.

PAHAT PÄIVÄT.

Oli tullut talvi, ankara, pimeä, kauhistuttava talvi, jommoisia on vaan vuoristoissa. Lukion pihat näyttivät surkeilta, suuret puut töröttivät lehdettöminä, ja maa oli kivikovassa jäässä. Oli noustava ylös hämärissä; hampaat kalisivat kylmästä; pesuvesi oli jäässä... Oppilaat eivät tahtoneet tulla valmiiksi; kellon täytyi heitä useampaan kertaan kutsua. »Joutukaa pojat!» huusivat opettajat kävellen

edestakaisin pitääkseen itseään lämpiminä... Rivit järjestyivät häthätää yleisen hiljaisuuden vallitessa, ja sitte laskeuduttiin suuria, niukasti valaistuja päärappuja alas ja kuljettiin pitkiä käytäviä, joissa huokuivat talven jäätävät viimat.

Se oli Pikku Miehen hirvein talvi!

En tehnyt enää työtä. Lukusalissa raukasi minua kamiinin epäterveellinen kuumuus. Koska vinnikamarini taasen oli liian kylmä, kiiruhdin tuntien alettua Barbetten kahvilaan ja lähdin sieltä vasta viimeisessä silmänräpäyksessä. Roger olikin muuttanut tuntinsa tänne. Kylmyys oli karkoittanut meidät miekkailusalista ja me miekkailimme keskellä kahvilaa biljaardikepeillä, välillä maistellen punssia. Aliupseerit antoivat arvostelunsa iskuista: minä olin lopullisesti päässyt kaikkien näiden gentlemannien ystävyyteen, ja he opettivat minulle joka päivä jonkun uuden kuolettavan piston markiisi Boucoyran paran surmaamiseksi. He opettivat minulle myös, miten absinttiryyppy saadaan makeammaksi, ja kun nuo herrat pelasivat biljaardia, merkitsin minä pisteet...

Se oli Pikku Miehen hirvein talvi! Kun eräänä tämän synkän talven aamuna astuin Barbetten kahvilaan — olen vieläkin kuulevinani biljaardipallojen kolinan ja suuren fajanssikamiinin huminan — tuli Roger kiireesti minua vastaan: »Pari sanaa, Daniel herra!» ja hän vei minut viereiseen huoneeseen hyvin salaperäisen näköisenä. Hän uskoi minulle rakkausseikkailunsa... Sanomattakin arvaa, kuinka ylpeäksi tunsin itseni, kun tuollainen jättiläinen otti minut uskotukseen. Se teki minutkin hiukan pitemmäksi.

Juttu oli seuraava: Tuo veikeä miekkailumestari oli tavannut kaupungilla eräässä paikassa, jota hän ei voinut mainita, erään henkilön, johon hän oli silmittömästi rakastunut. Tällä henkilöllä oli Sarlande'issa niin erikoinen asema, ettei miekkailumestari voinut käsittää, kuinka hän oli rohjennut kohottaa silmänsä niin korkealle. Ja kuitenkin, huolimatta tuon henkilön asemasta, — joka oli niin ylhäinen j.n.e., hän ei epäillyt voivansa häntä valloittaa, luulipa lisäksi jo tulleen sen otollisen hetkenkin, jolloin olisi aloitettava kirjeellinen piiritys. Mutta miekkailumestarit eivät, paha kyllä, ole mitään taitavia kynäniekkoja. Ei olisi mitään hätää, jos olisi ollut vain tyttöletukka kysymyksessä; mutta kun oli kysymyksessä henkilö, joka oli niin ylhäisessä asemassa, j.n.e., niin ei kelvannutkaan mikään arkkiveisutyö, oikea runoilijakaan ei tässä olisi ollut liikaa.

— Arvaan, mitä tarkoittatte, sanoi Pikku Mies ymmärtäväisen näköisenä; pari valmiiksi leivottua rakkaudenkirjettä olisi nyt teille hyvään tarpeeseen, ja olette tullut ajatelleeksi, että minä voisin teitä auttaa.

— Juuri niin, vastasi miekkailumestari.

— No hyvä, olen teidän käytettävänä, ja me alamme heti kun tahdotte; mutta etteivät kirjeenne näyttäisi kirjeaaviosta jäljennetyiltä, täytyy minun saada jonkinmoisia tietoja tuosta henkilöstä...

Miekkailumestari loi epäluuloisen katseen ympärilleen ja sanoi sitte hyvin hiljaa tunkien viiksensä korvaani:

— Hän on vaaleanverinen pariisitar. Hän tuoksuu suloiselta kuin kukka, ja hänen nimensä on Cecilia.

Muuta hän ei voinut minulle uskoa, tuon henkilön aseman takia, joka oli niin ylhäinen j.n.e. ... mutta nämä tiedot olivat aivan riittävät ja vielä samana iltana, — sillä aikaa kun pojat lukivat, — kirjoitin ensimmäisen kirjeeni vaalealle Cecilialle.

Tämä omituinen kirjevaihto Pikku Miehen ja tuon salaperäisen henkilön välillä kesti melkein kokonaisen kuukauden. Kuukauden ajan kirjoitin keskimäärin kaksi intohimoa huokuvaa kirjettä päivässä. Kirjeistä olivat toiset helliä ja utuisia, toiset taasen tulisia ja rajuja. Joku voi alkaa sanoilla: »Oi Cecilia, joskus istuissani yksinäisellä kallion jyrkännteellä...» ja päättyä sanoihin: »Sanotaan, että rakkaus surmaa ... koitammeko?» Aika ajoin tuli hiukan Musset'iakin joukkoon.

Nyt puhun asiasta nauraen; mutta tuohon aikaan ei Pikku Mies nauranut, sen voin vakuuttaa, vaan kävi kaikki hyvin vakavasti. Kun olin lopettanut kirjeeni, annoin sen Roger'ille, jotta hän jäljentäisi sen kauniilla aliupseerikäsialallaan; hän puolestaan saadessaan vastauksen (sillä tuo onneton vastasi) toi sen kiireesti minulle ja minä rupesin sen perustuksella uusiin puuhiin.

Tämä peli tuotti minulle yhtä kaikki suurta huvia; mahdollisesti vähän liiankin suurta. Tuo näkymätön, vaalea tyttö, joka tuoksui kuin valkea lilja, ei lähtenyt enää mielestäni. Toisinaan kuvittelin kirjoittavani omasta puolestani; täytin kirjeeni aivan persoonallisilla tunnustuksilla, kiroilin kohtaloa ja noita kurjia, häijyjä ihmisiä, joiden keskellä olin pakotettu elämään: »Oi, Cecilia, jospa tietäisit, kuinka minä tarvitsen sinun rakkauttasi!»

Joskus myöskin, kun pitkä Roger tuli viiksiään väännellen minulle sanomaan: »Se tepsii! se tepsii! ...

jatkakaa vaan!» tunsin salaista harmia ja ajattelin itsekseni: »Kuinka voi hän uskoa, että se on tuo leveänaamainen sapelinrämistäjä, joka sepittää noita intohimon ja surumielisyyden mestarituotteita?»

Mutta tyttö uskoi niin, uskoi siihen määrin, että miekkailumestari eräänä päivänä toi riemuiten minulle tämän vastauksen, jonka hän juuri oli saanut: »Kello yhdeksän tänä iltana aliprefektin talon takana!»

Saiko Roger menestyksestään kiittää minun kirjeitteni kaunopuheisuutta vai viiksiensä pituutta? Jätän sen lukijattarieni ratkaistavaksi. Varmaa on vain, että Pikku Mies sinä yönä nukkui hyvin rauhattomasti synkässä makuusalissaan. Hän näki unta, että hänellä oli viikset ja että pariisittaret, — jotka olivat aivan erikoisessa asemassa — halusivat häntä tavata aliprefektin talon takana...

Naurettavinta on kuitenkin, että minun seuraavana päivänä täytyi kirjoittaa kiitoskirje Cecilialle kaikesta onnesta, minkä hän minulle oli suonut: »Enkeli, joka olet suostunut viettämään yhden yön maan päällä...»

Tämän kirjeen Pikku Mies kirjoitti sydän täynnä raivoa, tunnustan sen. Onneksi pysähtyi kirjevaihto tähän enkä minä jonkun ajan kuluessa kuullut enää mitään puhuttavan Cecilialta enkä hänen ylhäisestä asemastaan.

XI.

YSTÄVÄNI MIEKKAILUMESTARI.

Tuona päivänä, 18 päivänä helmikuuta, eivät lapset voineet leikkiä ulkona pihalla, koska yöllä oli satanut vahvasti lunta. Heti kun aamuluvut oli lopetettu, saivat he tulla sikin sokin *saliin* viettääkseen siellä pahalta ilmalta suojassa joutohetkensä, siksi kunnes luokkatunnit alkaisivat.

Minä olin heitä valvomassa. Niin kutsuttu *sali* oli meriväenkoulun entinen voimistelusalit. Kuvitelkaa mielessänne neljä alastonta seinää ja niissä pieniä ristikkoakkuunoita; siellä täällä puoliksi irtikiskottuja nauvoja, merkkinä paikoista, missä tikapuut olivat olleet ja katon kurkihirrestä pitkän köyden päässä heilumassa mahdottoman suuri rautarengas.

Lapsilla näytti olevan siellä hyvin hauska. He juoksivat elämöiden yltymäri salia nostaen pölyn ilmaan. Jotkut koittivat tavoittaa rengasta; toiset, jotka riippuivat siinä, kiljuivat; viisi, kuusi hiljaisempaa söi leipäänsä akkunan edessä katsellen lunta, joka peitti kadut, ja miehiä jotka loivat sitä lapiolla.

Mutta minä en kuullut kaikesta tuosta melusta mitään.

Seisoin yksin kaukaisessa nurkassa ja luin kyynelsilmin erästä kirjettä, ja lapset olisivat voineet kukistaa koko voimistelusalin perustuksiaan myöten, ilman että olisin sitä huomannut. Kirje oli Jacques'ilta, ja olin sen juuri saanut; se oli leimattu Pariisissa, — hyvä Jumala, se oli Pariisista, — ja sen sisältö oli seuraava:

»Rakas Daniel!

Kirjeeni tulee sinua aika tavalla hämmästyttämään. Et kai voinut aavistaakaan, että olen kolmatta viikkoa Pariisissa. Lähdin Lyon'ista hiiskumatta kellekään mitään, aivan päähänpistosta... Herra Jumala, minun oli niin kauhean ikävä tuossa hirveässä kaupungissa, varsinkin sinun lähdeytyäsi.

Saavuin tänne kolmekymmentä franc'ia ja viisi, kuusi Saint Nizier'in kirkkoherran antamaa suosituskirjettä taskussa. Onneksi suosi sallimus minua paikalla, johtamalla tielleni vanhan markiisin, jonka palvelukseen olen päässyt kirjuriksi. Me järjestelämme hänen muistiinpanojaan, eikä minun tarvitse muuta kuin kirjoittaa hänen sanelunsa mukaan ja sillä minä ansaitseen sata franc'ia kuussa. Eihän se loistavaa ole, mutta toivon kuitenkin omien menojeni ohella silloin tällöin voivani lähettää hiukan kotiinkin.

Voi, rakas Daniel, mikä ihana kaupunki tämä Pariisi on! Täällä ei sitten ole koskaan sumua; tosin sataa joskus, mutta vaan pienen, hauskan ripsauksen ja senkin kesken auringonpaistetta, semmoista en ole missään muualla nähnyt. Minä olenkin aivan tykkänään muuttunut, tiedätkö! En itke enää lainkaan, se on melkein uskomatonta.»

Olin saapunut tähän paikkaan kirjeessä, kun yht'äkkiä akkunain alta kuului lumessa vyöryvien vaunujen kumeata kolinaa. Vaunut pysähtyivät lukion portille ja kuulin lapsien huutavan täyttä kurkkua: »Aliprefekti tulee! Aliprefekti tulee!»

Aliprefektin tulo tiesi varmaan jotakin erinomaisempaa. Hän kävi tuskin kerran tai pari vuodessa Sarlande'in lyseossa ja hänen tuloaan pidettiin suurena tapahtumana. Mutta vähä minua liikutti tällä hetkellä koko Sarlande ja sen prefektit, mielessäni paloi ainoastaan Jacques veljeni kirje. Niinpä palasinkin takaisin nurkkaan ja rupesin uudelleen lukemaan silläaikaan kun pojat vallattomina tunkeilivat akkunoihin nähdäkseen prefektin astuvan alas vaunuistaan.

»Tietänet kai, rakas Daniel, että isä on Bretagnessa tekemässä yhtiön puolesta omenaviinikauppoja. Kuultuaan että minä olen markiisin kirjurina, tahtoi hän minun kauttani saada tämän ostamaan pari tynnyriä omenaviiniä. Pahaksi onneksi ei markiisi juo muuta kuin viiniä, eikä muuta kuin Espanjan viiniä! Kirjoitin sen isälle; tiedätkö mitä hän vastasi: — Jacques, sinä olet aasi! — niinkuin ennen vanhaan. Ei se merkitse mitään, rakas Daniel, luulen että hän pohjalta pitää minusta hyvinkin paljon.

Sitte kai tiedät, että äiti nyt on yksin. Sinun pitäisi kirjoittaa hänelle, hän on pahoillaan, kun et mitään hiisku.

Olin unohtamaisillani kertoa sinulle jotain, joka varmaankin on sinusta hyvin hauskaa. Minun huoneeni on Quartier Latin'issa... Quartier Latin'issä ... voitko ajatella! ... aivan kuin romaaneissa, oikea runoilijan kolkka pikku akkunoihin, ja sen edessä kattoja niin pitkälle kuin silmä kantaa. Sänky ei ole levä, mutta kyllä me siihen tarpeen tullen molemmatkin mahdumme; ja sitte on yhdessä nurkassa kirjoituspöytä, jonka ääressä runoileminen varmaankin luistaisi hyvin.

Luulen aivan varmaan, että hyvin pian tulisit minua katsomaan, kun näkisit kaiken tämän; minustakin olisi niin hauskaa, jos olisit täällä, enkä takaa lainkaan, etten sinulle jonain päivänä anna lähtömerkkiä.

Älä sillävälillä unohda minua, äläkä tee niin paljo työtä lukiossasi, että tulet kipeäksi.

Syleilen sinua. Veljesi

Jacques».

Tuo kunnan Jacques. Kuinka suloisesti kipeästi hänen kirjeensä koski sydämeeni! Itkin ja nauroin yhtäaikaan. Koko elämäni näinä viimeisinä kuukausina, punssi, biljaardi, Barbetten kahvila olivat kuin pahaa unta, ja minä ajattelin: Nyt se on lopussa! Nyt rupean työhön, tahdon olla yhtä miehuullinen kuin Jacqueskin.

Tällöin soi kello. Oppilaani asettuivat riviin, heillä oli paljon puhumista aliprefektistä, ja he näyttelivät ohimennessään hänen oven edessä seisovia vaunujaan. Johdin heidät tunneilleen ja vihdoinkin heistä päästyäni kiiruhdin juoksujalkaa portaita ylös. Minulla oli niin kiire päästä yksin huoneeseeni veljeni kirjeen kanssa.

— Daniel herra, teitä pyydetään tulemaan johtajan luo.

Johtajan luo?... Mitähän asiaa johtajalla mahtoi olla minulle?... Ovenvartija katsoi minuun niin merkillisesti. Yhtäkkiä johtui aliprefekti mieleeni.

— Onko aliprefekti tuolla ylhäällä? kysyin.

Ja toivosta sykkivin sydämin aloin harpata portaita ylös, ottaen neljä astinta kerrallaan.

On päiviä, jolloin voi olla aivan mieletön. Tiedättekö, mitä kuvittelin, kun kuulin aliprefektin odottavan minua. Kuvittelin, että ulkomuotoni oli häntä tutkintopäivänä miellyttänyt, ja että hän tuli vartavasten lukioon tarjoamaan minulle kirjurin paikkaa luonaan. Se oli minusta luonnollisin asia maailmassa. Jacques'in kirje markiisijuttuineen oli aivan varmaan pannut pääni pyörälle.

Oli kuinka hyvänsä, mutta mitä korkeammalle nousin, sitä varmemmaksi kävin asiastani: aliprefektin kirjuri, olin tulla hulluksi ilosta...

Käytävän käänöksessä tapasin Roger'in. Hän oli hyvin kalpea, hän katsoi minuun ikäänkuin olisi aikonut jotain sanoa; mutta minä en seisahtunut: aliprefektillä ei ollut aikaa odottaa.

Kuinka sydämeni sykki, kun saavuin johtajan huoneen ovelle. Aliprefektin kirjuri! Minun täytyi pysähtyä vähäksi aikaa hengähtämään: korjasin kaulaliinaani, ja pyyhkäisin kädelläni hiukan tukkaani ja

sitten avasin hiljaa oven.

Jospa olisin aavistanut, mikä minua odotti.

Kuvernööri seiso i huolettomasti nojallaan marmoriuunia vasten ja hymyili itsekseen.

Johtaja arkipuvussa an pysytteli nöyränä hänen edessään samettilakki kädessä, ja Viot, joka kiiruimman kaupassa oli käsketty paikalle, seiso i viattoman näköisenä nurkassa.

Kun olin tullut sisään, alkoi kuvernööri puhua.

— Se on siis tämä herra, sanoi hän näyttäen minua, joka huvikseen viettelee meidän kamarineitsyitämme.

Hän sanoi tämän selvällä, ivallisella äänellä ja yhä edelleen hymyillen. Luulin ensin, että hän laski leikkiä, enkä vastannut mitään; mutta kuvernööri ei laskenut leikkiä; hetken vaitiolon perästä toisti hän uudestaan yhtä hymyilevänä:

— Minulla on kai kunnia puhutella herra Daniel Eyssette'ia, joka on vietelnyt vaimoni kamarineitsyen.

En tietänyt, mistä oli kysymys; mutta kuullessani sanan kamarineitsyt jo toista kertaa viskattavan vasten naamaani, tunsin punastuvani häpeästä ja minä huudahdin syvästi suuttuneena:

— Kamarineitsyen, minäkö!... Minä en ole milloinkaan vietelnyt mitään kamarineitsyttä.

Johtajan silmälasien takaa leimahti halveksiva välkähdys ja kuulin, kuinka avaimet mutisivat nurkastaan: »Kuinka hävytöntä!»

Mutta kuvernööri ei lakannut hymyilemästä; hän otti uunin reunalta pienen paperipinkan, jota en ollut ensin huomannutkaan, ja sanoi sitte minuun kääntyen ja huolettomasti noita papereita heiluttaen:

— Hyvä herra, tässä on hyvin ankaria todistuksia teitä vastaan. Nämä kirjeet on tavattu puheenaolevalta neidiltä. Tosin niistä puuttuu allekirjoitus, eikä kamarineitsytkään ole tahtonut mainita mitään nimeä. Mutta näissä kirjeissä puhutaan usein lukioista, ja pahaksi onneksi teille, on herra Viot tuntenut teidän käsialanne ja kirjoitustapanne.

Tässä kohden irvistelivät avaimet pahanilkisesti ja kuvernööri lisäsi yhä edelleen hymyillen:

— Eiväthän kaikki Sarlande'in lukiossa ole runoilijoita.

Nämä sanat kuullessani välähti salamannopea ajatus päähäni: tahdoin nähdä lähempää nuo paperit. Minä syöksähdin kuvernööriä kohden; johtaja, peläten jotain sopimatonta tapahtuvan, aikoi pidättää minua. Mutta kuvernööri ojensi minulle levollisena kirjeet.

— Katsokaa vain! sanoi hän.

Voi hirveätä, minun kirjeeni Cecilialle!

Siinä ne olivat kaikki, jok'ikinen! Ensimmäisenä se, joka alkoi: »Oi Cecilia, joskus istuissani yksinäisellä kallonjyrkänteellä», päättyen kiitoshymniin: »Enkeli, joka olet suostunut viettämään yhden yön maan päällä...» Ja kaikki nämä rakkauden kaunopuheisuuden ihanat kukkaset olin siroittanut kamarineitsyen jalkoihin!... Tämä nainen, joka oli niin ylhäisessä asemassa, joka oli niin j.n.e., harjasi joka aamu kuvernöörin rouvan tohvelit...

Voitte kuvitella minun raivoni, minun hämmästykseni.

— No, mitä sanotte niistä, herra Don Juan? virnisteli kuvernööri. Ovatko kirjeet teiltä, vai ei?

Vastauksen sijaan painoin pääni alas. Yksi ainoa sana olisi riittänyt puhdistamaan minut: mutta sitä sanaa en sanonut. Olin valmis ennen kärsimään mitä tahansa kuin ilmaisemaan Roger'in... Sillä huomatkan, Pikku Mies ei hetkeäkään koko tämän kohtauksen aikana tullut epäilleeksi ystävänsä vilpittömyyttä. Tuntiessaan kirjeensä ajatteli hän heti: »Roger on ollut liian laiska niitä puhtaaksi kirjoittamaan; hän on ennemmin pelannut yhden pelin biljaardia lisää ja lähettänyt minun kirjeeni». Pikku Mies rukka, kylläpä olet yksinkertainen!

Kun kuvernööri näki, etten mielinnyt vastata, pani hän kirjeet takaisin taskuunsa ja sanoi kääntyen johtajaan ja hänen apuriinsa:

— Nyt, hyvät herrat, tiedätte, mitä teidän on tehtävä.

Nyt tärisivät Viot'in avaimet turmiota ennustaen, ja johtaja vastasi syvään kumartaen, että herra Eyssette olisi ansainnut tulla heti poisajetuksi, mutta että hän kaiken huomion välttämiseksi sai viipyä lukiossa vielä viikon. Juuri niin pitkän ajan, että ehdittiin hankkia uusi opettaja.

Tuo kauhea sana »poisajettu» teki lopun minusta. Kumarsin sanaakaan sanomatta ja riensin ulos. Tuskin olin ovesta ulkona, kun purskahdin itkuun... Juoksin suoraapäätä huoneeseeni tukahduttaen kyyneleitäni nenäliinaan...

Roger oli odottamassa minua; hän näytti kovin levottomalta ja käveli pitkin askelin edestakaisin.

Nähdessään minun astuvan sisään, tuli hän minua vastaan.

— No, herra Daniel! sanoi hän katsoen tutkivasti minuun. Minä vaivuin sanattomana tuolille.

— Kyyneleitä! Joutavaa lapsellisuutta! jatkoi miekkailumestari raa'alla äänellä. Se vaan pahentaa asian. No ... joutuun: mitä on tapahtunut?

Silloin minä kerroin hänelle koko tuon kauhean kohtauksen johtajan huoneessa kaikkine yksityiskohtineen.

Sitä myöten kuin puhuin, näin Roger'in muodon yhä enemmän kirkastuvan, hän ei enää katsonut minuun samalla röyhkeällä ilmeellä, ja kuultuaan lopuksi, kuinka olin antanut ajaa itseni pois lukiosta, jotten pettäisi häntä, avasi hän minulle sylinsä ja sanoi ainoastaan:

— Daniel, te olette todellinen gentlemanni!

Tällä hetkellä kuului kadulta vaunujen jyrinää; kuvernööri lähti pois.

— Te olette todellinen gentlemanni, toisti ystäväni miekkailumestari puristaen ranteitani, niin että olin huutaa. Te olette jalo ihminen, en sano muuta... Mutta ymmärtänne kai, etten voi sallia kenenkään uhrautua puolestani.

Näin sanoen lähestyi hän ovea.

— Elkää itkekö, Daniel herra, minä menen tapaamaan johtajaa, ja minä vannon ettei ainakaan teitä täältä ajeta.

Hän astui vielä jonkun askeleen; sitte hän tuli takaisin, aivan kuin olisi unohtanut jotakin.

— Mutta, sanoi hän minulle hiljaisella äänellä, kuulkaa, ennenkuin menen, mitä sanon... Pitkä Roger ei ole yksin maailmassa: hänellä on jossakin maailman kolkassa kivuloinen äiti... Äiti ... hurskas äiti raukka!... Luvatkaa, että kirjoitatte hänelle, kun kaikki on ohi.

Tämä sanottiin juhlallisesti, levollisella äänellä, joka kauhistutti minua.

— Mitä siis aijotte tehdä? huudahdin.

Roger ei vastannut: mutta hän aukaisi takkinsa, niin että saatoin nähdä hänen taskussaan kiiltävän pistoolin pään.

Minä syöksyin kauhistuneena häntä kohden.

— Tappaa itsenne, onneton? Te aijotte tappaa itsenne?

Hän vastasi hyvin kylmästi:

— Kun olin sotapalveluksessa, tein sen lupauksen, että jos minut joskus hurjapäisyyteni takia alennettaisiin arvossa, niin en eläisi päivääkään häväistykseni jälkeen. Nyt on se hetki tullut, jolloin on pysyttävä sanassa... Viiden minuutin perästä ajetaan minut pois lukiosta, se on: olen häväisty; tunti sen jälestä, hyvää yötä! Minun päiväni ovat päättyneet.

Kuullessani tämän asetuin päättäväisenä oven eteen.

— Ei Roger, te ette lähde täältä! Ennemmin menetän paikkani kuin olen syynä teidän kuolemaanne.

— Antakaa minun tehdä velvollisuuteni, sanoi hän kammoittavalla äänellä, ja ponnistuksistani huolimatta onnistui hänen saada ovi puoliksi auki. Silloin juolahti mieleeni puhua hänelle hänen äidistään, tuosta äiti raukasta, joka hänellä oli jossakin maailman kolkassa. Todistin hänelle, että hänen täytyi elää äitinsä tähden, että minun oli hyvinkin helppo saada toinen paikka, että meillä joka tapauksessa oli viikko aikaa ja että meidän ainakin täytyi odottaa viime hetkeen asti, ennenkuin ryhdyttäisiin moiseen epätoivon työhön... Tämä viimeinen tuuma näytti liikuttavan häntä. Hän myöntyi

jättämään käyntinsä johtajan luona ja sen mikä sitä seuraisi joitakuuta tunteja myöhemmäksi.

Sillävälin soi kello; me syleilimme toisiamme ja minä menin kouluun.

Millaisia me ihmiset olemme! Olin astunut huoneeseeni epätoivoisena, lähdin sieltä melkein päloisena... Pikku Mies oli niin ylpeä tietäessään pelastaneensa ystävänsä miekkailumestarin hengen.

Mutta minun täytyy tunnustaa, että minä istuissani kateederissa ensimmäisen innostuksen ohimentyä, aloin tuumailla. Roger suostui jäämään henkiin, hyvä; mutta mitä minusta itsestäni tulisi sitte, kun minut jalomielisyyteni palkaksi oli ajettu pois lukiosta?

Sitä ei ollut hauska ajatella; näin jo kodin häväistynä, äidin kyynelten vallassa ja isän hirveästi vihoissaan. Onneksi juolahti mieleeni Jacques; kuinka mainiota, että hänen kirjeensä ymmärsi tulla juuri tänä aamuna! Mikä tässä enää oli hätänä, kirjoittihan hän, että hänen vuoteessaan oli sijaa kahdellekin. Ja Pariisissa itsensä kyllä aina jollakin tavalla elättää.

Tässä ajatukseni kauhusta jähmettyivät: jos mieli täältä lähteä, täytyi olla rahaa; ensiksikin matkarahat, sitte viisikymmentä kahdeksan francia, jotka olin portinvartijalle velkaa, paitsi niitä kymmentä francia, jotka eräs yläluokkalainen oli minulle lainannut, ja sitte äärettömiä summia, joita oli kirjoitettu minun nimeeni Barbetten kahvilan saatavakirjaan. Millä keinoin hankkisin kaikki nämä rahat?

— Pyh, sanoin itsekseeni sitä ajattellessani, — kylläpä minä olen tyhmä vaivatessani itseäni näin joutavalla; onhan minulla Roger. Hän on hyvissä varoissa, antaahan hän kaupungilla tunteja, ja hän tulee ylen onnelliseksi, kun saa lainata minulle joitakuuta satoja francia, minulle, joka olen pelastanut hänen henkensä.

Kun olin asiani näin järjestänyt, unohdin kaikki päivän hirmut ja ajattelin vain suurenmoista Pariisin matkaani. Olin niin iloinen, että tuskin saatoin paikallani pysyä, ja Viot, joka vartavasten tuli lukusaliin, nauttiakseen epätoivostani, oli äärettömän nolon näköinen nähdessään minun ilosta hohtavan naamani. Söin nopeasti vahvan päivällisen, pihalla annoin oppilaille kaikki jälki-istunnot anteeksi. Vihdoin alkoi tunti.

Tärkeintä oli nyt tavata Roger niin pian kuin suinkin; yhdellä loikkauksella olin hänen huoneessaan; siellä ei ollut ketään. »Hyvä, ajattelin itsekseeni, hän on varmaankin pistäytynyt Barbetten kahvilaan», eikä se minua näin jännittävässä olosuhteissa lainkaan kummastuttanut.

Ei Barbetten kahvilassakaan ketään. »Roger», sanottiin siellä, »on mennyt aliupseerien kanssa *kentälle*.» Mitä pirua heillä mahtoi olla siellä tähän aikaan tekemistä? Aloin käydä hyvin levottomaksi ja suostumatta pelaamaan ainoatakaan peliä biljaardia, johon minua vaadittiin, käärin housuni lahkeet ylös ja lähdin kiivaasti lumessa kulkemaan *kenttää* kohden saadakseni käsiini ystäväni miekkailumestarin.

XII.

RAUTARENGAS.

Sarlande'ista *kentälle* on runsas puoli peninkulmaa: mutta sitä kyytiä kuin kuljin, tein sen matkan varmaan vajaassa neljännestunnissa. Vapisin Roger'in puolesta. Pelkäsin, että tuo poika raukka oli lupauksestaan huolimatta kertonut kaikki johtajalle, silläaikaan, kun minä olin lukusalissa: olin yhä vielä näkevinäni hänen pistoolinsa perän välkähtävän. Tuo hirveä ajatus antoi minulle siivet. Mutta tuon tuostakin näin lumessa useita jälkiä, jotka kaikki veivät *kenttää* kohden, ja minua tynnytti hiukan ajatus, ettei miekkailumestari ollut yksin. Silloin minä hiukan hiljentäen vauhtiani, aloin ajatella Pariisia. Jacques'ia ja lähtöäni... Mutta hetken perästä olin taas kauhean pelon vallassa.

— Roger aikoo aivan varmaan tappaa itsenisä. Mitä muuta hän olisi tullut tältä autiolta paikalta etsimään, kaukana kaupungista. Ystävänsä Barbetten kahvilasta on hän nähtävästi ottanut mukaansa sanoakseen heille hyvästit, juodakseen heidän kanssaan jäähyväismaljan... Voi noita sotilaita!... Ja minä lähdin taasen henki kurkussa juoksemaan.

Onneksi aloin jo lähestyä *kenttää*, näin jo sen suuret, humisevat puut.
»Ystävä parka, kunhan nyt vain tulisin ajoissa!»

Jäljet johtivat minut suoraan Espéron'in ravintolaan.

Tämä ravintola oli kurja, huonomaineinen paikka, jonne Sarlande'in irstailijat tekivät juomaretkiään. Olin useammankin kerran ollut siellä aliupseerien seurassa, mutta milloinkaan ei se ollut minusta näyttänyt niin vastenmieliseltä kuin nyt. Keltaisen likaisena neitseellisen puhtaan lumiaavikon keskellä näytti se ikäänkuin piilottelevan mataline porttineen, ränstyneine seinineen ja likaisine akkunoineen pienen jalavametsikön takana. Se näytti häpeävän huonoa ammattiaan.

Tullessani lähemmäksi kuulin iloista humua, naurua ja kevytmielisiä lauluja.

Hyvä Jumala, ajattelin vapisten, siellä juodaan jäähyväismaljoja. Ja minä pysähdyin hengästyneenä.

Olin silloin ravintolan takana; työnsin auki pienen portin ja astuin puutarhaan. Mikä hirveä puutarha! Korkea, paljas pensasaita, lehdettömiä syreenipensaita, suuria roskakasoja lumella ja siellä täällä valkeita lehtimajoja, jotka muistuttivat eskimojurttia. Sitä katsellessa kävi mieli apeaksi.

Melu kuului alimmasta kerroksesta, ja mässäys mahtoi olla tällä hetkellä kuumimmillaan, sillä kylmästä huolimatta olivat akkunat selkiseljällään.

Laskin jo jalkani portaitten alimmalle astuimelle, kun kuulin jotain, joka seisautti minut yhdellä iskulla, ja saattoi vereni jähmettymään: nimeni mainittiin naurun remahdusten kaikuessa. Roger puhui minusta ja kummista kummin, joka kerta, kun Daniel Eyssette'n nimi toistettiin, olivat kuulijat katketa naurusta.

Kirvelevän uteliaisuuden ajamana, selvästi tuntien, että saisin kuulla jotain tavatonta, vetäydyin takaisin ja hiivin lumessa, joka maton tavoin hiljensi askeleeni, kenenkään huomaamatta lehtimajaan, joka aivankuin varta vasten sattui olemaan juuri akkunoitten alla.

Tuon lehtimajan tulen koko elämäni ajan näkemään silmissäni; tulen koko elämäni ajan näkemään sen lakastuneet lehtiseinät, sen likaisen maapohjan, sen pienen vihreäksi maalatun pöydän ja sen vettä valuvat puupenkit... Päivä tuskin pääsi pilkoittamaan lumen läpi, jonka peitossa se oli; lumi sulii hiljakseen ja tipahteli pääni päälle.

Tuossa lehtimajassa, joka oli pimeä ja kostea kuin hauta, olen oppinut ymmärtämään, kuinka ilkeitä ja halpamaisia ihmiset voivat olla, siellä olen oppinut epäilemään, halveksimaan, vihaamaan... Varjelkoon Jumala teitä, jotka tätä luette, milloinkaan joutumasta tuohon lehtimajaan!... Henkeäni pitäen, vuoroin punastuen ja vaaleten vihasta ja häpeästä, seisoin kuuntelemassa, mitä ravintolassa sanottiin.

Ystäväni, miekkailumestari puhui koko ajan... Hän kertoi seikkailunsa Cecilian kanssa, lemменkirjeistä, kuvernöörin käynnistä lukiolla, höystäen kertomustaan kaikenmoisilla lisillä ja liikkeillä, jotka mahtoivat olla hyvin hullunkurisia siitä vaikutuksesta päättäen, minkä ne tekivät kuulijoihin.

— Ymmärrätte kai, rakkaat ystävät, sanoi hän rivolla äänellään, — etten minä suotta ole tepastellut kolmea vuotta zuaviteatterin näyttämöllä. Niin totta kuin tässä seison, luulin jo yhteen aikaan olevani hukassa ja etten milloinkaan enää joisi kanssanne Espéron'in mainiota viiniä... Tosin ei pikku Eyssette ollut mitään hiiskunut; mutta olihan vielä aikaa puhua; ja näin meidän kesken sanottuna luulen, että hän tahtoikin vaan antaa minulle kunnian itse ilmaista itseni. Silloinpas minä ajattelin itsekseni: »Nyt näppärästi suuri kohtausta toimeen, Roger!»

Ja sitte minun paras ystäväni miekkailumestari rupesi näyttämään niin sanomaansa suurta kohtausta, toisin sanoen sitä, mitä aamulla oli tapahtunut kamarissani minun ja hänen välillään. Voi tuota roistoa, hän ei unohtanut mitään... Hän huusi, teatteriaanella: Äitini, äiti parkani! Sitte hän matki minun ääntäni: »Ei, Roger, ei, te ette saa mennä!»...

Suuri kohtausta oli todellakin mitä hullunkurisin, ja koko kuulijakunta kieritteli itseään naurusta. Mutta minä tunsin suurten kyynelten vierivän pitkin poskiani, vilunväreet puistattivat ruumistani ja korvani soivat, koko aamuinen inhoittava huvinäytelmä kävi minulle selväksi, kykenin epäselvästi tajuamaan, että Roger tahallaan oli lähettänyt minun kirjeeni turvatakseen itsensä mahdollisten seurausten varalta, että hänen äitinsä, hänen äiti raukkansa oli maannut parikymmentä vuotta haudassa, ja että olin luullut hänen piippukoteloansa pistoolin peräksi.

— Entä kaunis Cecilia? kysyi yksi gentlemanneista.

— Cecilia ei ole maininnut nimeäni, hän on matkustanut pois, siinä vasta kunnan tyttö.

— Entä pikku Daniel! mikä hänet perii?

— Pyh, vastasi Roger.

Tässä hän teki liikkeen, joka sai kaikki nauramaan.

Tämä naurunremahdus saattoi minut raivoihini. Aijoin tulla lehtimajasta ja äkkiä kuin haamu ilmestyä heidän keskellensä. Mutta hillitsin itseni, olin jo ollut kyllin naurettava.

Nyt tuotiin paisti sisään ja lasit kilahtelivat vastakkain.

— Roger'in malja! Roger'in malja! kuului joka puolelta.

En voinut kestää kauempaa, kärsin liiaksi. Vähääkään välittämättä, näkikö minut kukaan, syöksyin ulos puutarhasta. Yhdellä hyppäyksellä olin portin ulkopuolella ja aloin juosta kuin mieletön suoraan eteenpäin.

Pimeys alkoi hiljaa laskeutua yli seudun ja tuolle äärettömälle lumiaavikolle levisi ikäänkuin sanomaton surumielisyyttä.

Juoksin jonkun aikaa niinkuin haavoitettu otus; elleivät särkyneet, vertavuotavat sydämet olisi muuta kuin runoilijain korupuheita, niin voisin vannoa, että jätin jälkeeni tuolle valkealle kentälle pitkän verjuovan.

Tunsin olevani hukassa. Mistä saisin rahaa? Kuinka voisin lähteä? Kuinka voisin päästä Jacques veljeni luo? Roger'in ilmiantaminenkaan ei olisi minua auttanut... Nyt hän voi kieltää kaiken, kun Cecilia oli poissa.

Vihdoin menehtyneenä väsymyksestä vaivuin lumeen erään kastanjapuun alle. Olisin ehkä jäänyt siihen seuraavaan aamuun itkemään, kykenemättä mitään ajattelemaan, kun yhtäkkiä jossakin hyvin, hyvin kaukana Sarlande'issa päin kuulin kellon soivan; se oli lukion kello. Olin unohtanut kaiken; tuo kello kutsui minut uudelleen elämään: minun täytyi palata takaisin ja valvoa oppilaita *salissa*... *Salia* ajattellessani iski äkkiä uusi ajatus päähäni. Heti lakkasivat kyyneleeni vuotamasta; tunsin itseni väkevämmäksi. Nousin ylös maasta ja lähdin kulkemaan Sarlande'ia kohden varmoin askelin, niinkuin ainakin mies, joka on tehnyt järkähtämättömän päätöksen.

Jos tahdotte tietää, minkä järkähtämättömän päätöksen Pikku Mies oli tehnyt, seuratkaa häntä Sarlande'iin tuon laajan valkean aavikon poikki; seuratkaa häntä kaupungin pimeitä, likaisia katuja pitkin, seuratkaa häntä lukion porttikäytävään; seuratkaa häntä *saliiin* välitunnin ajaksi ja huomatkkaa millä kummallisella itsepäisyydellä hän katselee suurta rautarengasta, joka riippuu katosta, seuratkaa häntä vielä välitunnin päätyttyä lukuhuoneeseen, nouskaa hänen mukanaan kateederiin ja lukekaa hänen olkapäänsä ylitse tämä surullinen kirje, jota hän kirjoittaa vallattomien poikien hirveästi melutessa:

»*Herra Jacques Eyssette, Bonapartenkatu, Pariisi.*

Anna anteeksi, rakkain Jacques, suru, jonka tulen sinulle tuottamaan. Sinä, joka et enää itkenyt, saat vielä kerran itkeä minun tähteni; mutta se onkin sitten viimeinen kerta... Kun saat tämän kirjeen, on Daniel raukkasi kuollut...»

Tässä kohden yltyy melu lukuhuoneessa kaksinkertaiseksi. Pikku Mies keskeyttää kirjoituksensa ja jakaa muutamia rangaistuksia oikealle ja vasemmalle, mutta arvokkaasti, suuttumatta. Sitte hän jatkaa:

»Katso, Jacques, olin liian onneton. En voinut muuta kuin tappaa itseni. Tulevaisuuteni on mennyttä: minut on ajettu pois lukiosta erään naisjutun tähden, joka kävisi liian pitkäksi kertoa sinulle, sitten olen tehnyt velkoja, en voi enää tehdä työtä, minä häpeän, olen väsynyt ja kyllästynyt kaikkeen, elämä hirvittää minua... Menen ennemmin pois.»

Pikku Miehen on vielä kerran keskeyttäminen kirjoituksensa. »Viisisataa värsyä Souheyrol'ille! Fouque ja Loupi sunnuntaina huonearestiin!» Tämän tehtyään hän päättää kirjeensä.

»Hyvästi, Jacques, minulla olisi vielä paljon kerrottavaa sinulle, mutta tunnen, että rupeisin itkemään, ja oppilaat katsovat minuun. Sano äidille, että olen pudonnut kävelyretkellä joltakin korkealta vuorelta, tai että olen luistellussa hukunut. Keksi juttu mikä tahansa, kunhan hän ei vaan milloinkaan saa tietää totuutta!... Suutele tuhat kertaa rakasta äitiä puolestani; suutele myös isäämme ja koeta pian luoda heille kaunis koti. Hyvästi, rakas veli! Muista Danieliasi.»

Saatuaan tämän kirjeen valmiiksi, aloittaa Pikku Mies heti toisen, joka kuuluu näin:

»Herra abbé, pyydän teitä toimittamaan veljelleni Jacques'ille kirjeen, jonka jätän hänelle. Leikatkaa samalla hiuksistani suortuva äidilleni.

Minä pyydän Teiltä anteeksi ikävyyttä, jonka Teille tuotan. Olen tappanut itseni siksi, että olin täällä liian onneton. Te yksin, herra abbé, olette aina ollut hyvä minua kohtaan... Kiitän Teitä siitä.

Daniel Eyssette.»

Sitte Pikku Mies panee tämän ja Jacques'in kirjeen samaan suureen kuoreen ja kirjoittaa päällekirjoitukseksi: »Sitä henkilöä, joka ensimmäiseksi löytää ruumiini, pyydetään viemään tämä kirje abbé Germane'in käsiin.» Sitte näin kaikki asiansa järjestettyään odottaa hän lukujen päättymistä.

Luvut ovat päättyneet. Syödään illallinen, pidetään rukoukset, mennään makuusaliin.

Oppilaat menevät levolle; Pikku Mies kävelee edestakaisin, odottaen että he nukkuisivat. Viot tulee tarkastusretkellensä; kuuluu ainoastaan hänen avaintensa salaperäinen kilinä ja hänen tohveliensa hiljainen hipsutus lattialla. —

»Hyvää yötä, herra Viot», kuiskaa Pikku Mies. »Hyvää yötä, herra Eyssette», vastaa tarkastaja hiljaa; sitten hänen askeleensa häipyvät käytävään.

Pikku Mies on yksin. Hän avaa hiljaa oven ja pysähtyy hetkeksi etehiseen kuuntelemaan, heräävätkö oppilaat; mutta kaikki on hiljaista makuusalissa.

Silloin hän laskeutuu rappusia myöten alas ja hiipii varpaillaan varjossa olevaa seinän viertä pitkin. Pohjatuuli vinkuu ovien raoissa. Rappukäytävän läpi kulkeissaan, sattuu hänen silmäänsä valkea, lumen peittämä piha, jota pimeät muurit ympäröivät.

Tuolla ylhäällä katonrajassa tuikkaa yksinäinen tuli: abbé Germane kirjoittaa siellä suurta teostansa. Pikku Mies lähettää sydämensä syvyydestä tuolle hyvälle ihmiselle viimeiset hartaat hyvästinsä; sitte hän astuu *saliin*...

Merisotakoulun vanha voimistelusalit on verhoutunut kylmään, kolkkoon hämärään. Kuu pilkistää pienen ristikkoakkunan läpi, paistaen suoraan rautarenkaaseen, joka on tuntikausia ollut Pikku Miehen ainoa ajatus, — se loistaa hopeoissa... *Salin* nurkassa viruu vanha jakkara. Pikku Mies menee ottamaan sen, kantaa sen rautarenkaan alle ja nousee sille; hän ei ole erehtynyt, se on juuri niin korkea kuin on tarvis. Sitte ottaa hän kaulastaan pitkän, sinipunervan silkkisen kaulahuivinsa, jota hän pitää kuin nauhaa monin kerroin kaulansa ympäri käärittynä. Hän sitoo huivin renkaaseen ja tekee juoksevan solmun... Kello lyö yksi. Kuolinhetki on tullut... Vapisevin käsin levittää Pikku Mies juoksevan solmun. Hän on kuin kuumeessa. Hyvästi, Jacques! Hyvästi, äiti...!

Silloin iskee rautakoura häneen kiinni. Hän tuntee jonkun tarttuvan vyötäisiinsä ja laskevan hänet jakkaralta lattialle seisomaan. Samalla sanoo tuima, pilkallinen ääni, jonka hän hyvin tuntee: »Onpas tämäkin aika kieppua renkaissa!»

Pikku Mies kääntyy hämmästyksestä jähmettyneenä. Hän näkee edessään abbé Germane'in ilman viittaa, lyhköisissä housuissa, papinkaulus liivien päällä. Hänen ihanan rumat kasvonsa hymyilevät surullisesti kalpeassa kuutamossa... Hän on käyttänyt vaan toista kättään nostaessaan itsemurhaajan maahan; toisessa pitää hän vielä vesipulloa, jonka hän oli käynyt pihakaivolla täyttämässä.

Nähdessään Pikku Miehen tuskasta vääristyneet kasvot ja kyyneleiset silmät, lakkaa abbé Germane hymyilemästä ja hän toistaa, mutta tällä kertaa lempeällä, melkein pä hellällä äänellä:

— Kuinka hassua, rakas Daniel, kieppua renkaissa tähän päivän aikaan.

Pikku Mies on hyvin punainen ja hyvin hämillään.

— En minä kieppu renkaissa, herra abbé, minä tahdon kuolla.

— Mitä! ... kuolla?... Sinulla on siis paljon suruja?

— Voi! ... vastaa Pikku Mies, samalla kun palavat kyyneleet vuotavat pitkin hänen poskiaa.

— Daniel, sinä tulet minun mukaani, sanoo abbé.

Pikku Mies tekee kieltävän merkin ja näyttää rautarengasta, josta riippuu kaulahuivi... Abbé Germane ottaa häntä kädestä.

— Kuuleppas, tule minun huoneeseeni, jos tahdot tappaa itsesi, niin voitthan tehdä sen siellä. Siellä on tuli, siellä on haus Kempaa.

Mutta Pikku Mies vastustelee: »Antakaa minun kuolla, herra abbé. Teillä ei ole oikeutta estää minua

kuolemasta.»

Papin silmissä leimahtaa vihan välähdys: »Vai niin, niinkö se onkin!» sanoo hän. Ja tarttuen äkkiä Pikku Miestä vyötäisiltä vie hän hänet mukaansa kainalossaan, aivan kuin tavarakäärin, välittämättä vähääkään hänen vastusteluistaan ja rukouksistaan...

... Pian ollaan abbé Germane'in luona: uunissa loimottaa aika valkea; tulen ääressä on pöytä, jolla on palava lamppu, piippuja ja paperikasa täynnä harakan varpaita.

Pikku Mies istuu uunin nurkassa. Hänen mielensä on kuohuksissa, hän puhuu paljon, hän kertoo elämäkertansa, onnettomuutensa ja miksi hän on tahtonut lopettaa itsensä. Abbé kuuntelee häntä hymyillen; sitte kun lapsi on puhunut tarpeekseen, itkenyt tarpeekseen ja keventänyt tarpeekseen ahdistetun, sairaan sydämensä, ottaa tuo kunnan mies häntä käsistä kiinni ja sanoo hänelle hyvin rauhallisesti:

— Eihän tuo ole yhtään mitään, poikaseni, sinä olisit tehnyt varsin tyhmästi, jos olisit tappanut itsesi noin vähästä. Sinun juttusi on hyvin yksinkertainen; sinut on ajettu pois lukiosta, — joka sivumennen sanottuna on sinulle suuri onni ... — no, sinun täytyy lähteä pois, lähteä heti pois, ennenkuin tuo viikkosikaan on lopussa... Ethän sinä, piru vieköön, ole mikään kyökkipiika!... Ole surematta rahojasi ja velkojasi, kyllä minä niistä huolen pidän... Rahat, jotka aijoit lainata tuolta konnalta, saat minulta lainaksi. Me järjestämme kaiken tämän huomenna... Ja nyt ei sanaakaan, minun täytyy tehdä työtä ja sinun täytyy nukkua... Mutta sinä et saa palata kamalaan makuusaliisi: siellä sinun olisi kylmä ja siellä sinua pelottaisi; sinä menet maata minun sänkyyni, johon pantiin tänä aamuna puhtaat lakanat... Minä kirjoitan koko yön; ja jos minua rupeaa nukuttamaan, heitän pitkäkseni sohvalle... Hyvää yötä, älä sano enää mitään.

Pikku Mies panee maata, hän ei vastustele... Kaikki, mitä hänelle tapahtuu, tuntuu unelta. Mitä kaikkea onkaan tapahtunut yhtenä päivänä! Kuoleman kynnykseltä on hän joutunut tähän suloiseen vuoteeseen, tähän lämpöiseen, rauhalliseen huoneeseen... Kuinka Pikku Miehen on hyvä olla!... Silloin tällöin avatessaan silmänsä näkee hän lampun varjostimen lempeässä valossa hyvän abbé Germane'in, joka koko ajan piippuaan imien lennättää rapisevaa kynäänsä valkeita paperiarkkeja pitkin.

... Heräsin seuraavana aamuna siihen, että abbé taputti minua olkapäälle. Olin nukkuessani unohtanut kaikki... Se saattoi pelastajani makeasti nauramaan.

— No, poikaseni, sanoi hän, kello soi, ala joutua; ei kukaan ole vielä huomannut mitään, mene ottamaan oppilaasi vastaan niinkuin tavallisesti; aamiaistunnilla odotan sinua täällä puhuakseni kanssasi.

Yhtäkkiä muistoni palasi takaisin. Tahdoin kiittää häntä; mutta hän suorastaan ajoi minut ulos ovesta.

Kuinka pitkältä lukutunti minusta tuntui, on minun tarpeeton kertoa... Pojat olivat tuskin pihalla, kun jo koputin abbé Germane'in ovea. Hän seisoi kirjoituspöytänsä edessä, jonka laatikot olivat pitkälti ulosvedettyinä ja latoi huolellisesti kultarahoja pieniin kasioihin.

Kolina, joka syntyi sisääntulostani, saattoi hänen kääntämään päänsä, sitten hän jatkoi työtänsä sanaakaan sanomatta; kun hän oli lopettanut, sulki hän laatikkonsa ja viittasi minua kädellään, hyväntahtoisesti hymyillen:

— Kaikki tämä on sinun, sanoi hän. Minä olen päättänyt tilisi. Tässä on matkarahat, tässä portinvartijalle, tässä Barbetten kahvilaan, tässä oppilaalle, joka on sinulle lainannut kymmenen francia... Olin säästänyt nämä rahat palkatakseni veljenpojalleni sijaisen sotapalvelukseen; mutta hän joutuu arvannostoon vasta kuuden vuoden perästä, ja siksi me kyllä tapaamme.

Minä aijoin sanoa jotakin, mutta tuo mies mokoma ei antanut siihen aikaa: »Ja nyt poikaseni, sano hyvästi minulle ... kello soi, ja kun palaan tunniltani, en suo näkeväni sinua enää täällä. Tämän Bastiljin ilma ei ole sinulle terveellinen... Laita itsesi pian Pariisiin, ole ahkera, rukoile Jumalaa, polta piippua ja koita olla mies. — Sillä näetkös, pikku Daniel, sinä olet yhä vielä lapsi, ja minä pahoin pelkään, että pysyt lapsena koko elämäsi ajan.»

Ja sitten hän avasi minulle jumalallisella hymyllä sylinsä, mutta minä heittäydyin nyhkyen hänen jalkoihinsa. Hän nosti minut ylös ja suuteli minua kumpaisellekin poskelle.

Kello soi viimeistä kertaa.

— Ahaa, nytpäs minä tulen myöhään, sanoi hän kooten kiireesti kirjansa ja vihkonsa. Juuri lähtemäisillään kääntyi hän vielä kerran puoleeni.

— Onhan minullakin veli Pariisissa, kunnan pappismies, jota voisit mennä tapaamaan... Mutta mitä

joutavia, tuollaisena puolihulluna unohdat tietysti heti hänen osoitteensa... Ja sanomatta sen enempää, hän alkoi taas harpata portaita alas. Hänen viittansa liepeet liehuivat takana; oikealla kädellä piteli hän patalakkiaan ja vasemmassa kainalossaan kantoi hän suurta paperi- ja kirjakasaa... Rakas abbé Germane. Ennenkuin lähdin, loin vielä viimeisen silmäyksen hänen huoneeseensa, katselin viimeisen kerran suurta kirjastoa, pientä pöytää, puoleksisammunutta tulta, nojatuolia, jossa olin itkenyt, vuodetta, jossa olin niin suloisesti maannut; ja ajatellessani huoneen salaperäistä asukasta, jonka elämässä aavistin niin paljon salattua hyvyttä, rakkautta ja kohtaloon alistumista, en voinut olla häpeämättä omaa raukkamaisuuttani ja minä vannoin, etten milloinkaan unohtaisi abbé Germanea.

Sillävälin kului aika... Minun oli laitettava matka-arkkuni kuntoon, maksettava velkani ja tilattava itselleni paikka postivaunuissa...

Lähtiessäni huomasin uunin nurkalla useita vanhoja, mustuneita piippuja. Otin niistä kaikkein vanhimman, kaikkein mustimman ja lyhimmän ja panin sen taskuuni aivan kuin pyhän esineen; sitte menin alas.

Alhaalla oli vanhan voimistelusalin ovi vielä auki. En voinut sivukulkeissani olla vilkaisematta sisälle, ja se minkä näin, saattoi minut värisemään. Näin tuon suuren, kolkon salin katosta riippuvan kiiltävän rautarenkaan, ja punasinervän kaulahuivini juoksevine solmuineen heiluvan renkaassa kaatuneen jakkaran yläpuolella.

XIII.

VIOT'IN AVAIMET.

Kun minä juoksujalkaa lähdin lukiosta, vielä aivan täristyksissäni siitä näystä, jonka juuri olin jättänyt, aukesi portinvahdin asunnon ovi kiireesti ja minä kuulin huudettavan:

— Herra Eyssette, herra Eyssette!

Näin Barbetten kahvilan isännän ja hänen kunnianarvoisan ystävänsä Cassagne'n peloittavan, miltei röyhkeän näköisinä.

Kahvilan omistaja avasi ensin suunsa.

— Te kuulutte matkustavan pois, herra Eyssette?

— Niin, minä matkustan, herra Barbette, vastasin levollisesti, lähden vielä tänään.

Herra Barbette kimposi koholle, herra Cassagne samoin; mutta herra Barbetten kimmahdus oli paljon korkeampi kuin herra Cassagne'n, sillä minä olin hänelle paljon enemmän velkaa.

— Mitä, vielä tänään!

— Vielä tänään, olen juuri menossa tilaamaan itselleni paikkaa postivaunuissa.

Luulin, että he karkaisivat kurkkuuni.

— Entä minun rahani? sanoi herra Barbette.

— Ja minun? ulvoi herra Cassagne.

Sanaakaan sanomatta astuin portinvartijan huoneeseen ja kaivettuani juhlallisesti kaksin käsin taskuistani abbé Germane'in kiiltävät kultakolikot, aloin latioa pöydän nurkalle, mitä kummallekin olin velkaa.

Se oli mainio teatteritemppu! Kuin taikaiskusta kirkastuivat molempien ynseät naamat. Kun he olivat korjanneet rahat taskuunsa hiukan häpeissään siitä, että olivat osoittaneet minulle epäluottamusta, mutta hyvin iloissaan saadessaan omansa takaisin, sulivat he valitteluihin ja ystävyiden osoituksiin:

— Jätättekö todellakin meidät, herra Eyssette...? Kuinka ikävää! Mikä suuri vahinko koululle!

Ja sitte ai'ta ja voi'ta ja huokauksia ja pidätettyjä kyyneleitä.

Päivää aikaisemmin olisi minut vielä petetty moisilla ystävyyden osoituksilla, mutta nyt tekivät minut kaikki tunteenpurkaukset jääkylmiksi.

Tuo neljännestunti lehtimajassa oli minut opettanut tuntemaan ihmiset, — niin ainakin luulin, — ja mitä ystävällisempiä nuo inhottavat kapakoitsijat olivat olevinaan, sitä enemmän kasvoi vastenmielisyyteni. Niinpä karkasin hyvin lyhyeen heidän naurettavat tunteenpurkauksensa ja lähdin lukiosta kiiruhtaen tilaamaan itselleni paikkaa ihanissa postivaunuissa, jotka veisivät minut kauvas kaikista näistä sydämettä ihmistä.

Postikonttorista palatessani kuljin Barbetten kahvilan ohi, mutta en poikennut sisään; paikka kauhisti minua. Mutta selittämättömän karvaan uteliaisuuden ajamana tirkistin akkunan takaa saliin... Kahvila oli täynnä väkeä; sattui olemaan se päivä, jolloin pelattiin rahasta. Sotilaslakkien töyhdöt hehkuivat tupakansavun läpi ja miekankannikkeet kimmelsivät seinällä. Gentlemannit olivat täyslukuisina koolla, puuttui ainoastaan miekkailumestari.

Katselin hetkisen noita karkeita, punaisia naamoja, jotka monistuivat peileissä, — laseissa väräjävää absinttia ja kolhosyrjäisiä viinakarahviinejä. Ajattellessani, että olin elänyt mukana tuossa likaviemäriässä, tunsin punastuvani... Näin Pikku Miehen hääraävän biljaardipöydän ympärillä, merkitsevän pisteitä, maksavan punssin, nöyränä, halveksittuna vaipuvan päivä päivältä yhä syvemmälle piippunysä tai kasarmirengutus alituisen hampaissa.

Tämä näky sai minut vielä enemmän kauhistumaan, kuin tuo pieni tuulesalieuva kaulahuivini; jonka olin nähnyt voimistelusalissa. Riensin pois...

Mutta kun olin menossa lukioon päin, seurassani mies, joka tuli kantamaan matka-arkkuani postivaunuihin, näin miekkailumestarin tulevan vastaanani hilpeänä, keppi kädessä, huopahattu korvallisella, peilaillen kauniita viiksiansä hienoissa kiiltonahkasaappaissaan ... kaukaa katselin häntä ihastuksella sanoen itsekseni: »Mikä vahinko, että noin komealla miehellä on niin ruma sielu!...» Hän puolestaan oli huomannut minut ja tuli minua kohden avoimin sylin, vilpítőn hymy huulilla... Voi sinua, lehtimaja!

— Minä etsin teitä, sanoi hän... Mitä kuulen? Te...

Hänen puheensa katkesi tähän. Katseeni sulki valheet hänen suuhunsa. Ja tämä katse, joka kohtasi häntä suoraan silmästä silmään, mahtoi sanoa kaikenmoista tuolle heittiölle, sillä näin hänen äkkiä kalpenevan, sopertavan jotakin, joutuvan hämilleen, mutta sitä kesti vain silmänräpäyksen: heti paikalla oli hänellä taas entinen julkea ilmeensä, hän iski minuun kylmät silmänsä terävinä kuin miekan terä, pisti kätensä päättäväisesti taskuunsa ja jatkoi matkaansa mutisten itseksensä, ettei niiden, jotka olivat tyytymättömiä, tarvinnut muuta kuin tulla se hänelle sanomaan...

Mene, heittiö!

Kun palasin lukioon, olivat pojat tunnilla. Me menimme minun vinnikamariini. Mies nosti matka-arkun olalleen ja alkoi astua alas. Minä viivyin hetkisen tuossa jääkylmässä huoneessa katsellen sen kolkkoja, likaisia seiniä, sen mustaa, loville vuoltua pulpettia ja pienen akkunan läpi pihan plataaneja, joiden latvat olivat lumen peitossa... Sanoin itsekseni hyvästit koko tälle maailmalle.

Silloin kuulin ukkosen kaltaisen äänen, joka torui luokalla: se oli abbé Germane'in ääni. Se sai sydämeni jälleen lämpiämään ja ripsistäni vierähtämään hereitä kyöneleitä.

Sitte laskeuduin hitaasti portaita alas katsellen tarkkaavaisena ympärilleni, ikäänkuin viedäkseni mukaani silmissäni kokonaiskuvan noista paikoista, joita en tulisi enää milloinkaan näkemään. Näin kuljin jyliä käytäviä pitkin, joissa ensi kerran olin tavannut mustat silmät. Suojelkoon Jumala teitä, mustat silmät... Kuljin myös johtajan huoneen salaperäisen kaksinkertaisen oven ohi, sitte pari askelta tuonnempana Viot'in huoneen ohi... Siellä seisahduin äkkiä... Oi riemua, oi nautintoa! Avaimet, nuo hirvittävät avaimet riippuivat avaimen reijässä, ja tuuli pani ne hiljaa kilisemään. Katselin niitä jonkinlaisella pyhällä kauhulla, sitte yhtäkkiä lensi päähäni kostontuuma. Kavalasti, pyhyden häpäisijän kädellä vedin avainkimpun lukosta, pistin sen päällystakki alle ja harppasin portaita alas neljä astinta kerrallaan.

Pihan toisessa päässä oli tavattoman syvä kaivo. Juoksin sinne samassa hengenvedossa... Tähän aikaan oli piha tyhjä; lasisilmänoita ei ollut vielä nostanut akkunaverhoaan. Kaikki suosi rikostani. Silloin vetäsin avaimet takkini alta, nuo kurjat avaimet, jotka olivat minua niin hirveästi kiduttaneet, ja heitin ne kaikin voimin kaivoon... Kili-kili-kil! Kuulin niiden helähtävän alas, kilahtelevan kaivon seinämiä vasten ja raskaasti putoavan veteen, joka sulkeutui niiden yli: tämän ilkityön tehtyäni lähdin hymyillen pois.

Viimmeinen ihminen, jonka tapasin porttikäytävässä lukiosta lähteissäni oli Viot, mutta avaimeton

Viot, vauhkona, kauhuissaan juoksemassa sinne tänne. Kun hän tuli kohdalleni, katsoi hän minuun hetkisen tuskallisesti. Tuo onneton tunsi halua kysyä minulta, olinko minä niitä nähnyt. Mutta hän ei uskaltanut. Juuri tällöin portinvartija kumartui porraskaiteen yli ja huusi portaitten yläpäästä: »Herra Viot, en minä löydä niitä!» Kuulin avainniekan sanovan hiljaa: »Voi, hyvä Jumala!» Ja hän lensi taas kuin mieletön etsimään.

Olisin kernaasti tahtonut nauttia kauvemmin tästä näytelmästä, mutta postivaunujen torvi raikui torilla, ja ilman minua ne eivät saaneet lähteä.

Ja nyt ainiaaksi hyvästi suuri, mustunut, vanhasta raudasta ja jylhistä kivistä tehty lukio, hyvästi häijyt lapset! hyvästi kamalat ohjesäännöt! Pikku Mies lentää pois eikä palaa enää takaisin. Ja te, markiisi de Boucoyran, olkaa mielissänne! Hän lähtee antamatta teille tuota miekanpistosta, jota on niin kauvan haudottu gentlemannien kesken Barbetten kahvilassa. Piiskaa hevosiasi, kuski! Rajju, postitorvi! Ja te, vanhat kunnan postivaunut, iskekää tulta joka pyörällänne, viekää täyttä neliä Pikku Mies pois... Viekää hänet pian hänen syntymäkaupunkiinsa, jotta hän saa syleillä äitiään Baptiste enon luona ja sitte saa suunnata matkansa Pariisiin kohdatakseen siellä niin pian kuin suinkin Eyssetten (Jacques'in) tämän huoneessa Quartier Latin'issa...

XIV.

BAPTISTE ENO.

Baptiste eno, äitini veli, oli mitä kummallisinkin ihminen, ei hyvä eikä paha. Hän oli varhain nainut jättiläisnaisen, joka oli laiha ja itara, ja jota hän pelkäsi. Tuon vanhan lapsen ainoa intohimo oli kuvien värittäminen. Jo lähemmäs neljäkymmentä vuotta oli hän elelyt värikuppien, siveltimien ja värien keskellä viettäen aikansa värittämällä kuvalehtien kuvia. Talo oli täynnä vanhoja kuva- ja pilalehtiä ja maantieteellisiä karttoja, kaikki vahvasti koristettuina. Kaikkein kireimpinä aikoina, kun ei tati antanut hänelle rahaa kuvalehtien ostoon, saattoi eno värittää kirjojakin. Totinen totuus on, että olen pitänyt kädessäni espanjan kielioppia, jonka eno oli värittänyt kannesta kanteen, adjektiivit sinisellä, substantiivit vaaleanpunaisella j.n.e.

Tämän vanhan hupsun ja hänen sydämettömän puolisonsa seurassa oli äitini täytynyt elää jo puoli vuotta. Äiti raukka vietti kaikki päivät veljensä huoneessa, istuen hänen vieressään ja koittaen olla joksikin hyödyksi. Hän pyyhki siveltimiä, pani vettä värikuppeihin... Ikävintä oli, että meidän häviöstämme alkaen Baptiste eno sydämensä pohjasta halveksi isääni ja että äiti aamusta iltaan oli tuomittu kuulemaan hänen sanovan: »Eyssetteltä puuttuu vakavuutta! Eyssetteltä puuttuu vakavuutta!» Sinä vanha hölmö! Olisitpepa nähneet, kuinka mahtipontisesti ja millä vakuutuksella hän sen sanoi värittäessään espanjan kielioppia! Sittemmin olen tavannut elämässä montakin noita itseään hyvin vakavina pitäviä ihmisiä, jotka panevat aikansa espanjan kieliopin värittämiseen ja pitävät muita huikentelevaisina.

Kaikki nämä eno Baptisten erikoisuudet ja se surkea elämä, jota äiti vietti hänen luonaan, kävi minulle vasta myöhemmin selväksi; mutta heti taloon tullessani tajusin, että sanottiinpa mitä tahansa, niin ei äitini saattanut olla onnellinen... Sisään astuissani oltiin juuri menossa päivällispöytään. Äiti joutui haltioihinsa minut nähdessään ja syleili Pikku Miestä, niinkuin arvata saattoi, kaikin voimin. Mutta äiti rukka oli hämillään ja puhui vähän lempeällä, vapisevalla äänellä, silmät lautaseensa luotuina. Hän oli niin säälittävän näköinen vanhassa, mustassa puvussaan.

Eno ja tati ottivat minut hyvin kylmästi vastaan. Tati kysyi pelästyneen näköisenä, olinko syönyt päivällistä. Kiiruhdin vakuuttamaan, että olin syönyt... Tädiltä pääsi helpoituksen huokaus, hän oli hetken ollut vavistuksessa päivällisensä takia. Mokokakin päivällinen, virneherneitä ja turskaa!

Baptiste eno kysyi minulta, oliko meillä lupa-aika. Minä vastasin, että jätin koulun ja olin menossa Jacques'in luo Pariisiin, jonka oli onnistunut hankkia minulle hyvä paikka. Keksin tämän vaaheen, jottei äiti olisi huolissaan tulevaisuudestani, mutta myöskin, jotta näyttäisin vakavalta enon silmissä.

Kuullessaan että Pikku Miehellä oli hyvä paikka, tati hämmästytti melkoisesti.

— Daniel, sanoi hän, äitisi pitäisi päästä Pariisiin. Äiti raukallasi on ikävä näin kaukana lapsistaan; ja sitten, ymmärräthän, hän on meillekin taakaksi, eihän enosi ijankaiken voi olla perheen lypsylehmänä.

— Lypsylehmä, sanoi Baptiste suu täynnä ruokaa; se on mainiosti sanottu...

Tuo lypsylehmä nimi saattoi hänet ihastuksiinsa, ja hän toisti sen useampaan kertaan samalla vakavuudella.

Päivällinen kesti kauvan, niinkuin ainakin vanhoilla ihmisillä. Äiti söi vähän ja sanoi minulle jonkun sanan ja katseli minua salavihkaa; täti piti häntä silmällä.

— Katsoppas sisartasi, sanoi hän miehelleen, ilo poikansa tapaamisesta on vienyt häneltä ruokahalun. Eilen hän otti kaksi kertaa leipää, tänään vaan yhden.

Oi, rakas äiti! Kuinka mielelläni olisin tahtonut viedä sinut sieltä vielä samana iltana pois, kuinka olisin tahtonut sinut riistää tuolta säälimättömältä lypsylehmältä ja hänen vaimoltaan; mutta voi, kuljin itsekin onnen kauppaa, juuri niin paljon taskussa kuin matkaani tarvittiin ja arvasin, ettei Jacques'in huone ollut kyllin suuri meille kaikille kolmelle. Jospa edes olisin voinut kanssasi puhua, syleillä sinua mielin määrin, mutta ei! Meitä ei jätetty hetkeksikään kahden kesken... Muistatko: heti päivällisen jälkeen istuutui eno espanjan kieliopin ääreen ja täti rupesi pyyhkimään hopeoitansa ja molemmat vakoilivat meitä silmäkulmallaan... Lähdön hetki saapui ilman että olimme voineet toisillemme sanaakaan sanoa.

Niinpä olikin Pikku Miehen sydän pakahtua, kun hän lähti Baptiste enon luota; ja kulkiessaan aivan yksin varjoista puistokatua, joka vie asemalle, hän vannoi pari kolme kertaa juhllallisesti itseksensä, että hän tästälähin käyttäytyisi kuin mies eikä ajattelisi muuta kuin uuden kodin perustamista.

TOINEN OSA

I.

MINUN KALOSSINI.

Vaikka eläisin yhtä kauvan kuin Baptiste eno, joka näihin aikoihin alkanee olla yhtä vanha kuin joku Keski-Afrikan leipäpuu, niin en koskaan unhoita ensimmäistä matkaani Pariisiin kolmannen luokan vaunussa.

Oltiin helmikuun loppupuolella; oli vielä sangen kylmä. Ulkona, jossa taivas oli harmaana, ja satoi lumiräntää, näin alastomia kukkuloita, tulvaveden peittämiä niittyjä ja pitkiä jonoja lakastuneita viiniköynnöksiä; sisällä oli juopuneita, hoilaavia merimiehiä, lihavia talonpoikia, jotka nukkuivat suu auki kuin kuolleet kalat, vanhoja akkoja koreinensa, lapsia, kirppuja, imettäviä naisia, sanalla sanoen koko kolmannen luokan tupakalta, viinalta, sipulimakkaralta ja tunkkaisilta oljilta haiskahtava yleisö. Tuntuu kuin yhä vielä istuisin siellä.

Junan lähtiessä olin asettunut penkin nurkkaan akkunan ääreen nähdäkseni ulos, mutta kun oli päästy noin kahden penikulman päähän, otti eräs välskäri paikkani sillä tekosyillä, että tahtoi istua vastapäätä vaimoaan, ja niin oli Pikku Mies, joka oli liian arka pitämään puoliaan, tuomittu matkustamaan kaksisataa penikulmaa tuon kamalan, pellavansiemeniltä haisevan jättiläisen ja lihavan maalaiselukon välissä, joka kuorsasi hänen olkapäätänsä vasten koko matkan.

Matka kesti kaksi päivää. Vietin nämä kaksi päivää paikaltani liikahtamatta molempien pyöveliäni välissä, pää pystyssä ja hammasta purren. Kun ei minulla ollut rahaa eikä evästä, en syönyt hiventäkään koko matkalla. Kaksi päivää syömättä on pitkä aika! — Tosin oli minulla vielä kahden markan raha, mutta säilytin sen huolellisesti siltä varalta, ettei Jacques veikko olisikaan Pariisiin saapuessani asemalla, ja nälästä huolimatta voin olla siihen kajoamatta. Vaikeinta oli, että ympärilläni vaunussa syötiin vahvasti. Istuimeni alla oli aikamoinen, raskas kori, josta naapurini välskäri yhtämittaa veteli jos jonkinnäköisiä makupaloja, joita sitten jakoi vaimonsa kanssa. Tuon korin läheisyys teki minut kovin onnettomaksi, varsinkin toisena päivänä. Eikä nälkä kuitenkaan ollut pahin kärsimykseni tuolla

kamalalla matkalla. Olin lähtenyt Sarlande'ista ilman kenkiä ainoastaan hyvin ohuet kalossit jalassa, joita käytin yötarkastuksillani lukion makuusalissa. Kalossit ovat kyllä hyvät; mutta talvella, kolmannessa luokassa ... herra varjele, kuinka minä palelin! Itku tahtoi nousta kurkkuun. Yöllä kaikkien muiden maatessa, otin hiljaa jalkani kätteni väliin ja istuin niin tuntikausia lämmittääkseni niitä. Jospa äiti olisi nähnyt minut!

Mutta huolimatta nälästä, joka kurni hänen suoliaan, huolimatta kamalasta kylmyydestä, joka pusersi kyöneleet hänen silmistään, oli Pikku Mies ylen onnellinen eikä olisi mistään hinnasta luopunut paikastaan, tuosta puolesta paikastaan ovenvartijan ja välskärin välissä. Sillä kaikkien hänen kärsimystensä loppupäässä oli Jacques ja Pariisi.

Yöllä toista päivää vasten heräsin kello kolmen aikaan. Juna oli juuri pysähtynyt: koko vaunu oli jalkeilla.

Kuulin välskärin sanovan vaimolleen:

— Nyt ollaan perillä.

— Missä sitten? minä kysäsin hieroen silmiäni.

— Pariisissa tietenkin.

Syöksyin vaunun ovelle. Ei ainoatakaan taloa. Alaston tasanko, joitakuuta kaasuliekkiä ja siellä täällä suuria kivihiilikasoja; kauvempaa näkyi vahva, punainen heijastus ja kuului epäselvä, aivan kuin meren kohina. Muuan mies kulki vaunun ovelta ovelle, pieni lyhty kädessä, huutaen: »Pariisi! Pariisi! Piletit!» Vaistomaisesti vetäsin pääni peljästyneenä takaisin. Tämä oli Pariisi.

Voi, suuri, vaarallinen kaupunki, kuinka oikeassa Pikku Mies olikaan peljätessään sinua!

Viiden minuutin perästä olimme asemalla. Jacques oli minua siellä tunnin varronnut. Tunsin jo kaukaa hänen pitkän, hiukan kumaran vartalonsa ja hänen pitkät käsivartensa, jotka tekivät minulle merkkejä aitauksen takaa. Yhdellä hyppäyksellä olin hänen luonaan.

— Jacques! rakas veli!...

— Oi, rakas lapsi!

Ja meidän sydämemme yhtyivät voimakkaassa syleilyssä. Mutta asemahuoneet eivät, paha kyllä, ole aijotut syleilypaikoiksi. Matkatavarasali kyllä on, mutta ei ole salia tunteidenpurkauksia eikä sielujenyhtymisiä varten. Meitä tyrkittiin ja me jouduimme toisten jalkoihin.

— Eteenpäin! Eteenpäin! huusivat meille tullipalvelijat.

Jacques kuiskasi minulle: »Mennään pois. Huomenna lähetän noutamaan kirstuasi». Ja käsi toisen kainalossa lähdimme yhtä keveinä kuin kukkaromme astumaan Quartier Latin'ia kohden.

Olen hyvin usein myöhemmin koittanut selvittää muistissani sitä vaikutusta, minkä Pariisi teki minuun tuona yönä: mutta esineet, niinkuin ihmisetkin, esiintyvät niitä ensi kertaa nähdessä aivan erinäköisinä, jommoisina emme niitä enää sittemmin näe. En ole voinut koskaan luoda itselleni kuvaa tulopäiväni Pariisista. Se on jonkinlainen unelmantapainen kaupunki, jonka läpi olen kulkenut aivan pienenä, monta vuotta takaperin, ja johon en sittemmin ole palannut. Muistan puusillan, joka vei pikimustan joen yli, pitkän, aution rantakadun ja mahdottoman suuren puiston sen varrella. Pysähdyimme hetkeksi tämän puiston edustalle. Sitä ympäröivän ristikkoaidan läpi voi epäselvästi erottaa lintuhäkkejä, nurmikoita, lampia ja huurteisia puita.

— Tämä on Jardin des plantes, sanoi Jacques. Siellä on koko joukko valkoisia karhuja, leijonia, boakäärmeitä, virtahevosi... Sieltä tuli todellakin petoeläinten haju, ja silloin tällöin kuului tuolta pimennosta äkäinen kiljunta tai käheä ulvonta.

Koitin veljeeni painautuneena tähyillä rauta-aidan läpi, ja yhdistäen samaan kauhun tunteeseen tuon Pariisin, johon saavuin yön aikaan ja tämän salaperäisen puutarhan, tuntui minusta kuin olisin tullut suureen, mustaan luolaan, täynnä petoeläimiä, jotka olivat aikeessa hyökätä kimppuuni. Onneksi en ollut yksin: Jacques oli turvanani...

Oi. Jacques! Jacques! miksi et aina ole ollut rinnallani?

Kuljimme vielä kauvan, hyvin kauvan loppumattomia, pimeitä katuja; sitten Jacques yhtäkkiä pysähtyi pienelle torille, jonka varrella oli kirkko.

— Nyt olemme Saint-Germain des-Prés'issa, sanoi hän. Meidän huoneemme on tuolla ylhäällä.

— Kuinka, Jacques! ... kirkontornissako?...

— Niin itse kirkontornissa... Siellä on helppo tietää, mitä kello on.

Jacques liioitteli hiukan. Hän asui kirkon viereisessä talossa, pienessä vinnikamarissa viidennessä tai kuudennessa kerroksessa, ja hänen akkunansa oli Saint-Germain'in torniin päin aivan kellotaulun korkeudella.

Päästin sisään astuissani ilohuodon: »Tuli! kuinka hauskaa!» Juoksin heti uunin luo lämmittelemään jalkojani tulen hohteessa, niin että olin vaarassa sulattaa kalossini. Mutta silloin Jacques huomasi minun merkilliset jalkineeni. Siitäkös hän sai naurun aiheita.

— Rakas veli, sanoi hän; moni kuuluisa mies on saapunut puukengissä Pariisiin ja ylpeilee siitä. Mutta sinä voit sanoa, että olet saapunut tänne kalosseissa: se on vielä paljo originalisempaa. Mutta pane nyt minun tohvelini jalkaasi, ja sitte käymme piirakan kimppuun.

Näin sanoen siirsi kunnan Jacques tulen ääreen pienen pöydän, joka valmiiksi katettuna odotti nurkassa.

II.

SAINT-NIZIER'IN PAPIN LÄHETTÄMÄ.

Mikä juhlahetki meillä olikaan tuona yönä Jacques'in kamarissa! Kuinka kodikkaasti uunin loimo valaisi pöytäliinamme! Ja mikä ihana orvokintuoksu lähti vanhasta hartsisuisesta viinipullostamme! Ja kuinka kauniin kullanuskean piirakan kuori oli! Semmoisia piirakoita ei tehdä enää: etkä enää milloinkaan, Eyssette rukka, saa sellaista viiniä!

Pöydän toisella puolen, aivan minua vastapäätä kaateli Jacques viiniä lasiini. Joka kerta, kun nostin päätäni, näin hänen silmänsä äidillisen hellinä, lempeästi hymyilevän minulle. Minä olin niin onnellinen siellä olostani, että olin kuin kuumeessa. Ja kuinka minä puhuin!

— Syöhän toki, sanoi Jacques, kasaten ruokaa lautaselleni. Mutta minä vaan puhuin enkä syönyt mitään. Mutta silloin alkoi hänkin rupattaa saadakseen minut vaikenemaan. Hän kertoi minulle laveasti yhdessä hengenvedossa kaikki, mitä hän oli tehnyt enemmän kuin vuoden kuluessa, jonka olimme olleet toisistamme erossa.

Sinun lähtösi jälkeen, sanoi hän, — hän kertoi surullisimmatkin asiat samalla jumalallisella, kohtaloon alistuvalla hymyllä —, sinun lähtösi jälkeen kävi koti vasta oikein kolkoksi. Isä ei enää tehnyt mitään, istui vain kaiken päivää konttorissa ja sadatteli vallankumouksellisia tai karjui minulle, että minä olen aasi, josta meidän asiamme eivät suinkaan parantuneet. Joka päivä lankesi vekselejä, joka toinen päivä olivat kaupunginpalvelijat kimpussamme! Joka kerta, kun ovikello soi, istuimme sydän kurkussa. Sinä lähdit aivan oikeaan aikaan pois.

Kun olimme kuukauden kestäneet tätä kauheata elämää, lähti isä Bretagneen Viininviljelysyhtiön asioissa ja äiti Baptiste enon luo. Saatin heidät kumpaisenkin laivaan. Voit arvata, kuinka minä itkin... Heidän mentyään myytiin koko huonekalustomme, niin, rakas veli, myytiin kadulla aivan silmäini edessä porttimme edustalla. Voi, kauheata on nähdä kotinsa näin kappale kappaleelta hajoavan. Ei voi aavistaakaan, mihin määrin kaikki nuo puuesineet ja vaatekappaleet, joita meillä on kodissamme, ovat osia omasta itsestämme. Niin, kun liinavaatekaappi vietiin pois, — muistathan, se, jonka nurkissa oli vaaleanpunaiset, viulua soittavat amoriinit —, ajoin juosta ostajan jälkeen ja huutaa: »Ottakaa tuo kiinni!» Sinä sen kyllä ymmärrät.

Koko huonekalustosta ei minulle jäänyt muuta kuin yksi tuoli, patja ja luuta; tuo luuta tuli minulle hyvään tarpeeseen, niinkuin kohta saat kuulla. Sijoitin tämän rikkauteni yhteen talomme nurkkaan, sillä vuokra oli maksettu kahdesta kuukaudesta eteenpäin, ja niin oli minulla aivan yksin hallussani koko tuo suuri, kylmä, tyhjä huoneusto ilman ikkunaverhoja. Et voi kuvitella, kuinka kolkkoa siellä oli! Joka ilta konttorista palatessani oli suruni yhtä suuri, ja olin aivan kuin hämmästynyt huomattessani olevani yksin noissa huoneissa. Kuljin huoneesta huoneeseen ja paukautin ovet hyvin lujaa kiinni saadakseni aikaan melua. Joskus olin kuulevinani jonkun minua huutavan konttoriin ja minä vastasin: »Tulen paikalla!» Kuu menin äidin huoneeseen, luulin aina nojatuolissa ikkunan ääressä tapaavani hänet surullisena kutomassa sukkaansa...

Päälle päätteeksi ilmestyivät torakat uudelleen. Nuo häijyt pikku itikat, joita vastaan taistellessa olimme nähneet niin paljon vaivaa Lyon'iin saapuessamme, olivat varmaankin saaneet vihiä teidän lähdistänne ja tekivät uuden hyökkäyksen, joka oli vielä paljon kauheampi kuin ensimmäinen. Koetin ensin pitää puoliani. Vietin iltakaudet kyökissä taistellen kuin leijona, kynttilä toisessa, luuta toisessa kädessä, koko ajan itkien tietysti. Mutta olin yksin enkä voinut moneksi muuttua. Annou'n ajat olivat olleet ja menneet. Torakoita sitävastoin oli kahta kauheammin.

Olen varmasti vakuutettu, että koko Lyon'in torakat — ja jumala yksin tietää, kuinka paljon niitä on tuossa suuressa, kosteassa kaupungissa! — olivat joukolla nousseet taloamme piirtämään. Kyökki oli niitä aivan mustana, minun täytyi jättää se heidän huomaansa. Joskus katselin niitä kauhulla avaimenreijästä. Niitä oli satoja tuhansia... Luulet kai, että nuo kiroitut itikat pysyivät siellä! Kyllä kai! et sitte tunne noita pohjoisesta saapuneita. He valtaavat joka paikan. Ovista ja lukoista huolimatta marssivat ne ruokasaliin, jonne olin asettanut vuoteeni. Muutin sen konttoriin, ja sitte saliin. Sinä naurat! mutta olisin tahtonut nähdä sinut sijassani. Nuo hiiden elävät karkoittivat minut huoneesta huoneeseen aina meidän entiseen pikku huoneeseemme asti käytävän päähän. Siellä jättivät ne minut pariaksi päiväksi rauhaan. Mutta sitten eräänä aamuna herätessäni näin noin sata kappaletta kaikessa hiljaisuudessa kiipeävän luudanvarrtta pitkin ylöspäin, sillä aikaa kun toinen komppania hyvässä järjestyksessä marssi vuodettani kohden... Nähdessäni aseeni ja viimmeisen pakopaikkani vallattuina, ei minulla ollut muuta neuvoa kuin paeta. Ja sen teinkin. Jätin patjan, tuolin ja luudan torakoille ja pakenin ijäksi tuosta kauheasta talosta Lanterne kadulla.

Vietin vielä joitakuuta hirveän pitkiä, hirveän synkkiä ja hirveän itkuisia kuukausia Lyon'issa. Minua ei konttorissa enää kutsuttu muuksi kuin pyhäksi Magdaleenaksi. En käynyt missään eikä minulla ollut yhtään ystävää. Ainoa huvini oli sinun kirjeesi... Voi, rakas Daniel, kuinka kauniisti sinä osaat lausua ajatuksesi! Sinä voisit ihan varmaan kirjoittaa sanomalehtiin, jos vaan tahtoisit. Minun laitani on aivan toisin. Ajattele, että minä ijankaiken kirjoitettuani sanelun mukaan olen käynyt typeräksi kuin neulomakone. Minun on mahdoton keksiä mitään omasta päästäni. Isä oli aivan oikeassa sanoessaan: »Jacques, sinä olet aasi.» Eikä ole niinkään hullua olla aasi. Aasit ovat kunnollisia, utteria, kestäviä ja kärsivällisiä pikku eläimiä, lauhkeita luonteeltaan ja vahvaselkäisiä... Mutta palatkaamme juttuuni.

Puhuit joka kirjeessäsi uuden kodin perustamisesta, ja sinun kaunopuheisuutesi saattoi minutkin tuohon suureen tuumaan innostumaan. Mutta onnettomuudeksi riitti se, minkä Lyon'issa ansaitsin tuskin omaan elatukseeni. Silloin syntyi minussa ajatus lähteä Pariisiin. Arvelin, että voisin sieltä käsin paremmin auttaa perhettämme ja että siellä kyllä olisi neuvoja suuren tuumamme toteuttamiseen. Päätin siis lähteä matkaan; mutta ryhdyin sitä ennen varokeinoin. En tahtonut joutua Pariisin kadulle turvattomana kuin varpusen poika. Se käy pänsä sinunlaisellesi, Daniel: iloiset pojat kyllä suoriutuvat, mutta minulle, ikuiselle vetistelijälle se ei luonnista!

Menin siis pyytämään muutamia suosituskirjeitä ystävältämme, Saint Nizier'in kirkkoherralta. Hänellä on paljon ylhäisiä suosijoita Saint-Germain'in kaupunginosassa. Hän antoi minulle kaksi kirjettä, toisen eräälle kreiville, toisen herttualle. Minä alan komeasti, niinkuin näet. Sieltä menin eräälle räätäilille, joka rehellisen naamani takia suostui antamaan minulle velaksi hienon hännystakin siihen kuuluvine housuineen, liivineen j.n.e. Panin suosituskirjeeni hännystakin sisään, käärin hännystakkini salvattiin ja sitte matkaan kuusikymmentä francia taskussa: 35 francia matkaan ja 25 elämän alkajaisiksi.

Tulopäiväni huomenena olin jo kello seitsemän aamulla kadulla hännystakissa ja keltaisissa hansikkaissa. Sanon sinun varaltasi, Daniel, että se oli hyvin naurettavasti tehty. Kello seitsemän aamulla makaavat kaikki hännystakit Pariisissa tai niiden ainakin pitäisi maata. Minä en sitä tietänyt, vaan näyttelin, kiiltonahkakenkieni korkoja paukutellen, hännystakkiani noilla leveillä kaduilla. Luulin myöskin paremmin tapaavani Onnettaren, jos olisin aikaisin jalkeilla. Se oli uusi erehdys: Onnetar ei nouse Pariisissa aikaisin ylös. Astelin siis Saint-Germain'in katuja suosituskirjeet taskussa.

Menin ensiksi kreivin luo, joka asui Lille'n kadulla; sitte herttuan luo Saint-Guillaumen'in kadulle. Molemmissa paikoissa tapasin palvelijat parastaikaa pihaa huuhtomassa ja kiilloittamassa soittokellojen nappeja. Kun sanoin noille lurjuksille, että Saint-Nizier'in kirkkoherra oli minut lähettänyt heidän herrainsa puheille, niin nauroivat he minulle vasten silmiä ja heittivät kokonaisia saaveja vettä jalkoihini... Niin, hyvä lapsi, sekin oli oma syyni, sillä ei muut kuin varvastehoitajat tule ihmisten luo siihen aikaan päivästä. Kyllä sen nyt muistan.

Sen kuin sinua tunnen, luulen varmaan, että sinä et minun sijassani enää toista kertaa olisi rohjennut lähteä noihin taloihin palvelijoitten pilkkatauluksi. Mutta minäpä palasin sinne pöyhkeästi vielä saman päivän iltapäivänä ja pyysin palvelijoita samoin kuin aamullakin viemään minut Saint-Nizier'in papin lähettämänä isäntiensä puheille. Ja rohkeuteni tulikin palkituksi; molemmat herrat ottivat näet vastaan, ja minut vietiin heti paikalla heidän luoksensa. Nämä herrat olivat hyvin erillaiset ja erillainen oli vastaanottokin. Lillen kadun kreivi otti minut hyvin kylmästi vastaan. Hänen pitkä, laiha, melkeinpä

juhlallinen naamansa vei minulta kaiken rohkeuden, niin että tuskin sain pari sanaa suustani. Hän ei myöskään sanonut paljo mitään minulle. Hän silmäsi Saint-Nizier'in papin kirjeen läpi, pani sen taskuunsa, pyysi minun antamaan hänelle osoitteeni ja sanoi minulle jääkyllä kädenliikkeellä hyvästiksi: »Pidän teidät muistissa; teidän on tarpeeton tulla tänne uudestaan. Jos saan kuulla jostain paikasta, niin annan teille tiedon.»

Peijakkaan äijä! Kun lähdin hänen luotaan, olin aivan jähmettynyt kylmyydestä. Mutta onneksi sai vastaanotto Saint-Guillaumen kadulla sydämeni oikein lämpiämään. Tapasin siellä maailman iloisimman, rakastettavimman, pyylevimmän ja avuliaimman herttuan. Kuinka hän piti tuosta herttaisesta Saint-Nizier'in kirkkoherrasta, ja kuinka kaikki ne, jotka tulivat siltä taholta, olivat tervetulleita Saint-Guillaumen kadulle!... Mikä herttainen mies! mikä kunnan herttua! Me olimme heti paikalla parhaat ystävät. Hän tarjosi minulle hyppysellisen bergamottinuuskaa, nipisti minua korvasta ja taputti minua lähteissäni poskelle, sanoen ystävällisesti:

»Minä otan teidän asianne omakseni. Ennen pitkää on minulla teitä varten jotakin tiedossa. Mutta käykää sillävälän niin usein täällä kuin teitä vaan haluttaa.»

Lähdin sieltä aivan haltioissani pois. Hienotunteisuudesta pysyin sieltä kaksi päivää poissa. Mutta kolmantena olin jo taas Saint-Guillaumen'in kadulla. Siniseen ja hopeaan puettu pitkä roikale kysyi nimeäni. Vastasin ylpeästi:

»Olkaa hyvä ja sanokaa, että se on se henkilö, jonka Saint-Nizier'in kirkkoherra on lähettänyt.»

Hän palasi hetken perästä:

»Herra herttua ei voi töiltään ottaa vastaan. Hän pyytää teidän antamaan anteeksi ja tulemaan jonain toisena päivänä.»

Herttua rukka, josko minä annoin hänelle anteeksi!

Seuraavana päivänä palasin samaan aikaan. Tapasin eilisen pitkän, sinisen roikaleen seisovan jäykkänä kuin kuvapatsas rapuilla.

Kun hän huomasi minut, niin hän jo hyvin kaukaa sanoi painokkaasti:

»Herra herttua ei ole kotona.»

»Ei tee mitään, minä tulen toiste», vastasin minä. »Olkaa hyvä ja sanokaa hänelle, että se on se henkilö, jonka Saint Nizier'in kirkkoherra on lähettänyt.»

Tulin seuraavana päivänä uudestaan ja vielä monena seuraavana, mutta aina yhtä huonolla menestyksellä. Kerran herttua oli kylvyssä, kerran messussa, eräänä päivänä hän oli klubissaan, toisena päivänä oli hänen luonaan ihmisiä. Ihmisiä! ovat nekin puheita. Ihan kun en minä olisi ihminen.

Lopulta olin itse mielestäniikin niin perin naurettava ikuisine »Saint-Nizier'in: kirkkoherran lähettämine henkilöineni», etten enää uskaltanut hiiskahtaa mitään siitä, kuka minut oli lähettänyt.

Mutta tuo suuri sininen papukaija rappusilla ei antanut minun milloinkaan mennä menojani huutamatta jälkeeni juhlallisella vakavuudella:

»Herra on varmaankin se Saint-Nizier'in kirkkoherran lähettämä henkilö.»

Ja se sai kaikki muut pihalla vetelehtivät siniset papukaijat räjähtämään nauruun. Senkin lurjukset! Jospa olisin voinut vedellä heitä selkään, ei Saint-Nizier'in kirkkoherran puolesta, vaan omasta puolestani.

Olin ollut noin kymmenisen päivää Pariisissa, kun eräänä iltana alakuloisena palatessani Saint-Guillaumen kadulta — olin vannonut käyväni siellä siksi, kun minut heitetäisiin ovesta ulos, — portinvartija antoi minulle pienen kirjeen. Arvaapas keneltä? ... kreiviltä, hyvä ihminen, Lillen kadun kreiviltä, joka kehoitti minua paikalla saapumaan ystävänsä markiisi d'Hacquevillen luo, joka haki itselleen kirjuria... Arvaat, mikä ilo se oli minulle! ja myöskin mikä läksy! Tuo kylmä, kuiva ihminen, jolta en odottanut niin mitään, juuri hän teki jotain hyväkseni, kun sitävastoin tuo toinen, joka muka oli niin avulias, antoi minun viikkokauden odotellen seisoskella ovellaan saattaen sekä minut että Saint-Nizier'in kirkkoherran hävyttömäin sinisten ja hopeaisten papukaijainsa naurun esineeksi... Semmoista on elämä, rakas veli; ja Pariisissa sen pian oppii tuntemaan.

Hukkaamatta minuuttiakaan kiiruhdin markiisi d'Hacquevillen luo. Tapasin pienen, kuivan äijän, joka oli iloinen ja vilkas kuin ampiainen. Saatpa nähdä, mikä kaunis tyyppi hän on. Hienot, kalpeat ylimyskasvot, aivan suora tukka ja ainoastaan yksi silmä, toinen on aikoja sitte pistetty miekalla puhki.

Mutta jällellä oleva silmä on niin loistava, niin vilkas, niin puhuva ja tutkiva, ettei mitenkään voi sanoa markiisia silmäpuoleksi. Hänellä on vain kaksi silmää samassa silmässä.

Kun saavuin tämän kummallisen pikku äijän luo, aloin ladella asianmukaisia kohteliaisuuksia, mutta hän katkaisi minut lyhyeen.

— Ei mitään korupuheita! sanoi hän. En pidä niistä. Käykäämme itse asiaan. Olen ruvennut kirjoittamaan muistelmiani. Olen vain pahaksi onneksi ryhtynyt siihen vähän liian myöhään eikä minulla ole vähääkään aikaa hukata, koska alan olla vanha. Olen laskenut, että joskin käytän joka ainoan hetken, niin minulta menee vielä kuitenkin kolme vuotta teokseni lopettamiseen. Olen nyt seitsemänkymmenen vuotias, jalkani ovat hunningolla, mutta pää on entisellään. Voin siis toivoa eläväni vielä kolme vuotta ja saattavani muistelmani kunnialliseen loppuun. Mutta minulla ei ole minuuttiakaan liikaa; ja sitä ei entinen kirjurini saanut päähänsä. Tuolle hölmölle, — todella viisas poika, johon olin oikein ihastunut, — juolahti mieleen rakastua ja mennä naimisiin. Ja sen hän kyllä sai tehdä. Muutta eikös tuo hupsu tule tänä aamuna ja pyydä kahden päivän lomaa viettääkseen häitään. Onko mokomaa kuultu, kaksi päivää lomaa! Ei minuuttiakaan.

— Mutta, herra markiisi...

— Ei mitään »mutta, herra markiiseja»... Jos menette kahdeksi päiväksi, niin menette ijäksi.

— Sitte minä menen, herra markiisi.

— Onnea matkalle!

— Ja niin se lurjus lähti... Toivon saavani teistä, nuori ystäväni, hänelle seuraajan. Ehdot ovat seuraavat: Kirjuri saapuu luokseni kello kahdeksan aamulla; hän tuo aamiaisensa mukanaan. Minä sanelen kahteentoista asti. Kello kaksitoista kirjuri syö aamiaisensa yksin, sillä minä en syö koskaan aamiaista. Kun kirjuri on lopettanut syöntinsä, jonka pitää käydä hyvin pian, ryhdymme jälleen työhön. Jos minä lähden jonnekin ulos, seuraa kirjuri minua paperia ja lyijykynä mukanaan. Minä sanelen aina, myöskin ajeluretkillä ja vieraisilla, lyhyesti kaikkialla! Illalla syö kirjuri päivällistä minun kanssani. Päivällisen jälkeen luemme sen, minkä olen sanellut päivän kuluessa. Minä menen levolle kello kahdeksan, ja kirjuri on vapaa seuraavaan aamuun asti. Kirjuri saa palkakseen sata markkaa kuussa ja päivällisen. Eihän se ole mikään Perun kultakaivos, mutta kolmen vuoden perästä, kun teos on valmis, saa hän lahjan, oikein kuninkaallisen lahjan, niin totta kuin nimeni on d'Hacqueville! Minä vaadin ainoastaan, että hän on täsmällinen eikä mene naimisiin, ja että hän osaa kirjoittaa nopeasti sanelun mukaan. Osaatteko te kirjoittaa sanelun mukaan?

— Aivan erinomaisesti, herra markiisi, vastasin minä, tuskin voidaan pidättää nauruani.

On todella liian naurettavaa, että kohtalo on tuominnut minut koko ijäkseni kirjoittamaan sanelun mukaan!...

— No, hyvä, istukaa siis tuohon, jatkoi markiisi. Tuossa on paperia ja kynä. Me ryhdymme heti työhön. Minä olen kahdennessakymmenessä neljännessä luvussa. *Riitaantumiseni herra de Villèle'n kanssa*. Kirjoittakaa...

Ja hän alkoi sanella minulle heikolla heinäsirkanäänellä samalla kun hän hyppi huoneessa edestakaisin. Näin jouduin tuon originaalin palvelukseen, joka pohjaltaan on aivan erinomainen mies. Tähän asti olemme olleet hyvin tyytyväisiä toisiimme. Kun hän eilen illalla sai kuulla tulostasi, tahtoi hän, että ottaisın tämän pullon vanhaa viiniä mukaani sinulle. Juomme pullon tällaista viiniä joka päivä päivälliseksi, sano sitten, ettemme elä ruhtinaallisesti. Mutta aamiaiseni saan tuoda itse. Kylläpä nauraisit, jos näkisit minun syövän kymmenen pennin juustoni hienolta posliinilautaselta, jonka alle on levitetty vaakunalla koristettu pöytäliina. Eikä hän suinkaan ahneudesta ole antamatta minulle aamiaista, vaan säästääkseen vanhalta kokiltaan, Pilois'lta vaivoja... Yleensä olen elämäni jokseenkin tyytyväinen. Markiisin muistiinpanot ovat hyvin opettavaiset, saan tietää Decazes'ista ja Villèle'istä kaikenmoista, josta minulla joskus tulee olemaan hyötyä. Kello kahdeksan illalla olen vapaa. Silloin menen erääseen lukusaliin lukemaan sanomalehtiä tai tervehtimään ystäväämme Pierrotte'ia... Muistathan vielä Pierrotte'in? Pierrotte'in Cévenneiltä, äidin imettäjän pojan. Hänellä on varsin soma porsliinitavarain kauppa Saumon'in kauppakujassa. Ja kun hän piti niin paljon äidistämme; otettiin minut siellä avosylin vastaan. Talvi-iltoina oli hauskaa ottaa sinne pakonsa... Mutta nyt, kun sinä olet täällä, ei minun enää tarvitse ajatella, miten iltani vietän... Eikä sinunkaan, eikö niin, pikku veikko? Voi Daniel, rakas Daniel, kuinka minä olen iloinen! Kuinka hauskaa meille tulee yhdessä!

III.

JACQUES ÄITINI.

Jacques on lopettanut kohtaloittensa kertomuksen. Nyt on minun vuoroni kertoa omani. Turhaan hiipuva hiillos meille muistuttaa: »Menkää maata, lapset»; suotta kynttilät huutavat: »Levolle, levolle! Me olemme palaneet jalkaan asti». — »Näette turhaa vaivaa», sanoo Jacques heille nauraen, ja me valvomme edelleen. Niinkuin arvaatte, kuuntelee veljeni koko sielullaan minun kertomustani. Kerron Pikku Miehen elämästä Sarlande'in lukiossa, tuosta surullisesta elämästä, jonka lukija muistaneekin. Kerron rumista, pahanilkisista pojista, vihasta, vainosta ja nöyryytyksistä. Viot'in alati äkäisistä avaimista, pienestä kamarista katon rajassa, jossa on tukehtua, petollisesta ystävästäni, kyynelten kostuttamista öistäni; ja lopuksi, — sillä Jacques on niin hyvä, että hänelle voi sanoa kaiken, — hurjasta elämästäni Barbetten kahvilassa, absintin juonnistani; korpraalien kanssa, veloistani, kevytmielisyydestäni, kaikesta, kaikesta, vieläpä itsemurhayrityksestäni ja abbé Germane'in kauheasta ennustuksesta: »Sinä pysyt lapsena koko elinikäsi».

Kyynärpäät pöydällä, pää käsien varassa Jacques kuuntelee tunnustukseni päästä päähän, kertaakaan minua keskeyttämättä... Toisinaan näen vaan värityksen käyvän hänen läpitsensä ja kuulen hänen sanovan: »Pikku raukka! Pikku raukka!»

Kun olen lopettanut, nousee hän ylös, tarttuu kumpaiseenkin käteeni ja sanoo lempeällä vavahtelevalla äänellä: »Abbé Germane oli oikeassa. Daniel, sinä olet lapsi, pieni lapsi, joka et kykene yksin kulkemaan elämässä, sinä teit oikein tullessasi minun turviini. Tästä päivästä asti et ole ainoastaan veljeni, vaan myöskin poikani, ja koska äitimme on kaukana täältä, niin rupean minä hänen sijaiseksensa. Sano tahdotko, Daniel! Tahdotko, että olen sinun Jacques äitisi? En aijo tulla sinulle rasittavaksi, sen saat nähdä. Pyydän ainoastaan, että sallit minun aina kulkea rinnallasi ja pitää sinua kädestä. Silloin voit olla levollinen ja katsoa elämää niinkuin mies vasten naamaa: se ei voi sinua nujertaa.»

Vastaukseksi lankesin hänen kaulaansa: »Oi, rakas Jacques äitini, kuinka hyvä sinä olet!» — Ja minä puhkesin kuumiin kyyneliin, joista ei tahtonut tulla loppua, aivan kuin entinen Jacques Lyon'in ajoilta. Nykyinen Jacques ei itke enää; lähde on kuivillaan, niinkuin hän sanoo. Vaikka mikä tulkoon, hän ei itke enää koskaan!

Tällöin lyö kello seitsemää. Akkuna käy valoisaksi. Väräjävä, kalpea päivän kajastus tunkee huoneeseen.

— Tulee aamu, Daniel, sanon Jacques. On aika nukkua. Mene joutuin levolle ... olet todella sen tarpeessa.

— Entä sinä itse, Jacques?

— Mitä minusta! Enhän minä ole kahta vuorokautta tärisnyt rautatiellä... Ja sitäpaitsi, minun täytyy ennen markiisin luo menoani viedä pari kirjaa takaisin lainakirjastoon, eikä minulla siis ole liikoja aikoja ... d'Hacqueville'n kanssa ei ole leikittelemistä, niinkuin tiedät... Tulen kello kahdeksan illalla kotiin... Sinä taas menet, oikein levättyäsi, vähän kävelemään. Muista nyt etenkin...

Tässä Jacques äiti rupee antamaan minulle kaikenmoisia neuvoja, jotka ovat erittäin tärkeitä semmoiselle vastasaapuneelle kuin minä; mutta minä olen pahaksi onneksi hänen puhuessaan heittäytynyt sänkyyn ja vaikken suorastaan nuku, eivät ajatukseni enää ole aivan selvät. Väsymys, piirakat ja kyneleet... Olen puolinukuksissa... Kuulen epäselvästi jonkun puhuvan minulle ruokapaikasta aivan lähellä, rahoista, joita on liivini taskuissa, silloista, joiden yli on mentävä, bulevardeista, joita on seuraaminen, poliiseista, joilta on kysyttävä tietä ja Saint-Germain des-Prés'in kirkontornista, joka minun kotiin palatessani on otettava merkiksi. Puolihorroksissani etenkin tuo Saint-Germain'in kellotorni tekee minuun mahtavan vaikutuksen. Näen kaksi, viisi, kymmenen Saint-Germainin kellotornia seisovan rivissä tienviittoina vuoteeni ympärillä. Ja kaikkien näiden kellotornien keskellä kävelee joku edestakaisin huoneessa, sekoittaa pesää, sulkee akkunanverhot, lähestyy sitte minua, heittää peitteen jalkojeni päälle, suutelee minua otsalle ja poistuu hiljaa, oven hiukan kolahtaessa...

Olin nukkunut joitakuita tunteja ja luulenpa, että olisin nukkunut siksi kunnes Jacques äitini olisi tullut takaisin, ellei kellon ääni minua yhtäkkiä olisi herättänyt. Se oli Sarlande'in kello, tuo kauhistuttava rautakello, joka soi niinkuin ennenkin: »Pom, pom, herätkää! pom, pom, pankaa päällemme!» Yhdellä hyppäyksellä olin keskellä huonetta ja aukasin jo suuni huutaakseni niinkuin makuusalissa: »Nouskaa ylös, pojat», kun sitte huomasin olevani Jacques'in luona. Purskahdin makeaan

nauruun, ja aloin hyppiä hurjan ilon vallassa ympäri huonetta. Kello, jota olin pitänyt Sarlande'in kellona, oli läheisen tehtaan kello, joka soi yhtä kylmästi ja julmasti kuin sekin. Mutta lukion kellon äänessä oli jotakin vielä häijympää, vielä rautaisempaa. Mutta se oli, Jumalan kiitos, kahdensadan penikulman päässä; ja soipa se kuinka kovaa tahansa, niin ei se enää minun korviani tavoittanut.

Menin akkunan luo ja avasin sen. Odotin melkein näkeväni allani koulupihan synkän näköisine puineen ja avainniekan kulkevan pitkin seinän viertä...

Juuri kun avasin ikkunan, löivät kaikki kellot kaksitoista. Saint-Germain'in suuri torni pamahutti ensimmäiseksi kaksitoista lyöntiänsä melkein korvaani. Akkunaa ei voinut pitää auki, nuo mahdottoman raskaat säveleet putosivat kolme kerrallaan Jacques'in kamariin, räjähtivät pudotessaan kumeasti rikki ja täyttivät koko huoneen humulla. Saint-Germain'in *Angelus-soittoon* vastasivat Pariisissa muut Angelukset kukin omassa äänilajissaan... Tuolla alhaalla kohisi näkymättömänä Pariisi... Jäin hetkeksi katsomaan huikaisevassa valossa välkkyviä kirkkoja, huippuja ja torneja; sitte yhtäkkiä, kun kaupungin humu kohahti aivan ylös luokseni, sain hurjan halun syöksyä tuohon ihmisjoukkoon, tuohon kohinaan, tuohon elämään, noihin intohimoihin ja minä sanoin huumaantuneena itsekseni: Ulos, näkemään Pariisia!

IV.

MEIDÄN MENOARVIOMME.

Sinä päivänä sanoi varmaankin useampi kuin yksi pariisilainen illalla kotiin palattuaan istahtaissaan ruokapöytään: »Minäpä vasta olen nähnyt merkillisen olennon tänään!» Sillä Pikku Mies mahtoi toden totta olla perin naurettavan näköinen, kun hän liian pitkine tukkineen ja liian lyhyvine housuineen, siniset sukat ja kalossit jalassa, pienille miehille ominaisella, juhlallisella käynnillä asteli maalaisilmestyksenä Pariisin katuja.

Oli talvinen päivä, noita leutoja, valoisia talven loppupäiviä, jotka Pariisissa usein ovat keväisempiä kuin itse kevät. Kadut vilisivät ihmisiä. Hiukan huumaantuneena metelistä ja hälinästä kuljin suoraan eteenpäin, arkana pysytellen seinän vierellä. Minua tyrkittiin, ja minä sanoin »anteeksi!» ja punastuin korvia myöten. Varoin myöskin jäämästä puotien ikkunoita katselemaan enkä millään ehdolla olisi kysynyt keltään tietä. Kuljin ensin yhtä katua, sitten toista, aina suoraan eteenpäin. Minua töllisteltiin kovasti, ja se kiusasi minua sanomattomasti. Monet kääntyivät ohi päästyään minua katsomaan ja toiset hymyilivät minulle sivukulkiessaan; kuulin kerran erään naisen sanovan toiselle: »Katsohan tuota». — Se vei minulta kaiken rohkeuteni... Minua kiusasi myös sanomattomasti poliisien läpätunkeva katse. Joka kadun nurkassa iskeytyi tuo äänetön silmäpeijakas uteliaana minuun ja ohi päästyäni tunsin, kuinka se vielä kaukaa seurasi minua ja poltti niskaani. Olin oikeastaan hiukan levoton.

Kävelin näin lähemmä tunnin ajan jollekin suurelle bulevardille asti, jolla kasvoi hoikkia puita. Siellä oli sellainen hälinä, niin paljon ihmisiä ja vaunuja, että pysähdyin melkein kauhistuneena.

— Kuinka täältä selviydyin? ajattelin itsekseni. Kuinka osaan kotiin? Jos kysyin Saint-Germain des-Prés'in kellotornia, niin minusta tehdään pilaa. Mahtaisin itse olla harhateille joutuneen kirkonkellon näköinen, joka palaa pääsiäispäivänä Roomasta.

Saadakseni aikaa päätöksen tekoon, pysähdyin teatteri-ilmoituksia lukemaan, tutkien niitä niin hartaan näköisenä, kuin olisin laatinut illaksi näyttämöllistä ruokalistaani. Mutta pahaksi onneksi eivät nuo muuten erinomaisen mieltäkiinnittävät ohjelmat antaneet pienintäkään vihiä Saint-Germain'in kellotornista, ja minä olisin ehkä jäänyt siihen seisomaan tuomiopäivään saakka, ellei Jacques äiti yhtäkkiä olisi ilmestynyt viereeni. Hän oli yhtä hämmästynyt kuin minäkin.

— Mitä, sinäkö se olet, Daniel? Mitä sinä, Jumalan nimessä, täällä teet?

Vastasin huolettoman näköisenä:

— Näethän. että olen kävelyllä.

Kunnon Jacques veikko katseli minua todellisella ihailulla:

— Eikös hän ole jo kuin kotonaan Pariisissa!

Oikeastaan olin sydämestäni iloinen päästessäni hänen turviinsa ja pistin iloisena kuin lapsi käteni

hänen kainaloonsa, aivan kuin Lyon'issa, kun isä tuli meitä laivalta hakemaan.

— Mikä erinomainen onni, että tapasimme toisemme! sanoi Jacques. Markkiisin ääni on painuksissa, ja kun hän ei onneksi osaa sanella käsiään viittomalla, sain minä lupaa huomiseen asti... Voimme sensijaan tehdä pitkän kävelyretken.

Ja sitten hän vei minut mukaansa. Me lähdimme harhailemaan pitkin Pariisia käsikädessä ja ylpeinä katsellen ympärillemme.

Nyt kun veljeni on rinnallani, ei katu minua enää peloita. Minä kuljen pää pystyssä ja ryhdikkäänä kuin rakuunahevonen, ja varokoon itsensä se, joka uskaltaa nauraa! Mutta yksi seikka kiusoittaa minua. Jacques katselee minua tuon tuostakin pitkin matkaa niin säälivän näköisenä. En uskalla kysyä, miksi.

— Tiedätkö, että sinun kalossisi ovat oikein somat? sanoo hän hetkisen kuluttua.

— Eivätkös ole?

— Ovatpa kyllä, oikein somat... Sitten hän lisää hymyillen: Mutta kyllä minä sinulle ostan hyvät kengät jalkaan, kun taas olen rikas.

Rakas Jacques rukka! ei hän tahtonut olla ilkeä, mutta ei muuta tarvittu minun mieltäni masentamaan. Koko minun häpeäntunteeni palaa takaisin. Tällä leveällä, auringonpaisteessa hekottelevalla bulevardilla tunnen itseni perin naurettavaksi kalossineni, ja vaikka Jacques miten ylistelisi jalkineitani, tahdon heti paikalla kotiin.

Me käännyimme kotiin. Asetumme uunin ääreen ja vietämme loppupäivän iloisesti rupattaen, kuin kaksi varpusta katon räystäällä... Iltapuoleen koputetaan ovelle. Markkiisin palvelija tuo minun matkakirstuni.

— Mainiota! sanoo Jacques äiti. Nyt me hiukan tarkastamme pukuvarastoasi.

— Minun pukuvarastoani! Ohhoo...

Tarkastus alkaa. Olisittepa nähneet meidän surkean naurettavan ilmeemme tätä laihaa pesäselostusta tehtäissä. Jacques on polvillaan kirstun vieressä ja vetää sieltä esineen toisen perästä ja huutaa ne nimeltä.

— Sanakirja ... kaulaliina ... toinen sanakirja... Katsoppa vain, piippu ... sinä siis poltat!... Toinen piippu ... taivasten tekijät, kuinka monta piippua...! Jospa sinulla olisi yhtä monta paria kenkiä... Entä tämä paksu kirja, mikä se on?... Oo ... jopa nyt vallan... Rangaistusvihko... Boucoyran, 500 säettä... Souheyrol, 400 säettä... Boucoyran, 500 säettä... Boucoyran... Boucoyran... Peijakas! et juuri säästännyt tuota Boucoyran'ia... Mutta pari kolme tusinaa paitoja olisi ollut meille parempaan tarpeeseen.

Tultuaan näin pitkälle tarkastuksessaan, pääsee Jacques'ilta hämmästyksen huuto.

— Ihme ja kumma, Daniel ... mitä minä näen! Runoja! Runojapa kyllä... Sinä runoilet siis yhä vielä? ... sinä veitikka, miksi et ole siitä milloinkaan puhunut kirjeissäsi! Ja tiedät kumminkin, etten minäkään ole vallan maallikko tällä alalla... Olenhan minäkin aikoinani kirjoittanut runoja... Muistatko *Uskonto! Uskonto! Runoelma kahdessatoista laulussa!*... No, herra lyyrikko, otetaanpas nyt sinun runosi katseltaviksi!...

— Ei, anna olla, Jacques, minä pyydän. Ei maksa vaivaa.

— Samanlainen kuin kaikki muutkin runoilijat, sanoi Jacques nauraen. No, istu tuohon ja lue minulle runojasi, taikka minä luen ne itse, ja sinä tiedät, kuinka huonosti minä luen!

Tuo uhkaus tekee vaikutuksensa, minä alan lukea.

Ne ovat runoja, joita olen tehnyt Sarlande'in lukiossa, kentän kastanjapuiden varjossa valvoessani oppilaita... Hyviäkö vaiko huonoja? sitä tuskin enää muistan; mutta miten liikutettu olin niitä lukiessani!... Ajatelkaahan, runoja, joita ei yksikään ihminen milloinkaan ole nähnyt... Eikä *Uskonto! Uskonto!* runoelman sepittäjä liioin ole mikään tavallinen arvostelija. Entäpä jos hän tekee minusta pilaa? Mutta sitä mukaan kun luen, huumaa loppusointujen musiikki minut ja ääneni käy varmemmaksi. Jacques istuu akkunan ääressä ja kuuntelee paikaltaan liikahtamatta. Hänen takanaan taivaanrannalla menee aurinko suurena veripunaisena mailleen, sytyttäen akkunamme tuleen. Räystäällä haukottelee ja venyttelee itseään laiha kissa katsellen meitä; hän on yhtä happaman näköinen kuin Comédie Française'in näyttelijä surunäytelmää luettaissa... Näen kaiken tämän silmäkulmallani yhä jatkaessani lausuntoani.

Odottamaton menestys! Tuskin olen lopettanut, kun Jacques innostuneena nousee ylös ja lentää

kaulaani:

— Oi, Daniel, kuinka kaunista! kuinka kaunista!

Katson häneen hiukan epäluuloisesti.

— Ihanko todella, Jacques...?

— Ihanaa, rakas veli, ihanaa! ... ajattele, että sinulla oli sellainen aarre arkussasi etkä hiiskunut siitä mitään! se on uskomatonta...!

Ja Jacques äiti alkaa kävellä huoneessa pitkin askelin edestakaisin, huutoen käsillään ja puhellen itsekseen. Yhtäkkiä hän pysähtyy ja käy juhlalliseksi.

— Ei vähintäkään epäilemistä. Daniel, sinä olet runoilija, ja sinun pitää pysyä runoilijana ja hankkia toimeentulosi sillä alalla.

— Oi, Jacques, se on niin vaikeata... Varsinkin alussa. Sillä ansaitsee niin vähäsen.

— Pyh. minä ansaitsen kahden puolesta, ole vaan huoleti.

— Entä koti, Jacques, koti, jonka aijomme uudesti perustaa?

— Kotiko! kyllä minä siitä pidän huolen. Tunnen itselläni olevan voimaa saada se ihan yksinkin pystyyn. Sinä annat sille loistoa. Ajatteleppas, kuinka vanhempamme tulevat olemaan ylpeitä saadessaan asettua kuuluisaan kotiin...!

Koitaa vielä vähäisen estellä; mutta Jacques'illa on kaikkeen vastaus valmiina. Mutta, totta puhuen, on vastustelemiseni hyvin heikkoa. Veljeni innostus alkaa tarttua minuunkin. Runoilijakutus alkuaan vaikuttaa minussa, ja minä tunnen jo lamartinisen kihon koko olemuksessani... On kuitenkin yksi kohta, josta emme lainkaan voi päästä Jacques'in kanssa yksimielisyyteen. Jacques tahtoo, että minä kolmenkymmenen viiden vuotisenä tulen Ranskan akatemian jäseneksi. Mutta minä panen kaikin voimin vastaan. Hiiteen koko akatemia! Vanhentunut, vanhanaikainen laitos, oikea Egyptin pyramiidi.

— Sitä suurempi syy tulla sen jäseneksi, sanoo Jacques. Sinä tuot nuorta verta kaikkien noiden vanhusten suoniin Mazarin'in palatsissa... Ja ajatteleppas, kuinka äiti tulisi iloiseksi.

Olen voitettu. Äitiä ajatellessa täytyy kaikkien vastaväitteiden raueta. Minun on siis pukeutuminen viheriään hännystakkiin. Olkoon menneeksi. Jos virkaveljeni käyvät liian ikäviksi, niin teen samoin kuin Mérimée: en mene koskaan istuntoihin.

Tämän jutun kestäessä on tullut ilta, Saint-Germain'in kellot soivat niin heleästi, aivan kuin juhlistivat Daniel Eyssetten menoa Ranskan akatemiaan. — »Mennään syömään päivällistä!» sanoo Jacques äiti ja ylpeänä saadessaan esiintyä akatemian jäsenen seurassa, vie hän minut Saint-Benoit kadulle ruokatarjoiluun.

Tulemme pieneen, köyhän kansan ravintolaan, jonka perällä on päivällispöytä vakinaisille vieraille. Me syömme etusalissa, huonosti puettujen, nälkiintyneen näköisten nuorten miesten joukossa, jotka äänettömänä tekevät puhdasta lautasestaan. — »Melkein kaikki kirjallista väkeä», sanoo Jacques hiljaa. Minulle tulee tahtomattani tämän johdosta muutamia synkkiä mietelmiä, mutta minä varon sanomasta niitä Jacques'ille jottei hänen innostuksensa jäähtyisi.

Päivällisillämme on hyvin hauska. Herra Daniel Eyssette (Ranskan akatemian jäsen) osoittaa suurta eloisuutta ja vielä suurempaa ruokahalua. Aterian loputtua kiiruhdetaan takaisin kellotapuliin ja silläaikaan kun herra akatemikko istuu hajareisin ikkunanlaudalla ja polttaa piippuaan, syventyy Jacques pöydän ääressä johonkin suureen numerotyöhön, joka näyttää vaativan ankaraa päänvaivaa. Hän pureskelee kynsiään, liikahtelee hermostuneena tuolillaan, laskee sormillaan, nousee sitten yhtäkkiä ylös ja huutaa riemastuneena: »Eläköön! ... nyt se on selvä...»

— Mikä, Jacques?

— Meidän toimeentulomme, hyvä lapsi. Ja minä takaan, ettei se ollutkaan helppo asia. Ajattele, kuusikymmentä francia kuussa kahden ihmisen elannoksi...!

— Mitenkä, kuusikymmentä?... Luulin sinun saavan markiisilta sata francia.

— Niin saankin! mutta siitä on lähetettävä neljäkymmentä francia kuussa äidille uutta kotia varten ... jää siis kuusikymmentä francia. Huone maksaa viisitoista francia: se ei ole paljon, mutta sitten minun onkin tekeminen itse vuode.

— Kyllä minäkin sen voin tehdä, Jacques.

— Ei, ei, ei se sovi akatemikolle. Mutta palatkaamme menoihimme... Siis huone 15 francia, hiilet 5 francia, — ainoastaan 5 francia, sillä minä käyn ne joka kuukausi itse tehtaasta noutamassa; — jäännös 40 francia. Ehdottakaamme sinun ruokaasi 30 francia. Sinä syöt päivällistä siinä ruokatarjoilussa, jossa tänä iltana kävimme; siellä maksaa 10 sous'ia ilman jälkiruokaa, ja näithän, ettei siellä ollut aivan hullumpaa. Sinulle jää 5 sous'ia aamiaista varten. Onko siinä tarpeeksi?

— On kyllä.

— Meillä on vielä 10 francia. Lasketaan 7 francia pesuun... Mikä vahinko, ettei minulla ole aikaa! menisin muuten itse pesuhuoneelle... Jää 3 francia, jotka käytän näin: 30 sous'ia minun aamiaisiini ... eihän minun, peijakas vieköön, joka joka päivä saan hyvän aterian markiisin luona, tarvitse syödä yhtä vahvaa aamiaista kuin sinun. Jäljellä olevat rahat käytetään pikkumenoihin, tupakkiin, postimerkkeihin ja arvaamattomiin menoihin. Kaikki yhteensä tekee täsmälleen 60 francia... No! Eikö ole hyvin laskettu?

Ja Jacques alkaa ihastuksissaan hyppiä huoneessa edestakaisin; mutta sitten hän yhtäkkiä pysähtyy ja sanoo hämmästyneenä:

— Sepäs vasta kaunista! Menoarvio on tehtävä aivan uudestaan... Olen unohtanut jotakin.

— Mitä sitten?

— Entä kynttilät!... Mitä teet illalla, ellei sinulla ole kynttilää? Se on välttämätön meno ja meno, joka vie vähintään viisi francia kuukaudessa... Mistä me voisimme siepata nuo viisi francia... Kodin perustamisrahasto on pyhä eikä millään ehdolla... Ahaa, hiidessä, nyt minä tiedän. Onhan meillä kohta maaliskuu ja sen mukana kevät, aurinko ja lämmin.

— Entä sitten, Jacques?

— Entä sitten, Daniel! kun on lämmin, niin ei tarvita hiiliä: muuttakaamme viiden francin hiilet viiden francin kynttilöiksi ja probleemi on ratkaistu. Totta tosiaan, minä olen syntynyt raha-asiain ministeriksi... Mitä sinä siitä sanot? Tällä kertaa ei menoarviomme onnu, emmekä ole mitään unohtaneet... Vielä on jäljellä jalkine- ja vaatekysymys, mutta minä tiedän, mitä teen... Olen vapaa joka ilta kahdeksasta lähtien, koetan hankkia itselleni kirjanpitäjän paikan jollakin pikkukauppialla, olen varma, että ystävämme Pierrotte minulle sellaisen helposti keksii.

— Vai niin! Te olette siis hyviä tuttaviasinä ja Pierrotte?... Käytkö sinä usein heillä?

— Käyn hyvin usein. Siellä saa iltasin kuulla musiikkia.

— Vai niin! Pierrotte harrastaa musiikkia.

— Ei hän, vaan hänen tyttärensä.

— Hänen tyttärensä!... Hänellä on siis tytär?... Ahaa, Jacques!... Onko neiti Pierrotte kaunis?

— Sinä kyselet liian paljon yhdellä kertaa, Daniel kulta... Vastaan sinulle joskus toiste. Nyt on jo myöhäistä, mennään maata.

Ja salatakseen hämmennystään, johon kysymykseni ovat syynä, alkaa Jacques suurella huolella tukkia peitteen syrjiä vuoteen reunoihin, kuin mikäkin vanha piika.

Vuode on yhdenmaattava rautasänky, aivan samanlainen kuin se, jossa makasimme yhdessä Lyon'issa Lanternekadulla.

— Muistatko, Jacques, meidän pientä sänkyämme Lanternekadulla, kun me luimme salaa romaania ja isä huusi omasta vuoteestaan jylisevällä äänellä: Sammuttakaa heti valkea, taikka minä nousen täältä!

Jacques muistaa sen ja paljon muuta lisäksi... Me joudumme muistosta muistoon, Saint-Germain'issa lyö kello kahtatoista, eikä meillä ole vielä aikeitakaan nukkua.

— No! ... hyvää yötä! sanoo Jacques päättävästi.

Mutta viiden minuutin perästä kuulen hänen purskahtavan nauruun peitteensä alla.

— Mitä sinä naurat, Jacques?...

— Nauran muistaissani abbé Micou'ta, tiedäthän, kirkkokoulun abbé Micou... Muistatko hänet?

— No, enhän vain!

Ja nyt ei tahdo naurusta ja jutuista tulla lainkaan loppua... Tällä kertaa minä olen järkevä ja sanon:

— Nyt täytyy nukkua.

Mutta hetken perästä alan uudestaan:

— Entä Rouget, Jacques, muistatko sinä hänet?

Ja me olemme taas pakahtua naurusta, ja jutut jatkuvat loppumattomiin...

Yhtäkkiä lyö joku nyrkillään aika tavalla minun puoleiseeni seinään.

Yleinen hämmästyminen.

— Se on Valkea Käki ... kuiskaa Jacques hiljaa korvaani.

— Valkea Käki!... Mikä se on?

— Hiljaa ... ei niin lujaa... Valkea Käki on meidän naapurimme... Hän on varmaankin vihoissaan, kun emme anna hänen maata.

— Kuule, Jacques, kuinka hänellä on niin hupsu nimi?... Valkea Käki?

Onko hän nuori?

— Saat itse päättää, Daniel kulta. Kyllä te jonakuna päivänä tapaatte toisenne rappusissa... Mutta nyt meidän täytyy pian nukkua ... ennenkuin Valkea Käki ennättää uudestaan suuttua.

Sitte Jacques puhaltua kynttilän sammuksiin ja herra Daniel Eyssette (Ranskan akatemian jäsen) nukkuu veljensä olkapäätä vasten, niinkuin ennen kymmenvuotisena.

V.

VALKEA KÄKI JA ENSIMMÄISEN KERROKSEN NAINEN.

Saint-Germain des-Prés'n torin varrella kirkon nurkkauksessa vasemmalla, aivan kattojen tasalla on pieni akkuna, joka saa sydämeni kouristumaan joka kerta kun sitä katselen. Se on meidän entisen asunomme akkuna, ja yhä vielä, kun kuljen sen ohi, olen näkevinäni entisaikojen Daniel'in istuvan tuolla ylhäällä, pöytänsä ääressä akkunan luona. Hän hymyilee sääliväisesti nähdessään kadulla nykyisen, alakuloisen ja jo kumaraselkäisen Daniel'in.

Voi sinä, Saint-Germain'in vanha kellotorni, mitä hauskoja hetkiä oletkaan minulle soittanut asuessani tuolla ylhäällä Jacques äidin kanssa... Etkö vieläkin voisi soittaa minulle joitakuita noista voiman tunnon ja nuoruuden hetkistä? Kuinka onnellinen olin silloin! Ja millä innolla tein työtä!...

Aamulla nousimme ylös päivän valjetessa. Jacques kävi heti käsiksi askareihin. Hän kävi hakemassa vettä, lakasi huoneen ja järjesti minun pöytäni. Minulla ei ollut oikeutta kajota mihinkään. Jos sanoin hänelle: »Tahdotko, että autan sinua, Jacques?» rupesi Jacques nauramaan ja sanoi: »Mitä ajattelet, Daniel? Entä ensimmäisen kerroksen nainen?» Nämä paljon merkitsevät sanat saivat minut vaikenemaan.

Saatte kuulla, miksi.

Yhdyselämämme ensi aikoina oli minun toimenani hakea vettä pihalta. Johonkin muuhun päivän aikaan en ehkä olisi uskaltanut, mutta aamusella, kun koko talo nukkui, ei turhamaisuuteni ollut vaarassa tulla yllätettyä vesiruukku kädessä. Menin heti herättyäni puolipukeissa pihalle. Siihen aikaan oli piha tyhjä. Toisinaan oli vesipumpun luona punatakkinen mies puhdistamassa ajokaluja. Hän oli kuskin ensimmäisen kerroksen naisella, hienolla kreolittarella, josta talossa paljon puhuttiin. Tuon miehen läheisyys oli tarpeeksi saattamaan minut hämilleni; kun tapasin hänet siellä, olin häpeissäni, pumppusin joutuun ja toin ruukkuni puolillaan sisään. Huoneeseeni päästyäni tunsin olleeni perin naurettava, mikä ei estänyt minua olemasta yhtä hämilläni seuraavana päivänä, jos huomasin punaisen takin pihalla... No niin, eräänä aamuna, kun onnellisesti olin välttänyt tuon pelottavan punaisen takin, nousin iloisena rappuja ylös täysinäinen ruukku kädessä, kun ensimmäisen kerroksen kohdalla seisoin naama vasten naamaa erään naisen kanssa, joka oli menossa alas. Se oli ensimmäisen kerroksen

nainen.

Silmät luotuina kädessään olevaan kirjaan, tuli hän hitaasti, suorana ja ylpeänä kahisevassa silkkimeressä portaita alas. Ensi näkemältä oli hän mielestäni kaunis, vaikka hieman kalpea; etenkin painui hänestä mieleeni pieni valkea arpi hänen toisessa suupielessään huulen alla. Minun kohdalleni tullessaan kohotti nainen silmänsä. Seisoin seinää vasten ruukku kädessä, tulipunaisena häpeästä. Ajatelkaahan, tulla yllätettyä kuin mikäkin vedenkantaja, kampaamattomana, vettävaluvana, ilman kaulusta ja paidan rinta auki ... olipa se nöyryyttävää! Olisin tahtonut vajota maan alle... Nainen katsoi minua hetkisen kuningattaren armollisella katseella suoraan silmiin, suu hieman naurussa, sitten hän meni ohitseni... Sisääntullessani olin raivoissani. Kerroin tapahtuman Jacques'ille, joka teki aika tavalla pilkkaa turhamaisuudestani; mutta seuraavana aamuna otti hän sanaa sanomatta ruukun ja meni alas pihalle. Siitä lähtien meni hän joka aamu vedenhakuun; ja minä annoin hänen tunnonvaivoistani huolimatta tehdä sen. Pelkäsin liaksi vielä kerran tapaavani ensimmäisen kerroksen naisen.

Kun askareet olivat toimitetut, lähti Jacques markiisinsa luo enkä nähnyt häntä ennenkuin illalla. Vietin päiväni aivan yksin Runottareni parissa tai sen parissa, jota kutsuin Runottareksi. Aamusta iltaan oli akkuna avoinna pöytäni edessä, ja tämän työpöydän ääressä istuin ja sepustelin aamusta iltaan loppusointuja. Vähän väliä pistäysi pikku varpunen juomassa minun räystäältäni: se katseli minua hetkisen nenäkkään näköisenä, sitten se meni juoruamaan tovereilleen, mitä minä tein, ja pian kuulin heidän pikku jalkojensa rapinan kivikatolla. Myöskin Saint-Germain'in kellot tulivat minua monta kertaa päivässä tervehtimään. He olivat aina tervetulleet. Ne pamahtivat yhtäkkiä akkunasta sisään ja täyttivät koko huoneen sävelillä. Väliin iloisena, hurjana hälinänä kiirehtien kuudestoistaosa tahtiansa, toisinaan taasen raskaina, surullisina kuolinkelloina, joiden sävelet putoilivat yksitellen kuin kyyneleet. Ja sitten *Angelus*-soitot. Keskipäivän *Angelus*, aurinkoinen arkkienkeli, joka astui sisään huikaisevassa valossa; ja ilta-*Angelus*, kaihomiellinen serafi, joka liiteli huoneeseen kuun säteessä ja teki koko huoneen kosteaksi pudistelllessaan siellä suuria siipiänsä...

Runotar, varpuset ja kellot olivat ainoat vieraani. Kukapa olisi käynyt minun luonani? Ei kukaan tuntenut minua. Saint-Benoit'in ravintolassa valitsin itselleni aina jonkun pikku pöydän erillään muista; söin nopeasti katsoen lautaseeni: heti aterian päätyttyä sieppasin joutuun hattuni ja riensin aika vauhtia kotiin. Ei minulla ollut mitään huvituksia, en ollut milloinkaan kävelemässä, en edes soittoa kuulemassa Luxembourgin puistossa. Sairaaloista arkuuttani, joka oli perintöä äidiltäni, enensii vielä pukuni surkea kunto, ja nuo onnettomat kalossit, joiden sijaan ei oltu saatu muuta. Minua pelotti ja hävetti, kun menin alas kadulle. En olisi tahtonut milloinkaan lähteä alas kellotornistani. Joskus kuitenkin, kun noina ihanina, leutoina Pariisin kevättiltoina, ravintolasta palatessani tapasin iloisia ylioppilasjoukkoja, ja näin heidän käsikoukussa kulkevan suurine hattuneen, piippuneen ja rakastajattarineen, syttyi mielessäni uusia aiheita... Silloin kiipesin hyvää vauhtia viidenteen kerrokseeni, sytytin kynttilän ja tein epätoivon innolla työtä, siksi kunnes Jacques tuli kotiin.

Kun Jacques tuli kotiin, muuttui huone kokonaan toiseksi. Se kaikui naurua, hälinää ja eloa. Me lauloimme ja nauroimme ja kyselimme toisiltamme päivän kuulumisia. »Oletko tehnyt ahkerasti työtä?» sanoi Jacques, »onko runosi edistynyt?» Sitten hän kertoi minulle merkillisen markiisinsa uusimmasta päähänpistosta, veti taskustaan jälkiruokapaloja, joita oli säästänyt minun varaltani ja katseli huvitettuna minun herkuttelemistani. Ja sitten minä taas palasin työpöytäni ääreen. Jacques käveli muutamia kertoja huoneessa edestakaisin, mutta heti, kun hän luuli minun tarpeeksi syventyneen työhöni, livahti hän ulos, sanoen: »Koska tahdot tehdä työtä niin menen hetkeksi *sinne*.» »*Sinne*» tarkoitti Pierrotte'in luo. Ellette muuten jo ole arvanneet, miksi Jacques pistäysi niin usein *sinne*, niin ette ole varsin terävänäköisiä. Minä ymmärsin heti kaikki ensimmäisestä päivästä lähtien, jo siitä, miten hän harjasi tukkaansa peilin edessä ennen lähtöään ja sitoi kolmeen, neljään kertaan uudestaan kaulaliinansa; mutta en ollut mitään aavistavinani, jotten saattaisi häntä hämille, naureskelin vain itsekseni tehdessäni huomioitani...

Jacques'in mentyä alkoivat loppusoinnut sujua! Tähän aikaan ei minua enää mikään häirinnyt; varpuset ja *Angelus-soitot*, kaikki ystäväni olivat jo levolla. Olin aivan yksin Runottareni kanssa... Noin yhdeksän aikaan kuulin jonkun tulevan portaita ylös, — noita pieniä puuportaita, jotka olivat suurten portaitten jatkona. — Se oli naapurimme, neiti Valkea Käki, joka tuli kotiin. Siitä hetkestä asti lakkasin työstäni. Minun ajatukseni siirtyivät julkeasti naapurimme luo eivätkä palanneet sieltä... Mikähän mahtoi olla tuo salaperäinen Valkea Käki?... Oli aivan mahdoton saada minkäänlaista selkoa hänestä... Jos puhuin hänestä Jacques'ille, niin oli tällä omituinen ilme sanoessaan: »Vai niin! ... et ole siis vielä tavannut hurmaavaa naapuriamme?» Mutta hän ei milloinkaan ruvennut pitempiin selityksiin. Minä sitä vastoin tuumin: »Jacques ei tahdo, että tulisin hänen kanssaan tutuksi... Valkea Käki on varmaankin Quartier Latin'in grisettejä.» Se ajatus ajoi veren päähäni. Kuvittelin hänet viehättäväksi, nuoreksi ja iloiseksi — ajatelkaahan, grisetti! Yksin hänen nimensäkin oli minusta täynnä suloa, samanlainen soma lempinimi kuin Musette tai Mimi Pinson. Mutta minun naapurini oli ainakin hyvin siivo ja säädyllinen Musette, sillä hän tuli joka ilta samaan aikaan kotiin ja aina yksinään. Tiesin sen siitä, että useampana iltana peräkkäin olin painanut korvani seinää vasten, kun hän tuli kotiin. Kuulin aina samaa. Ensiksi

kuului siltä, kuin olisi useampia kertoja vedetty pullon suulta korkki ja taas pantu takaisin. Ja sitte, vähän ajan perästä aika mätkähdyks, niinkuin raskas ruumis olisi kaatunut lattialle, ja melkein samalla alkoi terävä ääni, joka oli heikko kuin heinäsiirran siritys, uikuttaa kummallista, yksitoikkoista jonotusta, jossa oli vain kolme nuottia ja joka oli niin surullinen, että teki mieli itkeä. Jonotuksessa oli sanojakin, mutta en voinut erottaa muita kuin seuraavat käsittämättömät tavut: — *Tolokototinjan!* ... *tolokototinjan!*... joka toistui laulussa jonkinmoisena kuuluvampana kertosaakkeena. Tätä kummallista laulua kesti noin tunnin ajan; sitten ääni yhtäkkiä pysähtyi viimeiseen *tolokototinjaan* ja kuulin ainoastaan raskaan, hitaan hengityksen... Kaikki tämä teki minut hyvin uteliaaksi.

Eräänä aamuna tuli Jacques äiti, joka oli ollut vettä noutamassa, aika vauhtia ovesta sisään hyvin salaperäisen näköisenä, tuli luokseni ja kuiskasi:

— Tahdotko nähdä naapurimme ... sh ... hän on tuolla.

Yhdellä harppauksella olin rappusissa... Jacques ei valehdellut... Valkea Käki oli huoneessaan, jonka ovi oli selkoseljällä, niin että vihdoinkin sain hänet nähdä... Voi, laupias taivas! Se oli vaan hetken näky, mutta millainen näky!... Kuvitelkaa mielessänne pieni, aivan tyhjä vinnikamari, lattialla olkipatja, uunin reunalla viinapullo, ja patjan kohdalla seinässä suunnattoman suuri hevosenkenkä, niinkuin mikäkin pyhimyksenkuva. Kuvitelkaa vielä keskellä tätä sikopahnaa kauhistuttava neekerinainen, jolla oli valkeat silmäkelmut, lyhyt, villainen tukka kuin mustan lampaan takkuinen nahka, eikä muuta yllään kuin likainen yönuttu ja vanha, punainen krinoliini. Tällaisena näyttäytyi minulle ensi kerran naapurini, Valkea Käki, unelmieni Valkea Käki. Mimi Pinson'in ja Bernette'in sisar ... oi, unelmissa elävä maaseutu, olkoon tämä sinulle opiksi...

— No, sanoi Jacques, nähdessään minun tulevan takaisin huoneeseemme, no, mitä pidät... Hän ei saanut sanotuksi lausetta loppuun, vaan purskahti ääneen nauramaan nähdessään minun nolon naamani. En voinut minäkään muuta kuin yhtyä häneen, ja niin nauroimme sydämen pohjasta vastakkain saamatta sanaakaan suustamme. Silloin pisti puoliavoimesta ovesta sisään suuri, musta pää ja hävisi melkein samassa huutaen meille: »Valkoiset nauraa neekeriä, ei olla kauniisti!» Me siitä vain kahta kauheammin nauramaan...

Kun iloisuutemme hiukan oli asettunut, kertoi Jacques, että Valkea Käki oli ensimmäisen kerroksen naisen palveluksessa. Talossa häntä pidettiin noitana, siitä muka oli todistuksena tuo hevosenkenkä, Vaudoux-palveluksen tunnusmerkki, joka riippui hänen vuoteensa yläpuolella. Kerrottiin myöskin, että Valkea Käki, joka ilta, sitte kun hänen emäntänsä oli mennyt ulos, sulkeutui vinnikamariinsa, joi itsensä tukkihimalaan ja lauloi puoleen yöhön neekerilaulujansa. Tämä selvitti minulle nuo kummalliset äänet, jotka kuuluivat naapurini puolelta: pullon avaaminen, lattialle kaatuminen ja tuo yksitoikkoinen laulunjonotus. *Tokolotinjan* taasen on jonkinmoinen luonnonääninen loilotus, joka on hyvin tavallinen Kapin neekerien kesken, jokseenkin semmoinen kuin la, la, la, laa; mustaihoiset runosepät höystävät sillä kaikki laulunsa.

Minun ei tarvinne sanoa, ettei Valkean Käen läheisyys minulle siitä päivin antanut yhtä paljon pään vaivaa. Iltasin, kun hän astui huoneeseensa ei sydämeni enää ruvennut erikoisesti sykkimään enkä enää milloinkaan vaivaantunut seinänviereen kuuntelemaan... Joskus kuitenkin yön hiljaisuudessa, kun hänen tokolotinjansa kuuluivat aina pöytäni ääreen saakka, tunsin omituisen, ilkeän tunteen kuullessani tuon surullisen sävelen; varmaankin se oli enne siitä osasta, mikä tuolla loilulla tulisi olemaan elämässäni...

Tähän aikaan sai Jacques kirjanpitäjän paikan, viidestäkymmenestä francista kuussa, pienen rautakauppiaan luona, jonne hänen oli meneminen joka ilta markiisistaan päästyään. Poika rukka kertoi tämän hyvän uutisen puoleksi mielissään, puoleksi pahoillaan. »Mutta ethän sitten voi päästä *sinne?*» sanoin hänelle heti. Hän vastasi kyöneleet silmissä: »Pääsenhän sunnuntaisin.» Ja siitä lähtien kävi hän siellä vain sunnuntaisin, mutta raskasta se oli hänestä, siitä olen varma.

Mikä tuo niin viehättävä *sinne* sitten oli, joka oli Jacques'ille niin rakas?... Eipä minulla olisi ollut mitään vastaan siihen tutustua. Mutta minua ei pyydetty milloinkaan mukaan; ja minä olin liian ylpeä pyytääkseni päästä. Minnekkäpä sitä minun kalosseissani olisi mentykään?... Mutta eräänä sunnuntaina ollessaan juuri lähdössä Pierrotte'in luo, Jacques kysyi vähän vaivautuneen näköisenä:

— Ehkä sinuakin haluttaisi lähteä kanssani *sinne*, Daniel? Se olisi heistä varmaankin hauskaa.

— Sinä vain lasket leikkiä...

— Olet oikeassa... Ei Pierrotte'ien sali ole mikään runoilijan olinpaikka... He ovat vaan tavallisia arki-ihmisiä...

— Ei suinkaan siitä syystä, Jacques; ainoastaan pukuni tähden...

— Niinpä niin ... sitä en muistanutkaan, sanoi Jacques.

Ja hän lähti aivan kuin ihastuksissaan siitä, ettei voinut ottaa minua mukaansa.

Mutta tuskin hän oli päässyt alas rapuista, kun hän tulee takaisin aivan hengästyneenä.

— Daniel, sanoi hän. jos sinulla olisi ollut kengät ja kunnollinen takki, olisitko lähtenyt kanssani Pierrotte'ien luo.

— Miksikäs en?

— No, siis tule ... minä ostan sinulle kaiken minkä tarvitset, menkäämme yhdessä *sinne*.

Minä katselin häntä hämmästyneenä. »Kuukausi on lopussa, minulla on rahaa», lisäsi hän saadakseen minut uskomaan. Olin niin iloissani uusien tamineiden saannista, etten huomannut Jacques'in liikutusta enkä hänen äänensä kummallista värettä. Vasta myöhemmin on kaikki muistunut mieleeni. Lankesin hänen kaulaansa ja me lähdimme Pierrotte'ien luo, poiketen matkalla Palais-Royal'issa, jossa erään vaatekaupustelijan puodissa puin itseni kiireestä kantapäähän uusiin vaatteisiin.

VI.

PIERROTTE'IN ELÄMÄNTARINA.

Jos Pierrotte'ille silloin, kun hän oli kahdenkymmenen vuotias, olisi sanottu, että hän kerran tulisi perimään Lalouette'in porsliinikaupan ja hänellä tulisi olemaan kaksisataa tuhatta francia asianajajansa hallussa — Pierrotte'illa asianajaja! — ja komea puoti Saumon'in kauppakujan kulmassa, niin hän olisi ollut hyvin ihmeissään.

Kahdenkymmenen vuotiaana ei Pierrotte ollut vielä jalallaankaan astunut kylänsä ulkopuolelle; silloin hän kävi isoissa puukengissä, jotka olivat tehdyt Cévenniien männystä, ei osannut ainoatakaan ranskan sanaa ja ansaitsi sata ecuta vuodessa silkkiäismatojen hoidolla. Muuten kunnan poika, hyvä tanssija, iloinen ja hiukan kerskuva, mutta aina siivo, jonka ei olisi johtunut mieleenkään pettää kapakanisäntää. Niinkuin kaikilla sen ikäisillä pojilla oli Pierrotte'illakin kultansa, jota hän sunnuntaisin odotteli iltamessusta palattaessa viedäkseen hänet gavottia tanssimaan silkkiäispuiden alle. Pierrotte'in ystävän nimi oli Roberte, pitkä Roberte. Hän oli kaunis kahdeksantoistavuotias silkkimatojen kasvattaja, orpo niinkuin Pierrotte'kin, mutta hän osasi erinomaisesti lukea ja kirjoittaa, ja se on cévenniläiskylissä vielä harvinaisempaa kuin myötäjäiset. Pierrotte, joka oli kovin ylpeä Roberte'istaan, aikoi mennä heti arvannoston jälestä hänen kanssaan naimisiin, mutta kun nostopäivä tuli, niin vetikin Pierrotte rukka, — vaikka oli kastanut kätensä kolme kertaa vihkiveteen ennen uurnalle menoa, — numero 4:n... Ei muuta kuin lähde. Voi kovaa kohtaloa!... Onneksi tuli äitini, joka oli Pierrotte'in äidin melkeinpä kasvattama, rintaveljensä avuksi ja lainasi hänelle kaksituhatta francia, jolla palkattiin mies hänen sijaansa. — Eyssette'it olivat siihen aikaan vielä rikkaita! — Pierrotte miekkosen ei siis tarvinnutkaan lähteä, vaan hän sai mennä Roberte'insa kanssa naimisiin. Mutta kun nuo kunnan ihmiset ennen kaikkia halusivat maksaa velkansa äidilleni, eikä se heille näissä oloissa milloinkaan olisi onnistunut, niin oli heillä rohkeutta jättää kotiseutunsa ja lähteä Pariisiin onneaan koettelemaan.

Kokonaiseen vuoteen ei kuulunut cévenniäispariskunnasta mitään. Mutta sitten eräänä aamuna äitini sai liikuttavan kirjeen, jonka alle oli kirjoitettu »Pierrotte ja hänen vaimonsa», ja joka sisälsi 300 francia, heidän ensimmäiset säästönsä. Toisena vuonna uusi kirje »Pierrotte'ilta ja hänen vaimoltaan» ja 500 francia rahaa. Kolmantena vuonna ei mitään. Asiat eivät nähtävästi luonnistaneet. Neljäntenä vuonna kolmas kirje »Pierrotte'ilta ja hänen vaimoltaan», ynnä viimeinen lähetys 1200 francia sekä siunaukset koko Eyssette'in perheelle. Juuri siihen aikaan kun tämä kirje saapui, olimme häviömme partaalla: tehdas oli myyty, ja me olimme poismuuttohankkeissa... Tässä surussa äitini ei muistanut vastata »Pierrotte'in ja hänen vaimonsa» kirjeeseen. Siitä päivin emme olleet heistä mitään kuulleet, siksi kunnes Jacques Pariisiin saapuessaan keksi kunnan Pierrotte'in — mutta ilman vaimonsa! — entisen Lalouette'in kauppahuoneen omistajana.

Voiko olla mitään epärunollisempaa, mitään liikuttavampaa, kuin heidän tiensä varallisuuteen. Saavuttuaan Pariisiin rupesi Pierrotte'in vaimo ilman muita mutkia siivoojaksi. Hän joutuikin ensimmäiseksi Lalouette'ien luokse. Lalouette'it olivat rikkaita, itaraa, hassahtavaa kauppiasväkeä, joilla ei ollut milloinkaan ollut kauppa-apulaista eikä palvelijaa, siksi että täytyy tulla omin väin toimeen («Hyvä herra, olen viiden kymmenen vanhaan tehnyt itse housuni!» sanoi herra Lalouette ylpeänä) ja

jotka vasta vanhoilla päivillään lyöttäytyivät niin tuhlareiksi, että ottivat siistijävaimon kahdestatoista francista kuussa. Ne kaksitoista francia olivat sitten ainakin kunniallisesti ansaitut! Oli siistittävä puoti, puotikamari ja huoneusto neljännessä kerroksessa ja tuotava joka päivä kaksi saavia vettä kyökkiin! Pitää tulla Cévenneiltä suostuakseen sellaisiin ehtoihin. Mutta mitäs niistä! Cévenniläisvaimo oli nuori, reipas raataja, jolla selkäranka kuin nuorella mullikalla. Yhdessä kädenkäänteessä suoritti hän koko raskaan työnsä ja kaupanpäällisiksi helähteli vanhusten korvaan kaiken aikaa hänen raikas naurunsa; yksin siitä olisi sietänyt maksaa enemmän kuin kaksitoista francia... Hyvätuulisuudellaan ja kunnollaan valloitti reipas vuoristolaisvaimo lopuksi kokonaan isäntäväkensä. Häneltä ruvettiin kyselemään hänen olojaan ja sitten aivan äkkiä eräänä päivänä, — kuivettuneimmatkin sydämet saattavat näet joskus puhjeta aavistamattomaan hyvyydenkukintaan, — vanha Lalouette itsestään tarjoutui lainaamaan Pierrotte'ille hiukan rahaa, jotta tämä saattoi panna alulle mieleisensä kauppahomman.

Pierrotte'in tuuma oli tällainen: hän hankki itselleen vanhan hevosen ja rattaat ja kulki Pariisiin toisesta päästä toiseen, huutaen kaikin voimin: »Älkää säilyttäkö romua!»

Viekas cévenniläinen ei myynyt, vaan osti ... ja mitä? ... kaikkia: särkyneitä astioita, rautaromua, roskapaperia, rikkonaisia pulloja, hyljättyjä huonekaluja, joita ei kannata myydä, vanhoja pahvilaatikoita, joista kauppiaat eivät huoli, kaikenlaista romutavaraa, jota säilytetään vanhasta tottumuksesta tai huolimattomuudesta, kun ei tiedetä, mitä sillä tehdä, kaikkia, mikä on tiellä!... Pierrotte ei halveksinut mitään, hän osti kaikkea, tai ainakin otti kaiken vastaan, sillä useinkaan ei hänelle myyty, vaan hänelle annettiin ilmaiseksi, jotta päästiin romutavarasta. Älkää säilyttäkö romua!

Montmartre'in kaupunginosassa oli Pierrotte hyvin suosittu. Niinkuin kaikki kiertävät kaupustelijat, jotka tahtovat herättää huomiota katuhälinässä, oli hänkin omaksunut oman erikoisen sävelensä, jonka palvelustyöt hyvin tunsivat... Ensin kauhealla jymyäänellä:

»Älkää säilyttäkö romua!»

Sitten hitaasti, surkealla nuotilla pitkä juttu aasille, Anastagille'ille, niinkuin hän kutsui aasiansa. Hän luuli sanovansa Anastasie. »No! tuleppas nyt, Anastagille, tule, tule, lapseni...» Ja Anastagille tuli raskasmielisenä ja pää nuokullaan laahustaen pitkin katukäytävän laitaa. Ja joka talosta huudettiin: »Tänne, tänne, Anastagille!»... Olisittepa nähneet, millä vauhdilla rattaat täytyivät. Kun ne olivat kukkuroillaan, menivät Anastagille ja Pierrotte tyhjentämään kuormansa eräälle lumppujenkerääjälle, joka maksoi kilisevillä kolikoilla kaiken tuon romun, joka oli saatu ilmaiseksi tai melkein ilmaiseksi.

Tällä ihmeellisellä ammatillaan ei Pierrotte tosin koonnut rikkauksia, mutta hankki aivan mainiosti toimeentulonsa. Jo vuoden perästä maksettiin Lalouette'ilta saatu laina takaisin ja lähetettiin kolmesataa frangia »neitille» — joksi hän kutsui äitiänsä silloin kun tämä vielä oli naimaton, eikä sen koommin tullut muuttaneeksi tätä nimitystä miksikään muuksi. Mutta kolmas vuosi ei ollut onnen vuosi. Se oli vuosi 1830. Turhaan sai Pierrotte huutaa: »Älkää säilyttäkö romua!» Pariisilaiset, jotka itse parillaan tahtoivat päästä vanhasta kuninkaastaan, joka oli käynyt romutavaraksi, olivat kuuroja Pierrotte'in huudoille ja antoivat cévenniläisen huutaa äänensä sorruksiin kadulla, ja joka ilta palasivat pikku rattaat tyhjinä takaisin. Ja sitten kuoli vielä Anastagille'kin. Juuri tällöin vanha Lalouette'in pariskunta, joka ei enää voinutkaan tulla omin väin aikoihin, ehdoitteli Pierrotte'ille, että hän rupeisi heille puotipalvelijaksi. Pierrotte suostui tähän, mutta ei pysynyt kauvan näin halvassa asemassa. Aina heidän tulostaan Pariisiin oli hänen vaimonsa iltasin opettanut häntä lukemaan ja kirjoittamaan. Hän osasi jo kyhätä kirjeen kokoon ja puhui auttavasti ranskan kieltä. Ruvetessaan Lalouette'ien palvelukseen, hän ryhtyi vielä suurempiin ponnistuksiin, hän meni täysikasvuisten iltakursseihin oppiakseen laskentaa ja menestyi niin hyvin, että hän muutaman kuukauden kuluttua voi ottaa suorittaakseen tuon melkein sokean herra Lalouette'in konttorityöt ja ruveta puotiin rouva Lalouette'in sijaiseksi, jonka jalat alkoivat pettää. Tähän aikaan tuli neiti Pierrotte maailmaan, ja siitä lähtien cévenniläisen omaisuus vain päivä päivältä eneni. Saatuaan ensin osan vuosivoitosta, tuli hänestä piankin liikkeen osakas, kunnes Lalouette, kadotettuaan lopuksi kokonaan näkönsä, eräänä päivänä vetäytyi kokonaan pois kauppatoimista ja luovutti liikkeensä Pierrotte'ille, joka vuosittain sai kuolettaa ostohinnan hänelle. Päästyään yksin vallitsemaan, laajensi cévenniläinen liikettään niin, että hän kolmessa vuodessa maksoi Lalouette'ien koko saatavan ja oli nyt velattomana miehenä erittäin kukoistavan liikkeen johdossa... Juuri tällöin, aivan kuin olisi odottanut kuollakseen sitä aikaa, jolloin hänen miehensä ei enää häntä tarvinnut, tuli pitkä Roberte sairaaksi ja kuoli liiallisesta rasituksesta.

Siinä Pierrotte'in tarina, jonka Jacques kertoi tuona iltana mennessämme Saumon'in kauppakujaan; ja kun tie oli pitkä, — olimme valinneet kaikkein pisimmän, jotta pariisilaiset näkisivät uuden takkini, — tulini perin pohjin tuntemaan cévenniläisemme jo ennenkuin olimme perilläkään. Tiesin, että kunnan Pierrotte'illa oli kaksi epäjumalaa, joihin ei saanut kajota, tyttärensä ja herra Lalouette. Tiesin myös, että hän oli hiukan liian puhelias ja väsyttävä siksi että hän puhui hitaasti, tapaili sanoja ja sammalsi eikä voinut saada kolmea sanaa suustaan, sanomatta: »Niinkuin on tapana sanoa...» Tämä tuli siitä, ettei hän ollut milloinkaan oppinut ranskaa. Kun kaikki, mitä hän ajatteli, tuli hänen huulilleen

Lanquedocin murteella, oli hänen pakko koko ajan kääntää ranskaksi ja nuo »niinkuin on tapana sanoa», joilla hän koristeli puhettaan, antoivat hänelle aikaa tuon pikku työn suorittamiseen. Niinkuin Jacques sanoi, Pierrotte ei puhunut, vaan käänsi... Neiti Pierrotte'ista en saanut tietää muuta kuin että hän oli kuusitoistavuotias, ja että hänen nimensä oli Camille, en mitään muuta. Kaiken muun suhteen oli Jacques veikko mykkä kuin kala.

Noin kello yhdeksän ajoissa saavuimme perille. Oli juuri puotin sulkemisaika. Katukäytävällä puoliavoimen oven edessä oli rautatelkimiä, akkunaluukkuja ja rautapultteja — kokonainen sulkemiskoneisto... Kaasu oli sammutettu ja puoti puolihämärässä, ainoastaan tiskillä paloi porsliinilamppu, jonka valossa näimme rahapinoja ja leveät hymyilevät kasvot. Puotikamarissa puhalsi joku huilua.

— Hyvää iltaa Pierrotte! huusi Jacques asettuen tiskin eteen... (Minä seisoin hänen vieressään lampun valossa)... Hyvää iltaa, Pierrotte!

Pierrotte, joka juuri laski kassansa, nosti päätään kuullessaan Jacques'in äänen, mutta huomattessaan minut, huudahti hän ääneensä, pani kätensä ristiin ja jäi suu ammollaan tuijottamaan minuun.

— No, huudahti Jacques voitonriemuisena, mitä minä olen sanonut!

— Herra Jumala, herra Jumala, mutisi kunnan Pierrotte, minusta on ihan kuin... Niinkuin on tapana sanoa... Minusta on ihan kuin näkisin neidin.

— Katsokaapas silmiä, sanoi Jacques, juuri silmiä, Pierrotte.

— Entäs leuka sitten, Jacques herra, leuka, jossa on kuoppa, vastasi Pierrotte, ja nosti lampunvarjostinta paremmin nähdäkseen minut.

Minä en kaikesta tästä ymmärtänyt hölyn pölyä. Ja he vain jatkoivat katselemistaan ja merkitseväisiä silmäniskujaan... Yhtäkkiä Pierrotte nousi ylös, tuli tiskin takaa ja sulki minut syliinsä sanoen:

— Teidän luvallanne, Daniel herra, minun täytyy syleillä teitä... Niinkuin on tapana sanoa... On ihan kuin syleilisin neitiä.

Näistä viimeisistä sanoista selvisi minulle kaikki. Siihen aikaan olin hyvin äitini näköinen, ja Pierrotte'ista joka ei ollut nähnyt »neitiä» noin kahteenkymmeneen viiteen vuoteen, oli yhdennäköisyys vielä huomattavampi. Tuo kunnan mies ei voinut lakata puristamasta käsiäni, ei syleilemästä minua eikä katselemasta minua suuret silmät kyynelissä. Sitten hän alkoi puhua äidistä, noista kahdesta tuhannesta francista, Roberte'istaan, Camille'istaan, ja Anastagille'istaan niin laveasti ja perinpohjaisesti, että olisimme vieläkin — niinkuin on tapana sanoa — alhaalla puotissa häntä kuuntelemissa, ellei Jacques olisi tokaissut kärsimättömällä äänellä: »Entä kassanne, Pierrotte!»

Pierrotte vaikenä kuin nauaan. Hän oli hieman häpeissään paljosta puhelustaan ja sanoi:

— Olette oikeassa, Jacques herra, minä vaan lörpöttelen ... ja tytön tyyppiä ... niinkuin on tapana sanoa, tytön tyyppiä antaa minulle kyytiä, kun viivyn täällä näin kauvan.

— Onko Camille tuolla ylhäällä? kysyi Jacques välinpitämättömällä äänellä.

— On ... on kyllä, Jacques herra ... pikku tyyppiä on ylhäällä... Hän halajaa ... niinkuin on tapana sanoa... Hän halajaa koko sydämeästään tutustua Daniel herraan. Menkää siis kaikin mokomin häntä tervehtimään ... minä lasken vain kassani ja tulen heti perässä ... niinkuin on tapana sanoa.

Jäämättä enempää kuuntelemaan Jacques tarttui käsivarteeni ja vei minua aika vauhtia puotin perälle sinne päin, mistä kuului huilun soitto... Pierrotte'in puoti oli suuri ja hyvin varustettu. Puolihämärässä saattoi erottaa kimaltelevat karahviinien kyljet, himmeäksi hiottu lampunkuvut, suuret kristallimaljakot, upeat böömiläislasit ja pulleat liemimaljat, ja kahden puolen suuret lautaspinot, jotka ulottuvat kattoon saakka. Porsliinihaltijan palatsi öiseen aikaan. Puotikamarissa oli puoleksi aukiväännetty kaasuliekki vielä valveilla näyttäen ikävystyneenä kielensä kärkeä... Me menimme kiireesti huoneen läpi. Siellä istui makuusohvan reunalla kookas, vaalea nuorukainen, joka puhalsi surumielisiä säveleitä huilustaan. Sivumennessään sanoi Jacques »hyvää iltaa», hyvin kuivalla äänellä, johon vaalea mies vastasi kahdella myöskin hyvin kuivalla puhalluksella huilustaan, jolla tavalla varmaankin kaksi huilua, jotka ovat toisilleen vihoissaan, sanovat hyvää iltaa.

— Se oli puotipalvelija, sanoi Jacques, kun tulimme rappusille... Tuo vaalea jätkä voi ottaa hengen ihmisestä ijankaikkisella huiluttamisellaan... Pidätkö sinä huilun soitosta. Daniel?

Olisin kernaasti kysynyt: »Entä pitääkö pikku tyyppiä siitä?» Mutta pelkäsin hänen pahastuvan ja

vastasin hyvin vakavasti: »En, Jacques, minä en pidä huilunsoitosta.»

Pierrotte'in huoneisto oli neljännessä kerroksessa samassa talossa kuin puotikin. Camille neiti oli liian ylimyksellinen näyttäytyäkseen puotin puolella, hän pysyi ylhäällä eikä tavannut isäänsä muuta kuin ruoka-aikoina. »Saatpa nähdä!» sanoi Jacques rappuja ylös noustessamme, »täällä eletään niinkuin hienossa talossa ainakin. Camille'illa on seuranaan, eräs leskirouva Fribou, joka on aina hänen mukanaan... En tiedä, mikä tämä rouva Fribou alkujaan on, mutta Pierrotte tuntee hänet ja väittää, että hän on aivan erinomainen nainen... Soita, Daniel, olemme perillä!» Minä soitin; cévänniläistyttö, jolla oli korkea päähine, tuli avaamaan, hymyili Jacques'ille kuin vanhalle tuttavalle ja vei meidät saliin.

Kun astuimme sisään, istui neiti Pierrotte pianon ääressä. Kaksi vanhaa, lihavahkoa naista, rouva Lalouette ja rouva Fribou, erinomainen nainen, istuivat ja pelasivat korttia yhdessä huoneen nurkassa. Meidät nähdessään nousivat kaikki ylös. Syntyi hetkeksi hälinää ja kolinaa; sitten kun oli tervehditty ja esittelemiset suoritettut, Jacques pyysi Camille'in — hän kutsui häntä aivan yksinkertaisesti Camille'ksi — istumaan jälleen pianon ääreen, jolloin erinomainen nainen sai tilaisuuden jatkaa peliänsä rouva Lalouette'in kanssa. Jacques ja minä olimme käyneet istumaan neiti Pierrotte'in kahden puolen, joka puheli ja nauroi kanssamme samalla kun hänen pikku sormensa liukuivat pianon koskettimilla. Katselin häntä, kun hän puhui. Hän ei ollut kaunis. Valkoinen ja punainen, pienet korvat, kaunis tukka, mutta posket olivat liian pulleat, liian hyvänvoivan näköiset; lisäksi oli hänellä vielä punaiset kädet ja hiukan kulmikkaat liikkeet, niinkuin lomalla olevalla koulutyttöllä. Hän oli todellinen Pierrotte'in tytär, vuoristokukka, joka oli kasvanut Saumon'in kauppakujan lasikaapissa.

Sellainen oli ainakin ensi vaikutelmani hänestä; mutta yhtäkkiä, kun sanoin jotain, neiti Pierrotte, joka tähän asti oli pitänyt silmiään alaslautuina, nosti ne hitaasti ylös katsoen minuun, ja ikäänkuin taikavoimasta pieni porvaristyttö katosi. En nähnyt muuta kuin hänen silmänsä, kaksi suurta, häikäisevää silmää, jotka heti tunsin...

Ihmeitten ihme! Nehän olivat nuo samat mustat silmät, jotka olivat minulle niin lempeästi loistaneet vanhan lyseon kolkkojen muurien sisällä, lasisilmänoidan mustat silmät, sanalla sanoen: mustat silmät... Luulin näkeväni unta. Olisin tahtonut huutaa niille: »Kauniit mustat silmät, tekö täällä? Tapaanko teidät jälleen toisissa kasvoissa?» Ja kuinka ne olivat aivan ne! Oli aivan mahdoton niissä erehtyä. Samat ripset, sama loisto, sama tumma, hillitty tuli. Olisi ollut hulluutta ajatellakaan, että maailmassa oli kaksi paria noita silmiä! Ja parhaana todistuksena siitä, että ne olivat mustat silmät itse eivätkä mitkään niiden näköiset mustat silmät, on se, että nekin olivat tunteneet minut, ja me olisimme varmaankin taasen aloittaneet tuommoisen entisen, mykän keskustelumme, kun kuulin aivan lähelläni, melkein korvani juuressa, hiiren nakerrusta. Tämän äänen kuullessani käänsin päätäni ja näin nojatuolissa pianon nurkassa henkilön, jota en ollut tähän asti huomannut... Näin pitkän, kuivan, kalpean vanhuksen, jolla oli linnun pää, taaksepäinluisuva otsa, terävä nenä, pyöreät, elottomat silmät, jotka olivat liian kaukana toisistaan melkein ohimoissa... Ellei olisi nähnyt sokuripalasta, jota mies piti kädessään ja silloin tällöin nakerteli, olisi voinut luulla hänen nukkuvan. Hämälläni tein syvän kumarruksen tuon vanhan variksen edessä, mutta hän ei vastannut... »Ei hän näe sinua», sanoi Jacques, »se on sokea herra Lalouette...»

Jottei minun enää tarvinnut nähdä tuota kauheata linnunpäävanhusta, käännyin joutuun mustain silmäin puoleen; mutta voi, lumous oli särkynyt, mustat silmät olivat kadonneet. Heidän sijassaan oli vain pieni porvaristyttö, joka istui selkäkenossa pianotuolillaan...

Samassa salin ovi aukeni, ja Pierrotte tuli touhuten sisään. Häntä seurasi huilunpuhaltaja huilu kainalossa. Hänet nähdessään linkosi Jacques häneen niin musertavan katseen, että se olisi voinut vaikka puhvelihärän surmata; mutta luultavasti ei se osunut, sillä huilunpuhaltaja ei ollut tietävinään.

— No tyyppikani! sanoi cévänniläinen suudellen tytärtään kummallekin poskelle, oletko nyt tyytyväinen? Nyt olet saanut Danielisi... Mitä pidät hänestä? Eikö hän ole kaunis? Niinkuin on tapana sanoa ... aivan Neidin ilmi elävä kuva.

Ja nyt Pierrotte aloitti saman kohtauksen kuin alhaalla puotissa alusta ja vei minut väkisin keskelle huonetta, että jokainen voisi nähdä neidin silmät ... neidin nenän, neidin kuoppaleuvan... Tämä näytteillepano oli hirveä... Rouva Lalouette ja erinomainen nainen keskeyttivät pelinsä ja ottaen oikein mukavan asennon nojatuolissaan, tarkastelivat minua mitä kylmäverisimmin, arvostellen tai kehuen kovalla äänellä milloin mitäkin palasta minusta, aivan kuin olisin ollut torilla myytävä kananpoika. Meidän kesken puhuen, näytti »erinomainen nainen» olevan jokseenkin hyvä kananpoikain tuntija.

Onneksi teki Jacques lopun piinastani pyytämällä neiti Pierrotte'a soittamaan jotain. »Niin juuri, soittakaamme jotakin», sanoi huilunpuhaltaja innokkaasti, törmäten esiin huilu koholla. Mutta Jacques kirkui: »Ei ... ei ... ei mitään duo'a eikä huilua!» Silloin huilunsoittaja linkosi häneen nopean, vaaleansinisen katseen, joka oli myrkyllinen kuin intiaanien nuolet, mutta toinen ei hievahduttanut haiventakaan, huusi vain edelleen: »Ei huilua!...» Lopuksi Jacques pääsi voitolle, ja neiti Pierrotte soitti

meille ilman huilun pihaustakaan yhden noista tunnetuista tremoloista, joita kutsutaan Rosellen'in Haavelmiksi... Hänen soittaessaan itki Pierrotte ihastuksesta, Jacques oli haltioissaan; hiljaisena kuin huilu hampaissa löi huilunpuhaltaja olkapäillään tahtia ja puhalsi sisällisesti huiluaan.

Kun Haavelma oli lopussa, kääntyi neiti Pierrotte minun puoleeni: »Entä te, Daniel herra», sanoi hän luoden silmänsä alas, »emmekö saa kuulla mitään teiltä? Tiedän, että olette runoilija.»

— Ja hyvä runoilija, tokasi Jacques, tuo hirveä Jacques... Minulla ei juuri puolestani ollut halua lausua runojani noille amaleekkiläisille. Jospa edes mustat silmät olisivat olleet saapuvilla. Mutta ei, ne olivat olleet jo pitkän ajan sammuksissa: etsin niitä turhaan ympäriltäni... Olisittepa ollut vain kuulemassa, millä huolettomalla äänellä vastasin neiti Pierrotte'ille:

— Antakaa anteeksi, neiti, en ottanut tänä iltana lyyryä mukaani.

— Muistakaa tuoda se ensi kerralla, sanoi tuo kunnon Pierrotte, joka ymmärsi minun kuvakieleni puustavillisesti. Mies rukka luuli aivan tosissaan, että minulla oli lyyry ja että soitin sitä aivan kuin hänen puotipalvelijansa soitti huiluaan... Aah, olihan Jacques tehnyt minulle selväksi, minkälaiseen maailmaan hän minut vei!

Yhdentoista aikaan tarjottiin teetä. Neiti Pierrotte kulki edestakaisin huoneessa tarjoten sokeria ja kaadellen kermaa, hymyhuulin, pikkusormi kohollaan. Tähän aikaan illasta näin mustat silmät uudelleen. Ne ilmestyivät yhtäkkiä eteeni loistavina ja lempeinä, sitten taasen katosivat, ennenkuin ehdin niille mitään sanoa... Mutta juuri silloin huomasin erään seikan, sen nimittäin, että neiti Pierrotte'issa oli kaksi aivan erilaista olentoa: toinen leveäjakauksinen neiti Pierrotte, porvaristyttö, joka oli aivan omiansa hallitsemaan entisessä Lalouette'in kaupassa, ja sitten mustat silmät, nuo suuret runolliset silmät, jotka aukesivat kuin pari samettikukkasta ja ilmestyessään muuttivat koko tuon naurettavan romukauppaympäristön toiseksi. Neiti Pierrotte'ista en olisi mistään hinnasta välittänyt; mutta mustat silmät ... ah, nuo mustat silmät!...

Vihdoin tuli lähdön hetki. Rouva Lalouette antoi siihen merkin. Hän kietoi miehensä suureen huiviin ja vei hänet ulos kainalossaan, niinkuin vanhan kääreisiin kiedotun muumion. Pierrotte pidatti meitä loppumattomalla sanatulvallaan vielä kauvan rappusissa: »No, nyt kai näemme teidät täällä usein, Daniel herra, kun olette kerran tien löytänyt. Meillä ei ole milloinkaan paljon vieraita, vain valittu seura ... niinkuin on tapana sanoa... Ensinnäkin herra ja rouva Lalouette, entinen isäntäväkeni; ja sitte, rouva Fribou, erinomainen nainen, jonka kanssa voitte jutella ja sitte, puotiapulaiseni, kunnon poika, joka toisinaan soittaa meille huilua ... niinkuin on tapana sanoa... Te voitte soittaa yhdessä... Se olisi oikein hauskaa.»

Huomautin kainosti, että minulla oli paljon työtä, niin etten ehkä voinut tulla niin usein, kuin olisin tahtonut.

Sekös häntä nauratti.

— Vai paljon työtä, Daniel herra... Kyllä ne teikäläisten työt tunnetaan, ne Quartier Latin'in hommat ... niinkuin on tapana sanoa ... siellä mahtaa olla joku viehättäjätär.

— Eipä todellakaan, sanoi nyt Jacques nauraen, neiti Valkea Käki ole ilman viehätystään.

Nytkös Pierrotte yltyi nauramaan:

— Kuinka te sanoitte, Jacques herra... Valkea Käki ... ha, ha, ha,—katsokaapas tuota veitikkaa ... hänen ijällään... Hän vaikenä äkkiä, kun huomasi tyttärensä kuuntelevan, mutta vielä rappusten alapäässä kuulimme hänen naurun hohotuksensa, joka pani rappuset tärisemään.

— No mitä pidät heistä? sanoi Jacques, ulos päästyämme.

— Pierrotte itse on kamala, mutta neiti Pierrotte on viehättävä.

— Eikös ole? sanoi rakastunut raukka niin innoissaan, etten voinut olla nauramatta.

— Nytpä tuli salaisuus ilmi, Jacques, sanoin minä puristaen hänen kättään.

Sinä iltana kävelimme hyvin myöhäiseen joen rantaa. Allamme helmeili hiljainen, tumma joki tuhansina tähtinä. Suurten alusten touvit natisivat. Suloista oli kävellä hiljalleen hämärissä ja kuulla Jacques'n puhuvan rakkaudesta... Hän rakasti, koko sydämellään, mutta hän ei saanut vastarakkautta, sen hän tiesi.

— Hän rakastaa siis toista, Jacques.

— Ei. rakas Daniel, luulen, ettei hän ennen tätä iltaa vielä ole rakastanut ketään muuta.

— Ennen tätä iltaa! Mitä sinä sillä tarkoitat, Jacques?

— Sitä, että kaikki pitävät sinusta, Daniel ... voisihan siis hänkin pitää sinusta!

Rakas Jacques parka! Olisitte nähneet millä surullisella kohtaloonsa alistuvalla ilmeellä hän sen sanoi. Rauhoittaakseni häntä, remahdin kovaan nauruun, kovempaan kuin aijoinkaan.

— Voi veikkonen, kylläpä sinä teet nopeaan johtopäätöksiä... Kylläpä minä olisin vastustamaton tai neiti Pierrotte helposti syttyvää laatua... Joutavia, rakas Jacques äiti. Neiti Pierrotte on yhtä kaukana minun ajatuksistani, kuin minä hänen. Minua ei sinun tarvitse vähintäkään peljätä, usko se. Sanoin sen aivan rehellisestä sydäimestä. Neiti Pierrotte oli minulle aivan yhdentekevä... Mutta mustat silmät olivat toista.

VII.

PUNAINEN RUUSU JA MUSTAT SILMÄT.

Ensimmäisen käyntini jälestä entisessä Lalouette'ien kauppahuoneessa, en sinne pitkään aikaan palannut. Jacques sen sijaan teki uskollisesti joka sunnuntaisen pyhiinvaellusretkensä ja keksi joka kerta uuden viettelevän kaulaliinasolmun... Jacques'in kaulahuivi oli kokonainen runoelma, hillityn, palavan rakkauden hymni, tuollainen itämainen *selam*, se on syvämerkityksellisistä kukista koottu kukkavihko, joita ylhäiset turkkilaiset antavat lemmityilleen, tulkitakseen heille rakkautensa kaikki vivahdukset.

Jos minä olisin ollut nainen, olisi Jacques'in kaulahuivi tuhansine solmuineen, joita hän vaihteli loppumattomiin, liikuttanut minua enemmän kuin kaikki rakkaudentunnustukset... Mutta eiväthän naiset semmoisista mitään ymmärrä, hyvät ystävät... Joka sunnuntai, ennen kotoalähtöään, rakastaja raukka ei voinut olla kysymättä: »Minä menen *sinne*, Daniel ... tuletko mukaan?» Ja minä vastasin aina samalla tavalla: »En, Jacques, jään tekemään työtä...» Silloin hän lähti nopeasti, ja minä jäin yksin, aivan yksin runopöytäni ääreen.

Olin puolestani päättänyt, vakavasti päättänyt, etten enää menisi Pierrotte'ien luo. Mustat silmät peloittivat minua. Sanoin itsekseni: »Jos näet ne vielä kerran, niin olet hukassa», ja minusta oli parasta olla niitä näkemättä ... toisin sanoen, en saanut niitä enää pois päästäni, noita suuria, mustia, noiduttuja silmiä. Näin ne kaikkialla. Ajattelin vain niitä niin nukkuessani kuin valvoessanikin. Kaikkiin vihkoihini oli piirustettu suuria mustia silmiä tuon pituisine ripsineen.

Olin aivan lumottu.

Ah, kun Jacques loistavin silmin ja kepeänä lähti Saumon'in kauppakujaan, kaulahuivi syvämerkityksellisessä solmussa, tunsin hurjaa halua harpata alas portaita hänen jäljessään ja huutaa hänelle: »Odota minua!» Mutta en tehnyt sitä. Jokin ääni sisälläni varoitti minua sinne menemästä, ja minulla oli kuin olikin lujutta pysyä pöytäni ääressä ... ja sanoa: »Ei, kiitos, Jacques, jään tekemään työtä.»

Näin kului jonkun verran aikaa. Ajan pitkään olisi minun varmaankin Runottaren avulla onnistunut karkoittaa mustat silmät mielestäni. Pahaksi onneksi olin niin varomaton, että menin niitä vielä kerran katsomaan. Ja silloin minun kävi hullusti: kadotin niin sydämeni kuin päänikin. Se tapahtui näin:

Sitten kun Jacques joen rannalla oli avannut sydämensä minulle, ei hän enää ollut puhunut sen enempiä rakkaudestaan; mutta minä näin kyllä, etteivät asiat käyneet hänen mielensä mukaan... Kun hän sunnuntaisin palasi Pierrotte'ien luota, oli hän aina alakuloinen. Öisin kuulin hänen huokailevan, yhä huokailevan... Jos kysyin häneltä: »Mikä sinun on, Jacques?» niin hän vastasi minulle hätäisesti: »Ei mikään.» Mutta minä ymmärsin, että jokin häntä vaivasi vain äänestä, jolla hän sen sanoi. Hän, joka muuten oli niin hyvä ja kärsivällinen, antoi minun joskus tuntea pahoja tuuliaan. Toisinaan katseli hän minua aivan kuin olisi ollut vihainen minulle. Arvasin tietenkin että kaiken tuon alla piili joku suuri sydänsuru, mutta kun Jacques itsepäisesti vaikenä, niin en uskaltanut minäkään siitä puhua mitään. Mutta eräänä sunnuntaina, kun hän tuli kotiin tavallista alakuloisempana, tahdoin ottaa selvän asiasta.

— Kas niin, Jacques, mikä sinun on? kysyin tarttuen häntä käsiin...
Asiat eivät siis siellä luonnista?

— Ei, ne eivät luonnista ... sanoi poika raukka masentuneena.

— No, mutta mikä siinä sitten on? Onko Pierrotte ehkä huomannut jotain?
Paneeko hän esteitä teidän rakkaudellenne...?

— Ooh, ei suinkaan, Pierrotte ei ole meille esteeksi... Mutta Camille ei rakasta minua eikä tule milloinkaan rakastamaan.

— Hullutuksia, Jacques! Mistä sinä voit tietää, ettei hän tule sinua milloinkaan rakastamaan... Oletko edes sanonut hänelle, että rakastat häntä?... Et, et tietenkään?... No! mutta siinä tapauksessa...

— Se, jota hän rakastaa, ei ole sanonut mitään, hänen ei ole tarvinnut sanoa mitään ollakseen rakastettu...

— Luuletko todellakin, Jacques, että huilunsoittaja...?

Jacques ei näyttänyt kuulleen minun kysymystäni.

— Se, jota hän rakastaa, ei ole sanonut mitään, sanoi hän toistamiseen.

Ja muuta en saanut tietää. Sinä yönä ei Saint-Germain'in kellotornissa paljoakaan nukuttu.

Jacques vietti melkein koko yönä akkunan ääressä ja katseli huokaellen tähtitaivasta. Minä mietin. »Menisinkö sinne katsomaan asioita lähempää... Voihan Jacques erehtyä. Neiti Pierrotte ei ole varmaankaan ymmärtänyt sitä rakkauden ylenpalttisuutta, mikä piilee kaulahuivin laskoksissa... Koska ei Jacques uskalla puhua rakkaudesta, niin ehkä olisi hyvä, jos minä puhuisin hänen puolestaan... Juuri niin, se on päätetty, minä menen sinne ja puhun tuolle pikku Philistine'ille Jacques'in puolesta ja sitten saamme nähdä.»

Seuraavana päivänä panin Jacques'ille mitään sanomatta kauniin päätökseni täytäntöön. Jumala on todistajani, ettei minulla sinne mennessäni ollut pienintäkään itsekästä ajatusta. Menin sinne Jacques'in takia, yksinomaan Jacques'in takia. Mutta kun Saumon'in kauppakujan kulmassa näin entisen Lalouette'in kauppahuoneen vihreine laudotuksineen ja *Porsliini- ja kristallikyltteineen*, tunsin lievää sydämen tykytystä, jonka olisi pitänyt olla minulle varoituksena... Astuin sisään. Puoti oli tyhjä. Huilunsoittaja oli puotikamarissa syömähommissa; syödessäänkin oli hänellä huilu vieressään pöydällä. »On aivan mahdotonta, että Camille olisi epätietoinen tuon vaeltavan huilun ja minun Jacques äitini välillä», vakuuttelin itseni noustessani portaita ylös. »No saammehan nähdä...»

Tapasin Pierrotte'in ruokapöydässä tyttärensä ja erinomaisen naisen seurassa. Mustat silmät eivät kaikeksi onneksi olleet saapuvilla. Kun astuin sisään, tervehdittiin minua hämmästyksen huudoilla. »Tuossa hän nyt vihdoinkin on!» huudahti kunnan Pierrotte jymyäänellään. »Niinkuin on tapana sanoa, hän tulee paraiksi kahville.» Minulle tehtiin sijaa pöydässä. Erinomainen nainen kävi hakemassa minulle kauniin kultareunaisen kahvikupin, ja minä istuin neiti Pierrotte'in viereen.

Neiti Pierrotte oli sinä päivänä hyvin sievä. Hän oli pistänyt juuri korvansa yläpuolelle — nykyään ei niitä enää pidetä siinä paikassa, — pienen punaisen ruusun, niin, niin punaisen... Luulenpa, että tuo punainen pikku ruusu oli noiduttu, kun se saattoi tehdä tuon pikku korvanipukan niin sieväksi. »Vai niin. Daniel herra», sanoi Pierrotte nauraen leveätä hyväntahtoista nauruaan; »te olette rikkonut välit ettekä aijo tulla enää meitä tervehtimään!...» Koitin pyydellä anteeksi ja puhua kirjallisista töistäni. »Niin, niin kyllä, minä tunnen Quartier Latin'in!» kiusoitteli Pierrotte. Ja hän alkoi nauraa täyttä kurkkua heittäen syrjäkatseita erinomaiseen naiseen, joka yski merkitseväisesti ja polki minua jalalle pöydän alla. Näiden kunnan ihmisten mielestä Quartier Latin merkitsi öillisiä hurjia kemuja, viuluineen, naamioineen, raketteineen, särjettyine astioineen, ja ties mitä. Ah, jos minä olisin kertonut heille erakkoelämästäni Saint-Germain'in kellotornissa, niin kylläpä he olisivat hämmästyneet. Mutta niinkuin tiedätte, nuorena ei ole lainkaan pahoillaan, jos saakin hurjastelijan maineen. Pierrotte'in syytöksiä kuullessani koetin näyttää varsin kainolta ja puolustauduin vain heikonlaisesti: »Ei suinkaan, ei suinkaan, minä vakuutan ... ei siinä ole mitään perää.» Kylläpä Jacques olisi nauranut, jos olisi kuullut.

Juuri kun olimme juoneet kahvin, kuului pihalta pieni huilunpuhallus. Se oli merkki, että Pierrotte'in oli mentävä puotiin. Tuskin oli hän selkänsä kääntänyt, kun erinomainen nainen vuorostaan meni kyökkiin pelaamaan korttia kyökkipiian kanssa. Meidän kesken puhuen luulen puolestani, että erinomaisen naisen ainoa erinomaisuus oli se, että hän osasi hyvin sekoittaa kortit.

Nähdessäni, että minut jätettiin yksin pienen punaisen ruusun kanssa, ajattelin: »Nyt on otollinen hetki!» Ja Jacques'in nimi oli jo huulillani, mutta neiti Pierrotte ei antanut minulle suun vuoroa, vaan sanoi yhtäkkiä matalalla äänellä minuun katsomatta:

— Neiti Valkea Käkikö estää teidät tulemasta ystäviänne tervehtimään?

Luulin ensin, että hän laski leikkiä, mutta ei, hän oli ihan tosissaan. Näyttipä hän vielä varsin liikutetultakin, poskien heleästä punasta ja povensa nopeasta kohonnasta päättäen. Hänen aikanaan oli varmaankin puhuttu Valkeasta Käestä, ja hän luulotteli itselleen aivan olemattomia. Olisin yhdellä ainoalla sanalla voinut valaista hänelle asian, mutta en voi käsittää, mikä typerä turhamaisuus minut siitä esti. Nähdessään, etten hänelle mitään vastannut, neiti Pierrotte kääntyi minuun päin ja kohottaen pitkät silmäripsensä, jotka hän tähän asti oli pitänyt alasluotuina, hän katsoi minuun... Ei, nyt en puhu totta. Hän ei katsonut minuun, vaan mustat silmät, täynnä kyneleitä ja helliä nuhteita. Ah! rakkaat mustat silmät, sydämeni sulo!

Se oli vain hetken ilmestys. Pitkät ripset painuivat melkein heti paikalla alas, mustat silmät katosivat ja minun rinnallani oli vain neiti Pierrotte. Joutuun, joutuun, odottamatta uutta ilmestystä, minä aloin puhua Jacques'ista. Aloitin kertomalla, kuinka hyvä, kuinka uskollinen, kuinka kunnollinen ja epäitsekkäs hän oli. Minä kerroin hänen ehtymättömästä rakkaudestaan, hänen hellästä äidillisyydestään, jota moni oikea äiti olisi voinut häneltä kadehtia. Jacques elätti minut, piti minut vaatteissa, hankki meidän toimeentulomme, ties millä raatamisella ja uhrauksilla. Ilman häntä olisin vielä ollut tuossa Sanlande'in synkässä vankilassa, jossa olin niin hirveästi kärsinyt...

Tullessani tähän kohtaan kertomuksestani, neiti Pierrotte näytti liikutetulta, ja minä näin suuren kyneleen vierähtävän hänen poskelleen. Luulin yksinkertaisuudessaani, että se oli Jacques'in tähden ja sanoin itsekseni: »Tämäpä alkaa käydä hyvin!» ja tulin yhä kaunopuheisemmaksi. Kerroin Jacques'in alakuloisuudesta ja tuosta syvästä, salaisesta rakkaudesta, joka kalvoi hänen sydäntään. Ah! tuhatkertaa onnellinen se nainen, joka...

Tässä kohden se punainen pikku ruusu, joka oli neiti Pierrotte'in tukassa, irtausi, en tiedä mitenkä, ja putosi jalkaini juureen. Juuri silloin tuumin, miten hienolla tavalla voisin saada Camille'in ymmärtämään, että hän oli se tuhansin kerroin onnellinen nainen, johon Jacques oli ihastunut. Tuo pieni punainen ruusu tuli minulle putoamisellaan avuksi. Johan olen teille sanonut, että tuo punainen pikku ruusu oli noiduttu. — Otin sen hitaasti ylös, mutta en antanutkaan sitä takaisin. »Annan sen Jacques'ille teidän puolestanne», sanoin neiti Pierrotte'ille ymmärtäväisesti hymyillen. — »Jacques'ille, jos tahdotte!» vastasi neiti Pierrotte huokaisten. Mutta samassa hetkessä ilmestyivät mustat silmät ja katsoivat minuun niin hellästi, ikäänkuin tahtoen sanoa: »Ei Jacques'ille, vaan sinulle itsellesi!» Ja olisitpepa nähneet, miten ne sen sanoivat, kuinka luottavasti, millä kainolla, vastustamattomalla rakkaudella. Mutta minä epäröin vielä, ja niiden oli pakko toistaa pari, kolme kertaa peräkkäin: »Niin! ... juuri sinulle ... juuri sinulle.»

Silloin minä suutelin pientä punaista ruusua ja pistin sen poveeni.

Sinä iltana tapasi Jacques minut kotiin tullessaan, niinkuin tavallisesti, runopöytäni ääressä, ja minä annoin hänen olla siinä luulossa, etten koko päivänä ollut käynyt ulkona. Pahaksi onneksi putosi pieni, punainen ruusu riisuessani povestani lattialle sängyn jalkoihin: noidathan ovat aina täynnä kujeita. Jacques näki sen, otti sen maasta ja katseli sitä kauvan. En tiedä, kumpi meistä oli punaisempi, punainen ruusu vai minä.

— Minä tunnen sen, sanoi hän, se on siitä ruusupensaasta, joka on heidän salinsa ikkunalla.

Sitten hän lisäsi antaissaan sen minulle:

— Minulle ei hän ole milloinkaan antanut ruusuja.

Hän sanoi sen niin surullisella äänellä, että kyneleet nousivat silmiini.

— Jacques, rakas Jacques, minä vannon, etten ennen tätä iltaa...

Hän keskeytti minut lempeästi: »Ei mitään anteeksipyyntöjä, Daniel. Minä tiedän varmaan, ettet ole mitenkään vilpillisesti menetellyt. Tiesin niin varmaan, että hän rakasti sinua. Muistatko, mitä sinulle sanoin: Se, jota hän rakastaa, ei ole sanonut mitään, hänen ei ole tarvis sanoa mitään ollakseen rakastettu.» Ja sitten poika parka alkoi mitellä huoneemme lattiata. Ja minä katselin häntä äänettömänä, pitäen punaista ruusua kädessäni. »Se mikä tapahtui, sen piti tapahtuman», jatkoi hän hetken kuluttua. »Jo aikoja sitten aavistin, että näin piti käymän. Tiesin, ettei hän välittäisi minusta mitään, jos näkisi sinut... Siksi en tahtonut viedä sinua pitkiin aikoihin sinne. Olin jo edeltäpäin mustasukkainen sinulle. Anna anteeksi, olin niin kovin rakastunut häneen!... Mutta eräänä päivänä halusin tehdä kokeen ja otin sinut mukaani. Sinä iltana minulle selvisi, ettei minulla ollut pienintäkään toivoa. Tuskin oli kulunut viisi minuuttia, kun hän jo katsoi sinuun, niinkuin en ollut nähnyt hänen katsovan kehenkään muuhun. Kyllä sinäkin sen huomasi. Oh myönnä vain, sinä huomasi sen. Sentähden pysyit sieltä poissa enemmän kuin kuukauden, mutta se ei minua auttanut... Hänenlaisensa olennot eivät unohda poissaolevia, päinvastoin. Joka kerta kun menin sinne, hän ei puhunut muusta kuin sinusta, ja niin teeskentelemättä, niin luottavaisesti ja hellästi... Se oli minulle todellinen piina. Nyt

se on ohi... Ja se on parempi.»

Näin puhui Jacques kauvan yhtä lempeästi ja samalla kohtaloonsa alistuvalla hymyllä. Kaikki, mitä hän sanoi, tuotti minulle samalla sekä tuskaa että riemua. Tuskaa, koska näin, että hän oli onneton; riemua, koska jokaisen hänen sanansa takaa näin mustien silmien loistavan minulle, ajattelevan vain minua. Kun hän oli lopettanut, menin hänen luoksensa hiukan häpeilläni, mutta panematta pois punaista ruusuani ja sanoin: »Etkö sinä tästälähin enää pidä minusta?» Hän hymyili ja puristi minua rintaansa vasten, sanoen: »Elä puhu joutavia, minä pidän sinusta vielä enemmän.»

Ja se oli totta, punainen ruusu ei tuottanut mitään muutosta Jacques äidin hellyydessä minua kohtaan, eipä edes saattanut häntä huonolle tuulelle. Luulen, että hän kärsi kovin, mutta hän ei antanut sitä milloinkaan huomata. Ei huokausta, ei valitusta, ei niin mitään. Niinkuin ennenkin, meni hän joka sunnuntai sinne ja oli ystävällinen kaikille. Ainoastaan kaulahuivin solmut jäivät häneltä tekemättä. Muuten raatoi hän työssään tyynenä ja ylevänä, pyrkien rohkeasti elämässä yhtä ainoata päämäärää kohti, ja se oli uusi koti... Oi Jacques! Minun Jacques äitini!

Mitä minuun tulee, antauduin kokonaan tunteelleni siitä päivin, kun vapaasti ilman tunnonvaivoja sain rakastaa mustia silmiä. Olin nyt kaiken päivää Pierrotte'ien luona. Olin valloittanut siellä kaikkien sydämet; — mutta millä halpamaisilla keinoilla! Kantamalla sokeria herra Lalouette'ille, pelaamalla korttia erinomaisen naisen kanssa — en kammoksunut mitään... Liehakoitsija oli siihen aikaan minulle sopivin nimi... Liehakoitsija ilmestyi tavallisesti taloon noin keskipäivän tienoissa. Silloin oli Pierrotte puotissa ja Camille neiti aivan yksin yläkerran salissa erinomaisen naisen kanssa. Heti kun saavuin, ilmestyivät mustat silmät, ja melkein samalla erinomainen nainen jätti meidät yksin. Tämä arvoisa nainen, jonka Pierrotte oli ottanut tyttärensä seuraksi, katsoi olevansa kaikista velvollisuuksista vapaa, heti kun minä ilmestyin. Silloin hän joutuun katosi kyökkiin kyökkipiian luo, ja kortit vedettiin esiin. Se ei minua suinkaan surettanut, sillä jäinhän mustien silmien kanssa kahdenkesken.

Oi, mitä ihania hetkiä olen viettänyt tuossa pienessä keltaisessa salissa! Melkein aina toin mukani jonkun kirjan, jonkun lempikirjailijani ja luin siitä pitkiä otteita mustille silmille, jotka sulivat kyöneleihin tai säihkyivät salamoina, aina sisällön mukaan. Sillä aikaa neiti Pierrotte istui vieressämme ja ompeli tohvelia isälleen tai soitti meille ikuisia Rosellen'in Haavelmiaan; mutta vähät me hänestä välitimme. Toisinaan kuitenkin, kaikkein tunteellisimmissa kohdissa, tuo pikku porvaristyttö, lausui kovalla äänellä ajatuksensa, esimerkiksi: »Minun täytyy antaa virittää pianoni»: tai: »Olen neulonut kaksi pistettä liikaa.» Silloin minä harmissani suljin kirjan enkä aikonut jatkaa. Mutta mustilla silmillä oli oma omituinen tapansa katsoa minuun, joka minut heti lepytti ja minä jatkoin edelleen lukuani.

Oli epäilemättä hyvin varomatonta jättää meidät tuolla tavoin aina kahdenkesken pieneen, keltaiseen saliin. Ajatelkaahan, etteivät meidän ikämme, — mustien silmien ja Liehakoitsijan. — tehneet yhteensä täyttä kolmeakymmentä neljää vuotta... Onneksi ei neiti Pierrotte meitä milloinkaan jättänyt ja hän oli hyvin järkevä, hyvin varova ja valpas vartija, juuri omiansa ruutikellaria vahtimaan... Kerran; eräänä lämpöisenä iltapäivänä toukokuussa istuimme me, mustat silmät ja minä, salin sohvalla. Akkuna oli puoleksi auki ja akkunaverhot alaslaskettuina aina lattiaan asti. Sinä päivänä luimme Faustia!... Kun olin lopettanut lukuni, liukui kirja kädestäni; me nojauimme hetkisen äänettöminä toisiimme puolihämärässä hiljaisuudessa... Hänen päänsä lepäsi minun olkapäälläni. Hänen kauluksensa aukeamasta näin pieniä hopeahelyjä, jotka kimaltelivat hänen kaulansa ympärillä... Yhtäkkiä ilmaantui neiti Pierrotte meidän väliimme. Olisittepa nähneet, miten sukkelaan hän lähetti minut sohvalla toiseen päähän, — ja minkä pitkän saarnan hän piti! »Te teette hyvin pahoin, rakkaat lapset», sanoi hän meille... »Te käytätte väärin sitä luottamusta, jota teille osoitetaan... Teidän täytyy puhua isälle aikeistanne... Milloin ajotte puhua isälle, Daniel?» Lupasin puhua Pierrotte'ille hyvin pian, heti kun olin saanut suuren runoteokseni valmiiksi. Tämä lupaus rauhoitti jonkun verran vartijaamme. Mutta siitä huolimatta ei mustilla silmillä siitä päivästä lähtien ollut lupa istua sohvalla Liehakoitsija vieressä. Ooh, tuo neiti Pierrotte oli hyvin ankara, nuori nainen. Ajatelkaahan, ettei hän ensi aikoina tahtonut antaa mustien silmien kirjoittaa minulle. Lopuksi hän kuitenkin siihen suostui, sillä nimenomaisella ehdolla, että hän saisi kaikki kirjeet nähdäkseen. Pahaksi onneksi ei neiti Pierrotte tyytynyt yksinään lukemaan noita hurmaavia, rakkautta uhkuvia kirjeitä, joita mustat silmät minulle kirjoittivat, vaan pisti niihin usein lauseita omasta päästään, niinkuin esimerkiksi tällöisiä:

— ... Tänä aamuna olen surullinen. Olen löytänyt hämähäkin kaapistani.
Aamuhämähäkki tietää mielipahaa.

Tai myöskin:

— Ei tyhjällä taloksi ruveta... Ja sitten tuo ikuinen virsi:

— Sinun pitää puhuman isälle aikeistasi... Johon minä joka kerta vastasin:

Heti kun olen saanut teokseni valmiiksi!...

VIII.

ERÄS ILTA SAUMON'IN KAUPPAKUJASSA.

Vihdoin viimein sain kuuluisan runoelmani valmiiksi. Se oli neljän kuukauden työn hedelmä, ja minä muistan, että töin tuskin voin kirjoittaa viimeisiä rivejä, niin kovin vapisivat käteni kuumeesta, ylpeydestä, riemusta ja kärsimättömyydestä.

Se oli juhlahetki Saint-Germain'in kellotornissa. Jacques muuttui siksi päiväksi jälleen tuoksi entiseksi Jacques'iksi, pahvilaatikko ja liimakuppi Jacques'iksi. Hän satoi minulle komean kirjan, johon hän aikoi omakätisesti teokseni kirjoittaa puhtaaksi. Joka säe saattoi hänet huudahtamaan ihailusta ja innostuksesta... Minä puolestani en ollut yhtä varma teoksestani. Jacques ihaili minua liiaksi; en oikein voinut luottaa hänen arvosteluunsa. Olisin tahtonut luettaa teokseni jollain puolueettomalla, luotettavalla henkilöllä. Mutta kun en, pakana vieköön, tuntenut ketään.

Ja kuitenkin olisi minulla ruokapaikassani ollut yllin kyllin tilaisuutta tehdä tuttavuuksia. Nyt kun olimme rikkaita, söin perähuoneessa salin takana. Siellä aterioi noin parikymmentä kirjailijaa, maalaria ja arkkitehtiä tai oikeammin niiden aiheita. — Nyt ovat aiheet valmistuneet: joistakuista noista nuorukaisista on tullut kuuluisuuksia, ja kun näen heidän nimensä sanomalehdissä, niin kirveltää minun sydäntäni, joka en mitään ole. Kun ensi kertaa tulin heidän pöytänsä, ottivat nuo nuorukaiset minut avosylin vastaan; mutta kun olin liian ujo puuttuakseni keskusteluun, jouduin pian unhotukseen ja olin yhtä yksin heidän keskellään, kuin olin ollut pikku pöytäni ääressä yhteisessä salissa. Kuuntelin, mutta en puhunut mitään.

Kerran viikossa söi pöydässämme eräs kuuluisa runoilija, jonka nimeä en enää muista, mutta jota nuo toiset herrat kutsuivat Baghavat'iksi, erään hänen runonsa mukaan. Niinä päivinä juotiin bordeauxviiniä, joka maksoi kahdeksantoista sous'ia pullo; jälkiruokaa syödessä lausui Baghavat jonkun intialaisen runonsa. Intialaiset runot olivat hänen erikoisalansa. Yhdelle niistä oli hän antanut nimen *Lakçamana*, toiselle *Daçaratha*, kolmannelle *Kalatçala*, muuan oli *Bhagiratha*, muuan *Cudra*, muuan taas *Cunosépa*, *Visvamitra*... Mutta kaunein kaikista oli kuitenkin *Baghavat*. Ah, kun runoilija lausui, *Baghavat'insa*, oli perähuone aivan haltioissaan. Toiset ulvoivat, toiset takoivat jaloillaan lattiaa tai hyppivät pöydälle seisomaan. Minun oikealla puolellani istui pieni punanenäinen arkkitehti, joka heti ensimmäisessä värsyssä rupeesi itkemään ja koko ajan pyyhki silmiään minun salvetiini!

Minä kiljuin seuran vuoksi vielä kovempaa kuin muut, mutta oikeastaan en ollut lainkaan ihastunut *Baghavat'iin*. Nuo intialaiset runot olivat kaikki aivan samanlaisia. Niissä oli aina lotuskukka, kondori, elefantti ja puhvelihärkä: joskus kutsuttiin lotusta vaihteen vuoksi lotokseksi, mutta tätä vaihtelua lukuun ottamatta olivat hänen kyhäyksensä aivan toistensa kaltaisia: kaikkea intohimoa, kaikkea totuutta ja mielikuvitusta vailla. Pelkkää sanahelinää. Hämärää ja epäselvää... Siinä minun mielipiteeni suuresta Baghavat'ista. Ehkä olisin ollut lievempi arvostelussani, jos joku olisi pyytänyt minua vuorostani lausumaan omia runojani, mutta se ei juontunut kenenkään mieleen, ja se teki minun ylen ankaraksi mielipiteissäni. Ja sitäpaitsi oli muitakin, jotka olivat samaa mieltä tuosta hindurunoudesta. Minun vasemmanpuoleiseen vierustoveriini ei se liioin pystynyt. Merkillinen mies, tuo minun vasemman käden naapurini; kiiltäväksi kuluneeseen, rasvaiseen takkiin puettu, korkeatsainen rasvanaama, jolla oli pitkä musta parta ja siinä melkein aina joku makaronisäije ruuan jälkeen. Hän oli vanhin joukosta ja ehdottomasti myöskin lahjakkain. Niinkuin suuret henget ainakin, puhui hän hyvin vähän, ei suotta kuluttanut itseään. Kaikki kunnioittivat häntä. Hänestä sanottiin: »Se mies pystyy ... siinä on ajattelija.» Nähdessäni hänen suunsa vetäytyvän ivalliseen hymyyn suuren Baghavat'in lukiessa runojaan, kohosi vasemman käden naapurini silmissäni varsin korkealle. Ajattelin: »Siinä on mies, jolla on makua... Entäpä jos lukisin hänelle runoelmani!»

Eräänä iltana pöydästä noustaessa, tilasin pullon konjakkia ja pyysin ajattelijan tyhjentämään lasin kanssani. Hän kiitti, minä tunsin hänen heikkoutensa. Siinä rypiskellessämme johdin puheen suureen Baghavat'iin ja haukuin aluksi vahvasti lotusta, kondoreita, elehvanteja ja puhvelihärkiä. — Se oli uskallettua, elehvantit ovat hyvin salavihaisia!... Minun puhuisani, kaateli ajattelija itselleen konjakkia sanaakaan sanomatta. Joskus hän hymyili ja nyökähytti hyväksyvästi päätänsä murahtaen: »Mm, mm...» Saaden tästä ensi menestyksestä rohkeutta, tunnustin hänelle, että olin minäkin sepittänyt suuren runoelman ja halusin kuulla hänen mielipiteensä siitä. »Mm, mm...» pani ajattelija taas järkkymättömänä. Nähdessäni miehen näin oikeassa mielentilassa, ajattelin: »Nyt on otollinen hetki!» ja vedin runoni taskustani. Ajattelija kaatoi itselleen liikkumattomana viidennen pikku lasin, levollisesti katsellen, kuinka minä levitin käsikirjoitukseni, mutta ihan viime hetkellä laski hän vanhan juopottelijan kätensä käsivarrelleni: »Sananen vain, nuori mies, ennenkuin alotamme... Mikä on teidän kriteeriuminne?»

Katselin häntä levottomana.

— Teidän kriteriuminne! ... toisti kauhea ajattelija korottaen äänensä... Mikä on teidän kriteriuminne, mittapuunne?

Herra Jumala! Minun kriteriumini! ... eihän minulla sellaista ollut, en ollut sellaista milloinkaan ajatellutkaan, ja se kyllä näkyi punastumisestani ja ällistymisestääni.

Ajattelija nousi loukkaantuneena istuiltaan. »Kuinka, onneton nuori mies, teillä ei ole kriteriumia!... Silloin on joutavaa, että luette minulle runoelmanne ... tiedän jo edeltäpäin, minkäarvoinen se on.» Sitten hän kaasi itselleen vielä yhtä perää pari kolme lasia pullon pohjasta, otti hattunsa ja lähti, pyöritellen uhkaavasti silmiään.

Kun illalla kerroin tuosta kohtauksesta Jacques'ille, vihastui hän silmittömästi. Tuo sinun ajattelijasi on pässinpää, sanoi hän. »Vai pitää olla kriteriumi?... Semmoinen on kai tarpeen Bengaliassa? ... kriteriumi! Mikä se on?... Missä semmoisia valmistetaan? Kuka semmoisen on nähnyt? Kriteriumikauppias, juokse hiiteen!»... Kunnan Jacques'illa oli kyyneleet silmissä ajatellessaan sitä häväistystä, mikä oli tullut mestariteokseni ja minun osakseni. »Kuuleppas. Daniel», sanoi hän hetken päästä, »jotakin juohtuu mieleeni... Kun kerran tahdot lukea runosi jollekulle, etkö voisi tehdä sitä Pierrotte'ien luona, jonain sunnuntaina?»...

— Pierrotte'eille... Mitä ajatteletkaan, Jacques!

— Ja miksikä et?... Peijakas! Pierrotte ei ole mikään kotka, mutta ei pöllökään. Hänellä on hyvä ymmärrys ja selvä järki... Ja Camille olisi oiva tuomari, joskin hiukan puolueellinen... Erinomainen nainen on lukenut paljon... Eikä itse vanha Lalouettekaan ole niin mahdoton, kuin hän näyttää... Ja lisäksi tuntee Pierrotte Pariisissa paljon hyvin huomattavia henkilöitä, joita hän voisi kutsua siksi illaksi luokseen... Mitä sanot? Tahdotko, että puhun siitä hänelle?...

Ei ollut juuri houkuttelevaa valita arvostelijansa Saumon'in kauppakujasta, mutta kun olin melkein kipeä halusta saada lukea jollekulle runoelmani, suostuin hiukan nenääni nyripistelyä Jacques'in ehdotukseen. Heti seuraavana päivänä esitti hän asian Pierrotte'ille. On varsin luultavaa, ettei kunnan Pierrotte täysin tajunnut, mistä oli kysymys, mutta kun hän tässä huomasi hyvän tilaisuuden olla neidin lapsille mieliksi, sanoi tuo kunnan mies epäröimättä »olkoon menneeksi» ja heti lähetettiin kutsumakortit kaikkialle.

En ollut milloinkaan ennen nähnyt pientä keltaista salia sellaisessa juhla-asussa. Pierrotte oli minun kunniakseni kutsunut vieraikseen porsliinimaailman parhaiston. Esityspäivän iltana oli siellä koolla paitsi tavallista henkilökuntaa, herra ja rouva Passajon ja heidän poikansa eläinlääkäri, Alfort'in eläinlääkäriopiston etevimpiä oppilaita, Ferrouillat nuorempi, joka aivan äskettäin oli saavuttanut loistavan menestyksen Suur-Looshissa, edelleen, herra ja rouva Fougeroux ja heidän kuusi tyttäntään, jotka istuivat pituuden mukaan rivissä kuin urkujen piiput, ja lopuksi Ferrouillat vanhempi, erään kirjallisen seuran jäsen ja illan kunniavieras. Voitte kuvitella vavistukseni nähdessäni tämän mahtavan lautakunnan. Kun kaikille näille kunnan ihmisille oli edeltäpäin annettu tietää, että heidät oli kutsuttu lausumaan arvostelunsa runoteoksesta, katsoivat he velvollisuudekseen esiintyä asian laadun mukaan juhlallisina, kylmin naamoin, vetämättä suutaan kertaakaan nauruun. He juttelivat hiljaa ja nyökkäsivät päätään kuin lakimiehet. Pierrotte, joka ei ymmärtänyt olla mitenkään salaperäinen, katseli heitä kaikkia ihmeissään. Kun kaikki vieraat olivat saapuneet, asetuttiin istumaan. Minä istuin pianoa vasten, kuulijakunta puoliympyrässä edessäni, paitsi vanha Lalouette, joka nakerteli sokeriaan tavallisella paikallaan. Hetken hälinän jälkeen syntyi hiljaisuus, ja minä alotin väräjäväällä äänellä runoelmani luvun...

Se oli dramallinen runoelma, jonka olin suurenmoisesti ristinyt *Paimenlauluiksi*. Vankeutensa ensi aikoina Sarlande'in lyseossa oli Pikku Mies omaksi huvikseen kertonut oppilailleen mielikuvitusjuttuja, jotka kuhisivat heinäsiirkoja, perhosia ja muita itikoita. Paimenlaulut olivat syntyneet siten, että olin kolme näistä pikku kertomuksista muodostanut vuoropuheluksi ja pannut runomuotoon. Runoelmassani oli kolme osaa, mutta tuona iltana Pierrotte'in luona luin niistä ainoastaan ensimmäisen osan. Pyydän saada luvan jäljentää tässä tuon osan Paimenlauluista, en minään valittuna kirjallisena tuotteena, vaan ainoastaan tarpeellisena lisänä Pikku Miehen elämäntarina.

Kuvitelkaa hetkinen, rakkaat lukijani, että istutte puoliympyrässä pienessä keltaisessa salissa, ja että Daniel Eyssette aivan väristen lukee teille ääneen.

SINIPERHOSEN SEIKKAILUT.

(Näyttämö kuvaa maisemaa. On kello kuusi illalla; aurinko on laskullaan. Esiripun noustessa sininen Perhonen sekä nuori miespuolinen Leppäkerttu juttelevat istuen sanajalan varrella. He ovat viettäneet

päivän aamusta asti yhdessä. Illan hämärtyessä Leppäkerttu näyttää aikovan lähteä.)

LEPPÄKERTTU.

Oo, lähdetkö jo?

PERHONEN.

Johan täytyy, ei auta!

PERHONEN.

Mihin hiiteen kiire? Kuin vankila, hauta
koti mulle on harmaa, ja ehdit kai
sä myöskin myöhemmin kotiis, vai?
Ovi, seinä, ikkunat, — tymeät on ne,
kun päivän säihkyvän nään, kedon, jonne
suvi unikat herätti heijaamaan.
Jos unikoista et ilahdu, ootpa...

LEPPÄKERTTU.

Ah, niihin en kylläy konsanaan!

PERHONEN.

Hyvä, höpsy; siis kotona vartokootpa!
Viel' iltaa ihailemaan jää tätä.

LEPPÄKERTTU.

Mut...

PERHONEN (pudottaen hänet alas).

Tuonne heitän sun heinikkoon!

LEPPÄKERTTU (pyristellen vastaan).

Ei, en jäädä voi, en lähtöä jätä.

PERHONEN.

Hyss, hyss!

LEPPÄKERTTU (säikähtyen).

Mitä nyt?

PERHONEN.

Pyy lauleloon
suven huumeen viinitarhassa valaa —,
miten kauniina illan ilmoille halaa
sen lämmin sävel, kuin sointuu se täällä...

LEPPÄKERTTU.

Niin kyllä, vaan...

PERHONEN.

Vait!

LEPPÄKERTTU.

Mitä?

PERHONEN.

Ihmisiä!

(Ihmisiä kulkee ohi)

LEPPÄKERTTU (kuiskaten, hetken vaitiolon jälkeen).

Lie häijyläitä ne?

PERHONEN.

Häijyimpiä.

LEPPÄKERTTU.

Aron niitä, — voi niskansa heikon päällä
jalan tuhman tuntoa milloin vain...
Pien' oot sinä myös, mut on siivet sulla.
— Uh, hirmua!

PERHONEN.

Taidatpa kauhuusi tulla!
Saat paeta moukkia niskassain,
se on vahva, ja siipiäni huolet pole,
ne ei seittä — kuin sudenkorennon — ole!
Ja niin kauas, niin kauan ma kannan sua
kuin tahdot!

LEPPÄKERTTU.

Oh ei, älä houkuta mua,
en tohtis vaikka...

PERHONEN.

Vaan helppohan
sun on niskaani nousta.

LEPPÄKERTTU.

Mut...

PERHONEN.

Nouse, houkko!

LEPPÄKERTTU.

Minut sentään kotiini kannathan,
näes...

PERHONEN.

Joudu, niin nähty pian on joka loukko.

LEPPÄKERTTU (kiiveten toverinsa selkään).

Näes rukouksia pidetähän
meill' illoin.

PERHONEN.

Tietysti. — Taaemmas vähän!
Niin. — Vaiti, nyt laivassa, lähdetään!

(Hyrr! He nousevat lentoon: keskustelu jatkuu ilmassa).

Ah oivaa! Et paina juur' ensinkään.

LEPPÄKERTTU (peloissaan).

Voi ystävä...

PERHONEN.

Noo?

LEPPÄKERTTU.

Minä sokaistun tästä,
mua huimaa, jo mielisin maahan päin.

PERHONEN.

Pyh, sulje vain silmäsi näkemästä!
Joko suljit?

LEPPÄKERTTU (sulkee silmänsä).

Jo.

PERHONEN.

Kestäthän?

LEPPÄKERTTU (pakotetusti).

Vähittäin.

PERHONEN (salaa nauraen).

Sukus varmaan ei ilmailu-seppeleitä
He voittanut —.

LEPPÄKERTTU.

Ee-hei!

PERHONEN.

Heidän ei syy, ettei varmemmin seilata ilman teit.

LEPPÄKERTTU.

Eei...

PERHONEN.

Kas niin, määrämme lähestyy.

(Laskeutuu erään Kielon lehdelle.)

LEPPÄKERTTU (avaten silmänsä).

Oh, anteeksi, mut en tääll' asu minä.

PERHONEN.

Et, vaan kun on aikaa, niin ystävinä
kera Kielon voimmehan hetken viettää.
Ja tottahan suutakin voidella sietää.

LEPPÄKERTTU.

Voi, en minä jouda...

PERHONEN.

Vain hetken, jo vain!

LEPPÄKERTTU.

Ja oon outo ma seurassa suurempain.

PERHONEN.

Pois arkuus, sun lehtolapsekseni
sanon, joudu!

LEPPÄKERTTU.

Jo päiväkin mailleen meni.

PERHONEN.

Oh, vieläpä sirkka sirittää...

LEPPÄKERTTU (kuiskaten).

Vaan — pennittä...

PERHONEN (vieden hänet mukaansa).

Kielo kestittää!

(He menevät Kielon luo. — Esirippu laskee.)

(Toisen näytöksen alussa esiripun noustessa on melkein yö.
Toverusten nähdään lähtevän Kielon luota. Leppäkerttu on hienossa
humalassa.)

PERHONEN (tarjoten selkänsä).

Ja nyt matkaan.

LEPPÄKERTTU (kiiveten rohkeana ylös).

Matkaan!

PERHONEN.

No mitäs sanot
veli Kielosta?

LEPPÄKERTTU.

Mainio: antaa, mit' anot,
jopa varastot vierahan haltuun suo...

PERHONEN (tähystäen taivasta).

Oh. Päivähän avaa jo akkunansa!
Nyt joutuun.

LEPPÄKERTTU.

Joutuun? Ja kenen luo?

PERHONEN.

Kotikaipuus on mennyt jo menojaansa?

LEPPÄKERTTU.

Oh, kumpahan ehdin rukouksiin...

Koti lähellä' onkin, — se siintää tuolta.

PERHONEN.

No ei mullakaan ole hoppua, huolta!

LEPPÄKERTTU (innoissaan). Paras veikko! On kummani, kuinka niin sua maailmassa voi moittia kukaan: »se on hurjimus, huijari riihaton, runoniekka!»

PERHONEN.

Oo, ken noin suulas on?

LEPPÄKERTTU.

No Sittinen!

PERHONEN.

Raiska! Kun itse ei mukaan,
vätys, pääse, niin hurjaksi haukkuu mua.

LEPPÄKERTTU

Ja yksinkö hän edes!

PERHONEN.

Riivattua!

LEPPÄKERTTU.

Niin, sinua Muurahaiset, Etanat,
jopa Skorpioonitkin vihaavat.

PERHONEN.

Niinkö?

LEPPÄKERTTU (tuttavallisesti).

Äläkä Lukkia kosiskele,
sua rumaks se väittää!

PERHONEN.

Tuhmaapa puhuu!

LEPPÄKERTTU.

Heh! — Ei Madotkaan sua imartele...

PERHONEN.

Sen uskon! — Mut samoinco minusta huhuu
sun piirisi myöskin, — Matoihin et
sinä tietysti kuulu...?

LEPPÄKERTTU.

Päinvastaiset
siell' on mielet: oot sankari nuoremmista,
vaan hieman moraaliton vanhemmista.

PERHONEN (surullisesti).

Ei näytä siis maailma suosivan
mua liioin...

LEPPÄKERTTU.

Ei, totta, ei, ystävä polo!
Jos ois Nokkosten valta, ois nuiva sull' olo,
sua Kilpikonnankin kiroovan
oon kuullut, ja Sirkan...

PERHONEN.

Kai sun sama miel' on —?

LEPPÄKERTTU.

Voi, mua sinä hurmaat. Sa niskallas
mua kantelet lujalla luokse Kielon!
Täm' on hauskaa! — Vaan säästähän vaivojas,
jos väsyä alat, niin voimmehan jälleen
vähän levätä jossakin...?

PERHONEN.

Pitemmälleen
sinä sentään painat, — mut kestetään.

LEPPÄKERTTU (viitaten erästä Kieloa).

Ei, luokse Kielon nyt lepäämään!

PERHONEN.

Ah kiitos. Kielonko luokse jälleen —?

(Hiljaa viettelevällä äänellä.)

Minä mielisin tuonne...

LEPPÄKERTTU (tulipunaisena).

Ruusun luo —?

Oh, en toki...

PERHONEN (vieden hänet mukaansa).

Joudu, kun hetki suo!

(He käyvät hiljaa Ruusun luo. — Esirippu laskee.)

Kolmannessa näytöksessä...

Kolmannessa näytöksessä...

Mutta en tahtois, rakkaat lukijat, kauvempaa väärinkäyttää kärsivällisyyttänne. Runot eivät enää tähän maailman aikaan voi miellyttää, tiedän sen. Siksi päätänkin tähän runoelmani esityksen ja tyydyn pääpiirteissään kertomaan lopun siitä.

Kolmannessa näytöksessä on täysi yö... Toverukset lähtevät ruusun luota... Perhonen tahtoo viedä Leppäkertun vanhempiensa luo, mutta tämä panee vastaan, hän on tukkihupalassa, heittää kuperkeikkaa ruohistossa ja päästää kimakoita huutoja... Perhosen on pakko kantaa hänet kotiin. He eroavat toisistaan talon portilla, päättäen pian tavata toisensa... Ja silloin Perhonen lentää ypö yksin pimeään yöhön. Hänkin on hiukan humalassa, mutta hänen humalansa on surumielistä laatua; hän muistaa mitä Leppäkerttu oli hänelle kertonut ja ihmettelee katkeroituneena, minkätähden niin monet häntä halveksivat, häntä, joka ei milloinkaan ollut tehnyt kenellekään mitään pahaa... Taivas on synkkä, tuuli ulvoo, seutu on pimennossa... Perhosta peloittaa ja hänen on kylmä, mutta hän lohduttaikse sillä, että hänen toverinsa on suojassa lämpimässä vuoteessa... Sillä välin näkyy pimennossa suuria yölintuja, jotka lehahtavat äänettömästi näyttämön yli. Salama leimahtaa. Ilkeät itikat, jotka ovat olleet kivien alla väijymässä, viittovat toisilleen Perhosta ja huutavat ilkkuen: »Nyt hän ei pääse meiltä». Ja kun Perhonen ylen kauhistuneena lentää lepattaa puolelta toiselle, sivaltaa Ohdake häntä ohimennen miekallaan, Skorpioni lävistää hänet pistimellään, suuri, karvainen Hämähäkki repäisee palasen hänen sinisestä silkkiviitastaan, ja lopuksi Yölepakko katkaisee hänen selkärankansa yhdellä siiven iskulla. Perhonen putoo maahan kuolettavasti haavoittuneena... Sillä aikaa kun hän kamppailee kuoleman kanssa, riemuitsevat Nokkoset, ja Sammakot sanovat: »Se oli oikein hänelle!»

Kun Muurahaiset aamun koittaessa menevät työhön säkkeineen ja lekkereineen, löytävät he hänen ruumiinsa tien vierestä. He tuskin vilkaisevat häneen ja menevät menojaan aikomattakaan haudata häntä. Muurahaiset eivät tee palkatonta työtä... Onneksi sattuu Haudankaivajien veljeskunta kulkemaan siitä ohi. Ne ovat, niinkuin tiedätte, pieniä, mustia eläviä, jotka ovat tehneet lupauksen haudata kuolleita... He valmistautuvat hartaina vetämään Perhosvainajan kirkkomaalle... Joukko uteliaita kiiruhtaa tätä katsomaan, ja jokainen lausuu ääneen ajatuksensa... Pienet ruskeat heinäsiirkat, jotka istuvat auringonpaisteessa oviensa edustalla, sanovat juhlallisina: »Hän rakasteli liiaksi kukkasia. — Hän oli liiaksi öisin ulkona!» lisäävät Etanat ja suurimahaiset Koppakuoriaiset pöyhistelevät kimaltelevissa takeissaan, muristen: »Liiaksi boheemi! liiaksi boheemi!» Koko tässä suuressa joukossa ei kukaan ainoallakaan kaipauksen sanalla muistele vainajaa, mutta yltympäri ovat suuret liljat

sulkeneet kupunsa, ja heinäsiirkat lakanneet laulamasta.

Viimmeinen näytös on Perhosten hautausmaalla. Kun Haudankaivajat ovat toimittaneet tehtävänsä, lähestyy hautaa juhlallisen näköisenä muuan Koppakuoriainen, joka on seurannut ruumissaattoa, asettuu seljälleen ja alkaa ylistää vainajaa. Pahaksi onneksi hänen muistonsa pettää ja siinä hän sitte potkii seljällään tunnin ajan ja sotkeutuu yhä hullummin pitkiin lauserakennuksiinsa... Kun puhuja on lopettanut, vetäytyvät kaikki pois, ja silloin nähdään autiolla hautuumaalla edellisistä näytöksistä totuttu Leppäkerttu hiipivän esiin erään haudan takaa. Itkien polvistuu hän haudan tuoreelle mullalle, ja rukoilee palavan rukouksen ystävä raukkansa puolesta, joka lepää siinä.

IX.

SINUSTA TULEE PORSLIINIKAUPPIAS.

Lukiessani runoelmani viime säettä, nousi Jacques innostuksissaan ylös huutaakseen hyvä, mutta hän vaikenä kuin nauiaan, nähdessään kaikkien noiden kunnan ihmisten kauhistuneet naamat.

Jos ilmestyskirjan tulinen hevonen olisi karahuttanut keskelle keltaista salia, ei se luultavasti olisi synnyttänyt enemmän hämminkiä kuin minun sininen perhoni. Passajon'it ja Fougereux'it tuijottivat tukka kauhusta pystyssä, silmät seljällään minuun. Ferrouillatin veljekset tekivät toisilleen merkkejä. Ei kukaan hiiskunut sanaakaan. Voitte arvata minun mielentilani...

Yhtäkkiä kuului hiljaisuuden ja yleisen hämmingin keskellä ääni, — ja millainen ääni! — kylmä, väritön, särkynyt aaveen ääni pianon takaa, saattaen minut säpsähtämään tuolillani. Ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen kuultiin linnunnokka vanhuksen, kunnianarvoisen Lalouette'in puhuvan: »Minusta on hyvä, että tappoivat tuon perhosen», sanoi tuo eriskummallinen vanhus nakertaen sokeriaan vimmastuneen näköisenä; »minä en voi sietää perhoseja!...»

Kaikki purskahtivat nauramaan, ja nyt ruvettiin pohtimaan runoelmaani.

Kirjallisen seuran jäsen piti teosta hiukan liian pitkänä ja kehoitti minua kaikin mokomin supistamaan se yhteen tai kahteen lauluun, mikä on aito ranskalainen runomuoto. Alfortin opiston oppilas, luonnontutkija, huomautti minulle, että leppäkertuilla on siivet, seikka, joka teki minun runoelmani antaman opetuksen ontuvaksi. Ferrouillat nuorempi väitti lukeneensa kaiken jostain muualta. »Älä välitä heidän puheistaan», kuiskasi Jacques minulle, »se on mestariteos». Pierrotte vain ei virkkanut sanaakaan. Hänellä näytti olevan muuta mielessä. Ehkä oli tuo kunnan mies, joka istui koko esityksen ajan tyttärensä vieressä, tuntenut pienen kätösen värähtelevän liian tuntuvasti omassaan, tai oli hän ohimennen tavoittanut liian loistavan katseen; se vain on varmaa, että Pierrotte sinä päivänä oli hyvin merkillisen näköinen, — niinkuin on tapana sanoa, — ja ettei hän koko iltana hetkeksikään hievahtanut tyttärensä vierestä, niin etten voinut sanoa sanaakaan mustille silmille, vaan lähdin hyvin aikaisin pois, haluamatta kuulla kirjallisen seuran jäsenen uusinta runoa, jota hän ei minulle milloinkaan antanut anteeksi.

Pari päivää tuon ikimuistettavan esityksen jälkeen, sain neiti Pierrotte'ilta lyhyen, mutta paljon sanovan kirjelapun: »Tule pian, isä tietää kaiken.» Ja vähän alemmaksi olivat rakkaat mustat silmät kirjoittaneet: »Minä rakastan sinua.»

Tulin, suoraan sanoen, vähän hämilleni tästä suuresta uutisesta. Olin kaksi päivää juossut kustantajalta kustantajalle käsikirjoituksineni ja ajattelin paljoa enemmän runoelmaani kuin mustia silmiä. Enkä minä liioin tuntenut suurta halua ruveta mihinkään selvityksiin Pierrotte ukon kanssa... Niinpä viivytinkin mustien silmien kiireellisestä kutsusta huolimatta *sinn*e menoani jonkun aikaa ja sanoin itsekseni omantuntoni rauhoittamiseksi: »Sitten kun olen myynyt runoelmani.» Pahaksi onneksi jäi se myymättä.

Siihen aikaan, — en tiedä, liekö asian laita vielä nytkin sama, — olivat herrat kustantajat hyvin lempeitä, hyvin kohteliaita, jalomielisiä ja ystävällisiä ihmisiä, mutta heillä oli yksi paha vika: he eivät olleet milloinkaan kotona. Niinkuin useita hyvin pieniä tähtiä, joita ei voi keksiä muuten kuin tähtitornin suurilla kaukoputkilla, ei näitäkään herroja suuri yleisö voinut nähdä. Menit mihin aikaan tahansa heidän luokseen, aina käskettiin sinun tulla toiste...

Kuinka minä juoksin heidän toimistoissaan, kuinka minä soitin heidän ovikelloaan, kuinka monta kertaa seisahduin jonkun kirjakaupan eteen, kysyen itseltäni sykkivin sydämin: »Menenkö sisään vai

enkö mene?» Sisällä oli lämmin. Siellä tuntui uusien kirjojen haju. Siellä hyöri pieniä, toimeliaita, kaljupäitä herroja, jotka vastasivat minulle kirjoituspöytänsä takaa tai hyllytikapuilta. Kustantaja itse oli aina näkymätön... Joka ilta palasin kotiin alakuloisena, väsyneenä ja hermostuneena. »Rohkeutta!» sanoi Jacques. »Huomenna sinulla on parempi onni.» Ja seuraavana päivänä lähdin taasen liikkeelle käsikirjoituksineni. Se kävi mielestäni päivä päivältä raskaammaksi ja epämukavammaksi. Ensiksi kannoin sitä ylpeänä kainalossani, niinkuin uutta sateenvarjoa, mutta lopuksi aloin sitä hävetä, panin sen poveeni ja napitin huolellisesti päällystakkini sen päälle.

Näin kului viikko. Tuli sunnuntai. Jacques meni tapansa mukaan päivälliselle Pierrotte'ien luo, mutta hän meni sinne yksin. Olin niin väsynyt näkymättömien tähtien etsiskelyyn, että makasin koko päivän... Palatessaan illalla tuli hän sänkyyni laidalle istumaan ja torui minua lempeästi:

— Kuuleppas, Daniel, sinä teet kovin pahoin, kun et mene *sinne*. Mustat silmät itkevät ja ovat lohduttomat, ne kuolevat ikävään... Olemme puhuneet sinusta koko illan... Voi, miekkonen, kuinka hän rakastaa sinua.

Jacques raukalla oli sitä sanoessaan kyneleet silmissä.

— Entä Pierrotte? kysyin arasti. Mitä hän sanoo?

— Ei mitään. Hän näyttää vain hyvin hämmästyneeltä, kun et sinä tule. Sinun täytyy mennä *sinne*, Daniel, menethän?

— Huomispäivänä, Jacques! Lupaen sen sinulle.

Meidän puhuessamme aloitti Valkea Käki, joka oli tullut huoneeseensa, ijankaikkisen veisunsa *tokotolotinjan, tokotolotinjan*... Jacques purskahti nauruun: »Tiedätkö», hän kuiskasi, »mustat silmät ovat mustasukkaiset meidän naapurillemme. Ne luulevat häntä kilpailijakseen... Turhaan minä vakuutin, ettei niin ole laita, ne eivät ottaneet uskoakseen... Mustat siimat mustasukkaiset Valkealle Käelle, se vasta on mainiota!» Minä olin nauravinani niin kuin hänkin, mutta oikeastaan häpesin syvästi, kun muistin, että itse olin antanut aiheita siihen, että mustat silmät olivat mustasukkaiset Valkealle Käelle.

Seuraavan päivän iltapuolella menin Saumon'in liikekujaan. Olin tahtonut mennä suoraan neljänteen kerrokseen puhumaan mustien silmien kanssa, ennenkuin Pierrotte minut näki, mutta vanha cévenniläinen väijyi minua kujan portilla, enkä voinut välittää häntä. Minun täytyi seurata häntä puotiin ja istua hänen viereensä kirjoituspöydän ääreen. Aika ajoin kuului puotikamarista arkailevia huilunsäveliä.

— Daniel herra, sanoi cévenniläinen, niin varmallalla äänellä ja niin sujuvalla kielellä, etten ollut uskoa korviani, se mitä tahdon teiltä tietää, on pian sanottu, ja minä en kulje mutkateitä. Niinkuin on tapana sanoa, pikku tyyppiä on teihin rakastunut... Rakastatteko tekin häntä todella?

— Koko sydämestäni, herra Pierrotte.

— Siis on kaikki hyvin. Kuulkaa nyt, mitä teille ehdoitan. Te olette liian nuori, niinkuin pienokainenkin, mennäksenne vielä kolmeen vuoteen naimisiin. Teillä on siis kolme vuotta aikaa hankkia itsellenne jokin asema... En tiedä, ajotteko koko ikänne tehdä sinisten perhosten kauppaa, mutta tiedän, mitä tekisin teidän sijassanne. Niinkuin on tapana sanoa, minä heittäisin jutut nurkkaan, rupeisin Lalouette'in kauppahuoneen palvelukseen, perehtyisin vähitellen porsliinikauppaan ja laittaisin niin, että Pierrotte, joka alkaa käydä vanhaksi, minusta kolmen vuoden perästä saisi samalla sekä liiketoimin että vävyn... No, mitä sanotte tästä, veikkoseni?

Ja Pierrotte tuuppasi minua kyynäpäällään ja remahti oikein aika nauruun. Hän luuli, mies rukka, minun varmaankin halkeavan ilosta tarjotessaan minulle porsliinin myyjän paikan luonaan. Minulla ei ollut kyllin rohkeutta suuttua, ei edes vastata hänelle; olin kivettynyt...

Lautaset, lasit ja valkeat alabasterikuvat alkoivat tanssia silmissäni. Kirjoituspöydän vastaiselta hyllyltä katsoivat hienot biscuit-paimentytöt ja -pojat ilkkuen minuun ja näyttivät sanovan heiluttaen paimensauvojaan. »Sinusta tulee porsliininmyyjä!» Hiukan kauvempana nyökkäsivät sinihameiset kiinalaiset kummitukset arvokkaasti päätään, ikäänkuin vahvistaakseen paimenten sanan: »Niin, niin, sinusta tulee porsliininmyyjä!...» Ja puotin perältä luritti huilu pilkaten ja vahingon ilolla: »Sinusta tulee porsliinikauppias ... sinusta tulee porsliinikauppias...» Olin tulla hulluksi.

Pierrotte luuli, että mielenliikutus ja ilo tekivät minut sanattomaksi.

— Puhumme tästä illalla, sanoi hän antaakseen minulle toipumisaikaa. Menkää nyt pienokaisen luo... Niinkuin on tapana sanoa, hänelle on varmaankin käynyt aika pitkäksi.

Minä nousin pienokaisen luo, jonka tapasin keltaisessa salissa erinomaisen naisen seurassa ompelemassa noita ijankaikkisia toiveita... Antakoon rakas Camilleni minulle anteeksi, mutta neiti Pierrotte ei ollut milloinkaan näyttänyt minusta niin perin Pierrotte'imaiselta kuin silloin; ei milloinkaan hänen tyyni tapansa pistellä neulaansa edestakaisin kankaan läpi ja lukea pisteitensä ääneen ollut minua niin hermostuttanut. Hänellä oli aivan samanlaiset pienet punaiset sormet, punaiset posket ja tyyni ilme kuin noilla värillisillä biscuitkuvilla, jotka olivat niin hävyttömästi minulle huutaneet: »Sinusta tulee porsliininmyöjä!» Onneksi olivat mustat silmätkin saapuvilla, tosin hiukan verhoittuina, hiukan surumielisinä, mutta niin lapsellisen iloisina minut taasen nähdessään, että tulin aivan liikuttetuksi. Sitä ei kestänyt kauvan. Pierrotte tuli melkein kintereilläni sisään. Hän ei varmaankaan enää yhtä paljon luottanut erinomaiseen naiseen.

Siitä hetkestä katosivat mustat silmät ja porsliini oli kaikkialla voitolla. Pierrotte oli hyvin iloinen, hyvin puhelias, suorastaan sietämätön; »niinkuin on tapana sanoa» singahteli kaiken aikaa ilmassa. Päivälliset olivat remuavat ja kestivät aivan liian kauvan. Pöydästä noustaessa vei Pierrotte minut syrjään muistuttaakseen minulle ehdoitustaan. Minulla oli ollut aikaa toipua ja minä sanoin hänelle jokseenkin kylmäverisesti, että asiata sieti tuumia ja että antaisin hänelle vastaukseni kuukauden perästä.

Cévennialäinen oli varmaan hyvin ihmeissään kun en kiiruhtanut hyväksymään hänen tarjoustaan, mutta hän oli siksi hienotunteinen, ettei antanut sitä huomata.

— Se on päätetty, sanoi hän, siis kuukauden perästä. Enempää ei siitä puhuttu... Niin se oli sanottu. Koko illan kaikui korvissani kamala, kohtalokas, »sinusta tulee porsliininmyyjä!» Kuulin sen linnun pään nakertelussa, joka herra Lalouette'in mukana oli tullut sisään ja istunut pianon nurkkaan, kuulin sen huilunpuhaltajan lurituksissa: Rosellen'in Haavelmissa. joita neiti Pierrotte ei unohtanut soittaa; luin sen kaikkien noiden poroporvarinukkien jokaisessa liikkeessä, heidän pukunsa kuosissa, seinäpaperin mallissa ja pöytäkellon koristuksessa, — Venus poimii ruusun, josta kullattu Amor lähtee lentoon, — huonekalujen muodossa, tämän hirveän keltaisen salin pienimmissäkin yksityiskohdissa, jossa sama piano joka ilta soitti saman haavelman, ja jossa samat asiat joka ilta toistuivat, niin että keltainen sali oli kuin mikäkin musiikkikuvaelma... Keltainen sali musiikkikuvaelma!... Missä piileksittekään, kauniit mustat silmät?...

Kun minä palattuani kotiin näistä ikävistä kekkereistä, kerroin Jacques äidilleni Pierrotte'in ehdotuksista, oli hän vielä enemmän loukkaantunut kuin minä.

— Daniel Eyssette porsliinikauppiaana!... Senpä minä tahtoisin nähdä! sanoi tuo kunnan poika suuttumuksesta punoittaen... Yhtä hyvin voisi ehdottaa, että Lamartine rupeisi myymään tulitikkuja, tai että Sainte-Beuve lähtisi kaupittelemaan lattiaharjoja... Pierrotte on se vanha aasi!... Mutta ei auta olla hänelle siitä vihoissaan; ei hän ymmärrä enempää, mies rukka. Kun hän saa nähdä sinun kirjasi menestyksen ja sanomalehdet täynnä sinusta, niin kyllä hän pian mielensä muuttaa.

— Epäilemättä, rakas Jacques; mutta jotta sanomalehdet minusta puhuisivat, täytyy kirjan ensin ilmestyä ja se ei ilmesty milloinkaan, mikäli minä näen... Miks ei?... Siitä syystä, rakas veikko, etten minä voi saada ainoatakaan kustantajaa käsiini ja siitä syystä, etteivät sellaiset herrat ole milloinkaan runoilijain tavattavissa. Suuren Baghavat'inkin on pakko itse kustantaa runonsa.

— No niin, me teemme samoin, sanoi Jacques lyöden nyrkkinsä pöytään: me painatamme kirjan omalla kustannuksellamme!

Minä katsoin häneen ällistyneenä:

— Omalla kustannuksellamme...

— Niin juuri, poikaseni, omalla kustannuksellamme. Juuri näinä päivinä alkaa markiisi painattaa muistelmiensa ensimmäistä osaa... Tapaan hänen kirjanpainajansa joka päivä. Hän on elsassilainen, jolla on punainen nenä, ja hyvänlaiset lapsen kasvot. Hän painaa meidän kirjamme aivan varmaan velaksi... Saakeli vieköön, me maksamme hänelle sitä myöten, kun kirjaa myödään... Sanottu ja tehty! huomenna menen miehen puheille.

Jacques meni todella seuraavana päivänä kirjanpainajaa tapaamaan ja palasi ihastuksissaan: »Asia on päätetty», sanoi hän, naama loistavana; »huomenna pannaan sinun kirjasi painoon. Painatus maksaa meille yhdeksän sataa francia, joutavanpäiväinen rahasumma. Minä hyväksyn kolme kolmen sadan markan vekseliä, jotka lankeavat aina kolmen kuukauden perästä. Ota nyt tarkoin vaari siitä, mitä sanon. Me otamme kirjasta kolme francia kappaleelta ja painatamme tuhannen kappaletta: siis tuottaa kirjasi meille kolme tuhatta francia ... käsitätkö, kolmetuhatta francia. Niillä maksamme kustantajan, sekä francin joka kappaleesta kirjakauppiaille, jotka myyvät teosta, ja vielä sanomalehtimiehille jaettavat kappaleet... Ja meille jää puhdasta tuloa tuhat sata francia. Se on selvä kuin päivä. Mitäs

sanot? Eikö se ole mielestäsi tarpeeksi vasta-alkajalle?...»

Oliko se tarpeeksi, vielä sitä kysyt!... Kun ei enää tarvinnut juosta näkymättömiä tähtiä tavoittamassa eikä nöyryytettyä seista kirjakauppojen ovella ja kaupan päällisiksi tuhat sata francia säästössä uutta kotia varten... Kylläpä Saint-Germain'in kellotornissa sinä päivänä riemuittiinkin! Niitä suunnitelmia, niitä unelmia! Entä seuraavina päivinä, niitä kaikkia pieniä iloja, joista pisara pisaralta sai nauttia: kirjapainossa käynnit, oikaisuviedosten luku, kansilehden värin valinta, entä kun näit paperin vielä aivan kosteana tulevan ulos painokoneesta ja paperilla painettuna omat ajatuksesi, tai kun sait juosta pari kolme kertaa sitoja ja vihdoinkin palasit sieltä kädessä ensimmäinen kappale, jonka vapisevin käsin avasit... Voiko maailmassa olla mitään ihanampaa?

Voitte arvata, että *Paimennäytelmän* ensimmäinen kappale kuului mustille silmille. Minä vein sen niille vielä samana iltana, mukanani Jacques, joka tahtoi nauttia menestyksestäni. Me astuimme voitonriemuisina ja loistaen keltaiseen saliin. Kaikki olivat siellä koolla.

— Herra Pierrotte, sanoin cévenniläiselle, sallikaa minun antaa esikoisteokseni Camille'ille. Ja minä panin kirjani pieneen, rakkaaseen käteen, joka vapisi ilosta. Olisittepa nähneet, minkä ihanan kiitoksen mustat silmät lähettivät minulle ja kuinka ne säihkyivät lukiessaan nimeni kansilehdeltä. Pierrotte ei ollut yhtä ihastuksissaan. Kuulin hänen kysyvän Jacqueseilta, kuinka paljon tuollainen kirja voi tuottaa minulle.

— Tuhat sata francia, vastasi Jacques lujalla vakuutuksella.

Ja sitten he alkoivat puoliääneen pitkän keskustelun, mutta minä en heitä kuunnellut. Olin pelkkää riemua, nähdessäni, kuinka mustat silmät pitkine silkkiripsineen painuivat alas, minun kirjaani katsomaan ja sitte taas kohottivat ihailevan katseensa minuun... Minun kirjani, minun mustat silmäni, kaksi suurta onnea, joista sain kiittää Jacques äitiäni...

Samana iltana, ennen kotiin menoa, pistäysimme vielä Odéon teatterin kirjagalleriassa nähdäksemme miltä *Paimennäytelmä* näytti kirjakauppiaiden tiskillä.

— Odota vähän, sanoi Jacques, minä menen katsomaan, montako kappaletta on myyty.

Minä odotin häntä kävellen edestakaisin, silmännurkallani katsellen erästä viheriäkantista, mustaselkäistä kirjaa, joka paistoi ensimmäisessä kirjarivissä.

Hetken kuluttua Jacques palasi, kalpeana mielenliikutuksesta.

— Rakkaani, sanoi hän, yksi on jo myyty. Se on hyvä merkki...

Puristin sanattomana hänen kättänsä. Olin liian liikutettu voidakseni puhua; mutta itsekseni ajattelin: Pariisissa on joku, joka on ottanut kolme francia kukkarostaan ostaakseen sinun aivojesi tuotteen, joku joka lukee sinua, joka ymmärtää sinua... Kuka on tämä joku? Tahdoin mielelläni tietää sen... Voi, onnettomuudekseni sain pian tutustua tuohon hirvittävään johonkuhun.

Päivää jälkeen kirjan ilmestymisen, kun juuri istuin aamiaisella pelottavan ajattelijan vieressä, syöksähti Jacques huoneeseen aivan hengästyneenä:

— Suuria uutisia! sanoi hän vieden minut ulos, minä matkustan tänä iltana kello seitsemän markiisini kanssa pois... Me lähdemme Nizzaan katsomaan hänen sisartaan, joka on kuolemaisillaan... Ehkä viivymme hyvinkin kauvan... Ole aivan huoleton toimeentulostasi... Markiisi antaa minulle kahdenkertaisen palkan. Voin lähettää sinulle mahdollisesti sata francia kuussa. No, mikä sinun on? Olethan aivan kalpea. Älä ole joutavan lapsellinen, Daniel. Mene takasin sisään, syö aamiaisesi loppuun ja juo puolikas bordeaux'ta rohkaisuksi. Minä juoksen sanomaan hyvästi Pierrotte'ille, käyn tapaamassa kirjanpainajaa ja toimitan sanomalehdille näytekappalet... En voi viipyä minuuttiakaan kauvemmin... Kello viisi tavataan kotona.

Minä katselin, kun hän pitkin askelin kiirehti Saint-Benoit'in katua alas, sitten menin takaisin ravintolaani; mutta en voinut mitään syödä enkä juoda, ajattelijat tyhjensivät minun bordeaux-puolikkaani. Sydäntäni kouristi ajatellessani, että muutaman tunnin perästä Jacques äitini olisi kaukana. Koetin ajatella kirjaani ja mustia silmiä, ei mikään voinut haihduttaa sitä ajatusta, että Jacques oli lähdössä pois, ja että minä jäin yksin, aivan yksin Pariisiin, omaksi herrakseni ja sain itse vastata kaikista teoistani.

Tapasimme toisemme hänen määräämäänsä aikaan. Vaikka hän itsekin oli kovin liikutettu, oli hän ihan viime hetkeen olevinaan hyvin iloisella tuulella. Aivan viime hetkeen osoitti hän myöskin suurta jalomielisyyttään ja hellää rakkauttaan minua kohtaan. Hän ajatteli ainoastaan minua, minun hyvinvointiani, minun toimeentuloani. Järjestäessään muka omaa matkalaukkuansa hän tarkasti minun

liinavaatteeni ja pukuni.

— Paitasi ovat tässä nurkassa, Daniel ... nenäliinat vieressä ja kaulahuivit takana.

Sanoin hänelle: Ethän sinä laita ollenkaan matkalaukkuasi kuntoon, Jacques, vaan järjestät minun kaappiani...

Kun sekä kaappi että matkalaukku olivat kunnossa, lähetimme hakemaan hevosta ja ajoimme asemalle. Tiellä Jacques antoi minulle viimeiset neuvonsa ja varoituksensa. Niitä oli monta laatua:

— Kirjoita usein minulle... Lähetä minulle kaikki arvostelut kirjastasi, mutta varsinkin Gustave Planchen'in. Minä sidon kovakantisen vihon ja liimaan ne siihen. Siitä tulee Eyssette'in perheen kultainen kirja... Tiedäthän, että pesijäeukko tulee aina tiistaisin... Älä nyt vain anna menestyksen häikäistä itseäsi... Varmaa on, että se tulee olemaan loistava, ja pariisilaismenestys on vaarallinen. Onneksi on sinulla Camille, joka suojelee sinua kiusauksilta... Ennen kaikkea pyydän sinua usein käymään siellä ja muista, ettet anna mustille silmille itkun aihetta.

Juuri tällöin ajoimme Jardin des Plantes'in ohi. Jacques rupesi nauramaan.

— Muistatko, sanoi hän, että vietimme tässä yhden yön noin neljä, viisi kuukautta takaperin?... Voi, veikkonen...! Mikä eroitus silloisen Danielin ja nykyisen välillä... Kylläpä sinä olet päässyt pitkälle viidessä kuukaudessa!...

Tuo kunnan Jacques uskoi täydellä todella, että olin päässyt hyvin pitkälle, ja minä itse, houkkio parka, olin siitä vakuutettu.

Saavuimme asemalle. Markiisi oli jo siellä. Näin kaukaa tuon pienen, naurettavan näköisen olennon, jolla oli pää kuin piikkisialla, juoksevan edestakaisin eräässä odotussalissa.

— Joutuun, joutuun, hyvästi! sanoi Jacques. Ja ottaen pääni suuriin kämmeniinsä suuteli hän minua neljä, viisi kertaa kaikin voimin ja juoksi sitten pyövelinsä luo.

Nähdessäni hänen katoavan, tunsin kummallisen tunteen.

Minusta tuntui, kuin olisin yhtäkkiä käynyt pienemmäksi, heikommaksi, aremmaksi, pikku pojaksi, ikäänkuin veljeni poismennessään olisi ottanut luistani ytimen, minun voimani ja rohkeuteni ja puolet pituudestani. Minua peloitti ihmisjoukko ympärilläni. Minusta oli jälleen tullut Pikku Mies.

Tuli pimeä. Hitaasti pisintä tietä, kaikkein autiompia rantakatuja tuli Pikku Mies takaisin kellotorniin. Häntä hirvitti tuo tyhjä huone, jossa hänen oli yksin asuminen. Hän olisi tahtonut viipyä ulkona seuraavaan aamuun. Lopuksi oli kuitenkin mentävä sisään.

Kulkiessani portinvahdin huoneen ohi, huusi tämä:

— Herra Eyssette, teille on kirje!

Se oli pieni, hieno, tuoksuva kirjelappu. Päällekirjoitus oli naisen käsialaa, paljon sirompaa ja kepeämpää kuin mustien silmien... Keltä se saattoi olla? Hän mursi nopeasti kuoren ja luki rappukäytävän valossa:

»*Herra Naapurini!*

Paimennäytelmä on ollut eilisestä saakka pöydälläni; mutta omistuskirjoitus puuttuu. Tekisitte hyvin ystävällisesti, jos tulisitte tänä iltana sen kirjoittamaan ja samalla joisitte luonani kupin teetä ... yksinkertaiseen taiteilijain tapaan tietysti.

Irma Borel.»

Ja vähän alempana: »Ensi kerroksen nainen.»

Ensi kerroksen nainen!... Kun Pikku Mies luki tämän allekirjoituksen, kävi väristys läpi hänen ruumiinsa. Hän näki tämän silmissään sellaisena ilmestyksenä, jona hän hänet eräänä aamuna oli tavannut portaissa, samettiin puettuna, kauniina, kylmänä, ylevänä, pieni valkea arpi suupielessä. Kun hän ajatteli, että sellainen nainen oli ostanut hänen kirjansa, paisui hänen sydämensä ylpeydestä.

Hän jäi hetkeksi seisomaan portaisiin, kirje kädessä, miettien, menisikö omaan huoneeseensa vai pysähtyisikö ensimmäiseen kerrokseen. Silloin muistui hänen mieleensä yhtäkkiä Jacques'in varoitus: »Ennen kaikkea, Daniel, älä anna mustille silmille itkun aihetta». Salainen aavistus sanoi hänelle, että hän saattaisi mustat silmät itkemään, jos menisi, ja Jacques olisi pahoillaan. Silloin hän pisti päättävästi kirjeen taskuunsa ja sanoi itsekseen: »En mene».

X.

IRMA BOREL.

Valkea Käki tuli avaamaan hänelle. Sillä on kai tarpeetonta sanoa, että turhamainen Pikku Mies soitti Irma Borel'in ovikelloa viisi minuuttia sen jälkeen, kun oli vannonut, ettei menisi sinne. Hänet nähdessään veti kauhistuttava neekerinainen suunsa leveään, hyvällä tuulella olevan ihmissyöjän nauruun ja antoi hänelle suurella, rasvaisella, mustalla kädellään merkin: »Tulkaa». Kuljettuaan parin, kolmen ylen loisteliaan huoneen läpi he pysähtyivät pienen, salaperäisen oven eteen, jonka läpi kuului käheitä huutoja, nyyhkytyksiä, kirouksia ja pakotettua naurua, vaikkakin paksut oviverhot nämä äänet puoleksi vaimensivat. Neekerinainen koputti ovelle ja vei vastausta odottamatta Pikku Miehen sisään.

Upeassa, punervalla silkkikankaalla yltyleensä verhotussa budoarissa, joka loisti valomerenä, kulki Irma Borel aivan yksin pitkin askelin edestakaisin ja lausui. Väljä, taivaansininen aamupuku, joka valui pitsejä, liehui kuin pilvi hänen ympärillään. Aamupuvun toisesta hihasta, joka oli kääräisty olkapäähän asti ylös, näkyi lumivalkea, verrattoman hienomuotoinen käsivarsi, joka heilutti tikarin asemasta luista paperiveistä.

Toisessa pitseihin uponneessa kädessä oli avoin kirja...

Pikku Mies jäi häikäistynä seisomaan. Ei milloinkaan ollut ensi kerroksen nainen näyttänyt hänestä niin ihanalta. Hän ei ollut nyt niin kalpea kuin heidän ensi kerran kohdatessaan. Hän oli päinvastoin raitis ja punakka, mutta hänen poskiensa puna oli niin hieno, että hän oli kuin mantelipuun suloinen kukka, ja tuo pieni arpi suupielessä näytti vielä valkeammalta. Ja hänen hiuksensa, joita Pikku Mies ei ollut voinut ensi kerralla nähdä, tekivät hänet vielä kauniimmaksi, sillä ne lievensivät kasvojen hiukan ylpeätä, melkeinpä kovaa ilmettä. Hänen tukkansa oli vaalea, ylen vaalea, melkein kuin puuteroitu ja kuinka se oli tuuhea ja silkinhieno, aivan kuin kultainen sumu hänen päänsä ympärillä.

Kun nainen huomasi Pikku Miehen, keskeytti hän heti lausumisensa. Hän heitti takanaan olevalle sohvalle luuveitsensä ja kirjansa, veti viehättävällä liikkeellä hihansa alas ja tuli vierastaan kohti, käsi toverillisesti ojennettuna.

— Hyvää päivää, naapuri! sanoi hän viehättävällä hymyllä; te yllätätte minut täydessä traagillisessa innostuksessa. Minä opettelen Klytemnestran osaa... Eikö se ole järisyttävää?

Hän pyysi Pikku Miehen istumaan viereensä sohvalle ja keskustelu alkoi.

— Te harrastatte näytelmätaidetta, hyvä rouva? (Hän ei uskaltanut sanoa »naapuri».)

— Ooh. se on vain päähänpisto ... niinkuin kuvanveisto ja musiikkikin, joita myös olen harjoittanut... Mutta tällä kertaa tulen luultavasti menemään pitemmälle ... minä aijon esiintyä Théâtre-Française'issa.

Hänen tätä sanoessaan lentää lehautti mahdollottoman suuri, keltaharjainen lintu kovalla siipein läiskeellä Pikku Miehen kammattulle pääläelle istumaan.

— Älkää peljästykö, sanoi nainen nauraen, nähdessään hänen kauhistuksensa, se on vain minun papukaijani ... komea elävä, jonka olen tuonut mukani Markiisisaarilta.

Hän otti linnun käteensä, hyväili sitä, sanoi sille pari kolme sanaa espanjaksi ja vei sen takaisin kullatulle orrelle salin toiseen päähän... Pikku Mies oli ihmeissään. Neekerinainen, papukaija, Théâtre-Française, Markiisisaaret...

Mikä ihmeellinen nainen! ajatteli hän itsekseen täynnä ihastusta.

Nainen tuli jälleen hänen viereensä istumaan, ja keskustelua jatkui.

Ensin puhuttiin yksinomaan *Paimennäytelmästä*. Nainen oli sitten eilisen lukenut ja yhä lukenut sen uudelleen. Hän osasi siitä pitkiä säkeitä ulkoa ja lausui niitä täynnä innostusta. Ei milloinkaan Pikku Miehen turhamaisuutta ollut niin kutkutettu. Nainen tahtoi tietää hänen ikänsä, mistä hän oli kotoisin, hänen elämästään, ottiko hän osaa seuraelämään, oliko hän rakastunut... Pikku Mies vastasi kaikkiin näihin kysymyksiin hyvin kainosti ja tulos oli, että nainen tunnin kuluttua tunsu perinpohjin Jacques äidin ja kauppahuone Eyssette'in historian ja tuon uuden koti rukan, jonka lapset olivat vannoneet perustavansa. Neiti Pierrotte'ista ei tietenkään hiiskuttu sanaakaan. Mutta Pikku Mies puhui eräästä nuoresta suuren maailman naisesta, joka oli pahasti rakastunut häneen ja itsevaltiaasta isästä, — Pierrette raukka, — joka oli heidän rakkautensa tiellä.

Näiden tunnusten aikana tuli joku sisään. Se oli vanha, valkohapsinen kuvanveistäjä, joka oli antanut

naiselle tunteja siihen aikaan, kun tämä harjoitti muovailua.

— Lyönpä vetoa, sanoi hän tälle puoliääneen katsellen ivallisesti Pikku Miestä, lyönpä vetoa, että täällä on teidän neapelilainen korallikalastajanne.

— Aivan niin, vastasi nainen nauraen, ja kääntyen korallipoikaan, joka oli hyvin hämmästynyt uudesta nimestään, sanoi hän: Te ette kai muista erästä aamua, jolloin tapasimme toisemme?... Te tulitte minua vastaan avokauloin, rinta paljaana, tukka epäjärjestyksessä, kantaen saviruukkua ... luulin näkeväni jonkun noista pienistä korallikalastajista, joita tapaa Neapelin lahden rannoilla... Samana iltana kerroin teistä ystäväilleni. Mutta emme voineet silloin aavistaakaan, että pikku korallipoika oli suuri runoilija, ja että tuon saviruukun pohjalla oli *Paimennäytelmä*.

Onko tarvis sanoa, kuinka ihastunut Pikku Mies oli, kun häntä kohdeltiin tällaisella kunnioittavalla ihailulla. Juuri kun hän kumarsi ja hymyili kainosti, toi Valkea Käki uuden vieraan sisään, joka ei ollut kukaan muu kuin suuri Baghavat, päivällispöytäni intialainen runoilija. Baghavat meni sisään tullessaan suoraan naisen luo ja ojensi hänelle viheriäkantisen kirjan.

— Tuon teidän perhosenne takaisin, sanoi hän. Siinäpä vasta sepustus!...

Nainen teki viittauksen, joka sai hänet vaikenemaan. Hän ymmärsi, että tekijä oli saapuvilla ja katsoi tähän päin suu väkinäisessä hymyssä. Juuri kun kaikki olivat hetken vaiti ja hämillään, saapui onneksi kolmas vieras. Tämä oli lausunnonopettaja, pieni, hirvittävä kyttyräselkä, jolla oli tuhkanharmaa naama, punainen valetukka ja madonsyömät hampaat. Kaikki olivat sitä mieltä, että kyttyräselkä ilman kyttyränsä olisi ollut aikakautensa suurin näyttelijä. Mutta kun ei hän ruumiinvikansa takia voinut esiintyä näyttämöllä, lohdutti hän itsensä oppilaiden kehittämällä ja kaikkien samanaikuisten näyttelijäin parhaamisella. Heti kun hän tuli sisään, huusi nainen:

— Oletteko nähnyt juutalaisen? Millainen hän oli tänä iltana?

Juutalaisella tarkoitettiin suurta näyttelijätär Rachel'ia joka silloin oli maineensa kukkuloilla.

— Hän käy päivä päivältä huonommaksi, sanoi opettaja kohauttaen olkapäitänsä... Hänestä ei ole mihinkään... Hän on hanhi, todellinen hanhi.

— Todellinen hanhi, varmensi oppilas ja hänen takanaan toistivat nuo molemmat toiset syvällä vakaumuksella: »Todellinen hanhi...»

Naista pyydettiin nyt lausumaan jotakin.

Antamatta itseään rukoilla nousi hän ylös, otti paperiveitsen, kääri aamupukunsa hihan ylös ja alkoi lausua.

Hyvinkö vai huonosti? Pikku Miehen olisi ollut hyvin vaikea sitä sanoa. Tuon lumivalkean käsivarren häikäisemänä ja tuon hurjasti liehuvan kultatukan lumoamana, hän vain katseli eikä kuunnellut. Kun nainen oli lopettanut, taputti Pikku Mies kovemmin kuin kukaan muu ja selitti vuorostaan, että Rachel oli vain hanhi, todellinen hanhi.

Hän näki koko yön unta tuosta lumivalkeasta käsivarresta ja tuosta tukan kultasumusta. Kun hän päivän tultua aikoi istua runopöytänsä ääreen, tuli tuo hurmaava käsivarsi vielä vetämään häntä hihasta. Kun hän siis ei voinut tehdä työtänsä, eikä tahtonut lähteä uloskaan, alkoi hän kirjoittaa Jacques'ille ja kertoa hänelle ensimmäisen kerroksen naisesta.

»Ah, rakas veli, mikä nainen! Hän tietää kaikki, hän tuntee kaikki. Hän on säveltänyt sonaatteja, hän on maalannut tauluja. Hänen uuninsa reunalla on sievä Colombine poltetusta savesta, jonka hän on itse muovailut. Nyt hän on kolme kuukautta näytellyt traagillisia osia ja hän on jo nyt niissä parempi kuin kuuluisa Rachel. — Tuo Rachel mahtaa tosiaan olla vain todellinen hanhi. — Niin, hän on sellainen nainen, josta et ole milloinkaan uneksintukaan. Hän on nähnyt kaikki, hän on ollut kaikkialla. Hän saattaa yhtäkkiä sanoa: 'Kun olin Pietarissa' ... ja sitten hän hetken kuluttua selittää pitävänsä Rion satamaa kauniimpana kuin Neapelin. Hänellä on papukaija, jonka hän on tuonut Markiisisaarilta, neekerinainen, jonka hän otti mukaansa Port-au-Prince'istä... Mutta sinähän tunnetkin hänen neekerinaisuutensa, sehän on meidän naapurimme, Valkea Käki. Huolimatta ihmissyöjänaamastaan on Valkea Käki erinomainen olento, hiljainen, luotettava ja uskollinen. Hänen puheensa on pelkkiä sananlaskuja, niinkuin Don Quixotte'in Sanchon. Kun naapurit koettavat urkkia häneltä tietoja hänen emännästään, onko hän naimisissa, onko jossakin jokin herra Borel, onko hän niin rikas kuin sanotaan, niin vastaa Valkea Käki omalla murteellaan: Ei vuohen asiat lammasta liikuta, tai: Kenkä tietää, onko sukassa reikä. Hänellä on sellaisia vastauksia ainakin sata varastossaan, eivätkä uteliaat pääse kunnekaan kysymyksillään... Tiedätkö,

kenen myös olen tavannut ensi kerroksen naisen luona?... Päivällispöytäni hindurunoilijan, itse suuren Baghavat'in. Hän näyttää olevan vahvasti rakastunut naiseen ja sepittelee hänelle kauniita runoja, joissa hän vuoroin vertaa tätä kondoriin, lotuskukkaan tai puhveliin, mutta nainen ei ole hänen suitsutuksestaan juuri milläänkään. Hän on niin tottunut semmoiseen: kaikki taiteilijat, jotka käyvät hänen luonaan, — ja niitä on sekä monia että hyvin kuuluisia, — ovat häneen rakastuneet.

Hän on niin kaunis, niin omituisen kaunis!... Pelkäänpä, että sydämeni olisi vaarassa, ellei se jo olisi toisen oma. Onneksi ovat mustat silmät minua suojelemassa... Rakkaat mustat silmät! Minä menen illaksi niiden luo ja me puhumme koko ajan sinusta rakas Jacques äiti.»

Juuri kun Pikku Mies lopetti kirjettään, koputettiin hiljaa ovelle. Ensi kerroksen nainen lähetti hänelle Valkean Käen kautta kutsun omaan aitiionsa Théâtre-Française'iin hanhea katsomaan. Hän olisi niin kernaasti suostunut, mutta hän muisti, ettei hänellä ollut hännystakkia ja siksi täytyi antaa kieltävä vastaus. Tästä hän tuli oikein pahalle tuulelle. »Jacques olisi voinut teettää minulle hännystakin», tuumi hän... »Ilman sitä ei voi tulla toimeen... Kun arvostelut alkavat ilmestyä sanomalehtiin, niin minun on käytävä kiittämässä arvostelijoita... Kuinka voin sen ilman hännystakkia tehdä?»... Illalla hän meni Saumon'in liikekujaan, mutta hänen paha tuulensa ei siellä haihtunut. Cévenniläinen nauraa hohotti liaksi, neiti Pierrotte'illa oli liian tumma hipiä. Turhaan mustat silmät katsoivat häneen salavihkaa ja sanoivat tähtien salaperäisellä kielellä: »Rakasta minua!» tuo kiittämätön ei ollut ymmärtävinään. Kun Lalouette'it päivällisen jälestä tulivat sisään, vetäytyi hän synkkänä ja murjottaen erääseen nurkkaan ja kuvitteli sillä aikaa kun pelilaatikko soitteli pikkulaulujaan näkevänsä Irma Borel'in avoimessa aitiossaan, näki hänen lumivalkean käsivartensa leyhyttelevän viuhkaa ja hänen kultatukkansa kimaltelevan juhla-valaistuksessa salissa. »Kuinka minä häpeisin, jos hän näkisi minut täällä», ajatteli Pikku Mies.

Meni useampia päiviä ilman että mitään tapahtui. Irma Borel ei antanut enää mitään elonmerkkiä. Kaikki suhteet ensimmäisen ja viidennen kerroksen välillä näyttivät katkenneen. Joka yö kuuli Pikku Mies istuessaan runopöytänsä ääressä naisen vaunujen palaavan kotiin ja ilman että hän sitä itse huomasi, säpsähti hän kuullessaan vaunujen kumean jyttinän ja kuskin huudon: »Avatkaa portti, olkaa hyvä!» Hän ei voinut edes ilman liikutusta kuulla neekerinaisen tulevan huoneeseensa. Jos hän olisi uskaltanut, olisi hän tältä mennyt kyselemään hänen emännästään... Kaikesta tästä huolimatta olivat mustat silmät kuitenkin vielä hänen sydämensä valtijat. Pikku Mies vietti tuntikausia niiden seurassa. Muulloin hän istui huoneessaan ja etsi loppusuointuja varpusten suureksi hämmästykseksi, jotka kokoontuivat häntä kaikilta ympäristön katoilta katselemaan, sillä latinakorttelin varpuset luulottelivat, niinkuin erinomainen nainenkin kaikenmoista typerää vinnikamarien ylioppilaista. Saint-Germain'in kellot sitävastoin, — nuo Jumalalle pyhitetyt ja niinkuin Karmeliittiveljekset, ijakseen luostariin suljetut kello rukot, — riemastuivat nähdessään Pikku Miehen alati istuvan pöytänsä ääressä ja kajuttivat häntä rohkaistakseen kauneimmat sävelensä.

Tällä välin saapui kirje Jacques'ilta. He olivat asettuneet Nizzaan ja hän kertoi laveasti asunnostaan... »Tämä ihana seutu, niinkuin tuo merikin akkunoitteni alla, innostaisi sinua, Daniel! Minulla ei ole siitä suurtakaan iloa; minä en pääse koskaan ulos... Markiisi sanelee koko päivän. Piru vieköön koko miehen! Kohotan joskus kahden lauseen välillä päätäni ja näen taivaan rannalla pienet punaiset purjeet, mutta sitten täytyy heti painaa nenänsä papereihin... Neiti d'Hacqueville on edelleenkin hyvin sairas... Kuulen hänen päämme päällä yskivän taukoamatta... Tuskin olin päässyt tänne, kun itsekin sain aika yskän, joka ei ota asettuakseen...»

Hiukan etempänä puhuessaan ensi kerroksen naisesta, Jacques sanoi:

»... Jos tahdot ottaa neuvoni varteen, niin älä palaa enää tuon naisen luo. Hän on liian monivaiheinen sinulle. Ja sanoakseni suoraan, vainuanpa hänen olevan seikkailijattarenkin... Kuuleppas, näin eilen satamassa hollantilaisen prikin, joka oli juuri palannut matkalta maapallon ympäri ja jolla oli Jaapanista mastot, Chilestä parret ja miehistö kirjava kuin maailman kartta... Minusta on sinun Irma Borel'isi tuon laivan kaltainen. Maat ja mantereet kiertänyt laiva on hyvä, mutta toista on naisen laita. Se, joka on niin monessa liemessä kiehunut, pistää helposti toisen pussiin. Älä luota häneen, älä luota häneen, Daniel ja ennen kaikkia pyydän sinua, ettet saata mustia silmiä itkemään...»

Nämä viimeiset sanat sattuivat suoraan Pikku Miehen sydämeen. Se huoli, millä Jacques valvoi sen onnea, joka oli hyljännyt hänen rakkautensa, oli hänestä niin ihailtava. »Oi, ei, Jacques, älä pelkää, minä en saata häntä itkemään», sanoi hän itsekseen ja päätti heti lujasti, ettei milloinkaan palaisi ensi kerroksen naisen luo... Luottakaa vain Pikku Miehen lujiin päätöksiin.

Kun vaunut sen päivän iltana vyöryivät portista sisään, hän sitä tuskin huomasi. Eikä neekerinaisen laulukaan tehnyt häntä hajamieliseksi. Oli myrskyinen, synkkä syysö... Hän kirjoitti, ovi puoleksi auki. Yhtäkkiä luuli hän kuulevansa puuportaiden, jotka toivat hänen huoneeseensa, narisevan. Pian hän eroitti kepeätä astuntaa ja hameitten kahinaa. Joku tuli portaita ylös, se oli varma ... mutta kuka...?

Valkea Käki oli aikoja sitten tullut huoneeseensa... Ehkä tuli ensi kerroksen nainen sanomaan jotain neekeriniaiselle...

Tämä ajatus pani Pikku Miehen sydämen hurjasti sykkimään, mutta hänellä oli voimaa jäädä paikoilleen pöydän ääreen... Askeleet tulivat yhä lähemmäksi. Portaitten päässä ne pysähtyivät... Vallitsi hetken hiljaisuus, sitten naputettiin kepeästi neekerinaisen ovelle ilman että kuului vastausta.

— Se on hän, ajatteli Pikku Mies hievahtamatta paikoiltaan.

Yhtäkkiä täytti hajuveden tuoksu hänen huoneensa. Ovi narahti, joku tuli sisään.

Silloin kysyi Pikku Mies päätään kääntämättä vavisten:

— Kuka siellä on?

XI.

SOKURISYDÄN.

Jacques'in lähdöstä on jo kulunut pari kuukautta eikä hän ole vielääkään tulossa kotiin päin. Neiti d'Hacqueville on kuollut. Markiisi kirjuriinsa seuraamana haihduttaa suruaan Italiassa keskeyttämättä päiväksikään hirveätä muistelmiensa sanelemista. Puoleksi nääntynyt Jacques ehtii hädin tuskin kirjoittaa jonkun rivin veljelleen, milloin Roomasta, milloin Neapelista, Pisasta tai Palermosta. Mutta jos näiden kirjeiden postileima yhtämittaa vaihtuukin, niin niiden sisältö on melkein aina sama: »Teetkö ahkerasti työtä?... Kuinka mustat silmät voivat?... Onko Gustave Planche'in arvostelu ollut lehdissä?... Vieläkö käyt Irma Borel'in luona?» Näihin aina samoihin kysymyksiin Pikku Mies vastaa joka kerta, että hän on hyvin ahkera, että kirja menee hyvin kaupaksi ja että mustat silmät voivat hyvin, ettei hän ole sen koommin nähnyt Irma Borel'ia eikä kuullut puhuttavan Gustave Planche'ista.

Kuinka paljon perää tässä kaikessa on?... Sen saamme tietää viimeisestä Pikku Miehen kirjeestä, jonka hän kirjoitti kuumeisena myrsky-yönä.

»*Herra Jacques Eyssette, Pisa. Sunnuntai-iltana kello 10.*

Jacques, minä olen valehdellut sinulle. Kahteen kuukauteen en ole sanonut sinulle ainoatakaan totuuden sanaa. Olen kirjoittanut sinulle, että olen ahkera, ja kaksi kuukautta on mustepulloni ollut kuivillaan. Olen kirjoittanut sinulle, että kirjani menee hyvin kaupaksi, eikä kahteen kuukauteen ole myyty ainoatakaan kappaletta. Olen kirjoittanut sinulle, etten enää käy Irma Borel'in luona, ja olen ollut kaksi kuukautta yksinomaan hänen seurassaan. Ja mustat silmät... Voi, Jacques, Jacques, miksen totellut sinua? Miksi palasin tuon naisen luo?

Olet oikeassa, hän on seikkailijatar eikä mitään muuta. Ensin luulin häntä älykkääksi. Se oli suuri erehdys ... kaikki mitä hän sanoo, on lähtöisin jonkun toisen suusta. Hänellä ei ole päätä eikä sydäntä. Hän on kavala, kyynillinen ja häijy. Olen nähnyt hänen silmittömässä raivossa ratsastuspiiskalla pieksevän neekerinaistaan ja heittävän hänet maahan ja potkivan häntä. Muuten on hän raaka nainen, joka ei usko jumalaa eikä perkelettä, mutta luottaa sokeasti unissakävijäin jaarituksiin ja antaa povata itselleen kahvista. Mitä taas hänen näyttelijätaipumuksiinsa tulee, niin suotta hän ottaa tunteja tuon kyttyräselkähirviönsä edessä ja viettää päivänsä kotonaan kumipallot suussa: ei hänestä ainoakaan teatteri välittäisi. Mutta yksityiselämässään on hän oivallinen näyttelijätär.

En voi todellakaan käsittää, rakas Jacques kulta, kuinka minä jouduin tuon otuksen kynsiin, minä, joka niin suuresti rakastan hyvyyttä ja yksinkertaisuutta. Mutta minä voin vannoa sinulle, että olen päässyt hänen pauloistaan ja nyt on kaikki lopussa, aivan lopussa... Et voi arvata, kuinka raukkamainen olen ollut, ja mitä hän on minusta tehnyt! Olen kertonut hänelle elämäni, olen puhunut hänelle sinusta, äidistä, mustista silmistä... Voisin kuolla häpeästä, kun sitä ajattelenkaan. Olin antanut hänelle koko sydämeni, koko elämäni, mutta hän ei omasta elämästään olisi virkkanut minulle sanaakaan. En tiedä, kuka hän on, en tiedä, mistä hän tulee. Kun eräänä päivänä kysyin häneltä, onko hän ollut naimisissa, purskahti hän nauruun. Muistathan tuon pienen arven hänen suupieleessään; se on puukonisku, jonka hän on saanut kotitienoillaan Kuballa. Tahdoin tietää, kuka häntä oli lyönyt: 'Eräs espanjalainen,

jonka nimi on Pacheco', eikä mitään muuta. Paljonko siitä viisastuin? Tiedätkö minä siltä, mikä tuo Pacheco on. Eikö hän olisi ollut velvollinen antamaan minulle jonkinlaisen selityksen? Puukonisku ei ole mikään jokapäiväinen asia. Mutta taiteilijat, jotka liehuvat hänen ympärillään, ovat julistaneet hänet kummalliseksi naiseksi ja hän tahtoo olla maineensa arvoinen. Ooh, nuo taiteilijat, kuinka minä vihaan heitä. Jospa tietäisit, millaisia he ovat! Kun he aina elävät taulujen ja kuvapatsaiden parissa, tulevat he lopuksi siihen luuloon, ettei maailmassa muuta olekaan. He puhuvat vaan muodoista, viivoista ja väreistä, kreikkalaisten taiteesta, puolipinnoista ja nisälihaksista. He katselevat nenääsi, käsivarttasi ja leukaasi. He etsivät sinussa jotain tyyppiä, jotain tyyliä, jotain luonteenomaista. Mutta siitä, mitä rinnassasi liikkuu, tunteistasi ja kyyneleistäsi välittävät he yhtä vähän kuin kuolleesta kissasta. Nuo kunnan veikot keksivät, että minun päässäni oli jotain luonteenomaista, mutta että minun runoiltani sitä tykkänään puuttui. He riistivät minulta viimeisenkin rohkeuteni.

Suhteemme ensi aikoina luuli nainen minussa keksineensä pienen ihmelapsen, suuren vinnikamarirunoilijan. Kuinka hän minut ikävystytti tuolla vinnikamarillaan! — Myöhemmin, kun hänen lautakuntansa oli hänelle todistanut, että minä olin vain hölmö, piti hän minut luonaan luonteenomaisen pääni takia. Mutta tämä luonteenomaisuus vaihteli ihmisten mukaan. Eräs hänen maalareistaan, joka näki minussa italialaistyyppin, käytti minua pifferaron mallina, toinen taas algerialaisen kukkakaupustelijan mallina, kolmas — Jumala ties minä. Useimmiten seisoin hänellä itsellään mallina ja hänelle mieliksi täytyi minun koko päivän esiintyä noissa hetaleissani hänen salongissaan papukaijan rinnalla. Olemme viettäneet tuntikausia täten, minä turkkilaisena, pitkä piippu hampaissa, leposohvan toisessa päässä, ja hän toisessa, lausuen osiaan kumipallot suussa. Aika ajoin hän keskeytti lausumisensa sanoakseen minulle: 'Sinun päässäsi on jotain tavattoman luonteenomaista, rakas Dani-Dan'ini!' Kun olin turkkilaisena, kutsui hän minua Dani-Dan'iksi, kun olin italialainen Danieloksi, ei milloinkaan Daniel'iksi... Minulla on muuten kunnia esiintyä molemmissa näissä osissani ensi taulunäyttelyssä. Luettelossa tulee seisomaan: 'Nuori pifferaro Irma Borel'ilta' — 'Nuori fellah Irma Borel'ilta.' Ja ne ovat minä ... mikä häpeä!

Keskeytän kirjoittamiseni hetkiseksi, Jacques. Aukaisen ikkunan ja hengitän hiukan yöilmaa. Olen tukehtua ... kaikki mustenee silmissäni.

Kello kaksitoista.

Ilma teki minulle hyvää. Kun jätän akkunan auki, voin jatkaa kirjoittamistani sinulle. Sataa, ja on pimeä, kellot soivat. Kuinka tämä huone on kolikko!... Meidän rakas pikku huoneemme! Ja minä kun rakastin sitä ennen niin suuresti, nyt on minun täällä ikävä. Hän on sen tarvellyt, hän on ollut täällä liian usein. Ymmärräthän, että olin täällä niin helposti saatavissa, samassa talossa, se oli mukavaa. Oo, tämä ei ole enää mikään työhuone!

Olinpa kotona tai en, tuli hän tänne milloin tahansa ja kaiveli kaikki paikat. Eräänä iltana tapasin hänen tutkimasta erästä laatikkoa, johon olen sulkenut mitä minulla on kalleinta maailmassa, äidin kirjeet, sinun kirjeesi, mustien silmien kirjeet. Nuo viimeksimainitut ovat kullatussa rasiassa, jonka kai muistat. Juuri kun tulin sisään, piti Irma Borel tätä rasiaa kädessään ja aikoi avata sen.

Ennätin tuskin syöksyä sisään ja tempaista sen hänen kädestään.

— Mitä siitä tahdot? huusin suuttuneena. Hän rupesi hyvin surulliseksi ja sanoi:

— Äitisi kirjeet olen jättänyt kajoamatta, mutta nämä kuuluvat minulle; minä tahdon ne... Anna minulle takaisin tuo rasia.

— Mitä aijot sillä tehdä?

— Lukea kirjeet, jotka siinä ovat.

— Ei milloinkaan, sanoin. Minä en tiedä mitään sinun elämästäsi ja sinä tunnet minun elämäni kokonaan.

— Voi, Dani-Dan! — Sinä päivänä olin turkkilainen. — Voi, Dani-Dan, voitko sinä soimata minua siitä. Saathan sinä tulla milloin vain tahdot luokseni. Ja etkö sinä tunne kaikkia, jotka käyvät luonani?

Näin puhuen mielistevimmällä äänellään koetti hän ottaa rasian minulta.

— No hyvä, sanoin minä; olkoon menneeksi, minä annan sinulle luvan avata se, mutta yhdellä ehdolla.

— Millä?

— Että sanot minulle, missä olet joka aamu kahdeksasta kymmeneen.

Hän kävi kalpeaksi ja katsoi minua suoraan silmiin. En ollut koskaan puhunut siitä hänelle. Ei suinkaan halun puutteesta. Tuo hänen joka-aamuinen menonsa hermostutti ja ärsytti minua samoin kuin arpi, ja Pacheco ja koko tuon kummallisen olennon elämä. Olisin tahtonut tietää, mutta samalla pelkäsin saavani tietää. Tunsin, että tässä alla oli jotakin salaperäistä, jotakin häpeällistä, joka olisi pakoittanut minut pakenemaan. Mutta tuona päivänä uskalsin kysyä, niinkuin näet. Hän oli siitä hyvin hämmästyksissään. Hän epäröi hieman, mutta sanoi sitten vaivalla ja matalalla äänellä:

— Anna minulle rasia, niin saat kaikki tietää.

Silloin annoin hänelle rasian. Jacques, se oli konnantyö, eikö niin? Hän avasi sen ilosta vavisten ja alkoi lukea kirjeitä, — niitä oli noin parikymmentä, — hitaasti, puoliääneen, hyppäämättä rivinkään yli. Tämä nuori, puhdas rakkaudentarina näkyi herättävän hänen mielenkiintoansa. Olin sen hänelle jo kertonut, mutta omalla tavallani, uskotellen, että mustat silmät oli ylhäisen ylimysperheen tytär, jota hänen vanhempansa eivät suostuneet antamaan tuolle pikku plebeijille, Daniel Eyssette'ille vaimoksi. Tunnethan sinä naurettavan turhamaisuuteni.

Joskus keskeytti hän lukunsa, sanoakseen: 'Katsoppas, sepä oli koko sievästi!' tai 'Ohho, ollakseen niin hieno tyttö!' Sitte hän sitä myöten, kun sai ne luetuksi, lähensi ne kynttilän liekkiin ja katseli niiden palavan suu ilkeässä naurussa. Minä en estänyt häntä, tahdoin tietää, missä hän oli joka aamu kahdeksasta kymmeneen...

Mutta näiden kirjeiden joukossa oli yksi, joka oli kirjoitettu Pierrotte'in kauppahuoneen leimatulle paperiarkille, jonka yläsyryssä oli kolme pientä viheriäistä lautasta ja niiden alla sanat: 'Porsliini- ja kristallitavaroita. Pierrotte, Lalouette'in jälkeläinen...' Mustat silmäraukat! Ne olivat varmaankin jonain päivänä puotissa tunteneet halua kirjoittaa minulle ja ensimmäinen niiden käsiin osunut paperi oli kelvannut tähän tarkoitukseen... Voit arvata, mikä löytö se oli murhenäyttelijätäreille! Siihen asti oli hän uskonut minun juttuni hienosta työstä ja ylimysvanhemmista, mutta kun hän sai tämän kirjeen käsiinsä, ymmärsi hän kaiken ja purskahti aika nauruun:

'Tämäkö siis on tuo nuori pariisineito, tuo hienon esikaupungin helmi ... hänen nimensä on Pierrotte ja *hän* myö porsliiniasioita Saumon'in kauppakujassa... Ahaa, nyt ymmärrän, miksi et tahtonut antaa minulle rasiaa.' Ja hän nauroi, että oli pakahtua.

En tiedä, mikä minut silloin valtasi, häpeä harmi tai raivo... Kaikki musteni silmissäni. Minä syöksyin hänen kimppuunsa temmatakseni häneltä kirjeet. Hän säikähti, astui askeleen taaksepäin ja sotkeutuen laahukseensa kaatui kauheasti kirkaisten. Neekerinainen kuuli sen viereisestä huoneesta ja juoksi heti paikalle puolialastomana, hapsset hajalla, mustana ja hirveänä. Koetin estää häntä tulemasta sisään, mutta hän puukkasi minut suurella rasvaisella kädellään seinää vasten ja asettui minun ja emäntänsä väliin.

Tuo toinen oli sillaikaa noussut ylös maasta, ja oli itkevinään. Itkeä tuhertaessaan jatkoi hän edelleen rasian penkomistaan.

— Etpäs tiedä, sanoi hän neekerinaiselleen, etpäs tiedä, minkätähden hän aikoi lyödä minua...? Siksi, että olen keksinyt, ettei hänen ylhäinen neitinsä ole lainkaan ylhäinen ja että hän myö lautasia eräässä liikekujassa...

— Ei kaikki kultaa kuin kiiltää, sanoi eukko.

— Kas vain, sanoi murhenäyttelijätär, näetkös mitä rakkaudenpantteja hänen puotimamselinsa on hänelle antanut... Neljä karvaa tukastaan ja viiden pennin orvokkikimpun... Tuo lähemmäksi lamppusi, Valkea Käki.

Neekerinainen lähensi lamppunsa; hiukset ja kukkaset leimahtivat kahisten palamaan. Minä annoin sen tapahtua, olin kivettynyt.

— No, mutta mitäs tämä on? jatkoi murhenäyttelijätär käärien auki silkkipaperin palasta... Hammas?... Eipäs, se näyttää olevan sokuria... Niinpä se onkin ... se on makeismuisto ...

pieni sokurisydän.

Ah, mustat silmät olivat sen eräänä päivänä ostaneet Saint-Gervais'in markkinoilta ja antaneet sen minulle sanoen:

— Annan sinulle sydämeni.

Neekerinainen katseli sitä ahnain silmin.

— Tahdotko saada sen, Käki, huusi hänen emäntänsä. Tuossa, — ota kiinni!

Ja hän heitti sen hänen suuhunsa aivan kuin koiran suuhun... Se on ehkä naurettavaa, mutta kun kuulin sokurin narskuvan neekerinaisen leukain välissä, kävi väristys koko ruumiini läpi! Minusta tuntui, kuin olisi tuo mustahampainen paholainen nielaissut noin riemuissaan mustien silmien oman sydämen.

Luulet kai, Jacques rukka, että tämän jälestä kaikki oli lopussa meidän välillämme? Eikö mitä! Jos seuraavana päivänä tämän kohtauksen jälkeen, rakas ystävä, olisit tullut Irma Borel'in luo, olisit tavannut hänet harjoittamasta Hermionen osaa kyttyräselkensä kanssa ja yhdessä nurkassa, pienellä matolla, papukaijan vieressä, olisit nähnyt kyyröttävän turkkilaispojan, hampaissa suuri piippu, jonka varsi meni kolmasti hänen vyötäistensä ympäri... Mikä luonteenomainen pää sinulla on, Dani-Dan!

Mutta tottahan sitten ainakin, sanot sinä, sait häpeäsi palkaksi tietää, mitä tahtoit, mitä hän teki joka aamu kahdeksasta kymmeneen. Niin, Jacques, sain sen tietää, mutta vasta tänä aamuna hirvittävän kohtauksen jälkeen, — viimeisen kohtauksen jälestä, luonnollisesti! — jonka saat kuulla!... Mutta hiljaa!... Joku tulee rappusia ylös... Onkohan se hän, tulisiko hän vielä kiusaamaan minua... Se kyllä häneltä syntyisi senkin jälkeen, mitä on tapahtunut. Odotappas!... Minä väännän avaimen kahteen lukkoon... Hän ei saa tulla sisään, ole vaan huoleti!

Hän ei saa tulla sisään.

Puoliyö.

Se ei ollut hän, se oli hänen neekerinaisensa. Se olisikin ollut ihmeellistä, kun en ole kuullut hänen vaunujensa palaavan... Valkea Käki on jo pannut maata. Kuulen seinän läpi pullon pulputuksen ja tuon hirveän loppusäkeen, *tokotolotinjan*... Nyt hän kuorsaa. Luulisi kuulevansa suuren kellon heilurin liikkeen.

Kuule siis kuinka meidän surullinen rakkaudentarinamme päättyi.

Noin kolme viikkoa takaperin sanoi kyttyräselkä, joka antaa tunteja Irma Borel'ille, että tämä oli kypsynyt suuriin traagillisiin voittoihin ja että hän tahtoi tämän esiintymään muutamien hänen muiden oppilaidensa kanssa.

Nytkös näyttelijättäreni oli haltioissaan... Kun heillä ei ollut mitään varsinaista teatteria käytettävänä, päätettiin muuttaa erään taiteilijan atelieri teatterisalongiksi ja lähetettiin kutsuja kaikille Pariisin teatterijohtajille... Alkajaiskappaleeksi valittiin pitkien neuvottelujen jälestä *Athalie*... Sen taisivat kyttyräselän oppilaat koko ohjelmistostaan paraiten. Sen aikaansaamiseksi ei tarvittu muuta kuin joitakuita soveltamisia ja yhteisharjoituksia. Olkoon siis menneeksi!... Kun Irma Borel oli liian suuri vaivautuakseen muualle, pidettiin harjoitukset hänen luonansa. Joka päivä toi kyttyräselkä taloon oppilaansa, neljä, viisi pitkää, laihaa juhlallisennäköistä tyttöä, joilla oli kolmentoista francin viidentoista centime'in kashimirisaalit, ja kolme, neljä vaivaista, onnettoman näköistä herraa, joiden takit olivat kiiltäviksi kuluneet... Harjoitukset kestivät koko päivän, paitsi kahdeksasta kymmeneen, sillä näytelmävalmistuksista huolimatta eivät nuo salaperäiset ulkonakäynnit olleet lakanneet. Irma, kyttyräselkä ja oppilaat tekivät työtä kuin mielettömät. Kahteen päivään ei muistettu antaa papukaijalle ruokaa. Nuorta Dani-Dania ei kukaan enää huomannut... Kaikki kävi mainiosti, atelieeri oli valmiiksi koristettu, lava oli pystyssä, puvut valmiina ja kutsukortit lähetetyt. Mutta silloinpas kolme, neljä päivää ennen näytäntöä Eliacin, noin kymmenvuotias tyttö, kyttyräseljän veljentytär, sairastuu... Mitä on tehtävä? Mistä voisi saada Eliacin, lapsen, joka oppisi osansa kolmessa päivässä? Yleinen neuvottomuus... Yhtäkkiä Irma Borel kääntyy minuun:

— Entäpä jos sinä, Dani-Dan, ottaisit tuon osan?

— Minä? Laskette leikkiä... Minun ijälläni!...

— Luuletko ehkä olevasi mies... Mutta sinähän olet viidentoista vuotisen näköinen, pikku ystäväni. Näyttämöllä, puettuna ja maalattuna, tulet näyttämään kahdentoistavuotiaalta... Sitä paitsi soveltuu osasi mainiosti pääsi tyyppiin.

Turhaa oli minun vastustelemiseni. Minun oli hänen tahtonsa alistuminen, niinkuin aina. Minä suuri raukka...

Näytännöstä tuli tosi... Jos olisin naurutuulella, kylläpä saisit hauskan kuvauksen tuosta päivästä... Luultiin Gymnase'in ja Théâtre-Fançaise'in johtajien varmasti tulevan, mutta noilla herroilla oli nähtävästi muuta tehtävää, ja me saimme tyytyä erääseen laitakaupungin teatterin johtajaan, joka saatiin viimeisellä hetkellä tulemaan. Muuten ei tämä pieni perhenäytöntö onnistunut niinkään huonosti... Irma Borel'ille taputettiin vahvasti. Minusta oli tällä kiinalaisella Athalie'lla liian paljon paatosta ja ilmeettömät kasvot, ja ranskaa hän puhui niinkuin — espanjalainen kottarainen. Mutta hänen taiteilijaystävänsä eivät olleet niin turhantarkkoja. Kun vain puku oli ajanmukainen, nilkka hieno ja kaulaviiva oikea. Eivät he muuta vaatineet. Mitä minuun tulee, niitin minäkin pääni luonteenomaisuudella suurta suosiota, en kuitenkaan niin suurta kuin Valkea Käki mykässä imettäjän osassaan. Hänen päänsä oli varmaankin vielä paljon luonteenomaisempi kuin minun. Niinpä kaikuikin koko sali yhtenä 'hyvä' merenä kun hän viidennessä näytöksessä ilmestyi näyttämölle tuo mahdollottoman suuri papukaija käsivarrellaan, — turkkilaisensa, neekerinaisensa ja papukaijansa oli Irma Borel välttämättömästi tahtonut saada kappaleessa esiintymään, — ja pyöritteli ällistyneenä ja julmana suuria valkeita silmiään. 'Mikä loistava menestys!' sanoi Athalie ilosta säihkyen...

Jacques! ... Jacques!... Kuulen hänen vaunujensa tulevan. Voi, tuo kurja nainen! Mistä hän tulee näin myöhään? Hän on siis voinut unohtaa meidän kauhean aamuksen kohtauksemme, josta minä yhä vielä värisen!

Portti suljettiin... Kunpa hän nyt ei vain tulisi tänne! Kauheata, näetkö, on olla saman katon alla sellaisen naisen kanssa, jota kiroo!

Kello yksi.

Näytöntö, josta sinulle kerroin, oli kolme päivää sitten.

Näinä kolmena päivänä hän on ollut iloinen, lempeä, hellä ja rakastettava. Hän ei ole kertaakaan lyönyt neekerinaistaan. Hän on useamman kerran kysynyt sinua ja vieläkö yhä yskit, vaikka ei hän suinkaan ole sinun ystäväsi... Minun olisi pitänyt epäillä jotain.

Tänä aamuna hän tulee minun huoneeseeni juuri, kun kello oli yhdeksän. Yhdeksän!... En ollut milloinkaan nähnyt häntä siihen aikaan!... Hän lähestyy minua ja sanoo hymyillen:

'Kello on yhdeksän!'

Siten hän yhtäkkiä kävi juhlalliseksi ja sanoi:

'Ystäväni, olen pettänyt sinua. Kun tapasimme toisemme, en ollut vapaa. Minun elämässäni oli mies, silloin kun sinä tulit minun tielleni, mies, jota saan kiittää ylellisyydestäni, huolettomasta elämästäni, kaikesta, mitä minulla on.'

Sanoinhan sinulle, Jacques, että tuon salaperäisyyden alla oli jotain häpeällistä.

'Siitä päivästä, kun tutustuin sinuun, kävi tuo suhde minulle sietämättömäksi... En ole sinulle siitä puhunut siksi, että tiesin sinut liian ylpeäksi suostuaksesi jakamaan toisen kanssa. Jos en ole sitä katkaissut, niin on syy siinä, että en ole voinut luopua tästä huolettomasta, loistavasta elämästä, johon olen syntynyt... Nyt en enää voi elää näin... Tämä valhe painaa minua, tämä jokapäiväinen petos tekee minut hulluksi... Ja jos vielä huolit minusta tämän tunnustuksen jäljellä, jonka olen tehnyt, olen valmis jättämään kaikki ja elämään kanssasi jossakin sopukassa, missä vain tahdot...'

Nuo viimeiset sanat, 'missä vain tahdot', hän sanoi kuiskaten, melkein kiinni huulissani, huumatakseen minut...

Minulla oli kuitenkin voimaa vastata hänelle, vieläpä jokseenkin kuivasti, että olin varaton, joka en voinut itseänikään elättää enkä liioin saattanut vaatia veljeäni Jacques'ia häntä elättämään.

Tämän vastauksen kuullessaan, hän kohotti päänsä voitonriemuisena ja sanoi:

— Entäpä, jos minä olisin keksinyt kunniallisen ja varman keinon, jolla voimme molemmat elättää itsemme tarvitsematta jättää toisiamme, mitä siitä sanoisit?

Ja sitten hän veti taskustaan jonkin leimasimella varustetun raapustuksen ja alkoi lukea sitä. Se oli sopimus, jolla sitouduimme molemmat rupeamaan erään Pariisin laitakaupunkiteatterin palvelukseen, hän sadan francin palkasta ja minä viidenkymmenen francin palkasta kuussa. Kaikki oli valmiina, meidän ei tarvinnut muuta kuin kirjoittaa nimeämme alle.

Katselin häntä kauhuissani. Tunsin, että hän tahtoi viedä minut mukanaan johonkin maailman loukkoon ja pelkäsin hetkisen, etten olisi kyllin vahva panemaan vastaan... Kun hän oli lukenut raapustuksen loppuun, alkoi hän antamatta minulle vastauksen aikaa, kuumeisella innolla puhua näyttelijäradan loistosta ja siitä ihanasta elämästä, jota tulisimme teatterissa viettämään vapaina, ylpeinä, kaukana maailmasta, eläen vaan taiteellemme ja rakkaudellemme.

Hän puhui liian kauvan, se oli virhe. Minulla oli aikaa tyyntyä ja sydämeni syvyydestä avukseni huutaa Jacques äitiäni, ja kun hän oli lorunsa lopettanut, voin sanoa hänelle aivan kylmänä:

— Minä en tahdo ruveta näyttelijäksi...

Ei hän tietystikään hellittänyt, vaan aloitti kauniit lorunsa alusta.

Turha vaiva... Mitä ikänä hän sanoi, vastasin minä ainoastaan:

— Minä en tahdo ruveta näyttelijäksi...

Hän alkoi kadottaa kärsivällisyytensä.

— Tahdot siis ennemmin, sanoi hän kalpeana, että palaan elämäni kahdeksasta kymmeneen, ja että asiat jäävät ennalleen...

Tähän vastasin hiukan sovinnollisemmin.

— En pidä sitä, enkä tätä parempana. Mielestäni on hyvin kunnioitettavaa, että tahdot itse elättää itsesi, etkä olla riippuvainen jostain kahdeksan ja kymmenen välisestä herrasta... Mutta sanon sinulle vielä kerran, etten tunne itsessäni minkäänlaista näyttelijäkutsumusta ja etten rupea näyttelijäksi.

Silloin sain kuulla kunniani.

— Vai niin, sinä et rupea näyttelijäksi... Miksikä sitten aijot?... Ehkäpä luulet itsesi runoilijaksi?... Hän luulee itsensä runoilijaksi. Mutta eihän sinulla ole mitään, mitä siihen vaaditaan, hupsu raukka! Siitäkö syystä, että olet painattanut vaivasen kirjan, josta ei kukaan huoli, luulet olevasi runoilija... Voi, onneton, sinun kirjasi on pelkkää pötyä, sen sanovat kaikki... Kahteen kuukauteen ei sitä ole myyty kuin yksi ainukainen kappale, se, jonka minä ostin... Sinä runoilija, mene suolle!... Ainoastaan veljesi voi uskoa niin päätöntä... Siinä toinen yhtä hyvä! ... entä hänen kirjeensä ... hänen Gustave Planche hätänsä saa minut naurusta pakautumaan... Tämän arvostelua odottaessaan tappaa hän itsensä työllä elättääkseen sinut: ja sinä, mitä sinä teet sillaikaa, sinä, sinä ... niin, mitä sinä oikeastaan teet? Tiedätkö sen edes itse?... Kun vaan päässäsi on jotain luonteenomaista, on siinä mielestäsi kyllin. Pukeudut turkkilaiseksi ja luulet, että siinä on kaikki! Voin sinulle sitäpaitsi ilmoittaa, että pääsi on viime aikoina alkanut arveluttavasti kadottaa luonteenomaisuuttaan ... sinä olet ruma, oikein ruma. Katsoppas itseäsi peilissä ... olen varma, ettei sinun Pierrotte mamsellisi enää sinusta huolisi, jos palaisit hänen luoksensa... Mutta te olette juuri luodut toisillenne... Te olette molemmat syntyneet porsliinikauppiaksi. Se virka sinulle todella sopii eikä näyttämö...

Enempää ei hän enää saanut suustaan. Et ole kuuna päivänä nähnyt tämän vertaa. Minä katselin häntä sanaakaan sanomatta. Kun hän vaikenä, menin hänen luokseen, — vaikka koko ruumiini vapisi, — ja sanoin aivan tyyneästi:

— Minä en rupea näyttelijäksi.

Sen sanottuani menin ovelle, avasin sen ja näytin sitä hänelle.

— Vai ulos, sanoi hän ilkkuen... En vielä ... minulla on sinulle vielä paljon sanottavaa.

Nyt en voinut enää kauvempaa kestää. Veri syöksähti päähäni. Tempasin hiilikoukun ja hyökkäsin hänen päällensä ... uskotko, että hänelle tuli kiire... Tällä hetkellä ymmärsin espanjalaisen Pachecon.

Hänen mentyään otin hattuni ja lähdin ulos. Harhailin koko päivän kuin humalassa pitkin kaupunkia... Voi, jospa sinä olisit ollut täällä... Hetkisen ajattelin mennä Pierrotte'in luo, heittäytyä hänen jalkoihinsa, pyytää anteeksi mustilta silmiltä. Minä menin aina puotin ovelle asti, mutta en uskaltanut astua sisään... En ole käynyt siellä kahteen kuukauteen. He ovat kirjoittaneet minulle, minä en ole vastannut. He ovat tulleet minua etsimään, minä olen mennyt piiloon. Kuinka he voisivat antaa anteeksi?... Pierrotte istui kirjoituspöytänsä ääressä. Hän näytti niin murheelliselta... Seisoin ja katselin häntä vähän aikaa akkunan takaa, sitten lähdin itkien pois.

Pimeän tultua palasin kotiin. Itkin kauvan akkunan ääressä, sitten aloin kirjoittaa sinulle. Näin tulen kirjoittamaan sinulle koko yön. Minusta tuntuu kuin olisit täällä, kuin puhelin kanssasi, ja se tekee minulle hyvää.

Mikä hirviö tuo nainen onkaan! Kuinka varma hän oli minusta! Kuinka hän piti minua leikkikalunaan, omaisuutenaan... Käsitätkö, että hän aikoi viedä minut kanssaan laitakaupunkiin, — teatteria näyttelemään!... Neuvo minua, Jacques, minun on niin vaikea, minä kärsin... Näetkö, hän on tehnyt minulle niin paljon pahaa! Hän on ottanut minulta uskon itseäni, minä epäilen itseäni, minä pelkään. Mitä minun on tehtävä? ... työtä?... Mutta voi, hän on oikeassa, minä en ole runoilija, kirjani ei ole käynyt kaupaksi... Ja kuinka saamme sen maksetuksi?...

Koko elämäni on pilattu. En näe enää mitään enkä tajua mitään. Minun ympärilläni on pimeätä... Jotkut nimet ovat kohtalokkaita. Sellainen on Irma Borel. Se merkitsee meidän tienoillamme Irma Pyöveli!... Kuinka hyvin se sopii hänelle!... Tahtoisin muuttaa pois. Tämä huone on käynyt minulle vastenmieliseksi. Ja minä voin aina tavata hänet rapuissa... Mutta voit olla huolehti, jos hän joskus tulisikin tänne... Mutta hän ei tule. Hän on unohtanut minut. Onhan hänellä taiteilijansa, jotka lohduttavat häntä...

Laupias Jumala, mitä kuulen... Jacques veljeni, se on hän. Sanon sinulle, että se on hän! Hän tulee tänne, tunnen hänen askeleensa... Hän on täällä, aivan lähelläni. Kuulen hänen hengityksensä... Hänen silmänsä katsoo minua avaimenreijästä, se polttaa minua, se...»

Tämä kirje jäi lähettämättä.

XII.

TOLOKOTOTINJAN.

Nyt olen tullut elämäntarinani synkimmille sivuille, niihin kurjuuden ja häpeän päiviin, joita Daniel Eyssette on viettänyt tuon naisen rinnalla näyttelijänä Pariisin laitakaupungissa. Kummallista! Tuo vaiherikas, jännittävä, huumaava aika elämästäni on jättänyt jälkeensä vain katumusta eikä muistoja.

Koko tuo kolkka muistostani on aivan sumussa, kaikki on siinä hämärää...

Mutta odottakaa!... Minun ei ole tarvis muuta kuin sulkea silmäni ja hyräillä pariin, kolmeen kertaan tuo kummallinen, surumielinen kertosaie: *Tolokototinjan! Tolokototinjan!* ja kuin taikasauvan kosketuksesta himmeät muistoni heräävät, ja aikoja unohdetut hetket hiipivät esiin haudoistaan ja minä näen Pikku Miehen semmoisena kuin hän oli silloin, suuressa uudessa talossa Montparnasse'in bulevardin varrella, seuranaan Irma Borel, joka harjoittelee osiaan ja Valkea Käki, joka jorottaa lakkaamatta:

Tolokototinjan! Tolokototinjan!

Huu, tuo kauhea talo! Näen vielä sen tuhannet ikkunat, sen viheriät, tervatut raput, sen ammoittavat likaviemärit, sen numeroidut ovet, sen valkeat, pitkät käytävät, jotka haisivat vastamaalatuilta ... kaikki aivan uutta, mutta jo liikaista!... Talossa oli sata kahdeksan huonetta, ja joka huoneessa perhe. Ja mitä perheitä!... Koko päivän kuului toraa, huutoja, melua ja tappelua, öisin taas lasten itkua, paljaitten

jalkojen liikehtimistä lattialla ja kehtojen raskasta, yksitoikkoista kolketta. Ja vaihteeksi ilmestyi aika ajoin poliisi taloon.

Tänne, tähän seitsenkerroksiseen luolaan, olivat Irma Borel ja Pikku Mies kätkeneet itsensä ja rakkautensa... Synkkä asunto, ja juuri omansa sellaiselle hyryläiselle!... He olivat valinneet sen siksi, että se oli lähellä heidän teatteriansa, ja niinkuin kaikissa uusissa taloissa, oli vuokra halpa. Neljästäkymmenestä francista saivat he toisesta kerroksesta kaksi huonetta, johon kuului parvekeakuna bulevardille päin. Talon kaunein huoneisto... He palasivat joka ilta puoliyön seutuun kotiin, näytännön päätyttyä. Kolkkoa oli kulkea noita suuria, autioita katuja, joilla kuljeksi äänettämiä työmiehiä, paljaspäisiä tyttöjä ja yövahteja pitkissä, harmaissa päällystakeissa.

He kulkivat nopeasti keskellä katuja. Kotiin tullessa oli heitä varten pöydän kulmalla hiukan kylmää lihaa. Valkea Käki istui odottamassa heitä, sillä Irma Borel oli ottanut hänet mukaansa tänne. Kahdeksan ja kymmenen välinen herra oli ottanut takaisin kuskinsa, huonekalunsa, pöytäkalustonsa ja vaununsa. Irma Borel oli pitänyt neekerinlaisensa, papukaijansa, muutamia koristeita ja kaikki pukunsa. Niitä hän ei tietenkään enää voinut käyttää muualla kuin näyttämöllä, sillä eiväthän sametti- ja silkki-ahukset olleet omiaan laitakaupunkibulevardeja lakaisemaan... Koko toinen huone oli näiden pukujen vallassa. Ne riippuivat metallikoukuissa ympäri seiniä, ja niiden leveät silkkilaskokset, niiden räikeät värit, muodostivat kummallisen vastakohdan kuluneelle lattialle ja haalistuneille huonekaluille. Tässä huoneessa nukkui neekerinainen.

Sinne oli hän sijoittanut patjansa, hevosenkenkensä ja viinapullonsa, mutta tulenvaaran pelosta ei hänelle annettu lainkaan kynttilää. Niinpä näyttikin Valkea Käki, kun hän siinä kuun valossa kyyrötti patjallaan heidän kotiin tullessaan noiden salaperäisten hameiden keskellä, vanhalta noita-akalta, jonka ritari Siniparta oli pannut seitsemää hirtettyä vaimoan vartioimaan... Toisessa huoneessa, joka oli pienempi, asustivat he ja papukaija. Siinä oli häidin tuskin tila vuoteelle, kolmelle tuolille, pöydälle ja papukaijan suurelle, kullatulle orrelle.

Niin kolkko ja ahdas kuin heidän asuntonsa olikin, eivät he liikahtaneet sieltä minnekään. Kaiken ajan, minkä eivät olleet teatterilla, viettivät he kotonaan opettelemassa osiaan, ja siinäkin oli meteli. Talon toisesta päästä toiseen kuului heidän juhlallinen karjuntansa: »Tyttäreni, antakaa minulle takaisin tyttäreni! — Tänne, Gaspard! — Hänen nimensä, hänen nimensä, kur-rja!» Lisäksi tuli vielä papukaijan räikeät huudot ja Valkean Käen kimeä ääni, joka toisti lakkaamatta:

Tolokototinjan!... Tolokototinjan!

Irma Borel puolestaan oli onnellinen. Tämä elämä oli hänen mieleensä: hänestä oli hauskaa leikkiä köyhäin taiteilijain elämää. »En kaipaa mitään», oli hänellä tapana sanoa. Mitä hän olisi voinut kaivata? Sinä päivänä, jolloin köyhyys kävi hänelle ikäväksi, jolloin hän oli juonut tarpeekseen litraviiniä ja syönyt kyllikseen tuota kauheata ruokaa paksuine kastikkeineen, jota heille tuotiin ruokapaikasta, sinä päivänä, kun hän oli saanut yllin kyllin laitakaupungin näytelmätaiteesta, sinä päivänä tiesi hän palaavansa entiseen elämäänsä. Hänen ei tarvinnut muuta kuin ojentaa sormensa saadakseen takaisin kaiken, minkä oli jättänyt.

Tämä varaovi antoi hänelle rohkeutta ja pani hänet sanomaan: »Minä en kaipaa mitään.» Hän ei kaivannut mitään, mutta minä, minä?...

Heidän ensi esiintymisensä tapahtui *Kalastajapoika Gaspardossa*, joka on mitä ihanin sanahelinäkappale. Irma Borel'ille taputettiin kovasti, ei tietenkään hänen taiteelleen, — sillä ääni oli huono ja liikkeet naurettavat, — vaan hänen lumivalkeille käsivarsilleen ja samettipuvuilleen. Laitakaupungin yleisö ei ole tottunut lumivalkean lihan ja neljäkymmentä francia metri maksavien kankaitten näyttelemiseen. Katsomossa sanottiin: »Hän on oikea herttuatar!» ja ällistyneet katupojat paukuttivat niin, että kämmenet olivat haljeta...

Pikku Mies ei saavuttanut samaa menestystä. Hän oli kaikkien mielestä liian pieni, ja sitten hän pelkäsi ja ujosteli. Hän puhui hyvin hiljaa, niinkuin rippituolissa. Hänelle huudettiin: »Kovempaa, kovempaa!» Mutta hänen kurkkuaan kuristi, niin että sanat katkesivat kesken. Lopuksi hänelle vihellettiin... Eihän se ollut ihme, Irman puheista huolimatta, puuttui taipumusta. Ja joskin on huono runoilija, niin ei siltä tarvitse olla hyvä näyttelijä.

Kreolitar koetti häntä parhaansa mukaan lohduttaa: »He eivät ymmärrä pääsi luonteenomaisuutta...» sanoi hän usein. Johtaja puolestaan ei erehtynyt hänen päänsä suhteen. Kahden myrskyisän näytännön jälkeen kutsutti hän hänet huoneeseensa ja sanoi hänelle: Pieni ystäväni, murhenäytelmä ei ole sinun alasi. Me olemme erehtyneet. Koitetaanpas huvinäytelmää. Luulen, että onnistut paremmin koomillisissa osissa. Ja seuraavana päivänä kokeiltiin huvinäytelmää. Pikku Mies näytteli nuoria, koomillisia rakastajia, typerä keikareita, joille juotetaan kuohulimonaattia muka sampanjana ja jotka juoksentelevat pitkin näyttämöä vatsaansa pidellen, punatukkaisia idiootteja, jotka itkeä mouruaavat:

»Huh ... huh ... huh!» maalaiskosijoita, jotka silmiään mulkoillen sanovat: »Minä rakastan sua ... tota noin ... se on vallan totta, että minä rakastan sua kamalasti!»

Hän näytteli pölkkypäitä ja jänishousuja, kaikkia rumia ja naurettavia olentoja, kaikkia niitä, jotka herättävät naurua, ja minun on totuuden nimessä sanottava, ettei hän suoriutunut niistä niinkään huonosti. Hän oli suorastaan onnistunut, hän sai katsomon nauramaan!

En voi selittää, mistä se johtui. Juuri näyttämöllä teatterihetaleissaan, paksulla maalilla tahrittuna, ajatteli Pikku Mies Jacques'ia ja mustia silmiä. Keskellä irvistystä, hulluinta temppea tehdessään ilmestyivät äkkiä hänen eteensä kaikkien niiden rakkaiden olentojen kuvat, jotka hän oli halpamaisesti pettänyt.

Melkein joka ilta, sen voivat seudun katupojat todistaa, sattui, että hän yhtäkkiä, aivan kesken sujuvinta lausettaan, kävi sanattomaksi ja jäi suu auki töllöttämään... Niinä hetkinä hänen sielunsa jätti hänet, hyppäsi rampin yli, puhkasi teatterin katon yhdellä siiven iskulla ja lensi kauvas suutelemaan Jacques'ia ja rouva Eyssette'ia ja pyytämään anteeksi mustilta silmiltä, katkerasti valittaen sitä surullista ammattia, jota hänet pakoitettiin harjoittamaan.

»Tota noin, se on vissi, että minä rakastan sua niin kamalasti!...» sanoi yhtäkkiä kuiskaajan ääni ja silloin onneton Pikku Mies unelmistaan ja taivaastaan temmaistuna katsoi ympärilleen suurin, kummastunein silmin, joissa kuvastui niin luonnollinen säikähdys, että koko sali remahti nauramaan. Sitä kutsutaan teatterikielellä häikäisykeinoksi. Tietämättään oli hän keksinyt häikäisykeinon.

Joukkue, johon hän kuului, esiintyi useammassa paikoissa. Se oli tavallaan kiertävä seurue, joka näytteli milloin Grenelle'issa, milloin Montparnasse'issa, Sèvres'issa, Sceaux'issa tai Saint-Cloud'issa. Paikasta toiseen siirryttäessä oli ahtaudentava teatterin omnibusiin — vanhaan kahvinruskeaan omnibusiin, jota veti keuhkotautinen hevoskaakki. Tiellä laulettiin ja pelattiin korttia. Ne, jotka eivät taitaneet osiaan, vetäntyivät omnibusin peräpuoleen vihkojaan tutkimaan. Siellä oli hänen paikkansa.

Siellä hän istui äänettömänä ja synkkänä, niinkuin suuret koomikot ainakin, kuurona kaikelle sille tyhmälle lorulle, joka porisi hänen ympärillään. Niin syvälle kuin hän oli vajonnutkin, oli hän kuitenkin tämän kuljeksivan komelijantijoukon yläpuolella. Häntä hävetti olla tässä seurassa. Naiset olivat vanhoja kuihtuneita koketteja, maalattuja, teeskenteleviä ja mahtipontisia. Miehet sivistymättömiä, ihanteettomia, hädin tuskin kirjoitustaitoisia, partureiden ja hedelmäkauppiaiden poikia, jotka joko laiskuudesta tai muun toimen puutteessa olivat ruvenneet näyttelijöiksi tai myöskin pukeutumis- ja koreilemishalusta, voidakseen esiintyä näyttämöllä vaaleissa säärenmukaisissa housuissa ja pitkässä takissa, laitakaupunki Don Juaneita, joille ulkoasu oli pääasia, joiden koko palkka meni parturille ja jotka saattoivat tyytyväisinä sanoa: »Tänään olen ollut hyvin ahkera», viisi tuntia laitettuaan itselleen Ludvig XV aikuisia kenkiä kahdesta metristä kiiltopaperia... Kannattipa todellakin tehdä pilkkaa Pierrotte'in soitannollisesta salongista ja itse päätyä näille markkinarattaille.

Toverit eivät pitäneet hänestä hänen nyrpeän naamansa ja kopean vaiteliaisuutensa takia. He sanoivat hänestä: »Siinä vasta teeskentelijä.» Kreolitar sitävastoin oli osannut valloittaa kaikkien sydämet. Hän istua kekotti omnibusissa kuin seikkailuretkille hairahtunut prinsessa ja nauroi sydämensä pohjasta, viskaten päätään taaksepäin, jotta hänen kaunis kaulansa näkyisi, sinutteli kaikkia, kutsui herroja »ukkoseni», naisia »pienokaiseni» ja pakoitti jöröimmätkin sanomaan hänestä: »Hän on hyvä tyttö». Hyvä tyttö, mikä iva!...

Näin nauraen ja raakaa leikkiä laskien vyöryttiin näytäntöpaikalle. Kun näytäntö oli lopussa, vaihdettiin yhdessä käden käänteessä pukua ja noustiin jälleen vaunuihin, jotta päästäisiin takaisin Pariisiin. Oli pimeä. Kuiskuteltiin ja tunnusteltiin toisiaan polvilla. Väliin kuului tukahdettua naurua... Mainen etukaupungin tulliportin luona oli noustava vaunuista, sillä täällä pantiin vaunut vajaan ja koko seurue saati Irma Borel'ia aina tuon suuren kasarmin ovelle asti, jossa Valkea Käki vahvassa hutikassa heitä odotti laulaen surumielistä lauluaan:

Tolokototinjan!... Tolokototinjan!

Kun näki heidät näin toisiinsa kytkettyinä, olisi voinut tulla siihen luuloon, että rakastivat toisiaan. Mutta ei, niin ei ollut laita. He tunsivat toisensa liian hyvin voidakseen rakastaa. Daniel Eyssette tiesi, että Irma Borel oli valehtelija, kylmä ja sydämetön. Irma Borel tiesi, että Pikku Mies oli heikko ja horjuva, melkein pä pelkuri. Hän ajatteli: »Jonain aamuna tulee hänen veljensä ja vie hänet minulta saattaakseen hänet takaisin porsliinityttönsä helmaan.» Pikku Mies ajatteli: »Jonakin päivänä kyllästyy hän siihen elämään, jota me vietämme ja karkaa jonkun kahdeksan ja kymmenen välisen herran kanssa ja minä jään yksin tähän likalätäkköön...» Toistensa kadottamisen pelko oli heidän rakkautensa pääsisältö. He eivät rakastaneet toisiaan ja olivat kuitenkin mustasukkaisia.

Eikö olekin kummallista, että ihmiset jotka eivät rakasta toisiaan, voivat olla mustasukkaisia toistensa

takia. Niin se vaan on... Kun Irma Borel puhutteli tuttavallisesti jotakuta teatterissa, kävi Pikku Mies kalpeaksi. Ja kun tämä sai kirjeen, tempasi Irma Borel sen itselleen ja aukasi sen vapisevin sormin... Useimmiten se oli Jacques'in kirje. Hän luki sen pilkallisena päästä päähän ja heitti sen sitten jonnekin sanoen halveksivasti: »Aina samaa». Niin juuri, aina samaa, samaa hellyyttä, samaa jalomielisyyttä ja uhrautuvaisuutta. Siksi kai Irma Borel halveksikin niin syvästi tuota veljeä...

Siitä ei kunnan Jacques'illa ollut mitään aavistusta. Hän ei epäillyt mitään. Hänelle kirjoitettiin, että kaikki kävi hyvin, että kolme neljännestä *Paimennäytelmästä* oli myyty ja että oltiin saamassa kirjakauppiailta niin paljon rahaa, kuin tarvittiin, sittekun vekselit lankeisivat. Luotettavaisena ja hyvänä kuten aina lähetti hän yhä edelleen kuukausittain Bonaparte kadulle sata francia, jotka Valkea Käki kävi sieltä perimässä.

Jacques'in sadalla francilla ja omilla teatteripalkoillaan olisivat he voineet tulla toimeen, etenkin tässä köyhälistön kaupunginosassa. Mutta ei kumpanenkaan heistä tuntenut sitä, mitä sanotaan rahan arvoksi: Daniel Eyssette siitä syystä, ettei hänellä sitä milloinkaan ollut ollut, Irma Borel taas siksi, että hänellä oli ollut sitä liikaa. Niinpä sen annettiin mennä. Jo viidentenä päivänä kuun alusta oli kassa, — pieni jaappanilainen maissioljesta punottu tohveli, — tyhjä. Ensinnäkin tuli jo papukaijan ruoka yhtä kalliiksi kuin yhden täysikasvuisen ihmisen elanto. Tuli sitten lisäksi pesu, kivihiilet, puuteri, huulirasva, puuteriviuhkat, kaikki mitä teatterimaalaustaitteessa tarvitaan. Sitten olivat teatterin osavihat liian vanhat, liian likaiset, rouva tahtoi uudet. Ja sitten hänellä täytyi olla kukkia, paljon kukkia. Ennen hän olisi ollut syömättä kuin voinut nähdä kukkamaljakkonsa tyhjinä.

Kahden kuukauden perästä olivat he korviaan myöten velassa. He olivat velkaa asunnostaan, ruuastaan ja teatterin ovenvartijalle. Vähän väliä sai joku velkojista kyllykseen odottamisesta ja tuli jonain aamuna suurella pauhulla vaatimaan saatavaansa. Semmoisina päivinä juoksi Pikku Mies epätoivoissaan kirjansa kustantajan luo ja lainasi häneltä muutamia kultarahoja Jacques'in nimeen. Kustantaja, joka parhaillaan painatti markiisin kuuluisain muistelmain toista nidosta ja tiesi, että Jacques yhä edelleen oli markiisin kirjuriina, lainasi hänelle ilman epäilystä. Niin oli Pikku Mies vähitellen tullut lainanneeksi häneltä neljäsataa francia, joten Jacques'in velka, *Paimennäytelmän* painatus siihen laskettuna, nyt oli noussut tuhanteen kolmeensataan franciin.

Jacques äiti raukka! Mitkä onnettomuuden sanomat odottivatkaan häntä kotiin palatessaan! Daniel kadonnut, mustat silmät kyynelten vallassa, ei ainoatakaan nidosta kirjasta myyty ja tuhat kolmesataa francia velkaa! Mitenkä hän niistä selviytyisi? Kreolitar ei sillä päätään vaivannut. Muitta Pikku Miehelle ei tämä ajatus antanut rauhaa. Hänen elämänsä oli yhtämittaista piinaa ja levottomuutta. Turhaan koetti hän päästä ajatuksistaan tekemällä työtä kuin hevonen, (mitä työtä, Jumala paratkoon!) opettelemalla uusia ilveilyjä, harjoittamalla peilin edessä uusia irvistyksiä, aina vain heijasti peili Jacques'in kuvan, hänen omansa asemesta; ja Langlumeau'in, Josias'in ja muiden ilveilyn henkilöiden sijasta näki hän osiansa rivien välissä vain yhden nimen: Jacques, Jacques, aina vain Jacques!

Joka aamu katseli hän kauhistuneena almanakkaa, ja laskien päivät, jotka vielä olivat jäljellä ensimmäisen vekselin lankeamiseen, sanoi hän itsekseen vapisten: »Ainoastaan yksi kuukausi ... ainoastaan kolme viikkoa!» Sillä hän tiesi, että ensimmäisen vekselin joutuessa protestiin kaikki tulisi ilmi, ja että silloin vasta koettaisi hänen veljensä marttyyrikaus. Tämä ajatus ei antanut hänelle yönkään rauhaa. Joskus hän heräsi vavahtaen, sydän tuskasta pakahtumassa, kasvot kyynelten kostuttamina, hämäästi muistaen kauhean, merkillisen unen, jota juuri oli nähnyt.

Tämä aina sama uni uusiutui melkein joka yö. Hän oli olevinaan suuressa, vieraassa huoneessa, jossa oli suuri, rautaisilla heloilla varustettu kaappi. Sohvalla makasi Jacques kalpeana, hirvittävän kalpeana; hän oli juuri kuollut. Siellä oli myöskin Camille Pierrotte, hän seiso i kaapin edessä ja koetti avata sitä ottaakseen sieltä kuolinvaatteita. Mutta hän ei saanut sitä auki. Haparoiden avaimella avaimen reikää, sanoi hän sydäntä särkevällä äänellä: »Minä en osaa avata... Olen itkenyt liiaksi. Minä en näe enää...»

Vaikka Pikku Mies koetti sotia vastaan, oli hän tämän unen vallassa. Heti kun hän sulki silmänsä, näki hän Jacques'in makaavan pitkällään sohvalla ja Camille'in sokeana kaapin edessä. Tunnonvaivat ja nämä kauhut tekivät hänet päivä päivältä synkemmäksi, ärtyisemmäksi. Kreolitar puolestaan alkoi myöskin kadottaa kärsivällisyytensä. Hän tuns i sitäpaitsi vaistomaisesti, että Daniel Eyssette liukui hänen käsistään, — vaikkei hän tiennyt mihin, — ja se saattoi hänet vihan vimmaan. Kauheat kohtaukset, huudot ja solvaukset olivat nyt jokapäiväisiä, niin että olisi luullut olevansa pesutuvassa.

Irma Borel sanoi Daniel Eyssette'ille: »Mene Pierrotte'isi luo, jotta hän antaa sinulle sokurisydämiä.»

Ja Daniel Eyssette vastasi heti: »Mene sinä Pachecosi luo, jotta hän lyö huulesi halki.»

Irma Borel huusi hänelle: »Poroporvari!»

Daniel Eyssette vastasi: »Portto!»

Sitten he sulivat kyyneliin ja antoivat jalomielisesti toisilleen anteeksi aloittaakseen seuraavana päivänä saman elämän uudelleen.

Näin he elivät, — ei, vaan mädäntyivät yhdessä, taottuina samaan jalkarautaan, viruen samassa katuojassa. Tuo likainen elämä, nuo kurjuuden hetket liukuvat vielä tänään silmiäni ohi, kun hyräilen neekerinaisen kummallista, surumielistä kertosaettä:

Tolokototinjan! Tolokototinjan!

XIII.

PAKO.

Kello oli yhdeksän illalla Montparnasse'in teatterissa. Pikku Mies, joka esiintyi ensimmäisessä kappaleessa, oli juuri päässyt näyttämöltä ja oli menossa pukuhuoneeseensa. Hän kohtasi rapuissa Irma Borel'in, joka oli juuri menossa näyttämölle. Hän oli loistavan kaunis Célimène, sametti- ja pitsileningissään, viuhka kädessä.

— Mene saliin katsomaan, sanoi hän ohimennessään. Minä tulen näyttelemään hyvin ... ja olen kaunis.

Daniel Eyssette kiiruhti pukuhuoneeseensa ja otti nopeasti pois päältään. Tämä pukuhuone, joka kuului hänelle ynnä kahdelle muulle näyttelijälle, oli matala kopukka, jossa ei ollut ikkunaa, vaan paloi öljylamppu. Pari kolme olkituolia oli huoneen ainoa kalustus. Pitkin seiniä riippui peilin kappaleita, pörröisiä tekotukkia, kultaketjuilla koristettuja rääsyjä, haljastunutta samettia ja mustuneita kultareunuksia. Yhdessä huoneen nurkassa oli maassa pari kannetonta punamaaliruukkua ja muutamia puuteriviuhkoja, joista olivat höydyt poissa.

Pikku Mies oli ollut siellä hetken, pyyhkien maalia kasvoistaan, kun hän kuuli jonkin kulissimiehen huutavan alhaalla: »Herra Daniel! Herra Daniel!» Hän meni ulos pukuhuoneesta ja kysyi kumartuen portaiden kostean käsipuun yli: »Mikä on?» Kun ei kukaan vastannut, tuli hän portaita alas siinä asussaan, puolipukeissa, kasvot punaisiksi ja valkeiksi maalattuina ja päässä suuri, keltainen tekotukka, joka ulottui aina hänen silmiinsä saakka.

Portaiden juuressa tuli hän suoraan jotakuta vasten.

— Jacques! huudahti hän peräytyen.

Se oli Jacques... He katsoivat toisiinsa hetkisen sanattomina. Vihdoin pani Jacques kätensä ristiin ja kuiskasi lempeällä, kyynelten tukahduttamalla äänellä: »Voi Daniel!» Se oli tarpeeksi. Pikku Mies, sydämen pohjia myöten järkytettynä, katsoi ympärilleen kuin arka lapsi ja sanoi hyvin hiljaa, niin hiljaa, että veli sen tuskin voi kuulla: »Vie minut täältä pois!»

Jacques vavahti, ja ottaen Pikku Miestä kädestä veti hänet mukanaan ulos. Oven edessä seisoivat vaunut, he nousivat niihin. »Rue des Dames, Batignolles'issa!» huusi Jacques äiti. — »Sieltähän minäkin olen», vastasi ajuri iloissaan ja vaunut vierivät pois.

Jacques oli ollut kaksi päivää Pariisissa. Hän saapui Palermosta, josta kirje Pierrotte'ilta hänet vihdoin tavoitti kolme kuukautta häntä takaa-ajettuaan.

Tämä kirje ilmoitti hänelle lyhyesti ja kaunistelematta Danielin katoamisesta.

Sen luettuaan Jacques arvasi kaikki. Hän sanoi: »Lapsi tekee tyhmyyksiä. Minun täytyy lähteä Pariisiin». Ja hän pyysi heti markiisilta virkalomaa.

— Virkalomaa! huudahti markiisi hypähtäen pystyyn. Oletteko hullu? Entä minun muistelmani?

— Ainoastaan viikoksi, herra markiisi. Vain niin pitkäksi ajaksi kuin tarvitaan tulla ja mennä: veljeni elämä on kysymyksessä.

— Mitä teidän veljenne minuun kuuluu. Tiesittehän ehdot palvelukseen ruvetessanne. Oletteko unohtanut sopimuksemme?

— En, herra markiisi, mutta...

— Ei mitään muttia. Te ette ole mikään poikkeus. Jos jätätte paikkanne viikoksi, niin ei teidän tarvitse siihen milloinkaan palata. Ajatelkaa sitä, pyydän... Ja sillä aikaa kun tuumitte asiaa, istukaa tuohon. Minä sanelen teille.

— Asia on jo valmiiksi tuumittu, herra markiisi. Minä lähten.

— Lähtekää sitten hiiteen.

Sitten otti taipumaton vanhus hattunsa ja lähti Ranskan konsulivirastoon kuulustelemaan itselleen uutta kirjuria.

Jacques lähti vielä samana iltana.

Saavuttuaan Pariisiin kiiruhti hän Bonaparte kadulle. »Onko veljeni tuolla ylhäällä?» huusi hän portinvartijalle, joka poltti pihalla piippuaan istuen hajareisin kaivon päällä. Portinvartija rupesi nauramaan. »Hän on jo kauvan ollut kulkuteillä», sanoi hän lyhyesti.

Hän ei ollut aluksi mitään tietävinään, mutta viiden francin raha sai hänen suunsa aukenemaan. Hän siis kertoi, että viidennen kerroksen pieni herra ja ensimmäisen kerroksen nainen jo aikoja sitten olivat kadonneet ja että he piilottelivat jossain, ties missä Pariisin kolkassa, mutta aivan varmasti yhdessä, sillä neekerinainen Valkea Käki kävi joka kuukausi kyselemässä, oliko heille tullut kirjeitä. Hän lisäsi vielä, että Daniel herra oli lähteissään unohtanut sanoa huoneen irti, ja hänen oli siis saatava neljän viimeisen kuukauden vuokra, muutamista pikkuveloista puhumatta.

— Hyvä, sanoi Jacques, kaikki maksetaan. Ja kadottamatta hetkeäkään, panematta edes aikaa matkatomun pudistamiseen vaatteistaan, lähti hän etsimään lastansa.

Hän meni ensin kirjankustantajan luo arvellen, että Daniel varmaankin kävi siellä usein, kun siellä oli *Paimennäytelmän* päävarasto.

— Olin juuri aikeissa kirjoittaa teille, sanoi kustantaja nähdessään hänen astuvan sisään. Muistattehan, että ensimmäinen vekseli joutuu maksettavaksi neljän päivän perästä.

Jacques vastasi silmänsä räpäyttämättä: »Kyllä muistan... Käyn huomenna kirjakauppiaiden luona. Olen heiltä saamassa. Kirja on mennyt hyvin kaupaksi.»

Kustantaja levitti suuret siniset elsassilaissilmänsä aivan levälleen.

— Mitenkä?... Kirja on mennyt hyvin kaupaksi? Kuka teille niin on sanonut.

Jacques kävi kalpeaksi: hän sai kauhean aavistuksen.

— Katsokaapas siis tuonne nurkkaan, jatkoi elsassilainen, kaikkia noita kirjapinoja. Siinä on *Paimennäytelmä*. Viiteen kuukauteen, jonka se on kaupassa ollut, ei sitä ole myyty kuin yksi kappale. Lopuksi saivat kirjakauppiaat siitä tarpeeksi ja lähettivät minulle takaisin kaikki, mitä heillä oli varastossa. Nyt voin kaiken tuon myydä ainoastaan paperin arvosta. Se oli vahinko: kirja oli hyvin painettu.

Jokainen tuon miehen sana sattui kuin rautapäisen kepin isku Jacques'in päähän, mutta surmanisku tuli vasta, kun kustantaja kertoi, että Daniel oli hänen nimeensä lainannut tältä rahaa.

— Vielä aivan eilispäivänä, sanoi säälimätön elsassilainen, lähetti hän tänne hirveännäköisen neekerinaisen pyytämään minulta neljäkymmentä francia. Mutta minä en antanut. Ensinnäkin tuntui tuo salaperäinen, mustanaama asiamies minusta epäilyttävältä ja sitten, te ymmärrätte, herra Eyssette, minä en ole varakas ja olen jo lainannut veljellenne yli neljänsadan francin.

— Minä tiedän sen, vastasi Jacques äiti ylpeästi, mutta olkaa huoletta, saatte pian rahanne takaisin. Sitten hän kiiruhti ulos, jottei huomattaisi kuinka liikutettu hän oli. Kadulla hänen täytyi käydä istumaan erään talon kivijalalle. Hänen jalkansa eivät kannattaneet häntä enää. Lapsi tiessään, hän itse paikatta, kustantajalle maksettavat rahat, huoneen vuokra, ovenvartijan saatava, ylihuomenna lankeava vekseli, kaikki kohisi ja pyöri hänen päässään... Yhtäkkiä hän nousi ylös: »Ensimmäiseksi velat», sanoi hän, »se on tärkeintä». Ja vaikka hänen veljensä oli käyttäytynyt niin kelvottomasti Pierrotte'ja kohtaan, päätti hän hetkeäkään arvelematta kääntyä heihin.

Tullessaan sisään entiseen Lalouette'in puotiin, näki Jacques kirjoituspulpetin takana suuret, keltaiset pöhökasvot, joita hän ei aluksi tuntenut, mutta puotin oven kolahduksesta nuo suuret kasvot kohosivat pulpetista ja sitten kuului kaikuva: »Niinkuin on tapana sanoa», jonka suhteen ei voinut erehtyä... Pierrotte parka! Tyttären suru oli tehnyt hänestä toisen ihmisen. Muinainen, hyväntahtoinen ja hyvinvointiaan punottava Pierrotte oli kadonnut. Ne kyöneleet, joita hänen pikku tyttärensä oli viisi

kuukautta vuodattanut, olivat tehneet hänen silmänsä punaisiksi ja murtaneet hänen poskensa loville. Entisaikojen raikkaan naurun sijasta väikkyi hänen värittömällä huulillaan heikko, hiljainen hymy, leskien ja hyljättyjen rakastettujen hymy. Hän ei ollut enää Pierrotte, vaan Ariadne tai Nina.

Muuten oli entisessä Lalouette'in puotissa kaikki muu ennallaan. Värikkäät paimentytöt ja pulleavatsaiset kiinalaiset hymyilivät aina yhtä autuaallisesti korkeilla hyllyillään böömiläislasien ja suurikukkasellisten lautasten keskellä. Pulleakupuiset liemivadit ja maalatut porsliinilamput prameilivat yhä vanhalla paikallaan samojen lasiruutujen takana ja puotikamarista kuului entistä arkailevaa huilunsoittoa.

— Se olen minä. Pierrotte, sanoi Jacques äiti, koettaen tehdä äänensä varmaksi, tulen pyytämään teiltä suurta palvelusta. Lainatkaa minulle tuhat viisisataa francia.

Mitään vastaamatta veti Pierrotte auki kassalaatikkonsa, liikutteli siellä muutamia hopearahoja, työnsi sitten laatikon kiinni ja nousi tyyneästi ylös.

— Minulla ei ole niitä täällä, Jacques herra. Odottakaa hiukan, niin käyn hakemassa ylhäältä. Ennenkuin hän lähti, lisäsi hän työläästi: »En pyydä teitä tulemaan mukaan: se olisi hänelle liian raskasta.»

Jacques huokasi. »Olette oikeassa Pierrotte; on parasta, etten tule mukaan.»

Cévenniläinen palasi viiden minuutin perästä mukanaan kaksi tuhannen markan seteliä, jotka hän pani Jacques'in käteen. Jacques ei tahtonut ottaa niitä.

»En tarvitse muuta kuin tuhat viisisataa francia», sanoi hän.

Mutta cévenniläinen oli itsepäinen:

— Minä pyydän. Jacques herra, pitäkää ne kaikki. Sen pitää olla juuri kaksi tuhatta francia. Se on se summa, jonka Neiti lainasi minulle aikoinaan palkatakseen minulle etulaisen. Ellette ota niitä vastaan, niinkuin on tapana sanoa, niin pahoitatte ikipäiväksi mieleni.

Jacques ei uskaltanut kieltää, hän pisti rahat taskuunsa ja ojentaen kätensä cévenniläiselle sanoi yksinkertaisesti: »Hyvästi, Pierrotte, ja kiitos!» Pierrotte ei hellittänyt hänen kättänsä.

Näin seisoiivat he jonkun aikaa vastakkain liikutettuina ja äänettöminä. Molempien huulilla oli Daniel'in nimi, mutta samasta hienotuntoisuudesta he eivät uskaltaneet sitä lausua... Tämä isä ja tämä äiti ymmärsivät toisensa niin hyvin!... Jacques irroitti ensimmäisenä hiljaa kätensä. Hänen oli vaikea vastustaa kyneleitä, hänelle tuli kiire pois. Cévenniläinen saattoi häntä kadulle asti. Siellä ei mies raukka enää voinut pidättää sitä mielikarvautta, joka täytti hänen sydämensä, vaan hän alkoi moittivan näköisenä sanoa: »Voi, Jacques herra ... voi, Jacques herra ... niinkuin on tapana sanoa!...» Mutta hän oli liian liikutettu voidakseen jatkaa kääntämistään eikä voinut muuta kuin pariin kertaan toistaa: »Niinkuin on tapana sanoa... Niinkuin on tapana sanoa...»

Voi, niin, niinkuin oli tapana sanoa!...

Erottuaan Pierrotte'ista meni Jacques uudestaan kirjanpainajan luo. Elsassilaisen vastustelemisista huolimatta tahtoi hän heti paikalla maksaa takaisin ne neljäsataa francia, jotka tämä oli Daniel'ille lainannut. Hän jätti tälle sitäpaitsi, päästäkseen siitakin huolesta, rahat noihin kolmeen lankeavaan vekseliin, ja sitten hän sanoi itsekseen keveämmällä sydämellä: »etsikäämme nyt lapsi.» Pahaksi onneksi oli liian myöhäistä enää sinä päivänä alkaa etsiskelyjä. Sitä paitsi oli matkaväsymys, liikutus ja tuo pieni, kuiva, alituinen yskä, joka jo kauvan oli häntä jäytännyt, niin murtanut Jacques rukan, että hänen täytyi palata takaisin Bonaparte kadulle hetkiseksi levähtämään.

Voi, kun hän astui pikku huoneeseen ja laskevan lokakuun auringon viimteisissä säteissä näki jälleen kaikki ne esineet, jotka kertoivat hänen lapsestaan, runopöydän akkun edessä, hänen juomalasinsa, hänen mustepullonsa, hänen piippunusänsä, kun hän kuuli Saint-Germain'in tuttujen kellojen sumun takia hiukan sortuneella äänellä soivan, kun ilta *Angelus*, — tuo surunvoittoinen *Angelus*, jota Daniel niin suuresti rakasti, — löi siivellään kosteita ruutuja vasten, — mitä Jacques äiti silloin tunsu, sen voisi ainoastaan sureva äiti sanoa...

Hän kävi pariin, kolmeen kertaan huoneen ympäri, katseli kaikki paikat, avasi kaikki kaapit siinä toivossa että löytäisi jotakin, mikä johtaisi hänet karkurin jäljille. Mutta turhaan, kaapit olivat tyhjä. Hän ei löytänyt muuta kuin vanhoja liinavaatteita ja räseyjä. Kaikki tässä huoneessa todisti häviötä ja rappiota. Tästä huoneesta ei oltu muutettu, vaan paettu. Lattialla nurkassa oli kynttilänjalka ja uunissa suuren paperituhkakasan alla valkea, kullalla koristettu rasia. Tuon rasian hän tunsu. Siihen Daniel pani mustien silmien kirjeet. Ja nyt hän löysi sen tuhasta. Mikä pyhyyden häväistys.

Jatkaessaan etsiskelyjään löysi hän kirjoituspöydän laatikosta muutamia paperiarkkia, jotka olivat täynnä säännötöntä, kuumeista käsialaa, sellaista kuin Daniel kirjoitti, kun hän oli innoissaan. »Varmaankin joku runo», sanoi Jacques äiti itsekseen, mennessään akkunan luo sitä lukemaan. Se oli todellakin runoelma, synkkä runoelma, joka alkoi näin:

»Jacques, minä olen valehdellut sinulle. Kahteen kuukauteen en ole sanonut sinulle ainoatakaan totuuden sanaa...» Tämä kirje oli jäänyt lähettämättä, mutta saapui kuitenkin, niinkuin näette, määräraikkaansa. Sallimus toimitti tällä kertaa postin virkaa.

Jacques luki sen päästä päähän. Kun hän tuli siihen kohtaan kirjeessä, jossa mainittiin Montparnassilaisteatterin palvelukseen liittymisestä, jota Irma Borel niin itsepintaisesti vaati ja Daniel niin päättävästi vastusti hypähti hän ilosta koholle:

— Nyt tiedän, missä hän on, huudahti hän ja pistäen kirjeen taskuunsa hän pani levollisempamaata, mutta ei voinut nukkua, vaikka oli väsymyksestä aivan menehtynyt. Aina vain tuo kirottu yskä... Heti ensimmäisessä kalpeassa syyspäivän koitteessa nousi hän nopeasti ylös. Hänen suunnitelmansa oli valmis.

Hän keräsi vaatteiden jäännökset kaappien pohjalta, pani ne matkalaukkuunsa, unohtamatta pientä kullalla koristeltua rasiaa, sanoi viimeiset jäähyväiset vanhalle Saint-Germain'in kellotornille ja lähti jättäen oven, akkunan ja kaapit selkoseljälleen, jotta ei mitään heidän ihanasta elämästään jäisi niille, jotka tulisivat siinä vasta asumaan. Alas tultuaan sanoi hän huoneen irti ja maksoi tuon neljän kuukauden vuokran. Sitten hän portinvartijan viekkaisiin kysymyksiin vastaamatta viittasi luokseen ajurin, joka kulki ohitse, ja antoi viedä itsensä Pilois'in hotelliin, joka oli Dames kadulla Batignolle'issa.

Tätä hotellia piti markiisin kokin, vanhan Pilois'in veli. Siellä ei annettu huonetta vähemmäksi aikaa kuin kolmeksi kuukaudeksi ja sittenkin vaan taatuille henkilöille. Siksipä olikin talo koko ympäristössä erikoisen hyvässä maineessa. Asunto Pilois'in hotellissa pidettiin hyvän elämän ja säädyllisten tapojen todisteena.

Jacques, joka oli päässyt Hacqueville'in kokin suosioon, toi hänen puolestaan veljelle tuomisiksi korin marsalaviiniä.

Tämä suositus oli riittävä, ja kun hän arkaillen pyysi päästä talon asukkaaksi, annettiin hänelle epäröimättä alikerroksesta kaunis huone, jonka kaksi akkunaa oli hotellin, — olin vähällä sanoa luostarin, — puutarhaan päin. Puutarha ei ollut suuri: kolme, neljä akaasiaa, kappale laihaa ruohikkoa. — Batignolles'in ruohoa — viikunapuu, jossa ei ollut viikunoita, kituva viiniköynnös ja muutamia päivänkukkia, siinä kaikki. Mutta se teki kuitenkin huoneen, joka muuten oli hiukan synkkä ja kostea, iloisemmaksi...

Hetkeäkään hukkaamatta otti Jacques huoneen haltuunsa, löi nauvoja seinin, purki liinavaatteensa matkalaukustaan, hankki seinähyllyn Daniel'in piipuulle, ripusti rouva Eyssette'in kuvan sängyn päälle ja teki muutenkin parastaan, poistaakseen huoneesta sen ikävän leiman, mikä on hotellihuoneille ominainen. Sitten kun hän oli saanut kaikki valmiiksi, söi hän hätähätää aamiaista ja lähti kohta senjälkeen ulos.

Ohimennessään ilmoitti hän herra Pilois'ille että hän sinä iltana poikkeuksellisesti tulisi ehkä vähän myöhään kotiin ja pyysi tätä pitämään huolta siitä, että hänen huoneeseensa katettaisiin parempi illallinen kahdelle hengelle ynnä pullo vanhaa viiniä. Sen sijaan että olisi ihastunut tästä lisätulosta, punastui kunnan herra Pilois korvia myöten, niinkuin koulupoika.

— En oikein tiedä... Hotellin säännöt kieltävät ... meillä asuu pappeja, jotka...

Jacques hymyili: »Ah, minä ymmärrän... Teitä kauhistaa tuo kahdelle kattaminen... Olkaa huoleti hyvä herra Pilois, se ei ole nainen». Mutta itsekseen hän sanoi astellessaan Montparnasse'ia kohti: »Vaikka oikeammin, se on nainen, tarmoton nainen, järjetön lapsi, jota ei saa milloinkaan jättää yksin.»

Voitteko sanoa, kuinka Jacques äiti niin varmasti uskoi löytävänsä minut Montparnasse'ista. Olisinhan minä varsin hyvin siitä ajasta lähtien, jolloin kirjoitin hänelle tuon kauhean kirjeen, joka jäi lähettämättä, voinut jättää teatterin tai olisi ollut mahdollista, etten lainkaan olisi mennyt teatteriin... Mutta eipäs! Äidillinen vaisto johti häntä. Hän oli vakuutettu, että löytäisi minut sieltä ja toisi minut sieltä pois vielä samana iltana. Mutta hän ajatteli täydellä syyllä: »Jotta voisin viedä hänet mukani, täytyy hänen olla yksin, tuo nainen ei saa mitään tietää.» Tämä seikka esti häntä lähtemästä suoraa päätä teatteriin hankkimaan tietoja. Kulissit ovat juoruhaluja: yksi ainoa sana voi herättää epäluuloja... Hän piti parempana hankkia yksinkertaisesti tietonsa teatteri-ilmoituksista ja lähti joutuun niitä tutkimaan.

Etukaupunkien teatteriohjelmat riippuvat pienen ristikon takana viinikauppiaiden ovella, vähän

samaan tapaan kuin naimailmoitukset elsassilaisissa kylissä. Jacques päästi ilohuudon niitä lukiessaan.

Montparnasse'in teatteri näytteli sinä iltana *Marie-Jeanne'in*, näytelmä viidessä näytöksessä, jossa esiintyivät Irma Borel, Désirée, Levrault, Guigne y.m.

Alkukappaleena näyteltiin:

Rakkaus ja luumut, ilveily yhdessä näytöksessä, esiintyjät: herrat Daniel. Antonin ja neiti Leontine.

— Kaikki käy hyvin, sanoi hän itseksensä. He eivät esiinny samassa kappaleessa; minä voin olla varma asiastani.

Ja hän meni muutamaan Luxemhourgin kahvilaan odottamaan otollista aikaa.

Illan tultua lähti hän teatterille. Näytöntö oli jo alkanut. Hän käveli noin tunnin ajan edestakaisin teatterin sisäänkäytävän edessä kunnalliskaartilaisten joukossa.

Silloin tällöin kuuluivat sisältä kättentaputukset aina tänne asti niinkuin kaukainen raesade ja Jacques'in sydäntä ahdisti ajatellessaan, että ehkä taputeltiin tuolla tavoin hänen lapsensa tempuille... Yhdeksän aikaan tuhahti katu täyteen meluavia ihmisiä. Ilveily oli lopussa; jotkut katsojista nauroivat vieläkin. Vihellettiin ja huudettiin toisilleen kaikkia Pariisin roskaväen kokkpuheita... Se oli toista kun italialaisten teatterista lähtö!

Hän odotti vielä hetkisen meluavassa ihmisjoukossa. Mutta kun väliaika lähestyi loppuaan, pujahti hän pimeään, likaiseen käytävään teatterin sivulla, — taiteilijain sisäänkäytävään, — ja pyysi saada puhutella rouva Borel'ia.

— Mahdotonta, kuului vastaus. Hän on näyttämöllä...

Kuinka viekasjuoninen tuo Jacques äiti olikaan! Hän vastasi mitä rauhallisimmalla ilmeellä: »Koska en voi tavata rouva Borel'ia, olkaa hyvä ja pyytäkää herra Daniel puheilleni, hän kyllä toimittaa asiani rouva Borel'ille.»

Minuutti senjälkeen oli Jacques äiti ottanut lapsensa pois ja kuljetti häntä kiireesti Pariisin toiseen päähän.

XIV.

UNI.

Näetkös, Daniel, sanoi minulle Jacques äitini, kun astuimme sisään Pilois'in hotellin huoneeseen, tämä on aivan kuin sinä yönä, kun saavuit Pariisiin!

Niinkuin sinä yönä odotti meitä todella nytkin hyvä illallinen lumivalkealla pöytäliinalla: piirakasta levisi hyvä tuoksu, viinipullo oli juhlallisen näköinen, lasit kimmeltelivät kynttilöiden kirkkaassa valossa... Ja kuitenkin oli kaikki toisin! On sellaista onnea, jota ei voi milloinkaan tuntea uudelleen. Illallinen oli sama, mutta parhaat meidän entisistä pöytäkumppaneistamme puuttuivat: uuteen paikkaan saapumisen ihana ilo, työsuunnitelmat, kunnian unelmat ja tuo lapsellinen itseluottamus, joka panee nauramaan ja antaa hyvän ruokahalun. Ah, ei aivan ainoakaan noista menneiden aikojen pöytätovereista ollut saapunut hotelli Pilois'han. Ne olivat kaikki jääneet Saint-Germain'in kellotorniin; itse Avosydämisyyskin, joka oli luvannut tulla juhlaamme, lähetti viimeisellä hetkellä sanan, ettei tulekaan.

Ei, kaikki oli toisin. Minä ymmärsin sen niin hyvin; sen sijaan että Jacques'in huomautus olisi tehnyt minut iloiseksi, kyyneleet purskahtivat valtoinaan silmistäni. Uskon varmasti, että hänkin sydämensä syvyydessä tunsu halua itkeä, mutta hänellä oli voimaa pidättää itsensä. Hän sanoi minulle hilpeän näköisenä: »No, Daniel, nyt on itketty tarpeeksi! Ethän ole muuta tehnyt kokonaiseen tuntiin. (Ajaessamme olin koko ajan itkenyt hänen olkapäätään vasten, kun hän puhui minulle.) Onpas nämä kummat tervetuliaiset! Sinä muistutat todellakin mieleeni elämäni pahimmat päivät, minun liimakuppiaikakauteni, jolloin aina kuuli: Jacques, sinä olet aasi! No, pyyhkikääpäs nyt kyyneleenne, nuori katumuksentekijä ja vilkaiskaa itseänne peilissä, niin saatte hauskaa.»

Katsoin peiliin, mutta en nauranut. Minä häpesin itseäni... Keltainen valetukkani oli lätistyneenä otsallani, poskeni olivat vielä punaisella ja valkealla tuhritut, hien ja kyynelten kastelemat... Olin kauhean näköinen! Inholla kiskaisin valetukan päästäni! mutta juuri kun olin heittämisilläni sen maahan, muutin mieltäni ja ripustin sen naulaan keskelle seinää.

Jacques katsoi minuun kovin hämmästyneenä: »Miksi panet sen siihen, Daniel? Tuo intiaanien voitonmerkki on kovin ruma... Voisi luulla, että me olemme riistäneet Polichinelle'ilta päänahan.»

Minä vastasin siihen hyvin vakavasti: »Ei, Jacques. voitonmerkki se ei ole. Se on minun katumukseni, minun näkyvä, käsin kosketeltava katumukseni, jonka tahdon pitää aina silmiäni edessä.»

Jacques'in huulilla väikkyi katkeransekainen hymy, mutta hän otti heti jälleen iloisen muotonsa ja sanoi: »Joutavia, mitäs niistä. Kunhan olet pessyt itsesi puhtaaksi, ja minä taas saan nähdä sinun oman rakkaan naamasi, istumme pöytään, keikari kulta: minä kuolen nälkään.»

Se ei ollut totta; ei hänellä ollut nälkä, eikä miilullakaan. Turhaan koetin antaa ruuan maistua, kaikki mitä söin, tarttui kurkkuuni, ja vaikka ponnistin kaikki voimani näyttääkseni tyyneltä, kostutin kuitenkin salaa piirakkani kyneleillä. Jacques, joka tarkasteli minua salavihkaa, sanoi hetken kuluttua: »Miksi itket? Kadutko, että olet täällä? Oletko vihainen minulle, kun toin sinut pois?»

Vastasin hänelle murheellisena: »Tuo ei ollut kauniisti sinulta, Jacques! Mutta minä olen antanut sinulle oikeuden sanoa minulle mitä tahansa.»

Me jatkoimme vielä vähän aikaa syömistämme, taikka oikeammin, olimme syövinämme. Lopuksi Jacques kyllästytynään tähän molemminpuoliseen näyttelemiseen, työnsi lautasen luotaan, nousi ylös ja sanoi: »Illallinen ei näy todella maittavan; parasta on panna maata.»

Löytyy sananlasku, joka sanoo: Huoli ja uni eivät viihdy samassa sängyssä. Sen sain kokea tuona yönä. Minun suruni oli siinä, että ajattelin kaikkea sitä hyvää, mitä Jacques äitini oli minulle tehnyt ja kaikkea sitä pahaa, millä olin hänet palkinnut. Vertasin omaa elämääni hänen elämäänsä, itsekkäisyyttäni hänen uhrautuvaisuuteensa, omaa pelkurimaista lapsensieluani tuohon sankarisydämeen, joka oli ottanut tunnuslauseekseen: Maailmassa on ainoastaan yksi onni: tehdä toiset onnellisiksi. Ja minä sanoin itseni: »Nyt on elämäni pilalla. Olen kadottanut Jacques'in luottamuksen, mustien silmien rakkauden ja itsekunnioitukseni... Mitä minusta nyt tulee?»

Tämä kauhea suru piti minut hereillä aamuun saakka. Jacques ei liioin nukkunut. Kuulin hänen kääntelevän vuoteellaan sekä yskivän pientä, kuivaa yskää, joka viilsi sydäntäni. Kerran kysyin häneltä hyvin hiljaa: »Sinä yskit, Jacques. Oletko sairas?» Hän vastasi: »Ei se mitään merkitse. Nuku!» Ja minä kuulin hänen äänestään, että hän oli paljon suuttuneempi minulle, kuin hän tahtoi näyttää. Tämä ajatus teki suruni kaksinkertaiseksi, ja minä aloin itkeä uudestaan peitteeni alla, siksi kunnes nukuin. Suru karkoittaa unen, mutta kyneleet ovat oikea unilääke.

Kun heräsin, oli täysi päivä. Jacques ei ollut enää vieressäni. Luulin hänen lähteneen ulos, mutta kun työnsin vuodeutimet syrjään, näin hänen makaavan huoneen toisessa päässä sohvalla ja niin kalpeana — voi, niin kalpeana... En tiedä mikä kauhea ajatus iski päähäni. — »Jacques!» huusin minä ja syöksyin hänen luoksensa. Hän nukkui eikä herännyt huudostani. Ihmeellistä! Hänen kasvoillaan oli nukkuessa surullinen, kärsivä ilme, jota en ollut niissä milloinkaan ennen nähnyt, mutta joka ei kuitenkaan ollut minulle vieras. Katsellessani hänen kuihtuneita piirteitensä, hänen kapeaksi käyneitä kasvojaan, hänen poskiensa kalpeutta ja hänen käsiensä sairaanloista läpikuultavuutta, tunsin tuskaa, mutta tuskaa, jota olin jo ennen tuntenut.

Jacques ei ollut kuitenkaan koskaan ollut sairas. Eikä hänellä ollut milloinkaan ennen ollut noita mustia silmien aluksia eikä noita laihoja kasvoja... Missä edellisessä elämässä oli minulla siis ollut tämä näky? Yhtäkkiä johtui uneni mieleeni. Niin, niin se oli, tuossa oli minun uneni Jacques, kalpeana, peloittavan kalpeana pitkällään sohvalla; hän on juuri kuollut... Jacques on kuollut, Daniel Eyssette, ja sinä olet hänet tappanut... Juuri tällä hetkellä pujahtaa heikko auringon säde akkunasta sisään ja liukuu kuin sisilisko noilla kalpeilla, elottomilla kasvoilla. Jumalan kiitos! Kuollut herää, hieroo silmiään ja sanoo iloisesti hymyillen, nähdessään minun seisovan edessään:

— Hyvää huomenta, Daniel. Oletko nukkunut hyvin? Minä olen yskinyt kovasti. Muutin tähän sohvalle maata, jotta herättäisi sinua.

Hänen näin levollisena puhuessaan, tunsin polveni yhä vapisevan siitä kauheasta näystä, jonka olin nähnyt ja sanoin itseni syvällä sydämessäni:

— Ijankaikkinen Jumala, anna minun pitää Jacques äitini!

Tästä surullisesta heräämisestä huolimatta oli meillä jokseenkin hauskaa. Melkeinpä meille syntyi

entinen raikas naurumme, kun pukeutuessa huomasi, ettei minulla ollut muita vaatteita kuin pumpuliset polvihousut ja punaiset, pitkäliepeiset liivit, teatterirääsyjä, jotka olivat päälläni, kun minut vietiin pois.

— Peijakas vieköön, rakas veli, sanoi Jacques. Eihän sitä tule kaikkia ajatelleeksi. Ainoastaan julkeat Don Juan'it ajattelevat kappioita, kun ryöväävät kaunottaren. Älähän ole milläsikään. Pudemme sinut uudelleen. Sekin on taas niinkuin Pariisiin tullessasi.

Hän sanoi sen tehdäkseen minut iloisemmaksi, sillä hän tunsu yhtä hyvin kuin minä, että kaikki oli nyt toisin.

— Kas niin, Daniel! jatkoi tuo hyvä Jacques nähdessään minun jälleen vaipuvan ajatuksiini. Älkäämme ajatelko enää menneitä. Nyt meille aukeaa uusi elämä; alkakaamme se ilman tunnon nuhteita ja epäluuloja; katsokaamme vain, ettei se laita meille samanlaisia kolttosia kuin entinen. En kysy, mihin nyt aijot ryhtyä, rakas veli, mutta jos aijot kirjoittaa uuden runoteoksen, niin näyttää minusta tämä paikka sopivalta työhön. Huone on rauhallinen. Puutarhassa laulavat linnut. Sinä panet runopöytäsi akkunan eteen...

Keskeytin hänet nopeasti: »Ei, Jacques, runojen aika on ohi. Ne ovat mielikuvitteluja, jotka tulevat sinulle liian kalliiksi. Nyt tahdon tehdä työtä, niinkuin sinäkin, tahdon ansaita leipäni ja auttaa sinua kaikin voimin uuden kodin perustamisessa.»

Hän vastasi levollisesti hymyillen:

— Kauniita suunnitelmia, hyvä herra siniperho. Mutta siitä ei ole lainkaan kysymys. Sinun ei ole tarvis elättää itseäsi, kunhan vaan lupaat... Mutta kylläksi, voimme puhua siitä myöhemmin. Mennään ostamaan sinulle vaatteita.

Voidakseni mihinkään lähteä, täytyi minun pukea päälleni hänen päällystakkinsa, joka ulottui kantapäihini asti, niin että näytin italialaiselta katusoittajalta, ei puuttunut muuta kuin harppu. Jos minun joitakuita kuukausia aikaisemmin olisi täytynyt esiintyä kadulla sellaisessa asussa, olisin kuollut häpeästä, mutta nyt oli minulla niin paljon muuta hävettävää, että vastaantulevat naiset saivat kernaasti nauraa minulle, kaikki oli toisin kuin silloin, kun kävelin kalosseissa Pariisin kadulla. Niin, kaikki oli toisin.

— Nyt, kun olet kristityn ihmisen näköinen, sanoi Jacques äiti, kun tulimme vaatekaupustelijan puotista, saatan sinut takaisin hotelliin; sitten menen kuulostamaan, antaako rautakauppias, jonka kirjanpidon hoidin ennen lähtöäni, minulle vielä työtä. Pierrotte'in rahat eivät voi ijkankaiken kestää. Minun täytyy ajatella leipäpalastamme.

Olisin tahtonut sanoa hänelle: »Jacques, mene nyt vain rautakauppiasi luo. Kyllä minä löydän tien yksinkin kotiin.» Mutta ymmärsin, miksi hän teki näin; hän tahtoi olla varma siitä, etten palaisi takaisin Montparnasse'iin. Voi, jospa hän olisi nähnyt minun sydämeeni!

Jotta hän voisi olla rauhallinen, annoin hänen tulla kanssani hotelliin asti, mutta tuskin hän oli selkänsä kääntänyt, kun riensin takaisin kadulle. Minulla oli myöskin menoni.

Oli jo myöhäistä, kun palasin kotiin. Suuri, tumma varjo kulki levottomana sumuisessa puutarhassa edestakaisin. Se oli Jacques äitini. »Olipa hyvä, että tulit», sanoi hän väristen vilusta. »Olin jo lähdössä Montparnasse'iin.»

Vereni kuohahti ja minä sanoin: »Epäilet minua liiaksi, Jacques, se ei ole kauniisti sinulta... Näinkö siis tulemme aina olemaan? Etkö enää milloinkaan voi luottaa minuun? Vannon kaiken kautta, mitä minulla on rakkainta maailmassa, etten tule sieltä, mistä luulet, että tuo nainen on kuin kuollut minulle, etten enää milloinkaan tahdo häntä nähdä, että olet minut kokonaan taas saanut omaksesi, ja että tunnen ainoastaan katumusta enkä vähintäkään kaipausta ajatellessani tuota kauheata menneisyyttä, josta sinun rakkautesi on minut temmannut... Oi, mitä voisin vielä sanoa, että uskoisit minua! Oh, sinä ilkeä Jacques! Jospa voisin repäistä rintani auki, niin näkisit, etten valehtele.»

Ei ole jäänyt mieleeni, mitä hän vastasi, mutta muistan, että hän tuolla pimennossa pudisti surullisena päätään, ikään kuin olisi tahtonut sanoa: »Voi, tahtoisin niin mielelläni uskoa sinua...» Ja kuitenkin olin puhunut hänelle totta. Minulla ei varmaankaan yksinäni olisi ollut voimia riistäytyä irti tuosta naisesta, mutta nyt kun kahleeni olivat katkaistut, tunsin sanomatonta huojennusta. Aivan niinkuin ihminen, joka aikoo tappaa itsensä häkään ja joka katu viimmeisessä silmänräpäyksessä, kun jo on liian myöhäistä, kun häk jo on salvannut hänen hengityksensä ja kivettänyt hänen jäsenensä: silloin rientävät yhtäkkiä naapurit apuun, ovi lyödään säpäleiksi, pelastava ilma virtaa huoneeseen, ja itsemurhaaja raukka ahmii sitä nautinnolla ylen onnellisena siitä, että elää vielä ja lujasti päättäen olla uudelleen yrittämättä.

Niinpä minäkin viisikuukautisen siveellisen tukahtumisen jälkeen, ahmin täysin siemauksin kunniallisen elämän puhdasta, vahvistavaa ilmaa, täytin sillä keuhkoni ja voin pyhästi vakuuttaa, etten halunnut palata entiseen elämään... Sitä Jacques ei voinut uskoa, eivätkä koko maailman valat olisi saaneet häntä uskomaan, että puhuin totta... Poika raukka! Olin vannonut hänelle niin monta valaa!

Me vietimme tämän ensimmäisen illan kotona, istuen valkean ääressä aivan kuin talvella, sillä huone oli kostea ja puutarhan sumu kävi luihin ja ytimiin. Sitä paitsi tekee hyvää katsella leimuavaa tulta, kun on alakuloinen... Jacques teki työtä; hän laati numeroitaan. Hänen poissaollessaan tahtoi rautakauppias itse hoitaa kirjanpitonsa, ja sen tuloksena oli niin ihana töherryks, sellainen saatavien ja maksettavien sekasotku, että oli kuukauden kova työ tarpeen, ennenkuin asiat jälleen tulisivat oikealle tolalleen. Tietysti en mitään niin hartaasti halunnut kuin auttaa Jacques äitiä tässä hommassa. Mutta siniset perhoset eivät ymmärrä mitään laskuopista, niinpä täytyi minunkin, istuttuani tunnin verran noiden suurten punaisella viivoitettujen tilikirjain ääressä, jotka olivat täynnä ihmeellisiä hieroglyfejä, heittää kynä kädestäni.

Jacques sitävastoin suoriutui mainiosti tuosta kuivasta työstä. Hän rupesi vaikka minkälaiden lukujen kanssa puskusille, eivätkä pisimmätäkään yhteenlaskettavat sivut peloittaneet häntä. Tuon tuostakin, kesken työtään kääntyi hän minuun ja sanoi vähän levottomana minun hiljaisesta uneksimisestäni:

— Onhan meidän täällä hyvä olla. Eihän sinulla ole ikävä?

Minun ei ollut ikävä, mutta kävin murheelliseksi nähdessäni hänen noin raatavan ja ajattelin katkeralla mielellä: »Miksi minä olen maailmassa?... En osaa käyttää käsivarsiani mihinkään... Minulla ei ole mitään olemisen oikeutta. Minä en kelpaa muuhun kuin ihmisiä kiusaamaan ja itkettämään niiden silmiä, jotka rakastavat minua...» Sitä sanoessani ajattelin mustia silmiä ja katselin murheellisena pientä, kullattua rasiaa, jonka Jacques oli asettanut, — tarkoituksella kenties, — pöytäkellon lasikuvun päälle. Mitä muistoja herättikään tuo rasia! Mitä ihania puheita se pitikään minulle pronssijalustaltaan! »Mustat silmät olivat antaneet sinulle sydämensä, mitä olet tehnyt sillä», sanoi se minulle ... »sinä olet jättänyt sen eläinten ruoaksi... Valkea Käki on syönyt sen.»

Ja minä, säilyttäen vielä toivon kipinän rinnassani, koetin herättää eloon ja hengitykselläni lämmittää kaikki nuo muinaiset muistot, jotka olin omin käsin surmannut. Mutta pikku rasia toisti armottomasti: »Valkea Käki on syönyt sen!... Valkea Käki on syönyt sen!»

Tämä pitkä, surumielinen ilta, joka kului tulen loisteessa työtä tehden ja uneksien, antaa jokseenkin hyvän kuvan siitä elämästä, jota aloimme tästä lähin viettää. Kaikki seuraavat päivät olivat tämän illan kaltaisia... Jacques ei tietystikään uneksunut. Hän istui kymmenen tuntia peräkkäin suurten kirjojensa ääressä kaivautuen korviaan myöten numeroihin. Minä kohentelin sillä aikaa tulta ja siinä kohennellessani sanoin pienelle kullatulle rasialle: »Puhummeko hiukan mustista silmistä?» sillä Jacques'ille en voinut ruveta niistä mitään puhumaan. Syystä tai toisesta ei hän sanonut milloinkaan yhtään sanaa sinnepäin. Ei edes mitään Pierrotte'ista. Niinpä minun täytyi turvautua pikku rasiaan, ja meidän puheluistamme ei tahtonut tulla loppua.

Puolenpäivän aikaan, kun äitini oli oikein kiintyneenä kirjoihinsa, hiivin varpaillani ovelle ja pujahdin ulos sanoen: »Hyvästi hetkeksi, Jacques!» Hän ei milloinkaan kysynyt minne menin, mutta minä näin hänen onnettomasta ilmeestään ja siitä levottomasta äänestä, jolla hän sanoi: »Lähdetkö ulos?» ettei hän luottanut minuun suuresti. Hän ei saanut tuota naista pois päästään. Hän ajatteli: »Jos Daniel näkee hänet, niin olemme hukassa!...»

Ja kuka tietää? Ehkä hän oli oikeassa. Jos olisin jälleen nähnyt tuon kiehtojattaren, en olisi ehkä voinut vastustaa sitä lumousta, jolla hän vaikutti minuun, vaivaiseen, kullankellertävällä tukallaan ja suupielensä valkealla arvella... Mutta Jumalan kiitos, en nähnyt häntä. Joku kahdeksan ja kymmenen välinen herra sai hänet varmaankin unohtamaan Dani Dan'insa enkä koskaan, koskaan enää kuullut puhuttavan hänestä enkä hänen neekeriniaisestaan Valkeasta Käestä.

Eräänä iltana, kun taasen palasin salaperäisiltä retkiltäni, tulin sisään ilohuudolla: »Jacques, Jacques, hyviä uutisia. Olen onnistunut saamaan paikan. Olen nyt kymmenen päivää sinulle mitään sanomatta kulkenut sitä varten kaupungilla. Vihdoinkin kävi hyvin. Huomisesta lähtien rupean ylivalvojaksi Ouly'in opistoon Montmartre'illa aivan lähellä meitä... Menen sinne kello seitsemän aamulla ja palaan seitsemän illalla... Tulen kyllä olemaan kauvan poissa sinun luotasi, mutta ansaitsenhan ainakin leipäni ja voin hiukan keventää sinun kuormaasi.»

Jacques kohotti päätään numeroistaan ja vastasi jokseenkin kylmästi: »Teet oikein, hyvä ystävä, tullessasi avukseni... Taloutemme kävisi minun yksin hoitaa liian raskaaksi... En tiedä, mikä minun on, mutta olen tuntenut itseni viime aikoina perin raihnaiseksi.» Ankara yskänkohtaus katkaisi hänen puheensa. Alakulaisen näköisenä laski hän kynän kädestään ja heittäytyi pitkälle sohvalle... Nähdessäni hänen makaavan siinä niin kalpeana, niin hirveän kalpeana, tuli kauhea unennäköni jälleen

silmieni eteen, mutta nopeana kuin salaman välähdys... Melkein samalla Jacques nousi jälleen ylös ja rupesi nauramaan nähdessään minun surkean ilmeeni.

»Ei se mitään ole, typerä Daniel! Hiukan väsymystä... Olen tehnyt liian paljon työtä viime aikoina. Nyt kun sinulla on paikka, voin vähän levätä ja viikossa olen terve.»

Hän sanoi sen niin luonnollisesti, niin hymyilevällä naamalla, että minun surulliset aavistukseni hälvенivät enkä kokonaiseen kuukauteen kuullut päässäni niiden mustien siipien havinaa...

Seuraavana päivänä ryhdyin toimeeni Ouly'in opistossa.

Komeasta nimestään huolimatta oli Ouly'in opisto pieni koulupahainen, jota piti vanha nainen, jolla oli pitkät, riippuvat kiharat, ja jota lapset kutsuivat: »hyväksi tädiksi». Siellä oli noin parikymmentä pikkuista miehenalkua, noita aivan pieniä, jotka tuovat aamiaisensa korissa kouluun ja joiden paidan lieve aina näkyy.

Semmoisia olivat oppilaamme. Rouva Ouly opetti heille psalmeja, minä johdin heitä aakkosten salaisuuksien perille. Minun oli heitä sitäpaitsi valvottava välitunneilla pihalla, jossa käyskenteli kanoja ja intialainen kukko, jota nuo pikku herrat kovin pelkäsivät.

Jonkun kerran, kun »hyvällä tädillä» oli luuvalo, täytyi minun myöskin lakaista luokkahuone, mikä ei suinkaan soveltunut ylivalvojalle, mutta minä tein sen ilman vastenmielisyyttä, niin iloinen olin voidessani itse ansaita leipäni... Illalla, kun palasin Pilois'in hotelliin, oli päivällinen valmiiksi katettuna, ja minua odotti Jacques äitini... Päivällisen jälestä kävelimme hiukan edestakaisin puutarhassa ja istuimme sitten lieden ääreen... Niin vietimme päivämme... Joskus saimme kirjeen vanhemmiltamme; se oli suuri tapaus elämässämme. Äiti oli yhä edelleen Baptiste enon luona ja isä matkusti Viinijhtiön asioissa. Meidän asiamme olivat paremmalla kannalla. Lyon'in aikuisista veloista oli kolme neljäsosaa maksettu. Yhdessä tai parissa vuodessa voitaisiin kaikki saada järjestettyä ja mahdollisesti taasen muuttaa yhteen. Minä olin sitä mieltä, että voisimme siksi aikaa noutaa äidin luoksemme Pilois'in hotelliin asumaan, mutta Jacques ei siihen suostunut. — »Ei, ei vielä, sanoi hän omituisella äänellä, ei vielä. Odotetaan vähäisen.» Tämä ainiaan sama vastaus koski kipeästi sydämeeni. Sanoin itsekseni: »Hän ei luota minuun. Hän pelkää, että minä vielä tekisin jonkun uuden kolttosien kun äiti tulee tänne. Siksi hän tahtoo, että odotamme.» Minä erehdyin. Se ei ollut se syy, jonka tähden Jacques sanoi: »Odotetaan vähäisen».

XV.

POISMENO.

Lukija, jos olet kylmä järkeilijä, jos naurat unille, jos eivät sydäntäsi milloinkaan aavistukset tulevista asioista ole ahdistaneet, — niin että olisit mielinyt huutaa —, jos olet todellisuuden mies, noita voimaihmissä, joihin ei muu pysty kuin näkyvä maailma, ja jotka eivät kärsi aivoissansa pienintäkään taikauskon kipinää, jos et missään suhteessa usko ylenluonnolliseen etkä pidä mitään selvittämättömänä, niin älä lue näitä muistelmia loppuun. Se, mitä minulla vielä on kerrottavaa näissä viimeisissä luvuissa, on totta niinkuin ijäinen totuus itse, mutta sinä et tule sitä uskomaan.

Oli joulukuun neljäs päivä. Palasin Ouly'in opistosta vielä nopeammin kuin tavallisesti. Kun aamulla olin lähtenyt kotoa, oli Jacques valittanut tavatonta väsymystään, ja minä halusin tietää, miten hän voi. Kun kuljin puutarhan läpi, olin kompastua herra Pilois'iin, joka seiso i viikunapuun vieressä ja puhui hiljaisella äänellä lyhyen, kömpelön näköisen herran kanssa, joka suurella vaivalla näytti napittavan hansikkaitansa.

Aijoin pyytää anteeksi ja mennä eteenpäin, mutta hotellin isäntä pidätti minut sanoen:

— Vain sananen, Daniel herra!

Sitten kääntyi hän tuohon toiseen ja jatkoi:

— Tämä on se nuori mies, josta puhuin. Luulen, että on parasta ilmoittaa hänelle...

Jäin hyvin hämmentyneenä seisomaan.

Mitä tuon paksun herran piti ilmoittaa minulle? Että nuo hansikkaat olivat aivan liian pienet hänen

käpäliinsä? Kyllähän minä sen sanomattakin näin...!

Kaikki vaikenivat ollen hetkisen hämillään. Herra Pilois katseli nenä pystyssä viikunapuutansa, aivan kuin olisi etsinyt siitä olemattomia viikunoita. Paksu herra venytteli edelleen hansikkaittensa napinreikiä. Vihdoin hän kuitenkin päätti puhua, mutta hellittämättä tietystikään hansikkaansa nappia.

— Hyvä herra, sanoi hän minulle: olen kaksikymmentä vuotta ollut Pilois'in hotellin lääkärinä ja uskallan vakuuttaa...

En antanut hänen lopettaa lausettansa. »Te olette tulleet tänne veljeni takia?» kysyin häneltä vavisten. »Hän on hyvin sairas, eikö niin?»

En luule, että tuo lääkäri oli mikään pahansuopa mies, mutta tällä hetkellä oli hänellä vain hansikkaansa mielessä ja ajattelematta lainkaan, että hän puhui Jacques'in lapselle, koittamatta lieventää iskua, hän vastasi raa'asti: »Josko hän on sairas! Se on varma. Hän ei elä aamuun asti...»

Isku sattui, sen vakuutan. Talo, herra Pilois ja lääkäri, kaikki meni ympäri silmissäni. Minun täytyi nojata viikunapuuhun. Olipa tuolla Pilois'in hotellin lääkärillä säälimätön nyrkki. Hän ei muuten huomannut mitään, vaan jatkoi mitä huolellisimmalla äänellä ja jättämättä hansikkaittensa napittamista:

— ... Tässä meillä on erittäin ankara tapaus nopeata keuhkotautia. Ei voi mitään tehdä, ei ainakaan mitään, josta olisi hyötyä. Muuten on minut haettu aivan liian myöhään, niinkuin tavallista.

— Ei se ole minun syy, tohtori, sanoi tuo hyvä herra Pilois, joka itsepäisesti mitä suurimmalla tarkkuudella jatkoi viikunain etsimistä, jolla tavalla myöskin voi salata kyneleitä. Ei se ole minun syy. Olen kauvan tietänyt, että herra Eyssette raukka oli sairas, ja olen häntä usein neuvonut kääntymään lääkärin puoleen, mutta hän ei tahtonut. Hän ei varmaankaan tahtonut peloittaa veljeänsä... Nuo poikaset, näette, olivat niin kiintyneet toisiinsa.

Minun rinnastani nousi epätoivoinen nyyhkytys.

— Kas niin, poikaseni, rohkaiskaa mieltänne, sanoi hansikasherra minulle ystävällisesti. Kuka tietää? Tiede on lausunut viimeisen sanansa, mutta luonto ei. Tulen uudestaan huomenaamalla.

Sitten hän pyörähti ympäri ja lähti tyytyväisenä huokaisten: hänen oli onnistunut saada yksi nappi kiinni.

Viivysin vielä hetken ulkona pyyhkiäkseni kyneleeni ja hiukan rauhoittuakseni; sitten kokosin kaiken rohkeuteni ja astuin reippaasti huoneeseemme.

Se, mitä näin ovea avatessani, sai vereni jähmettymään. Jättääkseen minulle vuoteen oli Jacques arvatenkin antanut laittaa itselleen sijan sohvalle ja siinä hän makasi kalpeana, hirvittävän kalpeana, aivan samanlaisena kuin se Jacques, jonka olin nähnyt unissani.

Ensi ajatukseni oli heittäytyä hänen päällensä, ottaa hänet syliini ja kantaa hänet takaisin vuoteelle tai minne muuanne tahansa, mutta viedä hänet siitä pois, hyvä Jumala, viedä hänet vain siitä pois! Silloin johtui yhtäkkiä mieleeni ajatus: »Sinä et jaksata sitä tehdä, hän on liian raskas». Ja silloin, kun näin, että Jacques armotta makasi tuolla paikalla, jossa uni oli ennustanut hänen kuolevan, loppui koko rohkeuteni. Se teennäinen iloisuuden naamari, joka tavallisesti pannaan kasvoille, jotta kuolevainen ei kävisi rauhottomaksi, ei pysynyt minun poskillani, vaan minä lankesin polvilleni sohvan viereen vuodattaen kyynelevirtoja.

Jacques kääntyi suurella vaivalla minuun päin.

— Sinäkö se olet, Daniel... Oletko tavannut lääkärin? Ja minä kun niin varoitin sitä karhua säikähdyttämästä sinua. Mutta näen nyt, ettei hän ole siitä välittänyt, ja että tiedät kaikki... Anna minulle kätesi, pikku veli... Kuka pakana olisi sellaista voinut ajatella? Ihmiset menevät Nizzaan keuhkotautiansa parantamaan, mutta minä menin sitä sieltä hakemaan. Sehän on aivan ennenkuulumatonta... Ei, kuuletko, jos sinä olet noin toivoton, niin viet minulta viimeisenkin rohkeuden, ei sitä ole minulla muutenkaan paljon... Sinun lähdettyäsi tänä aamuna ymmärsin, että oli tapahtunut paha käänne. Lähetin hakemaan Saint-Pierre'in pappia. Hän tuli minua katsomaan ja palaa pian takaisin antamaan minulle pyhän ehtoollisen... Arvaathan, että se olisi äitiimme tahto... Tuo pappi on hyvä ihminen... Hänellä on sama nimi kuin ystävälläsi Sarlande'in lyseossa.

Hän ei jaksanut puhua enempää, vaan painui takaisin tyynylleen ja sulki silmänsä. Luulin, että hän heti kuolisi ja aloin huutaa kovalla äänellä: »Jacques, Jacques, rakas Jacques!...» Mitään sanomatta viittasi hän minua monta kertaa vaikenemaan.

Silloin ovi aukeni. Herra Pilois tuli sisään lihavan miehen kanssa, joka vieräi kuin pallo sohvaan kohti huutaen: »Mitä minä kuulen, Jacques herra?... Niinkuin on tapana sanoa...»

— Hyvää päivää. Pierrotte! sanoi Jacques, jälleen avaten silmänsä. Hyvää päivää, vanha ystävä! Tiesin varmaan, että tulisitte ensi viittauksesta... Päästä hänet tähän istumaan, Daniel. Meillä on vähän puhuttavaa.

Pierrotte painoi suuren päänsä melkein kuolevan kalpeisiin huuliin, ja näin olivat he pitkän aikaa puhellen hiljaa toisilleen. Minä seisoin liikkumattomana keskellä huonetta ja katselin. Kirjat olivat vielä kainalossani. Herra Pilois otti ne minulta hiljaa pois sanoen jotain, mitä en ymmärtänyt, sitten hän sytytti kynttilät ja levitti pöydälle suuren, valkoisen pöytäliinan. Sanoin itsekseni: »Miksi hän kattaa pöydän?... Syömmekö päivällistä?... Mutta minulla ei ole nälkä.»

Alkoi tulla pimeä. Ulkona puutarhassa oli muutamia hotellin asukkaita, jotka viittoivat toisilleen ja katselivat meidän akkunoitamme. Jacques ja Pierrotte keskustelivat yhä edelleen. Vähän väliin kuulin cévenniläisen sanovan karkealla, kyynelten tukahuttamalla äänellä: »Kyllä, Jacques herra... Kyllä, Jacques herra...» Mutta en uskaltanut mennä lähemmäksi. Vihdoin Jacques kuitenkin käski minut luoksensa ja viittasi minut istumaan päänaluksensa luo Pierrotte'in viereen.

— Daniel, rakkaani, sanoi hän pitkän vaitiolon perästä, olen kovin murheissani, kun minun täytyy jättää sinut; mutta yksi asia lohduttaa minua: minä en jätä sinua yksin maailmaan... Sinulle jää Pierrotte, kunnan Pierrotte, joka antaa sinulle anteeksi ja lupaa ruveta minun sijalleni...

— Niin, niin, Jacques herra, minä lupaan ... niinkuin on tapana sanoa ... minä lupaan...

— Katso, rakas lapseni, jatkoi Jacques äiti; sinä et koskaan yksinäsi voisi perustaa uutta kotia... En sano sitä mieltäsi pahoittaaksesi, mutta sinusta ei uuden kodin perustajaksi ole... Mutta Pierrotte'in avulla luulisin sinun onnistuvan toteuttaa unelmamme. En pyydä, että koettaisit tulla mieheksi, arvelen, niinkuin abbé Germane'kin, että pysyt lapsena koko ikäsi. Mutta pyydän sinua aina olemaan hyvä lapsi, kiltti lapsi ja ennen kaikkea ... tule vähän lähemmäksi, että kuiskaen korvaasi ... ennen kaikkea, elä saata mustia silmiä itkemään.

Tässä minun poloinen rakkaani taasen levähti hetken aikaa; sitten hän jatkoi:

— Kun kaikki on ohi, niin kirjoita isälle ja äidille. Mutta sinun täytyy ilmoittaa se heille vähitellen... Jos he saavat tietää sen yhdellä kertaa, niin se on heille liian kovaa. Käsitätkö nyt, miksi en tahtonut äitiä tänne? En tahtonut, että hän olisi täällä nyt. Nämä ovat liian kovia hetkiä äideille...

Hän vaikenä ja katsoi oveen päin.

— Nyt tulee Jumala! sanoi hän hymyillen ja viittasi meitä menemään kauvemmaksiksi.

Hänelle tuotiin Herran Ehtoollinen. Ehtoollisleivät ja pyhät öljyt asetettiin valkealle pöytäliinalle kynttilöiden väliin. Sitten meni pappi vuoteen viereen ja pyhä toimitus alkoi.

Kun se oli lopussa, — oi, kuinka aika tuntui minusta pitkältä! — kun se oli lopussa, kutsui Jacques minut hiljaa luoksensa:

— Suutele minua, sanoi hän ja hänen äänensä oli niin heikko, että se tuli niinkuin jostain kaukaa... Kaukana hän mahtoi ollakin, koska tuo kauhistava, nopea keuhkotauti jo kaksitoista tuntia sitten oli paiskannut hänet laihaan selkäänsä ja nelistäin kiidätti häntä kohti kuolemaa!...

Kun kumarruin häntä suutelemaan, tapasi käteni hänen kätensä, hänen rakkaan kätensä, joka oli kostea kuolonhiestä. Otin siitä kiinni enkä sitä enää päästänyt. En tiedä, kuinka kauvan näin istuimme, ehkä tunnin, ehkä kokonaisen iankaikkisuuden, en voi sitä sanoa... Hän ei enää nähnyt minua, ei enää puhunut minulle. Mutta monta kertaa tunsin hänen kätensä liikahtavan kädessäni, ikäänkuin hän olisi tahtonut sanoa: »Minä tunnen, että olet siinä.» Äkkiä kävi pitkä värähdys koko hänen ruumisraukkansa läpi, päästä jalkoihin. Näin hänen aukaisevan silmänsä, katselevan ympärilleen, ikäänkuin olisi hän etsinyt jotakin, ja kun kumarruin hänen ylitsensä, kuulin hänen sanovan kaksi kertaa hyvin lempeällä äänellä: »Jacques, sinä olet aasi... Jacques, sinä olet aasi!» eikä mitään muuta. Hän oli kuollut...

Oo, minun uneni!...

Sinä yönä kävi ankara tuuli. Joulukuu syyti kaksin kourin räntäänsä akkunoita vasten. Pöydällä, huoneen toisessa päässä, kimalteli kynttilöiden välissä hopeinen ristiinnaulitun kuva. Ristiinnaulitun edessä oli polvillaan pappi, jota en tuntenut. Hän rukoili kovalla äänellä myrskyn kohinassa. Minä en rukoillut enkä itkenytäkään. Minulla ei ollut kuin yksi ajatus, yksi itsepintainen ajatus: tahdoin pitää lämpimänä rakastettuni käden, jota pidin tiukasti puristettuna omien käsieni välissä. Voi, mitä enemmän aamu valkeni, sitä raskaammaksi ja kylmemmäksi kävi tuo käsi...

Yhtäkkiä nousi pappi, joka luki latinalaisia rukouksiaan ristiinnaulitun kuvan edessä, tuli luokseni, löi minua olalle ja sanoi:

— Koeta rukoilla... Se tekee sinulle hyvää.

Silloin tunsin hänet... Se oli minun vanha ystäväni Sarlande'in lyseosta, itse abbé Germane kauniine rokonarpisine kasvoineen, papinkauhtanaan puettun rakuunan näköisenä... Suru oli riistänyt minulta niin kaiken ajatuskyvyn, että en hämmästyntynyt nähdessäni hänet. Se oli minusta aivan luonnollista. Kuinka hän oli joutunut tänne, saatte heti kuulla.

Kun Pikku Mies lähti Sarlande'in lyseosta, oli abbé Germane sanonut hänelle: »Minulla kyllä on velikin Pariisissa, kunnan pappismies... Mutta turhaa olisi antaa sinulle hänen osoitettaan... Et sinä kuitenkaan häntä etsisi.» Voi, ihmeellistä sallimusta! Abbén veli oli juuri se Saint-Pierre'in kirkon pappi, jonka Jacques äiti rukka oli kutsuttanut kuolinvuoteelleen. Juuri tähän aikaan oli abbé Germane sattumoisin läpimatkalla Pariisissa ja asui pappilassa... Joulukuun neljännen päivän iltana sanoi hänen veljensä kotiintullessaan:

— Olen juuri käynyt antamassa viimeisen voitelun eräälle poika rukalle, joka tekee loppuaan tässä aivan lähellä. Rukoile hänen puolestaan, abbé!

Abbé vastasi: »Muistan häntä huomenna lukeissani messuni. Mikä hänen nimensä on?...»

— Odotahan ... se on joku eteläranskalainen nimi, hyvin vaikea muistaa... Jacques Eyssette... Niin, niin se on... Jacques Eyssette...

Tästä nimestä muistui abbén mieleen muuan pieni apuopettaja hänen tuttavapiiristään; ja hän riensi hetkeäkään viipymättä Pilois'in hotelliin... Sisään astuessaan näki hän minun seisovan Jacques'in vieressä puristaen suonenvetoisesti tämän kättä. Hän ei tahtonut häiritä minua surussani ja lähetti kaikki muut pois luvaten valvoa kanssani; sitten hän lankesi polvilleen ja vasta myöhään yöllä, kun häntä alkoi peloittaa minun liikkumattomuuteni, löi hän minua olalle ja ilmaisi itsensä. Tästä hetkestä lähtien en enää selvään muista, mitä tapahtui. Tämän hirveän yön lopusta, seuraavasta päivästä ja sitä seuraavasta ja vielä monista niistä seuraavista päivistä ei minulle ole jäänyt muuta kuin häilyviä, sekavia muistoja. Tässä kohden on suuri aukko muistissani. Muistan kuitenkin, — mutta niinkuin se olisi tapahtunut vuosisatoja sitten, — pitkän, loppumattoman kulun mustien vaunujen perässä Pariisin likaisilla kaduilla. Näen itseni paljain päin käyvän Pierrotte'in ja abbé Germane'in välissä. Kylmä lumiräntä pieksee kasvojamme. Pierrotte'illa on suuri sateenvarjo, mutta hän pitelee sitä niin huonosti, ja sade valuu niin vuolaana, että abbén läpimärkä kauhtana on aivan kiiltävä... Sataa, sataa! oo, kuinka sataa!

Lähellä meitä, vaunujen rinnalla, käy pitkä, aivan mustiin puettu herra, joka kantaa kädessään ebenholtsisauvaa. Hän on hautajaismenojen ohjaaja, jonkinmoinen kuoleman kamariherra. Niinkuin muillakin kamarierroilla on hänelläkin silkki vaippa, miekka, polvihousut ja kolmikolkkahattu... Onko se aivojeni harhanäky?... Minusta tuo mies on herra Viot'in, Sarlande'in lukion ylitarkastajan näköinen. Hän on yhtä pitkä kuin tämä ja pitää päätään samalla tavalla kallellaan ja joka kerta, kun hän katsoo minuun, on hänen huulillaan sama teeskennelty, jääkylmä hymy, kuin tuolla hirveällä avainniecekalla. Se ei ole herra Viot, mutta kenties hänen varjonsa.

Mustat vaunut vyöryvät yhä eteenpäin, mutta niin hitaasti... Minusta tuntuu, kuin emme tulisi milloinkaan perille... Vihdoin olemme kolkossa puutarhassa, joka on täynnä keltaista likaa, johon vajoamme nilkkaa myöten. Me pysähdymme syvän kuopan reunalle. Lyhyeen vaippaan puettut miehet tulevat kantaen suurta, raskasta kirstua, joka on laskettava tuonne alas. Se on vaikea työ. Sateesta jäykiksi käyneet nuorat eivät tahdo liukua. Kuulen yhden miehistä huutavan: »Jalat edellä! jalat edellä!...» Haudan toisella puolen, minua vastapäätä, hymyilee herra Viot'in varjo minulle yhä lempeästi. Tuo pitkä, hoikka varjo, ahtaassa, mustassa surupuvussaan kuvastuu harmaata taivasta vasten kuin suuri, musta, läpimärkä heinäsiirikka...

Nyt olen yksin Pierrotte'in kanssa... Me palaamme takaisin Montmartre'in etukaupunkiin. Pierrotte etsii vaunuja, mutta ei löydä. Minä käyn hänen vieressään, hattu kädessä. Luulen yhä vielä kulkevani ruumisvaunujen perässä... Etukaupungin läpi kuljettaessa kääntyvät kaikki katsomaan tuota lihavaa herraa, joka itkee huutaessaan ajuria ja tuota poikaa, joka kulkee paljain päin rankkasateessa...

Me kuljemme, me kuljemme edelleen. Minä olen väsynyt, ja pääni on niin raskas. Vihdoin on edessämme Saumon'in kauppakuja ja entinen Lalouette'in kauppahuone maalattuine akkunaluokkuineen, jotka valuvat viheriäistä vettä... Emme mene puotiin, vaan nousemme suoraan Pierrotte'in asuntoon... Ensimmäisissä portaissa voimani pettävät. Minä istun portaille. Minun on mahdoton päästä kauemmaksi: pääni on liian... Silloin ottaa Pierrotte minut syliinsä ja hänen kantaessaan minua puolikuolleena ja kuumeesta vapisten asuntoonsa, kuulen rakeiden rapisevan

kauppakujan lasikattoa vasten ja veden koskena syöksyvän vesikouruista pihamaalle... Sataa, sataa, oo, kuinka sataa!

XVI.

UNEN LOPPU.

Pikku Mies on sairas; pikku Mies on kuolemaisillaan... Saumon'in liikekujan edustalle on levitetty paksu kerros olkia, joka uusitaan joka toinen päivä, ja joka panee ohikulkijat sanomaan: »Tuolla ylhäällä joku vanha pohatta tekee loppuaan...» Ei se ole mikään vanha pohatta, joka tekee loppuaan, se on Pikku Mies... Kaikki lääkärit ovat tuominneet hänet kuolemaan. Kaksi tyfoidikuumetta kahden vuoden kuluessa on vallan liikaa tuollaisille pienille kolibriaivoille! Valjastakaa siis pian hevoset mustien vaunujen eteen! Ja pitäköön tuo suuri heinäsiirkka ebenholtsisauvansa ja suruhymynsä valmiina! Pikku Mies on sairas; Pikku Mies on kuolemaisillaan!

Voi, mikä sekasorto onkaan entisessä Lalouette'in kauppahuoneessa! Pierrotte ei nuku enää lainkaan, mustat silmät ovat epätoivoissaan. Erinomainen nainen selailee vimmatusti lääkirakastetun sairaan hyväksi... Keltainen sali on jätetty kylmilleen, piano vaikenee, ja huilu on suljettu laatikkoon. Mutta kaikkein sydäntä särkevin, voi, kaikkein sydäntä särkevin on muudan musta hame, joka istuu jossain talon nurkassa ja kutoo aamusta iltaan sukkaa eikä sano sanaakaan; kyöneleet vain valuvat pitkin hänen poskia.

Mutta samaan aikaan, kun entinen Lalouette'in kauppahuone yötä päivää on surun vallassa, makaa Pikku Mies aivan levollisena suuressa höyhenvuoteessaan ilman vähintäkään aavistusta niistä kyöneleistä, joita hänen tähtensä vuotaa. Hänen silmänsä ovat auki, mutta hän ei näe mitään; esineet eivät voi tavoittaa hänen sieluansa. Hän ei myöskään kuule mitään, ei muuta kuin kumeata kohinaa, kaukaista huminaa, aivan kuin olisi hänellä korvina näkinkengät, tuollaiset suuret näkinkengät, joilla on punaiset huulet ja jotka kohisevat kuin meri, kun niitä painaa korvaansa vasten. Hän ei puhu mitään, ei ajattele mitään: hän on niinkuin sairas kukka. Kunhan hänellä vain on otsalla kylmä kääre ja jääpalanen suussa, niin ei hän muuta pyydä. Kun jää on sulanut, kun kääre on käynyt kuivaksi hänen tulikuumalla otsallaan, päästää hän korisevan äänen, se on kaikki, mitä hän sanoo.

Näin kuluu useampia päiviä, — päiviä ilman tunteja, päiviä ilman mittaa ja määrää, silloin eräänä aamuna Pikku Mies yhtäkkiä tuntee kummallisen tunteen. Hänestä tuntuu kuin olisi hänet nostettu meren pohjasta. Hänen silmänsä näkevät, hänen korvansa kuulevat. Hän hengittää; hän tuntee maata jalkainnsa alla... Ajatuskoneisto, joka seisoi kaikkine hiuksenhienoine pyörineen jossain aivojen kolkassa, herää ja ryhtyy jälleen työhön; ensin hitaasti, sitten vähän useammin ja sitten aivan vimmattua vauhtia, — tik, tak, tik, tak, — niin että luulisi kaiken särkyvän, huomaa, ettei tuo koneisto olekaan tehty nukkumista varten, ja että se tahtoo ottaa kadotetun ajan takaisin... Tik, tak, tik, tak!... Ajatukset risteilevät ja sotkeutuvat toisiinsa kuin silkkilangat: »Hyvä Jumala, missä olen? Mikä suuri vuode tämä on?... Ja nuo kolme naista, tuolla akkunan ääressä, mitä he tekevät?... Tuo musta hame, joka on minuun selin, kuinka se on tutun näköinen?... Luulisipa melkein...»

Ja paremmin nähdäkseen tuon mustan hameen, joka oli niin tutun näköinen, kohoo Pikku Mies suurella vaivalla kyynänpäänsä varaan ja kumartuu ulos vuoteesta, mutta heittäytyy heti kauhistuneena taaksepäin... Tuolla vastapäätä häntä, keskellä huonetta, hän on nähnyt pähkinäpuisen kaapin, joka oli varustettu vanhoilla rautaisilla heloilla. Hän tunsu tämän kaapin: hän oli sen jo nähnyt unessa, kauhistavassa unessa... Tik, tak, tik, tak! Ajatuskone työskentelee tuulen vauhdilla... Oo, nyt Pikku Mies muistaa. Hän näkee Pilois'in hotellin, Jacques'in kuoleman, hautajaiset, tulon sateessa Pierrotte'in luo, hän näkee kaikki edessään, hän muistaa kaikki. Voi, tuo poika raukka on uudelleen herätessään elämään, herännyt myöskin uudelleen suruun ja hänen ensimmäinen sanansa on valitus...

Tämä valitus saa nuo kolme akkunan ääressä työskentelevää naista vavahtamaan. Nuorin heistä nousee ylös huutaen: »Jäätä, jäätä!» Ja hän kiiruhtaa joutuun uunin luo ottamaan jääpalasta ja vie sen Pikku Miehelle: mutta Pikku Mies ei huoli siitä... Hän työntää hiljaa pois käden, joka tavoittelee hänen huuliaan, — kovin kaunis käsi sairaanhoitajattaren kädeksi — ja sanoo vapisevalla äänellä:

— Hyvää päivää, Camille!...

Camille Pierrotte on niin hämmästyksissään kuullessaan kuolevan puhuvan, että jää sanatonna seisomaan, käsivarsi ojona, käsi auki, pidellen ruusunpunaisten sormiensa nenissä värisevää jääpalasta.

»Hyvää päivää, Camille!» sanoo Pikku Mies toistamiseen. »Ooh, kyllä minä teidät hyvin tunnen!... Minä olen nyt aivan tunnoissani... Entä te? näettekö te minut? Voitteko te nähdä minut?»

Camille Pierrette on ihmeissään:

— Näenkö minä teidät, Daniel?... Kuinka minä en teitä näkisi!...

Ajatellessaan, että kaappi on valehdellut, ettei uni, tuo kauhistava uni olekkaan käynyt loppuun asti toteen, Pikku Mies käy rohkeammaksi ja uskaltaa tehdä kysymyksiä:

— Minä olen kai ollut kovin sairas, Camille?

— Voi, Daniel, niin kovin sairas!...

— Olenko maannut tässä jo kauvan?...

— Huomenna tulee kolme viikkoa...

— Hyvä Jumala, kolme viikkoa!... Onko minun Jacques äitini jo kolme viikkoa...

Hän ei sano sanottavaansa loppuun, vaan kätkee kasvonsa itkien tyynyyn...

... Tällöin astuu Pierrette huoneeseen, hän tuo mukanaan uuden lääkärin. (Jos vain tautia kauvemmin kestää, niin käyttää hän täällä koko lääketieteellisen tiedekunnan.) Tämä on kuuluisa tohtori Mörökölli, joka ei kauvoja vitkastele eikä napita hansikkaitansa sairasuoteen ääressä. Hän tulee Pikku Miehen luo, koettelee hänen valtimoansa, tarkastaa hänen silmänsä ja kielensä ja kääntyy sitte Pierrotte'in puoleen, sanoen:

— Mitä te minulle lörpöttelette?... Tämä poikahan on terve!

— Terve! huutaa Pierrotte pannen kätensä ristiin.

— Niin terve, että saatte heti heittää nuo jäät akkunasta pellolle ja antaa sairaalle linnun koiven ja kostukkeeksi lasin Saint-Emilion'ia... No, huolet pois, pikku neiti! Viikon perästä on tuo nuori kuoleman petkuttaja jalkeilla, siitä käyn minä takuuseen... Mutta siihen asti on hänet pidettävä hiljaa vuoteessa; häntä on varottava kaikilta mielenliikutuksilta, kaikelta järkyttävältä, se on pääasia... Luonto saa pitää lopusta huolen: hän ymmärtää hoitaa paremmin kuin sekä te että minä.

Tämän sanottuaan antaa kuuluisa tohtori Mörökölli nenäniپیuvin nuorelle kuoleman petkuttajalle, hymyilee Camille neidille ja menee aika vauhtia pois, kintereillään Pierrotte, joka itkee ilosta ja hokee yhtämittaa: »Voi, herra tohtori, niinkuin on tapana sanoa ... niinkuin on tapana sanoa...»

Heidän mentyään Camille koettaa saada sairaan nukkumaan, mutta tämä panee tarmokkaasti vastaan:

— Älkää menkö pois, Camille, älkää menkö pois... Älkää jättäkö minua yksin... Kuinka voitte luulla, että saatan nukkua suuressa surussani?

— Teidän täytyy, Daniel!... Teidän täytyy nukkua... Lepo on teille välttämätön, niin sanoi tohtori... No, olkaa nyt kiltti, pankaa silmänne kiinni ja älkää ajatelko mitään... Tulen kohta teitä katsomaan, ja jos olette sillävälän nukkunut, niin viivyn oikein kauvan luonanne.

— Minä nukun ... minä nukun ... sanoo Pikku Mies sulkien silmänsä. Mutta sitten hänelle tulee jotain mieleen ja hän sanoo: Vielä sananen, Camille... Mikä se musta hame oli, jonka näin vastikään täällä?

— Musta hame?...

— Niin juuri, kyllä te sen tiedätte. Se musta hame, joka istui teidän vieressänne akkunan ääressä ja teki työtä. Nyt se ei enää ole siellä... Mutta äsken näin sen ihan varmaan...

— Eikö mitä, Daniel, te erehdytte... Olen tehnyt täällä työtä koko aamun rouva Triboun kanssa, tiedättehän, vanhan ystävänne rouva Triboun kanssa, jota te kutsutte erinomaiseksi naiseksi. Mutta rouva Tribou ei ole mustiin puettu. Hänellä on yhä vielä entinen, viheriä hameensa... Ei, ihan totta, ei koko talossa ole mitään mustaa hametta... Te olette varmaankin nähnyt unta... No, nyt minä menen. Nukkukaa hyvin...

Sitten Camille Pierrette juoksee nopeasti pois, hämillään ja punoittaen, aivan kuin olisi valehdellut.

Pikku Mies jää yksin, mutta ei siltä nuku. Tuo hienopyöräinen koneisto ei anna hänelle pahaakaan rauhaa. Silkkilangat joutuvat ristiin, sotkeutuvat toisiinsa. Hän ajattelee rakastettuansa, joka nukkuu

Montmartre'in turpeen alla; hän ajattelee mustia silmiä, noita kauniita, tummia auringoita, jotka Kohtalo näyttää sytyttäneen juuri häntä varten, ja jotka nyt...

Tällöin ovea hiljaa raoitetaan, niin hiljaa, kuin aikoiisi joku tulla sisään, mutta melkein samassa kuuluu Camille Pierrotte sanovan kuiskaten:

— Älkää menkö sinne... Mielenliikutus voi tappaa hänet, jos hän herää...

Ja silloin ovi taas hiljaa sulkeutuu, yhtä hiljaa kuin se oli auvennutkin. Pahaksi onneksi on mustan hameen lieve jäänyt oven rakoon ja Pikku Mies huomaa vuoteeltaan tuon liepeen. Hänen sydämensä alkaa lyödä hirmuisesti, hänen silmänsä loistavat ja nousten kyynärpäänsä varaan, hän huutaa kaikin voimin: »Äiti, äiti, miksi et tule minua suutelemaan?...» Heti ovi aukenee uudelleen. Musta hame, — joka ei voi enää pidättää itseään, — kiiruhtaa huoneeseen; mutta sen sijaan, että se menisi vuodetta kohti, menee se suoraan toiseen päähän huonetta, kädet levällään huutaen:

— Daniel! Daniel!

— Tänne äiti ... huutaa Pikku Mies, joka nauraen ojentaa käsivartensa häntä kohden... Tänne, etkö siis näe minua?...

Silloin rouva Eyssette, puoleksi kääntyneenä vuoteeseen päin, haparoiden vapisevin käsin ympärilleen, vastaa sydäntäsärkevällä äänellä:

— Voi en, rakkaani, minä en näe sinua... Minä en näe sinua enää koskaan... Olen sokea!

Tämän kuullessaan parahtaa Pikku Mies ja putoo seljälleen tyynylle...

Eihän siinä ole mitään niin merkillistä, että rouva Eyssette'in suloiset silmät kahdenkymmenen vuoden kurjuuden ja kärsimysten jäljestä, kahden pojan kuoleman, kodin hajoamisen ja miehestä eron jälkeen olivat kyynelistä kuihtuneet. Mutta kuinka hirveällä tavalla olikaan Pikku Miehen uni käynyt toteen. Mikä viimeinen, kauhea isku olikaan kohtalolla vielä ollut hänen varalleen! Eikö se tule olemaan hänen kuolemansa?...

Ei, ei! Pikku Mies ei kuole!... Hän ei saa kuolla. Mitä tulisi hänen sokeasta äiti raukastaan, jos hän kuolisi. Mistä saisi hän kyyneleitä itkeäkseen tätä kolmatta poikaansa? Mitä tulisi isä Eyssette'ista, tuosta kauppiaskunnan uhrista. Viininviljelyksen vaeltavasta juutalaisesta, jolla ei ole edes niin paljon aikaa, että tulisi syleilemään sairasta poikaansa tai laskemaan kukkia kuolleen poikansa haudalle. Kuka sitten perustaisi uuden kodin, sen lämpimän kodin, johon nuo kaksi vanhusta kerran tulisivat lämmittelemään kohmettuneita käsiään... Ei, ei, Pikku Mies ei tahdo kuolla. Ei, hän tarraa päinvastoin elämäänsä kaikin voimin kiinni... Hänelle on sanottu, että ei saanut ajatella, jos mieli pian parantua, — hän ei siis ajattele, ettei saanut puhua; — hän ei siis puhu; ettei saanut itkeä, ja hän ei siis itke... On hauska nähdä hänet levollisena vuoteessaan silmät auki, leikittelevän ajankulukseen peitteensä tupsuilla. Hän makaa siinä kuin parantuva nunna...

Koko Lalouette'in kauppahuone hyörii äänetönnä hänen ympärillään. Rouva Eyssette viettää päivänsä vuoteen jalkopäässä sukankutimiseen: sokea äiti on niin tottunut pitkiin vartaisiinsa, että hän kutoo yhtä hyvin kuin näkönsä päivinä. Myöskin erinomainen nainen on lähettyvillä; ja Pierrotite'in hyvänlainen naama näkyy vähän väliä ovella. Kaikki, yksin huilunsoittajakin, käyvät neljä, viisi kertaa päivässä tiedustamassa sairaan tilaa. Mutta, sanoakseni totuuden, hän ei tule sinne sairaan vuoksi; se on etupäässä erinomainen nainen, joka häntä tänne vetää. Siitä lähtein, kun Camille Pierrotte suoraan sanoi hänelle, ettei hän välittänyt hänestä eikä hänen huiluistaan, käänsi väsymätön soittoniekka huomionsa leskirouva Tribou'iin, joka, vaikkakaan ei yhtä rikas ja kaunis kuin cévenniläisen tytär, ei kuitenkaan ollut aivan vailla viehätystään eikä varojakaan. Tämän romanttisen, vanhemman naisen seurassa ei huiluniekkan aika kulunut turhaan; jo kolmannen istunnon jälestä tuntui ilmassa häiltä, ja suunniteltiin rohdoskaupan avaamista Lombardien kadulla erinomaisen naisen varoilla. Jotta eivätkä nämä kauniit suunnitelmat joutuisi unohtumaan, tulee nuori huilutaiteilija niin usein tiedustamaan sairaan tilaa.

Entä neiti Pierrotte? Hänestä ei puhuta mitään? Ehkei hän olekkaan enää koko talossa? On kuin onkin, mutta siitä päivin, kun kaikki vaara on ohi, hän ei melkein koskaan astu sairaan huoneeseen. Hän tulee sinne vain ohimennen, viemään sokeata ruokapöytänsä: mutta Pikku Miehellä ei hän sano sanaakaan... Voi kuinka kaukana ovatkaan nuo entiset »punaisen ruusun» ajat, nuo ajat, jolloin mustat silmät aukenivat kuin samettikukkaset sanoakseen: »Minä rakastan sinua!» Sairaalta pääsee huokaus ajattellessaan mennyttä onneaan. Hän näkee kyllä, ettei Camille enää rakasta häntä, että tämä pakenee häntä eikä tahdo nähdä häntä; mutta itsehän hän on siihen syynä. Ei hänellä ole oikeutta valittaa. Ja kuitenkin olisi tuntunut niin hyvältä kaiken surun ja murheen keskellä saada hiukan rakkautta sydämensä lämmikkeiksi! Olisi ollut suloista itkeä ystävän rintaa vasten!... »Mutta mennyt on mennyttä...» ajattelee poika raukka; parasta olla sitä ajattelematta, mitäs joutavista unelmista! Ei

minun auta enää ajatella onnen tavoittelemista elämässä; minun täytyy tehdä vain velvollisuuteni... Huomenna puhun Pierrotte'in kanssa.

Ja kun cévenniläinen seuraavana aamuna varpaisillaan hiipi huoneen läpi mennäkseen puotiin, huusi Pikku Mies, joka sitten aamunkoiton oli väijynyt sänkyverhojen takaa, hiljaa:

— Herra Pierrotte! herra Pierrotte!

Pierrotte tulee vuoteen luo, ja silloin sanoo sairas hyvin liikutettuna ja alaspäin katsellen:

— Nyt olen pian terve, hyvä herra Pierrotte, ja tahtoisin puhua vakavasti kanssanne. Aikomukseni ei ole kiittää teitä kaikesta siitä, mitä teette äidilleni ja minulle...

Cévenniläinen keskeyttää hänet heti: »Ei sanaakaan siitä, Daniel herra! En tee muuta kuin velvollisuuteni. Me sovimme niin Jacques herran kanssa.»

— Niin, minä tiedän, Pierrotte, minä tiedän, että teillä on tuo vastaus valmiina heti kun vain joku rupee siitä asiasta puhumaan... Siitä en aikonutkaan nyt puhua. Olen päinvastoin huutanut teidät luokseni pyytääkseni teiltä suurta palvelusta. Teidän puotiapulaisenne aikoo teidät piakkoin jättää; — tahdotteko ottaa minut hänen sijaansa? Oo, minä pyydän, Pierrotte, kuunnelkaa minua loppuun asti; älkää sanoko ei, ennenkuin olette kuullut sanottavani loppuun asti... Tiedän kyllä, ettei minulla halpamaisen käytökseni jälkeen ole oikeutta elää teidän keskuudessanne. Täällä on eräs henkilö, jota minun läsnäoloni kiusaa, ja joka ei voi minua sietää, ja se on aivan paikallaan... Mutta jos minä asetan niin, ettei hän koskaan näe minua, jos lupaan, etten milloinkaan tule tänne ylös, jos olen aina puotissa, jos kuulun taloonne enkä kuitenkaan kuulu, niinkuin nuo suuret takapihan koirat, jotka eivät koskaan näyttäydy sisällä, ettekö näilläkään ehdoilla voisi hyväksyä minua palvelukseenne?

Pierrotte tahtois kernaasti ottaa Pikku Miehen kikaraisen pään suurten kämmeniensä väliin ja antaa hänelle aika muiskun; mutta hän pidättää itsensä ja vastaa rauhallisesti:

— Niin, kulkaapas, Daniel herra, ennenkuin mitään sanon, täytyy minun neuvoitella pienokaisen kanssa... Minua kyllä ehdotuksenne miellyttää, mutta en tiedä kuinka pienokainen... No, sen saamme pian kuulla. Hän on kai jo noussut ylös... Camille! Camille!

Camille Pierrotte, joka on varhain ylhäällä kuin mehiläinen, on juuri kastelemassa salin kamiinin reunalla seisovaa ruusupensastansa. Hän tulee sisään aamupuvussa, hiukset kammattuina kiinalaiseen tapaan, iloisena, kukkien tuoksu ympärillään.

— Kuulehan, pienokainen, sanoo cévenniläinen, Daniel herra tahtoisi ruveta meille palvelukseen puotilaisen sijaan... Mutta kun hän pelkää, että hänen läsnäolonsa olisi sinulle liian piinallinen...

— Liian piinallinen! keskeytti Camille Pierrotte punastuen.

Hän ei sano sen enempää, mutta mustat silmät lopettavat lauseen. Niin, itse mustat silmät ilmestyvät Pikku Miehen eteen, syvinä kuin yö, loistavina kuin tähdet, huutaen: »Minä rakastan sinua! Minä rakastan sinua!» niin suurella intohimolla ja lämmöllä, että sairaan sydän syytty.

Silloin sanoi Pierrotte, nauraen salaa:

— No, puhukaa nyt suunne puhtaaksi... Tässä mahtaa olla jokin väärinkäsitys.

Sitten hän menee pois ja rummuttaa jonkin cévenniläispolskan akkunaruutuun; kun hän luulee, että lapsukaiset ovat oikein puhuneet suunsa puhtaaksi, — he olivat, herra paratkoon, tuskin ehtineet sanoa kolmea sanaa toisilleen! — tulee hän heidän luoksensa ja katselee heitä.

— No niin?

— Voi Pierrotte, sanoo Pikku Mies ojentaen kätensä hänelle, Camille on yhtä hyvä kuin tekin... Hän on antanut minulle anteeksi!

Tästä hetkestä alkaen edistyy sairaan toipuminen oikein jättiäisaskelin. Eikä ihmekään. Mustat silmät eivät hievahda enää huoneesta minnekään. Päivät kuluvat nyt tulevaisuuden suunnitelmissa. Puhutaan häistä ja kodin perustamisesta. Puhutaan myöskin rakastetusta Jacques äidistä, ja hänen nimensä saa kyyneleet jälleen valloilleen. Mutta rakkaus on kuitenkin päässyt pesimään entiseen Lalouette'in kauppahuoneeseen. Kyllä se tuntuu. Ja jos joku ihmettelee, että rakkaus voi noin kukoistaa surun ja kyynelten keskellä, niin neuvon häntä menemään hautausmaalle katsomaan noita kauniita pikku kukkasia, jotka kasvavat hautakivien halkeamissa.

Älkää siltä luulko, että rakkaus panee Pikku Miehen unohtamaan velvollisuutensa. Niin hyvä kuin hänellä onkin suuressa vuoteessaan rouva Eyssette'in ja mustien silmien parissa, on hänellä kiire tulla

terveeksi, nousta ylös ja mennä alas puotiin. Ei siksi, että häntä porsliiniastiat erityisesti viettelisivät; mutta hän halajaa alkaa sitä uhrausten ja työnteon elämää, josta Jacques hänelle antoi esimerkin. Ja on sittenkin parempi myydä porsliinia, niinkuin murhenäyttelijätär Irma sanoi, kuin lakaista Oulyi'n opiston lattioita, tai tulla vihelletyksi Montparnasse'in teatterissa. Runottaresta ei enää puhuta mitään. Daniel rakastaa yhä runoja, mutta ei omiaan; ja sinä päivänä, jona hänen kirjansa painaja, kyllästyneenä säilyttämään luonaan noita yhdeksää sataa yhdeksääkymmentä yhdeksää nidosta *Paimennäytelmää* lähettää ne takaisin Saumon'in liikekujaan, on onnettomalla runoilijalla kyllin rohkeutta sanoa:

— Ne ovat kaikki poltettavat.

Johon Pierrotte, joka on järkevämpi, vastaa:

— Kaikki poltettavat! Ei toki! Ennen minä ne vien puotiin. Kyllä minä ne johonkin voin käyttää. Niinkuin on tapana sanoa... Minun on juuri näinä päivinä pantava matkaan munakuppilähetys Madagaskareille. Siitä asti kun siellä nähtiin erään englantilaisen lähetyssaarnaajan vaimon syövänsä kokonaisuena keitettyjä munia, ei kukaan enää syö niitä muulla tavalla... Jos sallitte, Daniel herra, käytän kirjojanne munakuppini pakkaukseen.

Ja niin lähtivät *Paimennäytelmät* todellakin kaksi viikkoa sen jälkeen matkalle kuuluisan Rana-Volon maata kohden. Kunpa niillä siellä olisi suurempi menestys kuin Pariisissa!

* * * * *

... Ja nyt, lukija, ennenkuin lopetan tarinani, tahdon vielä kerran viedä sinut keltaiseen saliin. On sunnuntai-iltapäivä, kaunis talvinen sunnuntapäivä — auringonpaisteinen mutta hiukan kylmä. Koko Lalouette'in kauppahuone loistaa. Pikku Mies on aivan terve ja on ensi kertaa ylhäällä. Aamulla on tämän onnellisen tapauksen johdosta uhrattu Aeskulapiukselle muutamia tusinoita ostereita ja kostutettu ne mainiolla valkoisella Touraine viinillä. Nyt ovat kaikki koolla salissa. Siellä on kodikasta; takassa loimuaa tuli. Aurinko maalaa hopeamaisemia härmän peittämille akkunat ruuduille.

Takan edessä istuu Pikku Mies matalalla jakkaralla uneen vaipuneen sokea raukan jalkain juuressa ja kuiskuttelee neiti Pierrotte'in kanssa, joka on punaisempi kuin punainen ruusu hänen hiuksissaan. Onhan se luonnollista, hän on niin lähellä tulta!... Vähän väliin kuuluu hiiren nakerrusta, — se on linnunpää, joka nakertaa sokeria nurkassaan, — tai kuuluu harmin huudahdus, — se on erinomainen nainen, joka pelissä uhkaa kadottaa rohdoskaupparahoistaan. Huomatkaa etenkin rouva Lalouette'in riemuitseva naama, — hän voittaa, ja viuluniekkan levoton hymy, — hän häviää.

Entä herra Pierrotte?... Ooh, herra Pierrotte ei ole kaukana... Hän on tuolla ikkunakomerossa, puoleksi piilossa pitkien keltaisten akkunaverhojen takana, ja hikoilee jossakin hiljaisessa työssä, johon hän on kokonaan syventynyt. Hänen edessään pienellä pöydällä on passari, lyijykyniä, viivoittimia, kulmamittoja, tusshia, siveltimiä ja pitkä valkea piirustuspaperikaistale, jolle hän laittelee ihmeellisiä koukeroita... Työ näyttää huvittavan häntä. Joka viides minuutti nostaa hän päätään, kallistaa sitä hieman ja hymyilee hyvillään tuhrauksellensa.

Mikä salaperäinen työ se mahtaa olla?...

Odottakaa, sen saamme pian tietää... Pierrotte on lopettanut työnsä. Hän tulee esiin piilostaan, hiipii Camille'an ja Pikku Miehen taakse ja levittää sitten yhtäkkiä suuren paperinsa heidän eteensä, sanoen: »No, rakastavaiset, mitä te tästä sanotte?»

Hän saa kaksi huudahdusta vastaukseksi:

— Voi. isä!...

— Voi, herra Pierrotte!

— Mitä nyt?... Mikä on? ... kysyy sokea raukka havahtuen unestaan.

Ja Pierrotte vastaa iloisena:

— Mikäkö on, rouva Eyssette?... Niinkuin on tapana sanoa... Minulla on tässä uuden kyltin ehdoitus, jonka panemme jonkun kuukauden perästä puotin päälle. No, Daniel herra, lukekaa se nyt meille oikein kovalla äänellä, jotta saamme päättää, miltä se kuuluu.

Sydämensä syvyydessä itkee Pikku Mies viimeisen kyöneleen sinisten perhostensa haudalla. Sitten ottaa hän paperikaistaleen molempiin käsiinsä: — No, ole nyt mies, Pikku Mies! ja lukee lujalla, varmalla äänellä tuon puotikyltin, johon hänen tulevaisuutensa on kirjoitettu jalankorkuisilla kirjaimilla.

Entinen Lalouette

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PIKKU MIES ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project

Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in

creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.